

Bevándorlók Magyarországon

**Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet és az
ICCR Budapest Alapítvány
által végzett kutatás zárótanulmányai**

Budapest, 2009 december

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

Készült az Európai Unió Európai
Integrációs Alapjának támogatásával.

Tartalom

I. A kutatásról	5
II. Hárs Ágnes: A harmadik országokból Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok a statisztikai adatok tükrében	11
1. Bevezető	13
2. Definíciós kérdések	13
2.1. A harmadik országok polgárai	13
2.2. A harmadik országok polgárai mint statisztikai kategória	15
3. A vizsgált adatforrások és a kiválasztás szempontjai	17
3.1. Adatforrások és lehetőségek	17
3.2. A kialakított adatbázis sajátosságai	19
4. Főbb összefoglaló és összehasonlító adatok	22
4.1. A harmadik országbeli migránsok és a teljes külföldi népesség	23
4.2. A harmadik ország polgárainak demográfiai sajátosságai	28
4.3. A harmadik országból származó migránsok regionális és etnikai összetétele származási országok szerint	32
5. A harmadik országból származó migránsok tevékenysége, aktivitása	35
5.1. Mit tudhatunk az OEP adatok alapján a Magyarországon élő harmadik országbeli külföldiek gazdasági aktivitásáról?	35
5.2. Magyarországon foglalkoztatott harmadik országbeliek a munkavállalási engedélyek szerint	39
5.3. A migráció gazdasági hatásának vizsgálatát szolgáló lehetséges adatforrás: a munkaerő-felmérés	40
5.4. A migránsok APEH adatok alapján leírható gazdasági tevékenysége	40
6. Területi és regionális elhelyezkedés, koncentráció és szétszóródottság	41
7. Befejezés helyett – az elemzés lehetőségeiről és korlátairól	52
III. Kőszeghy Lea: Külföldiek magyarországi városokban	55
1. Módszertan	57
2. A harmadik ország-beli külföldiek területi elhelyezkedése, néhány alapvető szociodemográfiai jellemzője	59
3. Harmadik ország-beli külföldiek megjelenése az önkormányzati oktatási, szociális, lakásügyi intézményrendszerben	68
3.1. Oktatás	68
3.2. Szociális ellátás	71
3.3. Lakhatás	72
4. Külföldiek és a helyi gazdaság	73
5. Harmadik országbeli külföldiek egyéb intézményi, társadalmi kapcsolatai	75
6. Záró megjegyzések	78
IV. Örkény Antal – Székelyi Mária: Az idegen Magyarország: Hat migráns csoport összehasonlító elemzése	81
1. Bevezető	83
2. A kutatásról	84
3. Bevándorló diaszpórák Magyarországon: hasonlóságok és különbségek	85

3.1. Bevándorlástörténet.....	85
3.2. Szocio-demográfiai szerkezet.....	89
3.3. Motiváció és a migráció sikere.....	93
4. Politikai érdeklődés és informáltság, politikai beállítódás	98
5. Migráns lét Magyarországon	100
5.1. Az objektív nehézségek megítélése	100
5.2. Hátrányos megkülönböztetés.....	102
5.3. A migránsokat segítő szervezetek megítélése	103
5.4. Migráns csoportok társadalmi távolságérzete	105
5.5. A bizalom	106
5.6. A kötődés mértéke.....	108
6. A migránsok kapcsolati hálój.....	113
7. Migrációs stratégiák	116
8. Összefoglalás	120
V. Bognár Katalin: Kapcsolatok és erőforrások, bevándorlók és befogadók	123
1. A kutatás módszerei, koncepciója	125
2. A kulturális szervezetek integratív funkciója, jellegzetességei.....	126
3. Magyar dadát alkalmazó családok.....	128
4. Oktatási-nevelési intézmények, mint az integráció szinterei	129
4.1. Az óvodák.....	129
4.2. Az alapközü oktatás intézményei	131
4.3. A Balassi Intézet	133
4.4. A felsőoktatás	133
5. A sport, mint integrációs szintér.....	135
5.1. Az African Stars kispályás labdarúgócsapat.....	135
5.2. Az Inter Afrique nagypályás labdarúgócsapat	136
5.3. A Kohinoor Kriketcsapat.....	137
5.4. A nem migráns profilú sportegyesületek.....	137
6. Vallási csoportok, mint integrációs szinterek	138
7. Kereskedelem, vendéglátás, etno-boltok, mint az integráció szinterei	141
7.1. A „kínai bolt”: speciálisan etnicizált kiskereskedelem.....	141
7.2. „Etno-bolt”: kereskedelem, vendéglátás	141
7.3. A „klasszikus” etno-boltok.....	143
8. Általános jellemzők – személyes tapasztalatok.....	145

A kutatásról

A Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete (MTAKI) és a Nemzetközi Összehasonlító Kutatásokat Támogató Alapítvány (ICCR-Budapest) 2009-ben a „Bevándorlók Magyarországon” elnevezésű komplex kutatási projekten dolgozott. A kutatást az Európai Unió Integrációs Alapja támogatta. Jelen dokumentum a főbb kutatási eredményeket összegző zárótanulmányokat tartalmazza.

A projekt célja a Magyarországon élő migránsok számára és összetételére, területi megoszlására, szocio-demográfiai sajátosságaira és integrációjukat meghatározó faktorokra, valamint a gazdasági, politikai és kulturális életben játszott szerepükre vonatkozó komplex szociológiai kutatás elvégzése volt. A kutatási projekt során migráns alatt a Magyarország területén három hónapnál hosszabb idejű tartózkodásra jogosító jogcímen jogszerűen tartózkodó Európai Unión kívüli ország állampolgárságával rendelkező nem menekült külföldit értettük. Magyarországon ezidáig nem készült ilyen átfogó kutatás a fenti témában, az eddigi munkák csupán a vizsgált terület egyes elemeit érintették eltérő módszertani háttérrel.

A migránsok számának, összetételének szocio-demográfiai sajátosságainak meghatározását kétféle módszerrel végeztük el. Az egyik módszer a **statisztikai adatok összehasonlító elemzése**, a másik megközelítés az **önkormányzati hivatalok tapasztalatainak felmérése** és elemzése volt.

A migránsok integrációját meghatározó faktoroknak, valamint a migránsok gazdasági, politikai és kulturális életben játszott szerepének és beilleszkedési stratégiáinak feltárását egy saját mintavételi módszertannal kiválasztott országos migráns mintán végzett **survey adatfelvétel** segítségével végeztük el.

A migránsok helyi közösségben játszott szerepének, megélhetési stratégiáinak, a gazdasági, politikai és kulturális erőforrások elosztásában játszott szerepének megismerésére egy szintén saját mintavételi módszertannal kiválasztott migráns és szakértői mintán felvett **kvalitatív, interjúkutatással** végeztük el.

Statisztikai adatelemzés

A migránsok számának, összetételének szocio-demográfiai sajátosságainak meghatározása céljából a készült el a rendelkezésre álló statisztikai adatok összehasonlító elemzése. A statisztikai adatelemzési komponens célja egy olyan integrált, konszolidált adatbázis létrehozása volt, amely tartalmazza a Magyarországon élő migránsokra vonatkozó különböző jellegű adatokat kezelő adatszolgáltatók és adatkezelők adatait.

A hazai és nemzetközi adatforrások elemzési nehézségeinek valamint az elméleti statisztikai problémák áttekintése után folytatott adatgyűjtés kiterjedt az adminisztratív adatbázisokra és a primer statisztikai forrásokra is. Az adatgyűjtés során minden adatforrásnál a rendelkezésre álló legújabb adatokat használtuk fel, figyelembe véve az eredeti adatfelvétel során alkalmazott adminisztratív célt, jogszabályt és az adatbázis kialakításakor követett statisztikai módszertant. Ennek a folyamatnak fontos részét képezte annak tisztázása, hogy egyes források milyen adatokat tartalmaznak, s ez a teljes sokaság mekkora részét öleli fel, kik nem kerülnek be egyes adatforrásokba. Ennek függvényében ugyanis rendkívül eltérő az egyes adatforrásokban leírt népesség összetétele.

Az adatgyűjtés során az alábbi adatforrásokat tekintettük át:

- KSH vándorlásstatistika;
- BÁH adatbázis;
- Népeségregister - a KEK-KH adatbázis;
- A népszámlálás adatai;
- Munkavállalási engedélyezés regisztere alapján készülő statisztika;
- Társadalombiztosítási register alapján OEP adatgyűjtés;
- Adóbevallások alapján készülő APEH adatgyűjtés;
- a munkaerő-felmérés adatai.

Az adatbázisok releváns adatforrásoktól történt megszerzését követte az adatbázisok operacionalizálása és a kutatás céljából fontos, az egyes adatbázisokra alkalmazandó indikátorok leírása. Ezt követte az adatbázisok és az egyes források operacionalizált indikátorainak beépítése az integrált adatbázisba.

A fenti adatok összehasonlító és kritikai elemzésével készült **tanulmány (II. oldal)** bemutatja a Magyarországon élő (regisztrált) migránsok számára, összetételére, szocio-demográfiai és munkaerő-piaci helyzetére vonatkozó, valamint – korlátozottan – az országot érintő migrációs folyamatok dimanikájára vonatkozó információkat.

Az integrált adatbázis statisztikai adatait a survey kutatási komponens mintájának kialakításához és súlyozásához is felhasználtuk, biztosítva a minta reprezentativitását.

Önkormányzati adatfelvétel

Az országos statisztikai adatok igen jelentős területi eltéréseket takarnak, amelyek eredményezhetik, hogy egyes nagyvárosi kerületekben vagy városokban eléri a migránsok száma és aránya a szakpolitikai válaszok szükségességének olyan szintjét, amely máshol nem indokolt. Az önkormányzatok körében végzett adatfelvétel elsősorban annak a feltérképezését célozta, hogy milyen mértékben és milyen módon jelennek meg a migránsok Magyarország nagyobb településein, milyen hatással vannak a helyi társadalmi élet néhány szférájára, emellett kitért arra, hogy reagálnak-e, hogyan reagálnak erre a helyi önkormányzatok (születnek-e szakpolitikai válaszok, ha igen, hol, milyen válaszok születnek).

A kutatási projektben megvalósult statisztikai adatelemzés integrált adatbázisának elemzésével kiválasztottuk a mintába különböző szempontok figyelembevételével mindenképpen bekerülő összes budapesti kerületen túl azokat a településeket, amelyeken a kutatási célnak megfelelően jelentős számú migráns él. A korábbi kutatási tapasztalatok azt mutatták, hogy a területükön élő migránsokról kevés statisztikai adattal rendelkeznek az önkormányzatok, ezért a kiválasztott 42 önkormányzat számára megküldtünk egy, az alapkérdéseinket tartalmazó adatlapot azzal a kéréssel, hogy az ebben szereplő kérdések vonatkozásában az önkormányzatok munkatársai gyűjtsék össze a rendelkezésükre álló információkat. Ugyan mind a 42 kiválasztott önkormányzat szolgáltatott adatot és rendelkezésre állt a személyesen vagy telefonon jelentkező kérdezőknek, de az adatok mennyisége és minősége igen nagy eltéréseket mutat, továbbá jelentős részben becsléseket tükröz.

Az önkormányzatok a területükön élő migránsok számán túl az állampolgársági megoszlásukra, korösszetételükre, oktatási-, szociális ellátó- és lakhatási rendszerre való hatásukkal kapcsolatos adatokat szolgáltatottak. Ezen kívül a helyi gazdasági életben betöltött szerepükre valamint a különböző önkormányzati vagy központi intézményekkel fenntartott kapcsolataikra vonatkozó kérdésekre válaszoltak az önkormányzatok, amely válaszokat erősen befolyásolta az egyes állampolgársági csoportok láthatósága és percepciója.

Az önkormányzati adatfelvétel eredményeinek elemzésével született **tanulmány (55. oldal)** kiegészíti a statisztikai adatelemzést valamint további támpontokkal szolgál annak értelmezéséhez.

Migránsok körében végzett survey típusú adatfelvétel

A migránsok integrációját meghatározó faktoroknak, valamint a migránsok gazdasági, politikai és kulturális életben játszott szerepének feltárását a kutatási projektben közreműködő kutatók által a statisztikai adatelemzés és önkormányzati adatfelvétel alapján kialakított, saját mintavételi módszer alapján kiválasztott országos migráns mintán végzett survey adatfelvétel célozta.

A survey adatfelvétel mintájának kialakításához használt mintavételi módszer a kvótás mintavétel és a hólabdás mintavétel ötvözete. Erre a sajátos technikára egyrészt azért van szükség, mert a migráns lakosság alacsony népességen belüli aránya és több szempontból marginalizált helyzete miatt nem alkalmazhatók a hagyományos véletlen mintavételi technikák, másrészt pedig a migránsokon belül kisebb lélekszámú ám a szakpolitika szempontjából releváns nem magyar nemzetiségű csoportok mintában történő felülreprezentálása szükséges az elemzésre alkalmas méretű minta kialakításához. Az így kialakított 1200 fős mintában egyenlő arányban szerepel a népességen belül eltérő arányban jelen levő, de meghatározónak és reprezentatívnak tekinthető etnikai csoportok: a kárpátaljai magyarok, ukránok, kínaiak és vietnamiak valamint arabok és törökök csoportja.

A kérdőív konceptualizálása során a szem előtt tartott cél az volt, hogy a migránsok által egyszerűen, rövid idő alatt kitölthető módon alakítsunk ki egy olyan kérdőívet, amelynek eredményei az alkalmazott standard kérdéssorok segítségével összehasonlíthatóak más hazai és európai lakossági adatfelvételek eredményeivel. A kérdőív a migránsok integrációját meghatározó faktorok, valamint a migránsok gazdasági, politikai és kulturális életben játszott szerepének feltárását célozta, ennek megfelelően a rajta szereplő kérdések az alábbi tematikus egységek köré csoportosultak:

- migrációs háttér, motivációk
- szocio-demográfiai háttér
- diszkrimináció
- közéleti érdeklődés
- a bevándorló státus megítélése
- a bevándorlót segítő intézmények és szervezetek megítélése
- az integrációt segítő bizalom mértéke
- társadalmi távolság más etnikai csoportoktól
- foglalkozástörténet és jelenlegi státus

- a migrációval és a magyarországi helyzettel való elégedettség
- a saját network jellemzői

A survey-adatok elemzéséből született **tanulmány (81. oldal)** két önállóan is olvasható tematikus egységből áll. Az első rész az általános, szocio-demográfiai és gazdasági helyzettel, a migrációs történettel valamint a politikai beállítódás vizsgálatával foglalkozik, a második tematikus egység pedig a szubjektív helyzetértékelést, a kapcsolatrendszereket, a bizalmat, és az integrációs stratégiákat vizsgálja.

Kvalitatív interjú adatfelvétel

A migránsok helyi közösségben játszott szerepének, megélhetési stratégiáinak, a gazdasági, politikai és kulturális erőforrások elosztásában játszott szerepének a statisztikai adatelemzés, az önkormányzati adatfelvétel valamint a migránsok körében végzett survey adatfelvétel során megismert jellemzőinek árnyalásához, értelmezéséhez, valamint kontextusba helyezéséhez volt szükség a migránsok helyzetével kapcsolatos mikroszintű kvalitatív információk megismerésére irányuló interjú adatfelvételre.

A különböző vizsgált migráns csoportok esetében olyan nagymértékben különböznek a migráció hátterében álló motivációk, az attitűdök és értékek, az anyaországi és a befogadó országbeli kapcsolathálók és a befogadó országban végzett tevékenységek, hogy az egyes migránsok esetében más-más kutatási kérdéseket tartottunk relevánsnak. Ennek megfelelően migráns csoportokon belüli részkutatásokat hajtottunk végre. Fontosnak tartottuk azonban, hogy létrehozzunk egy koherens keretet, melybe részkutatásaink beilleszthetőek. A területeket összeköti, hogy mindegyik esetben olyan „interface”-eket, társadalmi érintkezési felületeket vizsgálunk, amelyeken migránsok és nem migránsok interakcióba lépnek, közösen cselekszenek, és ennek során létrehozzák az együttműködés konszenzuális alapjait, vagyis az „interface”-eken zajló identifikációs és kategorizációs folyamatokat, hatalmi játszmákat, tőkeképzési és konvertálási mechanizmusokat vizsgáltuk.

Az interjúalanyok kiválasztásánál központi fontosságú volt, hogy a migránsok minél szélesebb körének képviselői kerüljenek be a vizsgálatba, származás, nem, életkor, településtípus, vallás, anyagi helyzet valamint a Magyarországon eltöltött idő tekintetében. A migránsok mellett interjúkat készítettünk úgynevezett „szakértőkkel”, akik sok esetben maguk is bevándorlók voltak. Ők különböző – migránsok által működtetett, használt vagy látogatott szervezetek, intézmények, szolgáltatások működtetői voltak, akiknek feltételezésünk szerint általános rálátása is volt az integráció általunk vizsgált színtereire. Összesen 50 migráns és 20 szakértői interjú készült.

Az interjúk struktúráját úgy alakítottuk ki, hogy az alábbi átfogó tematikai egységek köré csoportosuló kérdésekre találjunk válaszokat:

- A Magyarországra érkezés okai, körülményei
- Magyarországgal kapcsolatos attitűdök alakulása
- Magyarországi kapcsolatok az ideérkezés előtt
- Magyarországi intézményekkel kapcsolatos attitűdök alakulása
- Informális kapcsolatok az élet különböző színterein
- Lakókörülmények, a lakással összefüggő kapcsolati háló, a segítség intézménye
- Papírok, hivatali ügyintézés kapcsolati háló, a segítség intézménye

- Munkavégzés, a munkával összefüggő kapcsolatok, a munkával összefüggő segítség
- Interface kapcsolatok
- Magyarokkal és anyaországbeliekkel kapcsolatos attitűdök alakulása
- Hatalmi játszmák és tőkekonverziós stratégiák az interface színtereken

A kvalitatív kutatás eredményeit is összefoglaló **tanulmányban (123. oldal)** mutatjuk be.

A jelen dokumentumban összegyűjtött kutatási zárótanulmányok csupán a kutatási adatokból leszűrhető első következtetéseket tartalmazzák. Az elemzések a kutatási koncepcióban vázolt főbb kérdésekre keresik a választ, igyekeznek minél átfogóbb – ugyanakkor a műfaj jellegéből fakadóan óhatatlanul elnagyolt – képet nyújtani a bevándorlók magyarországi integrációjáról. A projekt másik fontos eredménye a kutatási adatokat tartalmazó adatbázisok megléte, amelyek segítségével további – célzott – elemzések készíthetők a kutatókat, valamint a hazai bevándorlás-politika létrehozóit és megvalósítóit érdeklő kérdésekre vonatkozóan. A kutatási adatbázisok a projektszerződésben és az MTA vonatkozó szabályzatában foglaltak betartásával hozzáférhetőek további elemzések céljából. Bízunk benne, hogy a projekt lezárultát követően is sok érdekes elemzés fog születni a kutatás anyagából.

Budapest, 2009. december 30.

Kováts András
projektvezető

A Bevándorlók Magyarországon kutatási projektben részt vevő munkatársak

Kováts András, projektvezető, MTAKI

Örkény Antal, elemző kutató, MTAKI

Székelyi Mária, elemző kutató, MTAKI

Hárs Ágnes, elemző kutató, ICCR

Várhalmi Zoltán, kutató, MTAKI-ICCR

Kőszeghy Lea, kutató, MTAKI-ICCR

Bognár Katalin, kutató, ICCR

Péteri György, projektkoordinátor, ICCR

Az adatfelvételi munkákat több tucat kérdezőbiztos segítette, lelkiismeretes munkájuk nélkül ez a projekt nem valósulhatott volna meg.

Hárs Ágnes

**A harmadik országokból Magyarországon tartózkodó
külföldi állampolgárok a statisztikai adatok tükrében**

A migránsok számának, összetételének, szocio-demográfiai sajátosságainak
meghatározása adatok összehasonlító elemzésével

I. Bevezető

A migráció magyarországi változásának sok metszetét vizsgálták, elemezték és számszerűsítették már a szakértők. A migráció trendjét, a legálisan tartózkodók számát és alakulását, lassuló növekedését ismerjük. A vizsgálódásnak az EU csatlakozás óta új keretet – talán inkább új dimenziót – ad a folyamatosan alakuló megváltozott migrációs jogi környezet. A jogszabályok, fogalmak és kategóriák sora változott, ami egyrészt a definíciókat, másrészt a kategóriákat is változtatja.

A magyar migrációkutatókat nehéz helyzet elé állította már a korábbiakban is annak értelmezése, pontos leírása, hogy a kilencvenes évek óta bevándorló országnak tekintett Magyarországon milyen valójában a migráció, azt hogyan értelmezzük, hogyan vizsgáljuk. A migráció és a határon túl élők helyzetének összekapcsolódása meghatározta a magyar migrációkutatás főáramát. Abban az elemzések és megközelítések egységesek és egyetértenek, hogy a Magyarországon élő külföldiek túlnyomó többsége határon túli, zömében magyar ajkú népesség, meghatározóan román állampolgárságú etnikai magyarok. Akármit is jelentsen a „túlnyomó többség”, mint nehezen számszerűsíthető arány – számszerűsítése, ha erre történt is kísérlet, adatforrásonként és értelmezésenként eltérő eredményt ad – Magyarország majd Románia uniós csatlakozásával alapvetően megváltoztatta a migrációs politika számára felteendő kérdéseket.

2007. január elseje óta mindkét ország részévé vált annak az Európai Uniónak, amelynek polgárai kitüntetett jogokkal rendelkeznek az Unió területén és egymás országaiban is, amivel az Uniót kívül élők – az úgynevezett harmadik országok polgárai – nem rendelkeznek. Ez megváltoztatta azokat a migrációs politika számára fontos kérdéseket és hangsúlyokat, amik a korábbiakban a magyar migrációkutatást meghatározták. Olyan kérdések kerülhetnek a vizsgálódások fókuszába, amiket a korábbiakban a nagyobb létszámú és fontos bevándorló csoportok – a határon túli magyarok – migrációjának a vizsgálata, a kérdések értelmezése gyakran háttérbe szorított. Előtérbe kerülnek az Unió területén kívül élők migrációját és tartózkodását, integrációját leíró, az Európai Unió migrációs politikájával és a schengeni határokkal harmonizált migrációs politikához kapcsolódó kérdések és megközelítések. Új kérdések, új dimenziók kerülnek a migrációkutatás vizsgálódásának fókuszába. Ennek része a jelenlegi kutatás: a ma Magyarországon élő harmadik országokból származó bevándorlók leírása – a statisztikai adatok segítségével.

2. Definíciós kérdések

2. 1. A harmadik országok polgárai

A jelen vizsgálat célcsoportját a harmadik ország Magyarországon tartózkodó polgárai jelentik. Ennek a korábban statisztikai kategóriaként nem vizsgált migráns csoportnak az elemzésére vállalkozunk. Nem kerülhetjük el tehát, hogy definiáljuk, kikre vonatkozik a vizsgálatunk, kiket tekintünk a harmadik országok polgárainak.

A definíció kézenfekvő: harmadik országok polgárai mindazok, akik nem az Európai Unió polgárai. Ez a negatív értelmezés („az aki nem valami”) egyértelműen az Európai Unióhoz való viszonyában határozza meg a harmadik országok polgárait, de a megfogalmazás és az értelmezés nem is olyan egyszerű. Az értelmezés gondja mellett a kategóriák is változnak az Unió folyamatos bővülésével, ami külön gondot jelent a pontos behatárolás és a statisztikai leírás számára.

Az értelmezésben segít az Európa Tanács 539/2001/EK rendelete (2001. március 15.), ennek mellékletében felsorolják azokat az országokat – a harmadik országbeli állampolgárok

országát –, amelynek polgárai a külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá esnek, illetve azokat, akik ettől a kötelezettségtől mentességet élveznek. A schengeni határok alapján a legfeljebb három hónaposra tervezett tartózkodásra vonatkozó vízumok szabályait, és ezzel összefüggésben azon harmadik országok listáját kell ily módon meghatározni, amelyek állampolgárainak a külső határok átlépésekor vízummal kell rendelkezniük, valamint azon harmadik országokét, amelyek állampolgárai mentesek ettől a kötelezettségtől.

Magyarország az Európai Unióhoz csatlakozással, 2004. május 1-jével az EU tagja lett. Ezt megelőzően maga is harmadik országnak számított. A csatlakozással a magyar polgárok is Uniós polgárok lettek, s a Magyarországgal együtt csatlakozott országok polgárai is új EU polgárok, a magyar állampolgárokkal együtt. Ez természetesen új helyzetet jelentett Magyarország számára, ráadásul az Uniós csatlakozást követően többször és folyamatosan változtak a szabályok.¹ Változott a harmadik országok köre is azóta, hogy Magyarország csatlakozása az Unióhoz megtörtént. Döntő változást jelentett a Magyarországot érintő migráció értelmezésében az Unió 2007. január 1-i újabb bővülése, ekkor Románia és Bulgária is az Unió tagja lett és polgárai Uniós polgárok. Megváltozott a korábban ezekből az országokból Magyarországon harmadik országbeli migránsként tartózkodók státusza, így a legnagyobb migráns népességet jelentő román állampolgárok helyzete is.

A fent hivatkozott rendelet a felsorolások mellett értelmező magyarázatot is tartalmaz. „Azoknak a harmadik országoknak a meghatározása, amelyeknek állampolgárait vízumkötelezettség terheli, és azon harmadik országoké, amelyek mentesek e kötelezettség alól, számos kritérium – különösen az illegális bevándorlás, a közérdek és a közbiztonság, továbbá az Európai Uniónak harmadik országokkal fenntartott külkapcsolatai – súlyozott esetenkénti mérlegelése alapján történik, figyelembe véve a regionális összefüggéseket és a kölcsönösséget is”. Értelmezésünkben ezt a fontos szempontot követjük az alábbiakban, amikor pontosan lehatároljuk azokat az országokat, amelyek polgárait a vizsgálandó harmadik országok körébe sorolunk.

A harmadik országból származó migránsok integrációját szolgáló Európai Integrációs Alap kedvezményezettjei a vizsgálandó sokaság tagjai. A jelen kutatási feladatnak célja, hogy azonosítsa és leírja ezt a migráns csoportot, ehhez támpontot jelent az is, hogy pontosan meghatározott kire nem terjed ki az Alap hatálya: az Európai Unió tagállamainak állampolgáira, valamint a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény hatálya alá tartozó személyekre; a menekültként vagy oltalmazottként, valamint menedékesként elismerést kérőkre, továbbá azokra a személyekre, akiket a menekültügyi hatóság menekültként, oltalmazottként vagy menedékesként elismert. Pontosán meghatározhatóak azok a törvényi szabályozások, amelyek meghatározzák az érintettek körét. Eszerint az Európai Integrációs Alap személyi hatálya alá a Magyarországon három hónapot meghaladóan jogszerűen tartózkodó alábbi harmadik országbeli állampolgárok (ideértve a hontalan és a befogadott személyeket is) tartoznak, behatárolva egyben a kutatásunk célcsoportját is. Ez részletezve az alábbi jogszabályok által szabályozott migránsokra terjed ki:²

- A külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2001. évi XXXIX. törvény (a továbbiakban: Idtv.) alapján kiadott tartózkodási engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgárok,

¹ A csatlakozást követően a munkaerő szabad áramlásának az elhalasztására kért derogációt az Unió régi országainak a zöme, az országok száma folyamatosan csökkent. Magyarország – a viszonyosság elve alapján – hasonló módon járt el mindazoknak az országoknak a polgáraival, ahol magyar államok nem élvezhették a szabad munkaerő-áramlást.

² dr. Kőrös Andrea közlése és Kovács András közvetítése alapján

- Az Idtv. alapján kiadott bevándorlási engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgárok,
- Az Idtv. alapján kiadott letelepedési engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgárok,
- A harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény (a továbbiakban: Harmtv.) alapján három hónapot meghaladó tartózkodásra jogosító vízummal rendelkező harmadik országbeli állampolgárok,
- A Harmtv. alapján tartózkodási engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgárok, kivéve a Harmtv. 29 § (1) bekezdés c) pontja alapján azokat a harmadik országbeli állampolgárokat, akik a menekültügyi hatóságtól menekültként elismerésüket kérték, vagy a menekültügyi hatóságtól ideiglenes vagy kiegészítő védelmet kértek,
- Harmtv. alapján letelepedési engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgárok,
- A szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény (a továbbiakban: Szmtv.) alapján tartózkodási kártyával rendelkező harmadik országbeli állampolgárok,
- Az Szmtv. alapján állandó tartózkodási kártyával rendelkező harmadik országbeli állampolgárok.

Olyan migránsok sajátosságait vizsgáljuk tehát a statisztika segítségével, akik folyamatosan változó jogszabályi környezetben, és így időben nagyon változó feltételek mellett tartoznak a vizsgált célcsoport kategóriába, illetve nem szerepelnek abban, akik statisztikai besorolása változik. Olyan jogszabályok alapján definiált csoportot kell tehát, leíró statisztikákkal nyomon követnünk, amelyek a változó környezetet képezik le és tükrözik vissza.

2. 2. A harmadik országok polgárai mint statisztikai kategória

A hagyományos migrációs statisztika adatforrásai az engedélyezés és a regiszterek alapján készülnek. Azon engedélyezési folyamat és ennek alapján készült regiszterek alapján, amire a fenti értelmezéskor is hivatkoztunk. A migráció kvantifikálásához többféle adatforrást használhatunk, így a tartózkodási engedélyek és letelepedési engedélyezés folyamatosan átalakuló kategóriáiból a BÁH források alapján kialakított regisztert, a népességregisztert, a munkavállalási engedélyek adminisztratív adatgyűjtését, az Országos Egészségügyi Pénztár (OEP) vagy az Adó és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH) nyilvántartásokat, a népszámlálás adatait, a munkaerő-felmérés forrását. Ezek mindegyike a főbb kategóriák alapján mást mutat, és mást takar el.³ Az adminisztratív adatgyűjtések tartalma a folyamatos változások, és az ehhez igazított adatgyűjtések céljától függően időben változhat.

A migrációs statisztika számára rendszerint gondot jelent, ha az adminisztratív céllal készült adatbázisokra épül. Az ilyen adatgyűjtések sokszor a statisztika számára fontos adatokat nem tartalmaznak, vagy ha tartalmaznak is, azok rögzítés nem centrális része az ügyintézésnek, ezért kevésbé pontos és tisztított, ellenőrzött – azaz megbízható – mint a primer statisztikai adatgyűjtések. A migrációs vizsgálatok számára sok bizonytanságot jelent, ha a primer vagy az engedélyezési regiszterekből származó szekunder statisztika tartalma nem pontosan ismert

³ Lásd erről részletesebben a Statisztikai szemle közelmúltban készült összegzését.

és dokumentált. A migrációs adatok természete, hagyományai sok nehézséget jelentenek rendszerint minden országban. Olyan országokban, ahol viszonylag kis migráns népességről van szó, más sürgető kérdések mellett háttérbe szorulhat ez a probléma. Ez azzal járhat, hogy, a rendelkezésre álló erőforrások egy részét más, fontosabb feladatok szívják el és a szükséges kötelezettségek megvalósítása mellett az adatok további tisztítására, árnyalására, publikálására kevés lehetőség jut. Ez növelheti a bizalmatlanságot az adatfelhasználókban is. A hazai migrációs statisztika az elmúlt 20 évben sokat fejlődött. Az új migrációs jogi környezet és a változó migrációs környezet a migrációs statisztika készítőit és felhasználóit ismétlődő nehéz feladatok elé állítja. A kutatásunknak nem célja, hogy kritizálja, vagy korrigálja a jelenlegi migrációs statisztikát, javaslatot tegyen annak átalakítására. Az összeállított adatbázisunknak sem célja, hogy helyettesítse a fontos igényeket kielégíteni hivatott, rendszeresen készített és publikált migrációs statisztikai adatszolgáltatást. Célunk a migráció lehetséges forrásait összegyűjtve egy lehetséges adatgyűjtési modell és publikációs rend kialakítása, bemutatása és ennek alapján a vizsgált népesség, a harmadik országból származó migráns népesség lehetséges legrészletesebb, részben az eddigi lehetőségeknél részletesebb és pontosabb, leírása.

A harmadik országbeli migránsok statisztikai leírásához a létező adatforrásokhoz fordulhattunk, ennek alapján az alábbi lehetőségekkel és ellentmondásokkal kellett számolnunk:

- A szokásos migráns statisztikákban az alapvető definíciós különbséget az *állampolgárság* vagy *születési hely* szerinti különbség jelenti: a) migráns az, aki nem magyar vagy nem csak magyar *állampolgár*; b) migráns *születési helye* szerint az, aki nem Magyarország területén született.⁴
- A definíció emellett az egyes migráns csoportokra eltérő módon terjed ki a *tartózkodás időtartama* szerint: a) a tartósan – életvitelszerűen – Magyarországon élő – letelepedettek, b) a visszatérő időszakokban Magyarországon, illetve otthon élő – cirkuláris – migránsokra; c) az életvitelszerűen külföldön élő, de itt dolgozó – rövid távú, napi – ingázókra.
- Végül az eltérő migráns csoportokra vonatkozó különböző források, melyek zömében regiszterekre épülnek, lényegében csak a legális migrációt ölelik fel: a) ezek a legális nyilvántartásokban megjelennek, b) az illegális (irreguláris) migráns népességnek a zöme viszont nem jelenik meg a statisztikákban – kérdés, mit és honnan tudhatunk az utóbbi népességről?
- A szokásos elemzésekhez képest a harmadik országokból származó migránsokra vonatkozó statisztika olyan csoportra vonatkozik, ami önmagában egyértelműen de mégis bizonytalanul definiálható. harmadik ország polgára ugyanis mindenki, aki nem az EU polgára. Az EU definíció azonban valójában tágabb kategória, hiszen nem csak a 15+10+2 EU országot jelenti, hanem az országok ennél szélesebb körét, az EGT országokat. Így Norvégia vagy Svájc s néhány további kis állam polgárai sem tekinthetők harmadik országok polgárainak.⁵

⁴ A születési hely szerint definiált migráns népesség a tengerentúli migrációs célországok szokásos definíciója, s újabban a többgenerációs nyugat-európai migráció elemzése számára is mind fontosabbá válik. Magyarországon, ahol jelentős az új állampolgárok aránya, a megkülönböztetés szintén fontos elemzési szempontok vizsgálatát teszi lehetővé.

⁵ Az értelmezéskor azt az elvet követtük, hogy mindazokat az országokat az EU-hoz tartozónak – azaz nem harmadik országnak – tekintettünk, amely a fejlettebb Európához tartozik, követve az Európa Tanács 539/2001/EK rendelethez adott magyarázatot, a schengeni határ védelmére vonatkozó fő kérdésekről.

- Nem csupán állampolgárság szerint szárazhatóak azonban szét a harmadik országok polgárai a többiektől, hanem jogi kategóriák szerint is. Az értelmezés, s mindenekelőtt a statisztikai nyilvántartások is eltérőek aszerint, hogy a harmadik országok polgárainak egy része speciális elbánást élvező harmadik országbeli-e. Az ő esetükben valójában a szabályok és a nyilvántartások is eltérőek és ebben az értelemben nem minősülnek harmadik országbeli polgároknak. A tartósan EU országban élők és dolgozók, ha a megfelelő jogosultságot megszerezték, a menekültek, együtt élő házastársak. További kategóriák alapján tehát tovább szűkül azok köre, akik a harmadik országok polgáraiént tartózkodnak. A fenti értelmezés alapján azonban ezek a külföldiek is a harmadik országok állampolgárainak számítanak, noha státusuk sokkal inkább a hazaiakéval azonos.
- Az engedélyezésekre vonatkozó jogszabályok alapján az adatforrások a fogalom tartalmát és a változásokat is nehezen követik, ráadásul gyorsan változnak a szabályok is, ezért az adatokban visszatükröződik a fogalmi bizonytalanság. Az egyes adatforrások szempontjai is eltérőek (tartózkodási engedélyek, munkavállalási engedélyek, OEP vagy APEH regiszterek nyilvántartásai. stb., ami szintén befolyásolja, kik tartóznak a vizsgált migránsok körébe.

A felsorolt megfontolások és a regiszterek adattartalma alapján vizsgálatunkban az állampolgárság alapján történő megkülönböztetést követjük. A harmadik ország polgára tehát, aki nem EU (EGT) polgár. A meghatározás szellemét követve az EGT és Svájc valamint további nyugat-európai nagyhercegségek és egyéb kis államok polgárait EU polgárnak tekintettünk. Nem tekintendő – ahol ez elkülöníthető – harmadik országok polgárának a menekült. Az adatforrások sok szempontból befolyásolják, illetve módosítják a követendő szempontunkat. Figyelembe kell ugyanis vennünk, hogy az egyes adatforrások hogyan határozzák meg a vizsgált népességet, illetve adatbázisukból hogyan válogatható le az általunk definiált népesség. Számos módszertani gondtal találkoztunk a statisztikai adatok összegyűjtése és file-ba rendezése, az egyes adatszolgáltatók adatainak használata és rendezése során, erre röviden, jelzésszerűen, ahol szükséges, visszatérünk.

3. A vizsgált adatforrások és a kiválasztás szempontjai

3. 1. Adatforrások és lehetőségek

Az egyes adatforrások mást és mást mérnek, és mást rejtenek el, ezért a vizsgálandó népesség bemutatásához fontosnak tűnt már a vizsgálat kezdete előtt, hogy több forrást is megvizsgáljunk. A vizsgálat azzal a megszorítással él, hogy csak a legálisan tartózkodó migráns népességgel foglalkozunk, akikre az adatgyűjtés kiterjed. Ezentúl azonban az adatgyűjtés célja szerint az egyes források mást tartalmaznak és mást zárnak ki az adatgyűjtés köréből. A migráns népesség számát, állampolgárság szerint az egyes adatforrások alapján látjuk, igaz, az összlétszám eltér, attól függően, hogy az érintettek szűkebb vagy tágabb körét fedik-e le. A migránsok tevékenységéről, megélhetésükről már csak töredékes az adatokból nyerhető tudásunk. Egy részük megjelenik a munkaerőpiacon, de az adatforrások nagy része a gazdasági aktivitással kapcsolatos adatokat egyáltalán nem, vagy csak részlegesen gyűjt és tartalmaz, azok megbízhatósága is problémás. A legálisan tartózkodó külföldi népességnek csak a kisebbik fele szereplője a munkaerőpiacnak, a gyerekek, időskorúak, diákok és egyéb inaktívak nem. Utóbbiak eltartottak (gyerekek és jövedelem nélküli felnőttek), nyugdíjasok, ösztöndíjas diákok vagy egyéb forrásból élők. Erre vonatkozó tudásunk még szegényesebb, erről célzott survey vizsgálatok szolgálhatnak eredményekkel. Az alábbiakban az egyes forrásokat sorra véve tekintjük át a többé-kevésbé jól ismert tényeket, s megvizsgáljuk, ezek

alapján mit tudunk a magyarországi migrációról, s mit nem tudhatunk. Az egyes adatforrások információtartalmát és forrását az I. táblázatban összegezzük.

I. táblázat: Adatforrások és migrációra vonatkozó adatok és információk

Adatforrás	Tartózkodási engedély	Népesség-regiszter	Munkaváll. engedély	OEP	APEH	Népszámlálás	Munkaerő-felmérés
Jellege adattartalom	Adminisztratív adatforrás	Adminisztratív adatforrás	Adminisztratív adatforrás	Adminisztratív adatforrás	Adminisztratív adatforrás	Adatgyűjtés teljes népesség	Háztartási felvétel minta
Állampolgárság							
Születési hely							
Tartósan letelepedett							
Cirkuláris migráns							
Napi ingázó							
Gazdasági, munkaerő-piaci aktivitás							
Legálisan tartózkodók							
Irreguláris migránsok							
N (fő) összes	176 580	148 830	38 293	118 210	87 077	110 800	45 000
N (fő) harmadik ország	71 340	48 700	15 305	40 166	35 594	45 100	14 500
harmadik országbeliek aránya %	40	33	40	34	41	41	32

Megjegyzés: a táblázat beszínezett kockái jelzik, hogy az adott adatforrás ad-e információt az egyes kérdésekre. A félig beszínezett kocka azt jelzi, hogy az adatforrásból csak nagyon kevés információt kaphatunk az adott kérdésre. A létszámadatok a külföldi állampolgárok 2008. jan. 1-ére érvényes adatai, a népszámlálás 2001-re (a kettős állampolgárságúakkal együtt)

A fenti táblázat alapján áttekintést kaptunk arról, milyen fontosabb adatforrások alapján lehetséges olyan statisztikai adatbázist összeállítása, ami a statisztikai adatok lehetőségeihez mérten átfogó képet nyújthat a Magyarországon élő harmadik országbeli migránsokról és bemutattuk létszámukat, arányukat a teljes migráns népességen belül. A későbbiekben részletesen vizsgáljuk majd a különböző adatforrások alapján gyűjthető információkat. Figyelemreméltó, hogy ugyanazon migráns népesség mennyire eltérő létszámú csoportjáról tudunk adatokat az egyes adatforrások alapján. A legnagyobb migráns népességet a tartózkodási engedélyek alapján látjuk, a tartózkodást itt tágan értelmezve a bevándorlási, letelepedési és tartózkodási engedélyezésekből összesített adatokat egységesen értjük. Az adatokat a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (BÁH) szolgáltatja, és ennek alapján készül a KSH vándorlási statisztikája is. Hasonlóan jelentős népességet fed le a népességregiszter, de a figyelembe vett népesség szűkebb, csak azok tartoznak ide, akik lakcímkártyával rendelkeznek, így a tartózkodási engedéllyel tartózkodók nem, bárha legyen a céljuk a tartós letelepedés. A regiszterbe kerülés definíciójának a módosulását eredményezte az Unió csatlakozást követő szabályozás és statisztikai nyilvántartás változása. A vizsgált csoportunk egy fontos részsokaságát azonban a népességregiszter nem tartalmazza. Hasonlóan átfogó adatforrás, de nem regiszter hanem a teljes népességre kiterjedő megkeresés, survey alapján

gyűjtött adatokat tartalmaz a népszámlálás. A népszámlálás adatai a 10 évenként készített felvétel természetéből fakadóan régiek, de a külföldi állampolgárságú népesség azon részéről, akik a látókörükbe kerülnek, részletes adatokkal szolgál. A népszámlálás esetében gondot jelent, hogy azokat, akik nem rendelkeznek lakcímkártyával, lényegében nem érik el a kérdezőbiztosok, így a migránsok egy fontos csoportja – a népességregiszterhez hasonlóan – ismét kimarad a leírásból. A népszámlálás a figyelembe vett csoport összetételéről, gazdasági aktivitásáról részletes adatokkal szolgál. A migránsok gazdasági aktivitásáról folyamatos, lényegében naprakész adatokat a munkavállalási engedélyezés regisztere, a társadalombiztosítási regiszter és az adóhatóság nyilvántartása alapján nyerhetünk. Láthatjuk, hogy mind a három adatforrás lényegesen kisebb népesség adatait ismeri, a teljes migráns népesség egy részét ismeri és róluk szolgáltat csak adatokkal. A táblázatban a munkaerő-felmérést, mint lehetséges adatforrást is feltüntettük, az adatgyűjtés szerkezete – nagymintás háztartási survey – alkalmassá tehetné a rendszeres survey vizsgálatot a migráció leírására, mindenekelőtt a migránsok gazdasági aktivitásának az elemzésére. A kis létszámú és nehezen elérhető migráns népesség esetében a mintanagyság komoly gondot okoz és ezért nagyon óvatosan szabad a kérdések eredményeit használnunk.

3.2. A kialakított adatbázis sajátosságai

A fentiekben röviden összegzett, ismert források alapján állítottunk össze a harmadik országból származó migránsok sajátosságait, helyzetét, lehetőségeit és integrációját bemutatni képes leíró statisztikai adatbázist. Az adatbázis keresztmetszeti adatokat tartalmaz, azaz (néhány kivételes esettől eltekintve) egyetlen évre gyűjtöttünk adatokat az adatgazdáktól. Az adatok adott időpontra vonatkozó stock adatok, és szándékunk szerint a lehetséges legfrissebb adatokat gyűjtöttük össze. Így az adatok alapján elemzésünk és a következtetések is szigorúan keresztmetszetiek lehetnek.

A különböző adatforrásokból származó statisztikai táblákból kialakított adatbázis továbbfejleszthető későbbi évek adataival, ami idősor kialakítását is lehetővé teszi. Az adatgyűjtés során a korábbi évekre vonatkozó adatok még eltérő definíció szerint álltak rendelkezésre, más országok köre tartozott a harmadik országok közé, s 2004 előtt Magyarország is más kategóriába tartozott. Könnyű belátnunk, hogy a harmadik ország polgárai máshogy viselkednek, más stratégiát követnek egy EU országban, mint ha például mindkét ország polgárai az adott pillanatban az EU-n kívüli országokban élnek. Leválogathatóak ugyan a megfelelő kategóriákat kielégítő, állampolgárságok szerinti külföldiek csoportja, de a jogszabályok és a jogi környezet változásával a migráció is – feltételezhetjük – változik. Így visszamenőleges idősor kialakításától 2008 előtti időszakra tartózkodtunk, és ettől csak egyes esetekben, az összehasonlítás szándékával, valamint a népszámlálás esetén tértünk el.

A kialakított adatbázis statisztikai jellegű, az adatbázisba foglalt adatok az egyes adatgazdáktól gyűjtött részletes statisztikai adatok, táblázatok, melyek rendezésének fő kritériuma az állampolgárság. Állampolgárság szerint lehetőleg teljes részletességű adatok bemutatására és bontására törekedtünk az adat-file-ban, különböző dimenziók szerint.

Az összeállított statisztikai adatok strukturálásával olyan excel file-ba rendezett adatbázist tudtunk kialakítani, ami munkalaponként tartalmaz egy-egy adatforrást (esetenként egymás mellett több munkalapon is). A közös excel-file-ba rendezett adatokkal összehasonlítható számításokat, statisztikákat készíthetünk, erre a célra kialakított szintetizáló munkalapokon, és részletes számításokat végezhetünk egy-egy fontos dimenzió szerint, a megfelelő

adatforrásból származó adatok felhasználásával. Az adatbázis fő célja a több adatforrásból összegyűjthető adatok összerendezése és lehetőségek szerinti tisztítása.

Az adatbázis tartalmazza a (1) BÁH engedélyek szerinti adatait, a (2) KEK-KH engedélyes adatait, (3) a Népszámlálás 2001. adatait, (4) a munkavállalási engedélyek regiszter adatait, (5) az OEP adatait, (6), APEH adatokat és a (7) MEF egy kísérleti pilot projectje alapján ezeket az adatokat is. Végül a (8) KSH migrációs statisztika adatait is megvizsgáltuk, hiszen a KSH a hivatalos adatgyűjtő és szolgáltató, ahol minden adatforrás is elvben megtalálható. Az adatforrások mindegyike átfogó, a teljes migráns populációt lefedő adatgyűjtés. A vizsgálatba speciális szegmensekre vonatkozó forrásokat nem integráltunk (pl. egészségügyi, oktatási, halálzási stb.), a későbbiekben lehetséges az adatbázis fejlesztése ilyen irányban is. Röviden bemutatjuk az egyes adatforrások sajátosságait és jellemzőit.

1. Hivatalos migrációs statisztika: KSH vándorlástatisztika

Regiszter adatokon alapuló statisztika

A KSH publikálja a regiszter alapú adatforrásokból összeállított statisztikákat, ez a demográfiai évkönyvben elérhető, a statisztikailag feldolgozott táblázatok CD-n is hozzáférhetők. Az adatok tisztítása a KSH feladata

Az adatok honlapon nem érhetőek el, sem táblázatok sem táblázási lehetőségek formájában.

Az adatok egyéni azonosításra alkalmatlan módon, anonimizált formában – elvben – hozzáférhetők, az adatforrás kutatása és elemzése ilyen módon kizárólag az adatgondozók számára lehetséges.

2. BÁH adatbázis: a migrációs statisztika fő forrása

Regiszter adatbázis

A BÁH a saját regiszterei alapján, információk cellal közöl sok dimenzió alapján statisztikákat, összevont csoportok és kategóriák szerint, a jogszabályok változását követve, ez a honlapot elérhető

Részletes statisztikai bontásban kért adatokat biztosít kutatási és elemzési célra

Az adatok egyéni azonosításra alkalmatlan módon, anonimizált formában – elvben – hozzáférhetők, az adatforrás kutatása és elemzése ilyen módon mégsem lehetséges (nem történt meg, nem tisztított, stb.). Az adatokat továbbítják statisztikai publikáció céljából a KSH vándorlástatisztika dolgozza fel statisztikai célra.

3. Népeségregiszter: a KEK-KH adatbázis fontossága és korlátai

Regiszter adatbázis

Az adatok statisztikák és kiadványok formájában a KEK-KH regiszterei alapján a honlapon elérhetőek

Részletes statisztikai bontásban kutatási célra biztosítanak adatokat kutatás és elemzés céljára. Az adatbázis információtartalma szűkös és része a BÁH statisztikáknak

A vizsgált célcsoport (harmadik ország polgárai) lefedettsége vizsgálatunk szempontjából hiányos, a tartózkodók egy részét – a lakcímmel nem rendelkezőket –nem tartalmazza.

Flow adatok vizsgálata szempontjából elvben fontos és jó forrás lehet, a gyakorlatban nem alkalmas a jelenlegi formájában [itt lehetne a spanyol *Padron* példával összehasonlítani]

Mintavétel céljából fontos adatforrás, kutatási célra címlista érhető el a népeségregiszterből

4. A magyar népesség követésének hivatalos adatforrása: a népszámlálás

Teljes népességre kiterjedő háztartási survey adatfelvétel

10 évente készül, felelőse a KSH ezért a rövid távú vizsgálatokra nem alkalmas, nem friss adatokat szolgáltat

A népesség egészéről gazdag információtartalommal bíró adatbázis

Az adatok publikálása kiadványokban, részletes táblák formájában elérhető

Az adatok a honlapon is elérhetőek, excel formában sok feldolgozott tábla hozzáférhető

Az adatok egyéni azonosításra alkalmatlan módon, anonimizált formában – elvben – hozzáférhetőek, az adatforrás kutatása és elemzése ilyen módon lehetséges, jogosultág és adatlekérés problémák. (javulás, a kivetkező népszámlálásra - remélhetőleg)

5%-os minta (publikusan hozzáférhető) a migráció vizsgálatára nem alkalmas, az alacsony elemszám miatt

5. Munkavállalási engedélyezés regiszterei alapján készülő statisztika

Regiszter adatbázis

A munkavállalási engedélyezés adatai alapján, részletes bontásban készül nem publikált statisztika, ez a munkaerő-piaci aktivitásról ad teljes körben az érintett sokaságról (munkavállalási korú népesség) adatokat.

Honlapon tájékoztatási célra készül részletes adatokra érvényes adatbázis.

Az adatok egyéni azonosításra alkalmatlan módon, anonimizált formában – elvben – hozzáférhetőek, az adatforrás kutatása és elemzése azonban ilyen módon az anonimizálással komoly információvesztést eredményez.

Munkaerő-migráció vizsgálatának szokásos adatforrása.

6. Társadalombiztosítási regiszter alapján OEP adatgyűjtés

Regiszter adatbázis

Az adatbázis nagyobb adatforrás része, a külföldiekre vonatkozó adatok valójában a hazaiakkal együtt a teljes adatbázis egy részét jelentik. Az adatforrás tartalmaz az aktivitásra vonatkozó adatokat, ami fontos. Részletes adatokat tartalmaz emellett az egészségügyről (TB adatok). A külföldi adatok az egész adatbázis marginális részét tartalmazzák.

Nagyon fontos és statisztikai célokra tovább fejlesztendő adatbázis.

Nincsen statisztika és honlapon publikált adat sem

Az adatok egyéni azonosításra alkalmatlan módon, anonimizált formában jelenleg nem hozzáférhetőek. Az adatforrás kutatása és elemzése jelenlegi formában statisztikai feldolgozásra is módosításokkal lehetséges (drága a futtatás, minden állampolgárságra, ezért összevont csoportok lehetségesek)

A migrációs statisztika eddig keveset használt forrása

7. Adóbevallások alapján készülő APEH adatgyűjtés

Regiszter adatbázis

Az OEP adatokkal összekapcsolódó adatokat tartalmazó, nyilvántartás, ami fontos kiegészítő adatokat tartalmaz.

Nincsen statisztikai célra elérhető adat, s honlapon sem találhatóak adatok.

Nem szokásos migrációs adatforrás

8. Munkaerő-felmérés: a munkaerő-piaci vizsgálatok survey alapú statisztikai forrása

Reprezentatív háztartási survey, negyedéves bázison

Folyamatos adatszolgáltatás, a reprezentativitás a mintavételben kevés a migráció vizsgálatához. Alacsony elemszámok, ezért óvatos elemezhetőség

Az adatok egyéni azonosításra alkalmatlan módon, anonimizált formában hozzáférhetők, az adatforrás kutatása és elemzése ilyen módon lehetséges és gazdag elemzést tesz lehetővé, de itt az elemszám és a reprezentativitás problémát jelent

Nemzetközi vizsgálatokban szokásos, hazai mintanagyság mellett korlátozott lehetőségek a mintavételben, de lehetséges a migráció vizsgálatban

Összegezve: a kialakított adatbázis lehetőséget ad részletesebb statisztikai elemzésre, ezeket mutatjuk be a továbbiakban. Az összerendezett adatfile arra is lehetőséget ad, hogy a részletes bontás alapján különböző szempontok szerinti mintavételhez adjon sarokszámokat és súlyértékeket, survey vizsgálatok számára. (A kutatás mindkét survey vizsgálata számára a folyamatosan alakuló adatbázis nyers adatai szolgáltak háttérforrásul.)

A kialakított adatbázis azonban kísérlet és elsősorban a leíró statisztikai elemzés céljait szolgálja. Nem rendelkezik a KSH statisztikai eszköztárával, ami elemei adatokból nagy számítógépes háttérrel adatfile-kból összerendezett és összekapcsolt, ellenőrzött adatokat tartalmaz. Ezért az összegyűjtött és bemutatott adatfile nem a KSH adatait *helyettesítő* adatforrás, a publikált adatok és összevonások, csoportosítások a kutatás céljait szolgálják. Egyben olyan statisztikai adatbázist mutat be, ami továbbvezetve és továbbfejlesztve jól használható kutatási, elemzése, döntés-előkészítési feladatok eszköze lehet, amit hozzáférhető módon mindenki számára elérhetővé lehet tenni.

Az adatbázisunk kialakítása során egy sor módszertani, adathozzáférési nehézséggel szembesültünk. Ezek korrigálása egy honlapról elérhető véglegesített adatfile-nak előfeltétele. A kutatás során összegyűjtött adatok alapján bemutatott elemzésünkkel azt is illusztrálhatjuk, így is alkalmasak olyan elemzés bemutatására, ami a vizsgált migráns népesség, a harmadik országból származó migránsok sajátos migrációs, munkaerő-piaci helyzetét képes leírni. A hiányosságok és az adatfile kialakítási nehézségei pedig a továbblépés útját is kijelölik.⁶

4. Főbb összefoglaló és összehasonlító adatok

A szintetizáló adatfile-ban olyan táblázatokba strukturált adatokat gyűjtöttünk össze, amivel lehetségessé válik a vizsgált migráns csoport részletes leírása, a döntés-előkészítés, politikaalkotás számára megfelelően alátámasztott elemzések és egyszerű számítások elvégzése. Hangsúlyoztuk, hogy az adatok természetesen nem helyettesítik az adatbázisok

⁶ Az adatfile kialakításának a technikai nehézségeit, az egyes adatforrásokból kért adatok harmonizálásának, egyeztetésnek a problémáit a tanulmányban nem taglaljuk. A kialakított adatbázis Excel file-jának egyes munkalapjain közölt adatok és bontások rendezése és pontosítása sok gondot okozott, ez a továbbfejlesztés esetén az adatszolgáltatókkal történő intenzív együttműködéssel folytatandó munka része. A kialakított adatbázis Excel file-jában igyekeztünk minden adateltérést, különbséget megfigyeltetni, megmagyarázni és értelmezni. A közölt adatok és táblázatok ezekre a tisztított vagy pontosított adatokra vonatkoznak.

elemi adatain végzett mélyebb elemzéseket, survey vizsgálatokat, de jó minőségű összegző statisztikai adatokkal szolgálnak az utóbbiak kiindulása számára is. Alábbi elemzésünk az összegyűjtött adatok kihasználásával bemutatja mindazt, amit a harmadik országból érkezett migránsokról jelenleg az egyszerű leíró statisztika alapján tudhatunk és az összegyűjtött források segítségével a korábbiaknál alaposabban be is tudunk mutatni. Az összegyűjtött adatok (többségében) a teljes migráns népességre vonatkoznak, ez ad viszonyítást a harmadik országból származók arányának, nagyságrendjének az elemzéséhez. Természetesen az adatok a külön elemzésre is alkalmasak, de az összehasonlítás, viszonyítás fontos az elemzés számára.

A szintetizáló adatfile Excel formátumban gyűjti össze az egyes statisztikai táblázatokat, ami egyszerű számolásokat is lehetővé tesz a leíró adatbázissal az egyes táblázatok adatai között. Az Excel file egyes munkalapjai, „fülei” egy-egy statisztikai adatforrás szerinti statisztikai adatokat és bontásokat tartalmaznak. Ennek alapján ugyanannak az Excel file-nak egy erre a célra használt összesítő munkalapján tetszőleges, az adatokból kinyerhető összehasonlító táblázatot készíthetünk. Az elkészített vizsgálatunk eredményeként létrehozott adatbázis szerkezetében az állampolgárság dimenzió jelenti a meghatározó egységes statisztikai táblázatok szerinti elemzés alapját. A kialakított statisztikai táblázatok mindegyikének, és így az összehasonlításoknak is a fő dimenziója az állampolgárság, így a migránsok állampolgársága szerinti bontások alapján végezhetünk különböző leíró és összehasonlító elemzéseket.⁷

4. 1. A harmadik országbeli migránsok és a teljes külföldi népesség

Elsőként megnéztük, hogy az adatbázisba bevont egyes források alapján milyen sokaságot láthatunk. A harmadik országból származó migránsok csoportja, amint azt fentebb már részletesebben is bemutatunk, korántsem olyan egyszerűen azonosítható, mint azt a definíció alapján elsőként gondolnánk. Ezért az adataink közül sem mindig volt egyszerű leválogatni, még a részletes állampolgárság szerint bontott adattáblákból sem, a harmadik országok polgárait.

A migránsok egy része *kettős állampolgár*, amit nem minden adatforrás kezel ugyanúgy. Az OEP például külföldi állampolgárként csak azokat tartja nyilván, akik nem rendelkeznek magyar állampolgársággal. Azokat a kettős állampolgárokat, akik rendelkeznek magyar állampolgársággal is, az OEP nyilvántartása magyar állampolgárként tartja nyilván, így elvész a vizsgálat számára. Ez természetesen komoly gondot jelent, ezért megnéztük, az OEP adatok mekkora torzítást eredményeznek, azaz mekkora a kettős állampolgárok nagyságrendje s milyen az összetételük. A legteljesebb – bár nem a legfrissebb – összehasonlítást a kettős és csak külföldi állampolgárokról a népszámlálás alapján nyerhetünk. A 2. táblázatban láthatjuk a lehetséges torzítást, azaz a kettős állampolgárok arányát és azt, honnan érkeznek. A népszámlálás idején, 2001-ben a népszámlálás látókörébe került migránsok 16%-a volt kettős állampolgár, nemek között nem volt jelentős különbség. Különösen magas volt a kettős állampolgárok aránya a tengerentúliak – amerikai és ausztrál állampolgárságúak – között, mindkét régióban jelentős mértékben fejlett országok polgárai voltak (USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland). Az afrikai származású migránsok között is az átlagot valamelyest

⁷ Minden erőfeszítésünk ellenére egyes források esetében nem kaptunk teljes listát az állampolgárság szerint a kért dimenziókról. Az elemzéshez ezekben az esetekben a rendelkezésünkre álló bontásokat, „főbb országok” kiemelt értékeit használtuk, de a továbbfejlesztés esetén el kell érni, hogy az adatgazdától részletes bontás szerinti adatokat kapjunk. Különösen olyan esetekben, amikor az elemzés fontos és újszerű dimenzióját és lehetőségeit igazolják a bemutatott számításaink.

meghaladó volt a kettős állampolgárok aránya, míg az európai harmadik országbeliek között volt az arány különösen alacsony (ahol nem lehetséges a kettős állampolgárság).

2. táblázat: Magyar állampolgársággal is rendelkező kettős állampolgárok aránya, %

Kibocsátó régiók migráns csoportjai	férfi	nő	összesen
<i>Földrészek</i>			
európai	15	14	15
ázsiai	7	7	7
afrikai	18	31	21
amerikai	51	54	52
ausztráliai	72	76	73
<i>Európán belül</i>			
EU (EGT) országok	18	16	17
Európai harmadik országbeli	9	8	8
Harmadik országbeli együtt	15	14	14
Összes külföldi együtt	17	15	16
Népesség összesen	17	15	16

Forrás: Adatbázis, népszámlálás, 2001

Voltak olyan adatforrásaink, amelyek menekültek nélküli adatokat tartalmaznak, de nem minden adatforrás ilyen. A menekültek létszáma ugyan alacsony, nem éri el a 2 ezer főt. ezért nem nagyon zavarja a teljes vizsgált migráns népességre vonatkozó összképet, ha egyes adatforrások tartalmazzák, míg mások nem a menekülteket. Erősebben koncentrálnak azonban egyes állampolgárságúak a menekültek között. Ezért megnéztük, a migránsok egyik vagy másik csoportjában mekkora a menekültek aránya, azaz a harmadik országok migránsait vizsgálva mekkora torzítást okoz, ha valamelyik adatforrás menekülteket is tartalmaz, míg más forrás nem. Különösen azokban az esetekben lehet fontos annak szem előtt tartása, hogy mely országokból érkezett nagyobb arányban menekült Magyarországra, ha viszonylag magas az arányuk az adott csoportból származó összes külföldi között. Ilyenkor a menekültek vonzerőt jelenthetnek további migránsok számára is, ami befolyásolhatja további migráció alakulását ugyanabból a térségből. A 3. táblázat a menekültek arányát a főbb küldő régiók szerint mutatja, ebből láthatjuk, hogy az Európán kívüli migráns népességen belül érzékelhető a menekültek aránya annak ellenére, hogy a menekültek összlétszáma nem túl magas, nem éri el a 2000 főt. Az afrikaiak között átlagosan 14%, az ázsiaiak között is 5%. A hontalanok között természetesen még érthetőbb, hogy magas a menekültek aránya.

Az egyes állampolgárságok szerint vizsgálva jól látható, és az adatbázis adataiból jól kiolvasható, hogy vannak olyan migráns csoportok, amelyekben meghatározó vagy jelentős többségben vannak a menekültek, és sok kisebb nagyobb csoportra igaz ez. (Az ázsiai migránsok között a menekültek aránya magas az afgán, iraki, grúz, örmény, pakisztáni, üzbecisztáni, nepáli, kuvaiti, Egyesült Arab Emirátusokból származó, míg az afrikai migránsok között a kameruni, szudáni, szomáliai, etióp, kongói köztársaságbeli, angolai, ugandai, stb. állampolgárságúak között.)

3. táblázat: Menekültek aránya egyes migráns csoportokban

	férfi	nő	összes
EU (EGT) összesen	0.1	0.1	0.1
Európai 3. o	1.1	0.7	0.9
Ázsia összesen	5.0	4.1	4.6
Afrika összesen	14.7	11.7	14.0
Amerika	0.3	0.1	0.2
Ausztrália	0.8	2.1	1.3
Hontalan és ismeretlen összesen	22.0	19.7	20.9
3. országok összesen	3.0	1.9	2.5
Mindösszesen külföldi	1.3	0.8	1.1

Forrás: Adatbázis, KSH adatközlés alapján

A statisztikai célra szolgáltatott engedélyezési adatok esetenként figyelembe veszik a harmadik országok speciális engedélyekkel élő polgárait, akik különös letelepedési engedélyekkel rendelkeznek. Az új harmadik országok polgáira vonatkozó törvény megkülönböztet többfajta letelepedési engedélyt is: ideiglenes letelepedési engedélyt, nemzeti letelepedési engedélyt és EK letelepedési engedélyt.⁸ Összességében a fő szabály szerint mindezek a csoportok szerepelnek a harmadik országbeli migránsok adatai között.

Az áttekintő I. táblázatban megmutattuk az egyes adatforrások által lefedett migráns népesség nagyságát (létszámát) és a harmadik országból származó migránsok arányát is. Láttuk, hogy az adatforrások tartalmától függően 33-40%-a a teljes migráns népességnek harmadik országból származik. Az egyes adatforrások alapján a kép tehát egységes.

A magyarországi migráció leírásából tudjuk, a korábbiakban erről már esett szó, hogy összességében a szomszédos országokból származók aránya nagyon jelentős. A különböző vizsgált és az adatbázisba vont adatok szerint azt látjuk, hogy a két továbbra is harmadik országnak tekintendő jugoszláv, horvát valamint ukrán migránsok aránya meghatározó a harmadik országból származó migránsok között. A népszámlálás és a KSH vándorlási statisztika adatai alapján a harmadik ország migránsainak közel fele volt szomszédos országbeli, a BÁH adatai 40% körüli arányt mutatnak, A KEK-KH adatairól tudjuk, hogy a migránsok egy részét nem tartalmazzák, következésképpen a határon túliak aránya a KEK-KH adataiban alacsonyabb. A többi forrás is hasonló arányt mutat, ami nagyon jelentős határon túli arányt jelent a vizsgált népességen belül. Az arány különösen magas a

⁸ Ideiglenes letelepedési engedélyt az a harmadik országbeli állampolgár kaphat, aki már rendelkezik az Európai Unió valamely tagállamában tartózkodási engedéllyel. Érvényessége 5 év. *Nemzeti letelepedési engedély* voltaképpen a jelenlegi letelepedési engedély „jogutódja”. Az a harmadik országbeli állampolgár kaphatja meg, aki rendelkezik tartózkodási vízummal, vagy – engedéllyel, vagy ideiglenes letelepedési engedéllyel. Továbbra is feltétel a 3 éven át tartó, jogszerű és megszakítás nélküli magyarországi tartózkodás. Családi életközösségnél pedig a kérelem benyújtását megelőzően legalább 1 éve együtt kell élni bevándorolt, letelepedett harmadik országbeli állampolgárral, a házastársaknál 2 éve házasoknak kell lenniük a letelepedési kérelem benyújtásakor. A magyar felmenővel rendelkezőknél, illetve azon személyeknél, akiknek a magyar állampolgársága megszűnt, a törvény nem köti ki, hogy mennyit kell Magyarországon élni megszakítás nélkül. *EK letelepedési engedélyt* az a személy kaphat, aki legalább 5 éven át jogszerűen és megszakítás nélkül a Magyar Köztársaság területén tartózkodott, azonban felsőfokú tanulmányok folytatására alapítottan nem lehet ilyen típusú engedélyt kérelmezni.

munkavállalási engedéllyel foglalkoztatottak között – tudjuk, hogy az engedélyezés kis létszámú és szűk csoportot fed le,⁹ ezen belül 80% a határon túliak aránya (ld. 4. táblázat). Az a kép tehát, hogy a magyarországi migráció meghatározó része a határon túli migránsokból adódik, a harmadik országbelieket vizsgálva sem változik.

4. táblázat: A határon túliak aránya a harmadik országból érkezett migránsok között %

Adatforrás	Szomszéd ország aránya
CENZUS	49
KSH statisztika	47
KSH statisztika	50
BÁH adat	41
KEK-KH	36
KEK-KH	36
OEP	39
APEH	
ÁFSZ	81
MEF	45

Forrás: adatbázis

Azt tehát tudjuk, hogy a teljes magyarországi migráns népesség jellemzően európai és meghatározóan a környező országokból származik. Megnéztük, hogyan változott a teljes migráns népességre jellemző európai migráns túlsúly, ha csak a harmadik országbelieket vesszük figyelembe. Nagyon egységesen minden adatforrás szerint azt láttuk, hogy a harmadik országból származó migránsok esetében is megmaradt a jellemző kép, Európa meghatározó szerepe. Minden Európából érkező harmadik országbeli bevándorlóra 0,7-0,8 Európán kívüli esik (5 táblázat 5. oszlop).¹⁰

Azt is vizsgáltuk, hogy a harmadik országbeliek, ha nem Európából érkeznek, fejlett vagy kevésbé fejlett országból származnak-e. Fejlett Európán kívüli országnak egyszerűsítő közelítésként a legnagyobb migráns létszámot jelentő fejlett országokat számítottuk az adatforrásokban, nevezetesen: Japán, Izrael, USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland polgárait válogattuk ide. Az eredmények azt mutatják, hogy a harmadik országokból származók Európán kívül inkább kevésbé fejlett országokból érkeznek. (5. táblázat 4. oszlop)

Az európaiak mellett az ázsiai országokból származók szerepe is jelentős a migrációban. A harmadik országok polgárainak a nagyobbik része európai, a többieknek nagyon jelentős része, kétharmada pedig ázsiai. A többi kontinensek részvétele, az onnan származó migránsok szerepe a magyarországi migrációban elenyésző, marginális. (5. táblázat 3. oszlop)

⁹ A munkavállalási engedélyezésre kötelezettek köre az Unió kibővülése és a viszonyossági szabályok eltörlése óta lényegesen visszaesett.

¹⁰ Egyedül a munkaerő-felmérés esetében tér el az arány, de itt – tudjuk – a reprezentativitás komolyabb gondot jelent.

5. táblázat: A migránsok származási régió szerinti megoszlása az egyes adatforrásokban

Adatforrás	Európai ország polgára	Európán kívüli ország polgára	ebből ázsiai		ebből fejlett. Európán kívüli harmadik ország beli ⁺		Európai/Európán kívüli harmadik o. beliek aránya
	1	2	3		4		5
	fő	fő	fő	%	fő	%	arány
CENZUS	26 350	18 729	11 426	61	6 018	32	0.7
KSH statisztika*	30 992	16 831	12 603	75	3 237	19	0.5
KSH statisztika*	42 785	28 552	22 356	78	5 183	18	0.7
BÁH adat	26 646	21 961	17 444	79	4 097	19	0.8
BÁH spec. engedélyes harmadiko.**	1 660	1 155	201	17	56	5	0.7
BÁH spec. engedélyesekkel	28 306	23 116	17 645	76	4 153	18	0.8
KEK-KH	27 926	20 758	11 718	56	1 060	5	0.7
KEK-KH ***	28 166	22 655	12 565	55	1 395	6	0.8
OEP****							
APEH							
ÁFSZ	9 125	6 177	5 472	89	570	9	0.7
MEF*****	7 149	7 340	4 494	61	1 032	14	1.0

⁺ Japán, Izrael, USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland polgárai

*menekült nélkül

** EK, nemzeti és ideiglenes letelepedési engedélyek

***14250 nem azonosított európai (EU és európai harmadik o.) 50-50% felosztva

**** kettős állampolgárok nélkül

***** survey, mintaprobléma!

Végül, ahol volt adat, a harmadik országbeliek arányát a teljes külföldi létszámhoz képest is megnéztük. (6 táblázat). Az egyes adatforrások eltérő számú harmadik országbeli külföldiről szolgálnak adattal. A KSH tisztított és kontrollált adatforrása tartalmazza a harmadik országbeli állampolgárok legszélesebb körét, 2008 elején több mint 70 ezer főt. A népszámlálás és az ezzel jól összehasonlítható 2001. évi KSH vándorlástatisztika a mai kategóriákra átszámolva a harmadik országból származó migránsok számát 45-48 ezer főnek mutatja, tehát a növekedés lassú volt, és elmarad a teljes migráció növekedésének nagyságrendjétől. Azaz a teljes migráció növekedése az ezredforduló óta Magyarországon elsősorban az Uniós országok migrációjának köszönhető. 2001-ben a KSH adatai szerint a harmadik ország (mai kategória szerinti) állampolgárainak az aránya 43,5% volt az össze külföldi állampolgárhoz képest, az arány 2008-ra 41%-ra esett. A BÁH és a népességregiszter adatok szerényebb harmadik országból származó létszámot és arányt tükröznek.¹¹ Az OEP

¹¹ A magyarázat a KEK-KH népességregiszter adatai esetében az eltérő lefedett népességgel magyarázható. A BÁH adatok esetében további tisztázás után tudunk választ kapni arra, hogy miért alacsonyabbak az értékek a

adatai – mint láttuk – részben eltérő népességre vonatkozó adatokat fednek le, de ezek az adatforrások is tartalmazzák az általunk vizsgált harmadik országbeli népesség elég tetemes részét, arányuk az összes külföldiek között 33%. Az APEH adatok szintén 40% feletti harmadik országbelit tartalmaznak. Végül az egyértelműen a munkaerő-piaci részvételre vonatkozó munkavállalási engedélyek száma szerény, de aki munkavállalási engedéllyel dolgozik, az mind harmadik országbeli. A többi külföldiek immár nem kötelezettek munkavállalási engedélyre, de azok, akik rendelkeznek munkavállalási engedéllyel, mindannyian harmadik országbeliek. Az adatforrásunk tartalmazza a munkaerő-felmérés kísérleti hullámának adatait is, ez hasonló nagyságrendű harmadik országbeli munkavállaló népességet mutat, mint az engedélyezés adatai. Ez a népesség is közel 30%-a a MEF szerint mért a teljes külföldi munkavállaló népességnek, így alig marad el más adatforrások 30-35%-os arányától.

6. táblázat: Az adatbázisok alapján leírt sokaság főbb létszámaadatai

Adatforrás	vonatkozási időpont	Összes harmadik országbeli	Összes külföldi	harmadik országbeli külföldiek aránya
	<i>nap</i>	<i>fő</i>	<i>fő</i>	<i>%</i>
CENZUS	2001.2.1	45 079	110 598	40.8
KSH statisztika	2001.1.1	47 823	110 028	43.5
KSH statisztika	2008.1.1	71 337	174 697	40.8
BÁH spec. engedélyesekkel	2008.12.31	51 422	184 568	27.9
KEK-KH	2008.1.1	48 684	148 828	32.7
KEK-KH	2009.1.1	50 821	166 392	30.5
OEP	2009	40 166	118 210	34.0
APEH	2008.1.1	33 594	78 427	42.8
ÁFSZ	2008.12.31	15 305		
MEF	2008.2. név	14 489	49 708	29.1

Forrás: adatbázis

Összességében természetesen az egyes adatforrások alapján kimutatott létszámok és arányok nem mutatnak többet, mint azt, hogy egyrészt az egyes adatforrások alapján más és más népelemszeletet látunk, másrészt a népesség azonos adatforrásokat vizsgálva is eltérő létszámú, és a harmadik országból származó migránsok aránya a teljes migráns népesség több mint annak egyharmada, adatforrástól függően nagyjából 30-40%.

4. 2. A harmadik ország polgárainak demográfiai sajátosságai

Az alábbiakban az adatok alapján a vizsgált népesség főbb demográfiai sajátosságait összegezzük. A kialakított adatfile segítségével lehetőségünk adódik egyrészt részletesebb leírásra, másrészt az egyes források által felölelt népesség összességének áttekintésére.

publikált KSH adatoknál. Erre az adatszolgáltatások esetén – minden erőfeszítés ellenére – nem sikerült választ kapni, a tisztázása egyike azoknak a fontos kérdéseknek, amire az adatbázis továbbfejlesztése során szükség van.

Mindenekelőtt a nemek szerinti eltéréseket vizsgáljuk, és azt látjuk, hogy a harmadik ország polgárainak összetétele tartózkodási engedélyek alapján jellemzően kiegyensúlyozott, közel 50-50%-os férfi-nő arányt mutat, nagyon enyhe a férfi többlet. Ez tükröződik vissza a KSH vándorlási statisztikákban is. Hasonló az arány a népszámlálás adatai szerint is. A nemek szerinti arányokban a 2001 és 2008 közötti időszakban elmozdulás látszik, az összes külföldiek között a harmadik országbeli férfiak aránya csökkent a férfiakon belül, míg a nők esetében nagyobb elmozdulást nem látunk, így alakult ki a jellemzően kiegyensúlyozott arány a két nem között. A MEF kísérleti modul, enyhe női túlsúlyt mutat. A munkavállalási engedéllyel foglalkoztatottak statisztikája viszont nemek szerint nagyon eltérő képet, férfi túlsúlyt mutat, ami annyit jelent, hogy munkavállalási engedéllyel döntő többségében férfiakat foglalkoztatnak (7. táblázat).

7. táblázat: A harmadik országbeliek nemek szerinti megoszlása

Adatforrás	vonatkozási időpont	harmadik o.beli külföldi			összes külföldi		harmadik obeli aránya az összes külföldieken belül	
		férfi	nő	férfi/nő	férfi	nő	férfi	nő
	<i>nap</i>	<i>fő</i>	<i>fő</i>	<i>%</i>	<i>fő</i>	<i>fő</i>	<i>%</i>	<i>%</i>
CENZUS	2001	23 589	21 490	1.1	54 408	56 190	43.4	38.2
KSH statisztika	2001.01.01	24 650	23 173	1.1	53 578	56 450	46.0	41.1
KSH statisztika	2008.01.01	37681	33656	1.1	89 938	84 759	41.9	39.7
ÁFSZ	2008.12.31	11 362	4 073	2.8				
MEF	2008.2. név	6 479	8 011	0.8	24 308	25 400	26.7	31.5

Forrás: adatbázis

A harmadik országbeliek legjelentősebb csoportjai, mint láttuk, a harmadik országbeli európaiak és ázsiaiak. Ezeknek a migráns csoportoknak a nemek szerinti összetételét külön is vizsgáltuk. Az európai harmadik országbeliek között nincs nemek szerint nagy különbség, a KSH statisztika adatai szerint 2001 és 2008 között az enyhe női túlsúly változott és eltolódott a nemek szerint kiegyensúlyozott arány felé. Az ázsiaiak esetében férfi túlsúly a jellemző, ami az évezred elején jelentősebb volt, 2008-ra a folyamatosan növekvő létszám mellett a férfiak túlsúlya csökkent. A munkavállalási engedélyek szerint – mint láttuk – eltér a kép, a munkavállalási engedéllyel Magyarországon dolgozók között jelentős többségben vannak a férfiak. Azt látjuk, hogy míg összességében a harmadik országbeli migránsok között a kínaiak férfi túlsúlya mutatkozik, s az európai származású migránsoknál ilyen túlsúlyt nem tapasztalunk, mégis azt látjuk, hogy a munkavállalási engedélyek esetében az európai harmadik országbeli vendégmunkások között különösen magas a férfiak aránya (1:3,5), az ázsiaiak esetében az arány szerényebb, bár jelentős (1:2). (A MEF adatok a reprezentativitás hiányosságai miatt sajnos nem értékelhetőek, 8. táblázat).

8. táblázat: A harmadik országbeli jelentősebb küldő régiókból származó migránsok nemek szerint

Adatforrás	vonatkozási időpont	európai harmadik országbeli polgárok			ázsiai polgárok		
		férfi	nő	férfi/nő arány	férfi	nő	férfi/nő arány
	<i>nap</i>	<i>fő</i>	<i>fő</i>	<i>%</i>	<i>fő</i>	<i>fő</i>	<i>%</i>
CENZUS	2001	12 479	13 871	0.9	6 638	4 788	1.4
KSH statisztika	2001.01.01	14 723	16 269	0.9	7 245	5 358	1.4
KSH statisztika	2008.01.01	21 523	21 262	1.0	12 371	9 985	1.2
ÁFSZ	2008.12.31	7 110	2 015	3.5	3 633	1 839	2.0
MEF	2008.2. név	2 890	4 261	0.7	1 872	2 622	0.7

Forrás: adatbázis

A harmadik országbeli migráns népesség kormegoszlását vizsgálva (9. táblázat) azt látjuk, hogy a migránsok nagyjából 20%-a gyerek és idős, 10% körüli a 14 év alatti és hasonló arányú a 60 év feletti népesség. Jelentős elmozdulást a migráns népesség kormegoszlásában a 2000-es évek során nem láttunk. Az átlagok azonban sok mindent eltakarnak. A két legjelentősebb létszámú harmadik országbeli migráns csoportot vizsgálva már számottevő a különbség. A Magyarországon tartózkodó harmadik országbeli európaiak között a 2000-es évek során a gyerekek száma jelentősebben csökkent, miközben a 60 év felettek aránya emelkedett. Ugyanebben az időben az ázsiai népességen belül a gyerekek aránya számottevően nőtt, miközben a 60 év felettek aránya nagyon alacsony (3%) és ebben nem is történt változás.

9. táblázat: A harmadik országbeliek kormegoszlása

Adatforrás	vonatkozó si időpont	3 országbeli létszám				megoszlás			
		0—14	15-39	40-59	60-X	0--14	15-39	40-59	60-X
	<i>nap</i>	<i>fő</i>				<i>%</i>			
KSH statisztika	2001.01.01	5 088	25 980	12 434	4 321	11	54	26	9
KSH statisztika	2008.01.01	7298	34244	21943	7852	10	48	31	11
ÁFSZ	2008.12.31		10 623	4 647	165		69	30	1
KSH statisztika munkavállalási. korúakra	2001.01.01		25980	12434			68	32	
KSH statisztika munkavállalási. korúakra	2008.01.01		34244	21943			61	39	
Ebből európai harmadik országok									
KSH statisztika	2001.01.01	3 390	15 813	8 129	3 660	11	51	26	12
KSH statisztika	2008.01.01	3092	19928	13218	6547	7	47	31	15
ÁFSZ	2008.12.31		5974	3 041	110		65	33	1
KSH statisztika munkavállalási. korúakra	2001.01.01		15813	8129			66	34	
KSH statisztika munkavállalási. korúakra	2008.01.01		19928	13218			60	40	
Ebből ázsiaiak									
KSH statisztika	2001.01.01	1 336	7 901	3 045	321	11	63	24	3
KSH statisztika	2008.01.01	3337	11561	6786	672	15	52	30	3
ÁFSZ	2008.12.31		4 090	1 339	43		75	24	1
KSH statisztika munkavállalási. korúakra	2001.01.01		7901	3045			72	28	
KSH statisztika munkavállalási. korúakra	2008.01.01		11561	6786			63	37	

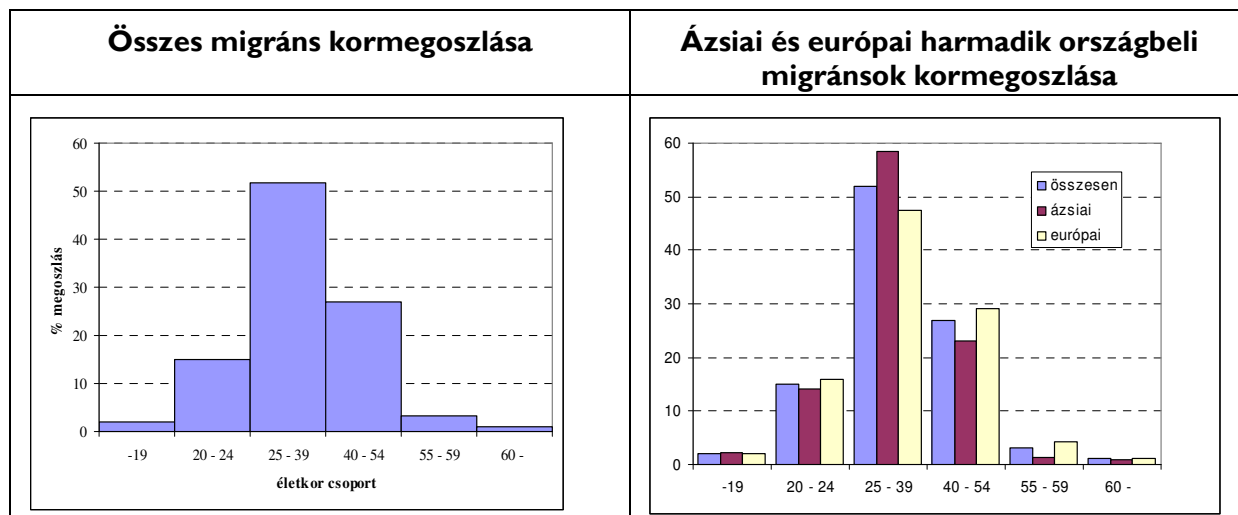
Forrás: adatbázis

A teljes migráns népesség kormegoszlása mellett külön vizsgáltuk a harmadik országból származó munkavállalási korú népességet, eltekintve a jellemző gyermekszámból és eltartott idősök arányából adódó különbségtől. Azt látjuk, hogy a munkavállalási korú népességen belül az idősebb munkavállalási korú népesség irányába tolódtak el az arányok. Az összes harmadik országból származó munkavállalót vizsgálva 15-39 éves volt 2001-ben a felnőtt migránsok 68%-a, 2008-ban már csak 61%-a, míg az idősebb aktív korúak (40-59 éves) aránya 32%-ról 39%-ra emelkedett. Az európai harmadik országbeliek nagyon hasonló arányt és változást mutatnak. Az ázsiaiak esetében jelentősebb eltolódást látunk, a fiatalabb felnőttek aránya jelentősen csökken, az idősebbek aránya nő és összességében az ázsiaiakra jellemző arány

közelít az össze harmadik országból származó migránst jellemző idősebb korösszetétel arányra. A változásokra magyarázatot keresve azt gondolhatjuk, hogy ezek a fejlemények a letelepedett csoportok folyamatos öregedésével magyarázhatóak, de longitudinális adatok hiányában ezt csak feltételezni tudjuk, valódi magyarázattal a leíró statisztika adatai nem szolgálnak. (9. táblázat)

A munkavállalási engedéllyel foglalkoztatottak egy határozottan körvonalazódó migráns csoport sajátosságait írják le. Nemek szerint nagyon sajátos képet mutattak, életkori sajátosságait vizsgálva azt látjuk, hogy 2008 végén nagyobb részük tartozott a fiatalabb korosztályba, mint a migráns népesség egészében tapasztalt arány, de nem mondhatjuk, hogy nagyon fiatalok a munkavállalási engedéllyel foglalkoztatott felnőttek. Az 1. ábra a kormegoszlást mutatja, a baloldali panel az összes engedélyesre, a jobb oldali külön az európai 3 országbeli és az ázsiai migráns csoportokra. (1. ábra)

1. ábra: Munkavállalási engedéllyel foglalkoztatottak életkori megoszlása (%)

Forrás: adatbázis adataiból, ÁFSZ munkavállalási engedélyezési adatok alapján

4.3. A harmadik országból származó migránsok regionális és etnikai összetétele származási országok szerint

A migránsok összetételét az elemzéshez létrehozott adatbázisban állampolgárság szerint vizsgáljuk. Nagyobb földrajzi régiók szerinti csoportokban különböztettük meg ezek után az európai Unióbeli, illetve harmadik országbeli migránsokat, korábbi kutatási ismereteink és a konvenció alapján feltételezve, hogy a regionális hasonlóság egyben magatartási hasonlóságot is jelent. A feltételezés alapján megvizsgáljuk, hogy az egyes engedélytípusok alapján a BAH adatai szerint milyen a magyarországi harmadik országbeli migráns népesség megoszlása, az egyes engedélytípusok szerint. Azt feltételezzük, hogy a bevándorlási és letelepedési engedéllyel tartózkodók egyben jobban beilleszkedtek és integrálódtak a magyar társadalomba.

A harmadik országbeli migránsok nagyobb felét az európai harmadik országbeliek adják, de a tartózkodási engedélyesek között lényegesen alacsonyabb az európaiak aránya, mint a bevándorlási vagy letelepedési engedélyesek között. Utóbbiak között viszont látványosan megemelkedett a kínaiak jelenléte és viszonylag magasabb az amerikaiak aránya is a tartózkodók között. Láttuk, hogy összességében magas a határon túliak aránya a migránsok

között, így annak a magyarázata, hogy a stabilan és tartósan hazánkban élők között miért meghatározó az európai országokból származók aránya, az azzal is összefügg, hogy ebben a csoportban a határon túliak aránya magas. A kevésbé szorosan kötődők között viszont ez az arány alacsonyabb.

10. táblázat: Migránsok engedélyek és régiók szerint, fő, 2008 (12.31)

Kibocsátó régiók	bevándorlási engedélyek	letelepedési engedélyek	tartózkodási engedélyek	Összesen
európai	14 536	7 305	4 805	26 646
ázsiai	6 132	3 787	7 525	17 444
afrikai	498	202	824	1 524
amerikai	538	353	1 831	2 722
ausztráliai	60	12	64	136
egyéb	91	0	44	135
együtt	21 855	11 659	15 093	48 607
megoszlás %				
európai	67	63	32	55
ázsiai	28	32	50	36
afrikai	2	2	5	3
amerikai	2	3	12	6
ausztráliai	0	0	0	0
egyéb	0	0	0	0
Összesen	100	100	100	100

Forrás: adatbázis, BAH adatok.

Megkülönböztettük a harmadik országokat fejlett és fejletlen országokra, s ezek alapján a harmadik országbeli migránsokat is aszerint, hogy fejlett vagy fejlődő országokból érkeztek. Itt azt az implicit feltételezést fogalmaztuk meg azt vizsgálva, hogy fejlett országokból érkezett-e a migráns vagy sem, amit valójában a harmadik országok polgárait definiáló Európa Tanács 539/2001/EK rendelete is sugallt. Nevezetesen, hogy a harmadik országoknak a meghatározása és a migrációs nyomás erőssége (az illegális bevándorlással, a közérdek és a közbiztonság vélt vagy valós megsértésével mérve) a kibocsátó ország fejlettségével is összefügg. Amint azt már korábban meghatároztuk, a fejlett országok a legnagyobb küldő nem európai országok: Japán, Izrael, USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland, noha ezek az országok természetesen nem fedik le a fejlett kibocsátó országok összességét. Az európai harmadik országok egyikét sem tekintjük fejlettnak. Ezt az elhatárolást követve készítettünk csoportosítást, és a 11. táblázat mutatja az eredményeket. Az előző megoszlásokkal konzisztens módon így a migránsok kicsi aránya érkezett fejlődő országból, miközben a tartózkodási engedélyesek között az arányuk megugrott.

11. táblázat: Migránsok engedélyek és a küldő országok fejlettsége szerint, fő, (2008.12.31)

EU	bevándorlási engedélyek	letelepedési engedélyek	tartózkodási engedélyek	Összesen
Fejlett országok	471	432	3 194	4 097
Nem fejlett országokból	21 384	11 230	11 899	44 510
együtt	21 855	11 662	15 093	48 607
megoszlás %				
Fejlett országok	2	4	21	8
Nem fejlett országokból	98	96	79	92

Forrás: adatbázis, BÁH adatok,

Végül a BÁH adatokra építve az egyes országokra jellemző etnikai összetétel alapján azt is megvizsgáltuk, milyen arányban vannak arab származású migránsok Magyarországon. A migrációs vizsgálódások fontos kérdése Európa szerte az arab országokból érkezett migránsok helyzete, aránya, integrálódása. Bár feltételeztük, hogy nem centrális kérdés ma Magyarországon a migrációs politika számára az arab származású migránsok helyzete, fontosnak találtuk ezt is megmutatni.

Az arab országok nagyon vegyes országok csoportját fedik le. Az országok közül az európaiak egyikét sem tekintettük arab országnak, az ázsiai és afrikai országokat és migránsaikat különböztettük meg aszerint, hogy jellemzően arab vagy nem arab etnikumú országokról van-e szó. A 12. táblázatból ismét azt látjuk, hogy nagyon eltér a bevándorolt és letelepedett migráns népesség a tartózkodóktól. Az arab származásúak aránya lényegesen magasabb a bevándorlási és letelepedési engedélyesek között, az afrikaiak kétharmada arab ország állampolgára. A tartózkodási engedélyesek között viszont határozottan kevesebb az arab származású. Összesen a harmadik országokbeli migránsok 4-5%-a arab, s aki ebbe a csoportba tartozik, az láthatóan régen él Magyarországon, s ha lehet is segítségre, támogatásra szüksége, de integrálódott és tartósan stabil helyzetű bevándorló.

12. táblázat: Migrációs engedélyek és az arab származású migránsok, fő, (2008.12.31)

	bevándorlási engedélyek	letelepedési engedélyek	tartózkodási engedélyek	Összesen
arab ázsiai	692	314	434	1 440
arab afrikai	330	134	219	683
összes arab	1 022	448	653	2 123
arány %				
arab ázsiai	11	8	6	8
arab afrikai	66	66	27	45
összes arab	15	11	8	11
Harmadik országbeli migránsokból az arabok aránya	5	4	4	4

Forrás: adatbázis adataiból, BÁH 2008 (12.31) adatok alapján

5. A harmadik országból származó migránsok tevékenysége, aktivitása

A migráció leírására alkalmas statisztikák nagy része nem tartalmaz adatokat a migránsok gazdasági tevékenységéről, aktivitásáról. A tartózkodási célra adott vízumok adnak valamilyen orientációt arról, hogy a vízumokat milyen célra adták, de az új jogszabály már csak általános üzleti célú vízum kategóriát ismeri, így az elemzésre nem alkalmas összevont kategóriát jelent. A korábbiakban árnyaltabb volt ugyan a tartózkodás célja alapján megkülönböztetett vízumok rendje, megkülönböztetve a munkavállalói, tanulmányi, családdegysítő, jövedelemszerző, látogató, hivatalos, gyógykezelés és egyéb célra adott vízum alapján tartózkodókat, de akkor sem jelent meg statisztikákban eszerinti bontás. A vándorlásstatisztika publikációiban nem nagyon jelenik meg adat a migránsok gazdasági aktivitásáról. Amire adat néha található, az a munkavállalási engedéllyel tartózkodók számának a közlése.

A munkavállalási engedélyezés adataiból összegző statisztikai adatokat és elemzést mutat be az ÁFSZ a honlapján, más statisztikai hozzáférés, részletesebb adatközlés a munkavállalási engedélyek adatairól nincsen. A közelmúltig a gazdag adatforrás kihasználása érdekében szorgalmazták a szakemberek a munkavállalási engedélyek adatforrásának a a hozzáférését és kihasználását. Az EU csatlakozást követően a munkavállalási engedélyezés rendje megváltozott, az Unió polgárok számára nem szükséges munkavállalás céljával munkavállalási engedélyt kérnie az EU területén. Ez a változtatás a munkavállalási engedélyezés alapján készült statisztikák lehetőségeit nagyon leszűkíti. A Magyarországon munkát vállalók jelentős részének nincsen szüksége tehát a munkavállalásához engedélyezésre. Láttuk, hogy a munkavállalási engedéllyel munkát vállalók létszáma is szerény, az engedélyezési kötelezettség leszűkítésével jelentősen visszaesett.

Valójában még azoknak a legálisan Magyarországon élő külföldieknek a létszámát is nehezen tudjuk azonosítani, akik egyébként nem EU polgárok és ezért nem mozoghatnak szabadon, tartózkodásuk és tevékenységük regisztrálást igényel. S azt is láttuk, hogy a publikált statisztikák lényegében nem közölnek információt a migránsok tevékenységéről. Ezért a vizsgálódás fontos része volt annak felkutatása, milyen források alapján és hogyan lehet statisztikai adatok alapján a migránsok aktivitását dokumentálni.

A munkaerő-migráció elemzéséhez szokásosan a munkavállalási engedélyek szolgálnak információval, ez fontos, de nem elegendően átfogó forrása a migránsok aktivitásának, nagyon leszűkült az a csoport, akikre vonatkozik. Arra kerestünk ezért választ, milyen további adatforrás adhat a migránsok gazdasági aktivitásáról részletesebb, átfogóbb képet.

5. 1. Mit tudhatunk az OEP adatok alapján a Magyarországon élő harmadik országbeli külföldiek gazdasági aktivitásáról?

A külföldiek gazdasági aktivitásának fontos forrása az OEP nyilvántartása. A társadalombiztosítási regiszter sok országban a külföldiek foglalkoztatásáról adott statisztikák fő forrása. Az OECD Migration Outlook (2009) statisztikai áttekintése alapján láthatjuk, hogy az országok mindegyike számára gondot jelent a migránsok gazdasági tevékenységének a nyomon követése, és a munkavállalási engedélyezés alapján készített statisztikák elégtelensége következtében térnek át többek között a társadalombiztosítási regiszter alkalmazására.

Megvizsgáltuk, hogy az OEP adatbázisán mit mondhatunk a harmadik országbeli külföldiek gazdasági, munkaerő-piaci státuszáról. Láttuk, hogy az OEP látószögébe valamivel több mint

40100 harmadik országbeli külföldi kerül, ez az OEP nyilvántartásai szerint a külföldiek 1/3-a. Fontos, hogy az OEP nyilvántartásai alapján külföldinek az számít, akinek nincsen magyar állampolgársága. A kettős állampolgárságúak az OEP nyilvántartásban magyar állampolgárként szerepelnek.

Itt adatbázisunkban a census adataihoz folyamodhatunk, eszerint 2001-ben harmadik országbeli migránsok között 6500 kettős állampolgár volt, köztük nagyjából 2500 európai, ugyanennyi amerikai, s a többiek a magyar mellett megosztva az többi régiók állampolgárai, ld. erről részletesebben a 3.1. alpontot (vö. 2. táblázat). A népszámlálás adatai szerint tehát a külföldiek az OEP nyilvántartás szerinti 40 ezres száma nagyjából egyezik más adatforrások szerint számított harmadik országbeli külföldi létszámmal, ha a kettős állampolgárságú létszám és annak átlagos növekedését feltételezzük, és a létszámot így korrigáljuk.

Visszatéve az OEP adatbázisra, azt látjuk, hogy a harmadik országok polgárainak elég széles köréről tudjuk ebből a forrásból, hogy milyen a gazdasági, munkaerő-piaci státusza. A 13. táblázat az OEP lehetséges jogcímcsoportjai alapján képzett aktivitási csoportokat mutatja be. A 118 ezer külföldi és a 40 ezer harmadik országbeli külföldi állampolgárra látjuk, milyen a gazdasági státuszuk. Viszonyításképpen megmutatjuk a magyar népességre jellemző megfelelő értékeket is. A 13, és különösen a 14. táblázat százalékos megoszlásai alapján látjuk, hogy a vizsgált harmadik országbeli népesség nagyobbik fele foglalkoztatott, további közel 20% vállalkozó, azaz együttesen a harmadik országbeli külföldiek több mint 70%-a aktív. Ugyanez az arány a nem harmadik országbeli külföldiek esetében valamivel még magasabb, ők inkább foglalkoztatottak és kevésbé vállalkozók. A hazai népességhez képest ez rendkívül magas arány, az OEP adatok szerint a népesség alig 40%-a az, aki aktív jövedelemszerző tevékenységet végez.

13. táblázat: Külföldiek gazdasági státusza OEP adatok alapján, 2009 *

Jogcímcsoportok	Összes magyar és külföldi	Ebből magyar (számított különbség)	összes külföldi (EGT+harmadik országbeli).	ebből	
				EGT összes	harmadik országbeli
Foglalkoztatottak	3 182 552	3 108 872	73 680	52 031	21 316
Vállalkozók, egyéni járulékot fizetők	604 263	589 650	14 613	8 047	7 339
Munkanélküli ellátások	367 252	364 981	2 271	1 616	534
Egyéb ellátottak	634 291	629 252	5 039	2 802	2 021
Tanulók, hallgatók	438 977	436 810	2 167	960	1 183
Nyugdíjasok	2 581 169	2 573 329	7 840	5 213	2 580
Kiskorúak	1 838 886	1 826 286	12 600	7 524	5 193
Összesen	9 647 390	9 529 180	118 210	78 193	40 166

* Az adatok 2009. augusztus és október közötti, a leghívás napján érvényes OEP adatbázis szerinti adatok. Az adatbázis az aktuális napon érvényes adatokat képes szolgáltatni.

Forrás: adatbázis adataiból, OEP adatok alapján

14. táblázat: Külföldiek gazdasági státuszának megoszlása OEP adatok alapján, 2009 *, %

jogcímcsoportok	összes magyar és külföldi	Ebből magyar (számított különbség)	összes külföldi (EGT+harmadik o. beli).	ebből	
				EGT összes	harmadik országok
Foglalkoztatottak	33.0	32.6	62.3	66.5	53.1
Vállalkozók, egyéni járulékot fizetők	6.3	6.2	12.4	10.3	18.3
<i>Együtt</i>	<i>39,3</i>	<i>38,9</i>	<i>74,7</i>	<i>76,8</i>	<i>71,4</i>
Vállalkozók aránya az aktívakból	16.0	15.9	16.6	13.4	25.6
Munkanélküli ellátások	3.8	3.8	1.9	2.1	1.3
Egyéb ellátottak	6.6	6.6	4.3	3.6	5.0
Tanulók, hallgatók	4.6	4.6	1.8	1.2	2.9
Nyugdíjasok	26.8	27.0	6.6	6.7	6.4
Kiskorúak	19.1	19.2	10.7	9.6	12.9
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Az adatok 2009. augusztus és október közötti, a lehívás napján érvényes OEP adatbázis szerinti adatok. Az adatbázis az aktuális napon érvényes adatokat képes szolgáltatni.

Forrás: adatbázis adataiból, OEP adatok alapján

A hazai népességen belül – természetes módon – lényegesen magasabb a nyugdíjasok és a gyerekek aránya is, a külföldiek között a gyerekek aránya fele a hazai népességen belülinek, a nyugdíjasok lényegesen kevesebben vannak. A harmadik országbeliek között több a gyerek, mint a többi külföldiek körében. Ez valószínűleg igazi migráns népességre jellemző arány

A munkanélküli ellátottak aránya alacsony, de ez abból a szabályozásból következik, hogy Magyarországon a külföldi állampolgárok nem jogosultak munkavállalási engedélyre, aki elveszti a munkáját, az egyben a magyarországi munkavállalási engedélyét is elveszti. Figyelemre méltó azonban, hogy az egyéb ellátottak aránya nem tér el a hazai és a migráns, különösen a harmadik országból származó migráns népességben. (Ez érthető is, hiszen a jogcím a fogvatartott, TB pénzbeli ellátásban részesülő, GYES-ben, GYET, ápolási díj, szociális ellátás, szociális intézményben elhelyezett és szociálisan rászorult egyéb ellátását tartalmazza.) Az OEP állományában található, Magyarországon tehát társadalombiztosítással rendelkező harmadik országbeliek (nem kettős állampolgárok) egyharmada ukrán, további egyharmad négy országból – Szerbia, Oroszország, Kína és Vietnam – származik.¹² Megvizsgáltuk, milyen különbségeket láthatunk a főbb küldő országok között a migránsok munkaerő-piaci státuszában.

Magasabb az aktivitás a vizsgált csoportok mindegyikében, mint a hazai népesség körében, de nem egységesek a csoportok. Az aktivitást jelentősen befolyásolja a nyugdíjasok és a gyerekek aránya. A vietnamiak között különösen sok a gyerek, a kínaiaknál is az átlagot jóval meghaladja. A szomszédos Ukrajna és Szerbia polgárai inkább felnőttek. Idősek csak az ukrán

¹² Az OEP adatkérési rendszerének nehézsége és ennek megfelelő költségvonzata minden további állampolgárság szerinti adatkérést jelentős költséggel tudta volna megvalósítani, ami az adatkérést korlátozta.

és az orosz migránsok között vannak. Utóbbiak aránya nagyon magas. Ami befolyásolja, hogy az oroszok aktivitása alacsonyabb. A szerbek aktivitásának az aránya különösen magas.

A munkanélküli ellátások aránya – értelemszerűen – alacsony – de az egyéb ellátások aránya elég magas. Érdekes, hogy a kínaiak kivételek, akik nem akarnak talán ilyen szolgáltatásokat igénybe venni. A tanulók aránya is a kínaiak körében a legalacsonyabb – talán igazolva, hogy a kínai kolóniai gyerekeit külföldre küldi, amit a survey és kvalitatív kutatások igazoltak. (15. és 16. táblázat)

15. táblázat: Harmadik országokból származó főbb migráns csoportok gazdasági státusza, 2009

Jogcímcsoportok	harmadik országok	ukrán	szerb	orosz	kínai	vietna mi	többi (különbség számítva)
Foglalkoztatottak	21 316	7 957	1 514	755	3 575	779	6 736
Vállalkozók, egyéni járulékot fizetők	7 339	1 229	256	443	2 017	679	2 715
Munkanélküli ellátások	534	235	24	33	10	2	230
Egyéb ellátottak	2 021	731	67	102	126	95	900
Tanulók, hallgatók	1 183	364	132	92	38	67	490
Nyugdíjasok	2 580	1 837	7	349	4	3	380
Kiskorúak	5 193	1 224	181	271	1 296	525	1 696
Összesen	40 166	13 577	2 181	2 045	7 066	2 150	13 147
megoszlás	100	33.8	5.4	5.1	17.6	5.4	32.7

Forrás: adatbázis adataiból, OEP adatok alapján

16. táblázat: Harmadik országokból származó főbb migráns csoportok gazdasági státusza 2009 (megoszlás, %)

Jogcímcsoportok	harmadik országok	ukrán	szerb	orosz	kínai	vietnami	többi különbség számítva
Foglalkoztatottak	53.1	58.6	69.4	36.9	50.6	36.2	51.2
Vállalkozók, egyéni járulékot fizetők	18.3	9.1	11.7	21.7	28.5	31.6	20.7
<i>Együtt</i>	<i>71.3</i>	<i>67.7</i>	<i>81.2</i>	<i>58.6</i>	<i>79.1</i>	<i>67.8</i>	<i>71.9</i>
<i>Vállalkozók aránya az aktívakból</i>	<i>13.4</i>	<i>14.5</i>	<i>37.0</i>	<i>36.1</i>	<i>46.6</i>	<i>28.7</i>	<i>13.4</i>
Munkanélküli ellátások	1.3	1.7	1.1	1.6	0.1	0.1	1.7
Egyéb ellátottak	5.0	5.4	3.1	5.0	1.8	4.4	6.8
Tanulók, hallgatók	2.9	2.7	6.1	4.5	0.5	3.1	3.7
Nyugdíjasok	6.4	13.5	0.3	17.1	0.1	0.1	2.9
Kiskorúak	12.9	9.0	8.3	13.3	18.3	24.4	12.9
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Forrás: adatbázis adataiból, OEP adatok alapján

5.2. Magyarországon foglalkoztatott harmadik országbeliek a munkavállalási engedélyek szerint

A vizsgálatunk célcsoportját, a harmadik országok polgárai jelentik, őket a munkavállalási engedélyezés rendjében végbement és a korábbiakban már jelzett változások nem érintették. A munkavállalás általános szabályainak megfelelő munkavállalási engedélyezés alanyai jelenleg a harmadik országok polgárai. 2008 végén számuk 15,5 ezer fő volt. Az engedélyezettettek között 9 ezer európai harmadik országbeli volt, az ázsiaiak szám 5,5 ezer fő volt, emellett közel 400 észak-amerikai rendelkezett munkavállalási engedéllyel, a többiek dél-amerikai, afrikai és ausztráliai és óceániai munkavállalók, számuk összesen alig több mint 300 fő volt.

17. táblázat: Munkavállalási engedélyek kvalifikáltság és migráns csoportok szerint (FEOR I. csoportok és küldő régiók)

FEOR I jegy	Együtt	Európa harmadik ország	Ázsia	Afrika	Észak-Amerika	Dél-Amerika	Ausztrália/Óceánia és egyéb
1. Gazdasági vezető	4.6	1.5	7.5	4.8	23.2	13.7	31.8
2. Felsőfokú végzettségű foglalkozás	9.0	4.7	12.7	13.1	44.4	22.6	38.6
3. Egyéb felső/középfokú foglalkozás	6.7	5.5	6.5	26.9	17.9	29.8	15.9
4. Irodai és ügyviteli foglalkozás	1.9	1.2	1.3	15.9	9.9	16.9	11.4
5. Szolgáltatási foglalkozás	15.9	2.5	40.1	9.0	1.8	5.6	0.0
6. Mező- erdőgazdálkodási foglalkozás	0.7	0.8	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0
7. Ipari- és építőipari foglalkozás	11.3	12.4	10.7	0.7	0.5	4.8	2.3
8. Gépkészítők, összeszerelők, járművez.	8.0	9.8	6.1	0.7	0.5	0.0	0.0
9. Szakképzetlen (egyszerű) foglalkozás	41.6	61.1	14.2	29.0	1.8	6.5	0.0
Létszám N fő	15 435	9 125	5 472	145	392	124	47

Forrás: adatbázis, ÁFSZ munkavállalási engedélyezés alapján

A létszámmegoszlásnál lényegesen izgalmasabb a munkaerő-piaci vizsgálódás számára, hogy milyen tevékenységekre kapnak engedélyt azok a harmadik országbeliek, akik Magyarországon engedéllyel vállalnak munkát, s ebben fontos-e az állampolgárság. A 17. táblázat alapján láthatjuk, hogyan oszlanak el a munkavállalási engedélyek az I jegyű FEOR foglalkozási csoportok és az egyes migráns csoportok között. Azt látjuk, hogy egyértelmű a kapcsolat, egyes migráns csoportok és tevékenységek egymáshoz vannak rendelve.

A magasan kvalifikált foglalkozásokat az észak-amerikai, ausztrál vendégmunkások töltenek be. Itt igazolódni látszik az a feltevésünk, hogy nem mindegy, hogy fejlett vagy fejlődő országokból érkező-e a migráns, ezért is tettük az elemzés korábbi pontján a megkülönböztetést, hogy a harmadik országból érkező migránsok egy része a fejlett

tengerentúli országokból érkeznek. A fejlődő országokból származó migránsok, ha munkát vállalnak, akkor alapvetően magasan kvalifikált munkát végeznek. Emellett a letelepedett afrikaiak egy része is diplomás, aki Magyarországon is szerezte a diplomáját, ez a csoport is viszonylag magas arányban magasan kvalifikált munkát végez. (17 táblázat jobb felső szegmens).

Az európai harmadik országok polgárai viszont a 17. táblázat ellenkező szegmensében találhatóak, zömében szakképzetlen egyszerű nem mezőgazdasági munkákat végeznek, kisebb arányban szakképzettséget is igénylő fizikai foglalkozásokat végeznek. Figyelemreméltó, hogy csak nagyon szerény arányban végeznek munkavállalási engedélyre kötelezett európai migránsok, így zömében határontúliak magasan kvalifikált munkákat. Azt gondolhatjuk, hogy akik ilyen munkát végeznek, azok a munkavállalási engedélyezési kötelezettség alól felmentést élveznek.

Az ázsiai migránsok túlnyomó része a táblázat középső mezőjében található, szolgáltatási jellegű foglalkozásokat végez. Nagyon meghatározó és jelentős a szolgáltatás jellegű foglalkozások aránya. Vannak szakképzetlen és magasan kvalifikált ázsiaiak is a foglalkoztatottak között, utóbbiak főleg multinacionális cégek alkalmazásában (japán, indiai, távol-keleti managerek).

Összességében a munkavállalási engedélyezésre kötelezettek nagyon karakteres összképet mutatnak, a magasan kvalifikált managerek az egyik, a kvalifikálatlan nem mezőgazdasági segédmunkát végzők a másik póluson és a harmadik pólust a szolgáltatások jelentik, mindhárom pólushoz nagyon karakteresen más és más migráns csoport tartozik, foglalkozások és az azokat betöltő migránsok határozottan egymáshoz vannak rendelve.

5.3. A migráció gazdasági hatásának vizsgálatát szolgáló lehetséges adatforrás: a munkaerő-felmérés

A munkaerő-felmérés adatait belefoglaltuk az adatbázisba, s bemutattuk, milyen fontos elemzés lehetséges a háztartási adatfelvétel bázisán. Az adatok a jelenlegi állapotban, egyetlen negyedévre lekérdezett formában nem elegendően megbízhatóak és ezért az elemzéstől itt eltekintünk. A munkaerő-felmérés az adatfile-ban a továbbgondolás és a fejlesztés céljával jelenik meg, ezért az adatelemzés részben nem térünk ki a használhatóságra, de a módszertani áttekintésben hangsúlyozzuk a szerepét.

5.4. A migránsok APEH adatok alapján leírható gazdasági tevékenysége

Az APEH adatok szorosan kapcsolódnak az OEP adatszolgáltatásokhoz, az OEP adataiba kerül egy sor olyan adat, ami az APEH-nél keletkezik, s onnan kerül az OEP adatai közé, míg az OEP adatbázisába más forrásból is kerülnek adatok. Az összekapcsolódás miatt a kisebb migráns létszámot lefedő adatforrást egy további fontos kérdés leírására hasznosítjuk. A migránsok leírásakor a külföldi állampolgárságot használtuk azonos ismérvnek, ennek a dimenzióknak a mentén hasonlítjuk össze az adatokat és írjuk le a vizsgált migráns csoport sajátosságait. Megvizsgáltuk, mekkora a külföldi népességen belül az adófizetők aránya, s azt is, mekkora az adófizetők közül a Magyarországon élők aránya. Fontos tanulság, hogy a külföldiek egy része Magyarországon adózik, de nem él Magyarországon, azaz nem része a magyarországi migráns populációnak. Másrészt – és ezzel összhangban – nagyon eltérő az adófizetők aránya is migráns csoportonként. Ezt láthatjuk a 17. táblázatban, néhány fontosabb országra. A harmadik országok polgárai esetében kevésbé fordul elő, hogy az adófizetők nem élnek Magyarországon, ez a gyakorlat különösen az EU országok polgárai esetében figyelhető

meg, különösen az ingázó szlovák munkavállalók, de más csoportok esetében is. Az adófizetők arányát a megfelelő időszak migráns népességéhez mértük, a különbségek esetenként jelentősebb adóeltagadó népességet is sejtethet.

18. táblázat: Adófizető külföldiek állampolgárságukonként, %

állampolgárság országa	külföldi népességen belül az adófizetők aránya	adófizetők közül a Magyarországon élők aránya, %
EU (EGT)	55.6	69.1
Harmadik országok összesen	42.8	95.6
EU		
Románia	47.2	96.1
Szlovákia	320.0	17.6
EUI5	25.7	64.9
Ebből: Ausztria	23.3	57.5
3. országok		
Ukrajna	41.5	96.5
Szerbia és Montenegró	21.4	94.0
többi európai harmadik ország	76.8	96.9
Afrika	41.7	94.6
Amerika	27.7	79.5
Ázsia	35.7	96.0
Ausztrália		92.5
Összesen	49.8	79.3

Forrás: adatbázis, APEH adatok alapján

6. Területi és regionális elhelyezkedés, koncentráció és szétszóródottság

Láttuk, hogy milyen tevékenységekben involválódnak a Magyarországon élő harmadik országbeli külföldiek, és tudjuk, hogy a migránsok helyzetét, lehetőségeit, integrációjuk fokát és kilátásait jelentősen befolyásolja gazdasági helyzetük. A továbbiakban azt is megvizsgáltuk, hol és hogyan élnek, akik harmadik ország polgáraiként Magyarországon tartózkodnak. A migránsok tartózkodási helyének vizsgálata, annak elemzése, hol élnek és hol koncentrálódnak, meghatározza azt is, hogy milyen lehetőségeik, kilátásai vannak és lehetnek a Magyarországon élő migránsoknak.

Összevetettük, hogy az összes hazánkban élő migráns között a harmadik országból származók regionális elhelyezkedése mutat-e határozott eltérést. A migránsok nagyobbik fele a Közép-Magyarország régióban, Budapesten és Pest megyében él. Ebben nem mutatkozott jelentős különbség az Unió (EGT) polgárai és a harmadik országból származó migránsok között. Azok az Unió polgárai azonban, akik nem a központi régióban élnek, egyenletesen oszlanak meg a többi régiók között. A harmadik országbeliek ezzel szemben jelentősebb arányban koncentrálódnak az alföldi megyékben, Észak-Alföldön és Dél-Alföldön, s kevesen élnek a többi régiókban. A harmadik országból származók közül a legnagyobb csoportot

alkotó európaiak élnek a legnagyobb arányban ezekben a régiókban, különösen Dél-Alföldön. Az európai harmadik országbeliek ugyanakkor kisebb arányban élnek Közép-Magyarországon (42%) mint a többi migránsok. Az afrikai országokból származó migránsok közül is viszonylag sokan élnek Észak illetve Dél-Alföldön. Az ázsiai migránsok meghatározó többsége él a központi régióban, hasonlóképpen az amerikai és az ausztrál származásúak nagy része is. (lásd 19. táblázat)

19. táblázat: Migránsok területi megoszlása, régióként, (2008. I. I., %)

	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
Összes külföldi	56	7	7	6	4	9	12	100
EU (EGT)	56	8	9	7	5	7	8	100
harmadik országok	57	5	3	5	3	11	16	100
ebből								
Európai harmadik országbeli	42	5	4	6	4	15	24	100
Ázsiai	81	3	2	3	2	5	4	100
Afrikai	66	4	4	3	4	10	9	100
Amerikai	73	7	4	4	3	5	5	100
Ausztrália	71	6	9	3	2	2	7	100
Egyéb	62	8	5	10	6	5	4	100

Forrás: adatbázis, (KSH alapján)

Azt is megvizsgáltuk, történt-e változás és elmozdulás a migránsok földrajzi elhelyezkedésében, letelepedésében az elmúlt években (2001 és 2008 év eleje közötti időt vizsgáltuk). Az eltéréseket a 20 táblázat mutatja be. Látjuk, hogy a központi régió vonzereje folyamatosan erősödik, és ez a migránsok lényegében minden csoportjában megfigyelhető. A központi régió térnyerése azoknak a régióknak a terhére történt, ahol még számottevőbb migráns csoportok élnek, így Észak- és Dél-Alföldön. Azokban a migráns csoportokban bizonyult kisebbnek a Közép-Magyarország régió térnyerése, amelyekben egyébként is magas volt itt az arányuk.

20. táblázat: Migránsok területi megoszlásának változása (%-pont, régióként, 2001-2008 január 1)

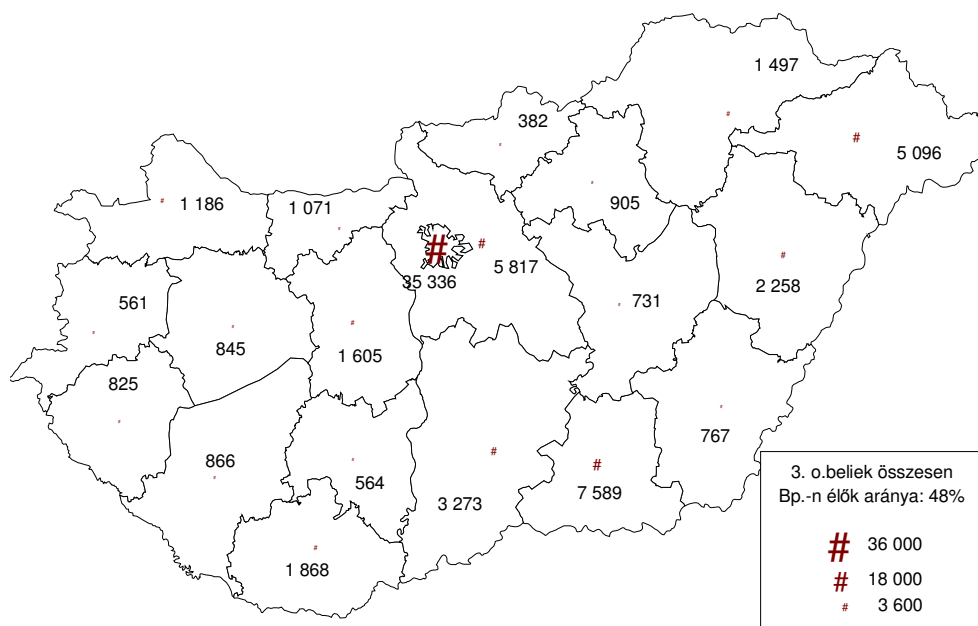
	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Összes külföldi	11	-1	1	-2	-1	-4	-3
EU (EGT)	10	-2	2	-1	-2	-4	-3
harmadik országok	12	0	0	-3	0	-4	-4
ebből							
Európai harmadik o. bel	13	0	0	-3	0	-5	-4
Ázsiai	3	1	-1	-1	0	0	-1
Afrikai	6	0	-2	-2	-4	4	-3
Amerikai	8	2	0	-1	1	-6	-3
Ausztrália	3	-3	1	-1	0	-2	0
Egyéb	15	-3	0	-2	-4	-1	-4

Forrás: adatbázis, (KSH alapján)

Azt az adatbázis alapján nem tudhatjuk, hogy miért történt a migránsok koncentrálódása, a központi régióban kínálkozó lehetőségek vagy a többi régió megtartó képességének a gyengesége, esetleg az új migránsok beáramlásának az iránya magyarázza az elmozdulást. Természetesen ilyen kérdésekre csak további vizsgálatokkal, longitudinális elemzésekkel, esetleg kvalitatív vizsgálatokkal adhatunk választ. A keresztmetszeti elemzés arra sem tud választ adni, hogy változott-e az egyes migráns csoportok összetétele is az időben, ami magyarázhatja a regionális elmozdulást. A statisztikai elemzés regisztrálni tudja az elmozdulást és jelzi, hogy itt fontos és vizsgálandó változásokat lehet regisztrálni.

Az adatbázisunkba megyei és még részletesebb bontású adatokat tartalmazó táblázatokat is beillesztettünk. Célunk az elemzés lehetőségei mellett azért is fontos volt, mert az adatbázis alapján lehetséges volt survey vizsgálatok számára mintavételhez támpontokat adnunk. (Kutatásunk keretében két vizsgálat is készült, az önkormányzatok szerepét vizsgáló empirikus elemzés és egy mintavételes eljárással készített survey.) A területi bontású táblázataink között (KSH adatok alapján – BÁH adatokra építve) megyei bontásban rendelkezésünkre állt a harmadik országból származó migránsok státusza, megyék szerinti megoszlása és állampolgárságuk szerint (2008. január 1-i állapot szerint). Eszerint a migránsok túlnyomó többsége, közel fele Budapesten él. Összességében nagyon meghatározó a migránsok számára a főváros vonzereje. Azt is látjuk, hogy még néhány további megyében található jelentősebb külföldi migráns népesség a harmadik országokból, így Pest megyében, Csongrád megyében, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Különösen kevesen élnek viszont Nyugat- és Észak-Magyarországon. (2 ábra)

2. ábra: Harmadik országból származó migránsok földrajzi elhelyezkedése, megyék szerint (2008. I.I., fő)

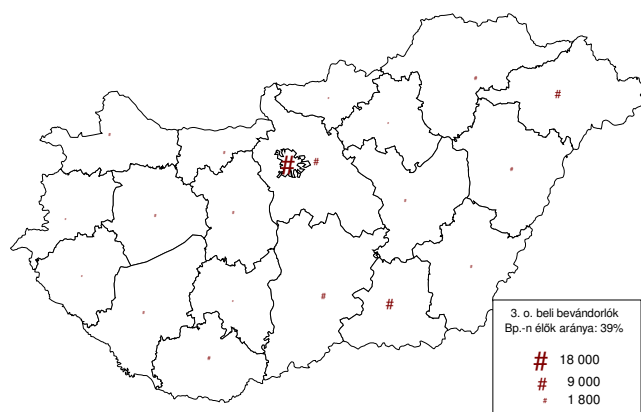

Forrás: adatbázis

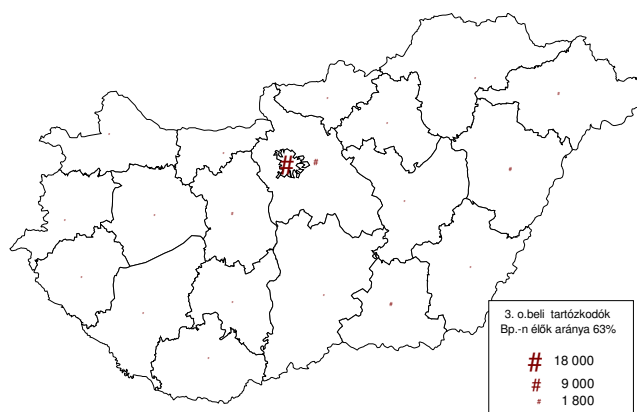
Megvizsgáltuk külön a letelepedett és a lazábban kötődő tartózkodók földrajzi elhelyezkedését és azt láttuk, hogy az erőteljes Budapest-központúság ellenére különbségek vannak. A harmadik országból származók közel kétharmada bevándorló, és azt látjuk, hogy a fővárosban 39%-uk él. A többiek valamelyest koncentráltan Csongrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Pest megyében élnek, és az ország többi részében elszórva nagyon kis létszámban. A Magyarországon tartózkodó harmadik országbeli migránsok viszont nagyon erősen kötődnek a fővároshoz, közel kétharmaduk él Budapesten. Azt vélhetjük tehát, hogy jellegzetes és eltérő a tartózkodók és a letelepedettek helyzete, és ez tükröződik a földrajzi elhelyezkedésükben is. (3. ábra)

3. ábra: Harmadik országból származó bevándorlók illetve tartózkodók földrajzi elhelyezkedése, megyék szerint (2008. I.I., fő)

Letelepedési és bevándorlási engedélyesek

Huzamos tartózkodók és tartózkodási engedélyesek

Forrás: térképek adatbázis adatai alapján

Az egyes fontosabb migráns csoportok szerinti különbségeket vizsgálva, és a jogi státusuk szerinti minden legális tartózkodót és letelepedettet figyelembe véve, azt látjuk, hogy az európai származású harmadik országbeliek adják a teljes harmadik országból származó népesség több mint 60%-át, a kínaiak több mint 30%-át és az összes többi migráns csoport kevesebb mint 10%-ot. Földrajzi célrégióik eltérőek, noha a Budapest központúság, ha eltérő arányú is, de minden esetben jelentős. A 4. ábrán bemutatott térképek a nem Budapesten élők megoszlását mutatják be a megyék között, a fontosabb migráns csoportokra. Budapest dominanciája miatt a többi értékek egyébként nem lennének illusztrálhatóak. A Budapesten élők arányát feltüntetjük az egyes térképekhez tartozó adatismertetések között.

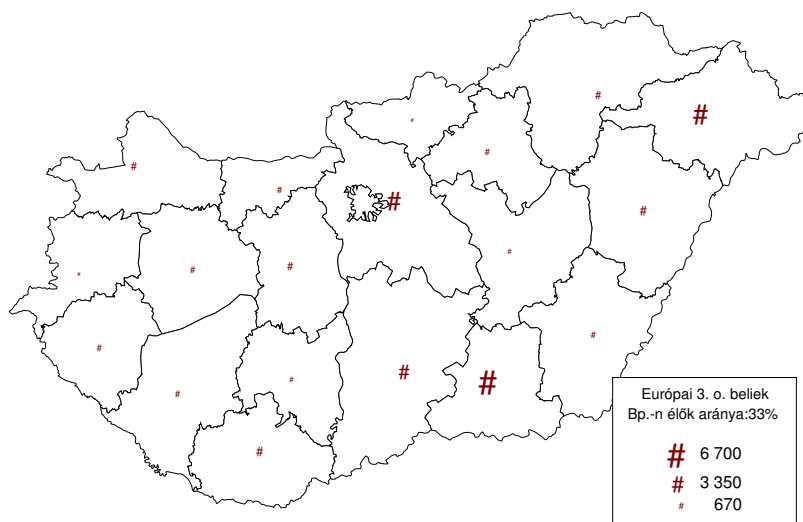
A legnagyobb népességet jelentő európai harmadik országbelieknek mindössze egyharmada él Budapesten. A többiek nagyobb arányban Csongrád, Szabolcs, Pest valamint Bács-Kiskun megyében élnek, de nincs olyan megye, ahol senki ne telepedett volna le.

Az ázsiai migránsok meghatározó többsége, 77%-a Budapesten él. A többiek viszont, ha kis létszámban is, de sok megyében megtalálhatóak. A fővároson kívül az ázsiaiak viszonylag nagyobb arányban vannak még jelen Pest, Hajdú-Bihar és Csongrád megyében, de Komárom vagy Baranya megyében is érzékelhető a migránsok jelenléte.

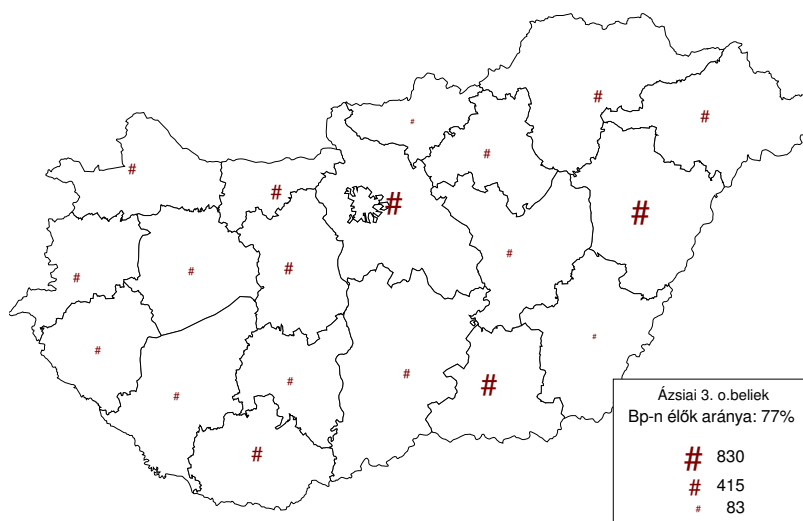
A többi migráns csoportban 57% körüli a Budapesten élők aránya. Aki nem Budapesten él, az jellemzően az agglomerációban, Pest megyében telepedett le. A többiek egyenletesen elhintve élnek az országban, talán kicsit nagyobb arányban Csongrádban és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. (4. ábra)

4. ábra: Harmadik országból származó migránsok földrajzi elhelyezkedése, megyék szerint (2008. I. I-én, fő, Budapest nélkül)

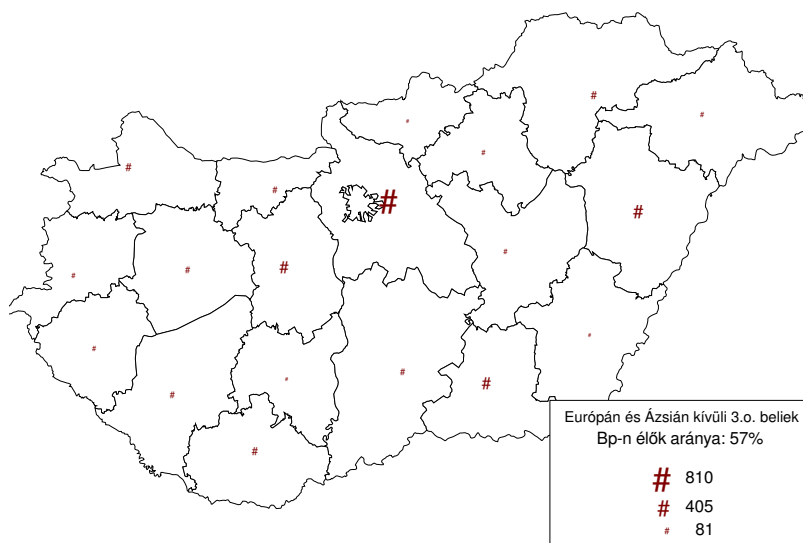
Európai harmadik országbeliek

Ázsiaiak

Nem európaiak és nem ázsiaiak (afrikai, amerikai, ausztrál és óceániai)

Forrás: térképek adatbázis adatai alapján

A területi vizsgálásunk során azt a kérdést is meg tudjuk adataink alapján vizsgálni, hogy milyen arányban városlakók a harmadik országból származó migránsok Magyarországon. Az adatokat a főbb migráns csoportokra tartalmazza az adatbázisunk, a megyei jogú városokban élők arányát¹³ vizsgáltuk meg és karakteres képet kapunk. Azt minden korábbi vizsgálódásunkból már tudjuk, hogy Budapest vonzereje nagyon erős és itt él a migránsok meghatározóan többsége. A 21. táblázat alapján azt is látjuk, hogy a harmadik országbeli migránsok közel fele él Budapesten, és további több mint egyötödük (22%) egyéb megyei jogú városokban, és mindössze 30%-uk él kisebb városokban és községekben. Az ázsiai migránsok között az, aki nem Budapesten él, az is városlakó, több mint 90%, aki megyei jogú városokban lakik. Az afrikaiak közül különösen sokan nem budapesti megyei jogú városokban laknak és összességében körükben is meghatározó, hogy nagyvárosokban élnek. Az európai harmadik országbeliek azonban viszonylag nagyobb arányban élnek kisebb településeken, de még körükben is közel 60%, aki a megyei jogú városok valamelyikében él.

21. táblázat : Budapesten és a többi megyei jogú városokban élő harmadik országbeli migránsok aránya főbb migráns csoportonként és megyénként (% , 2008. I.I.)

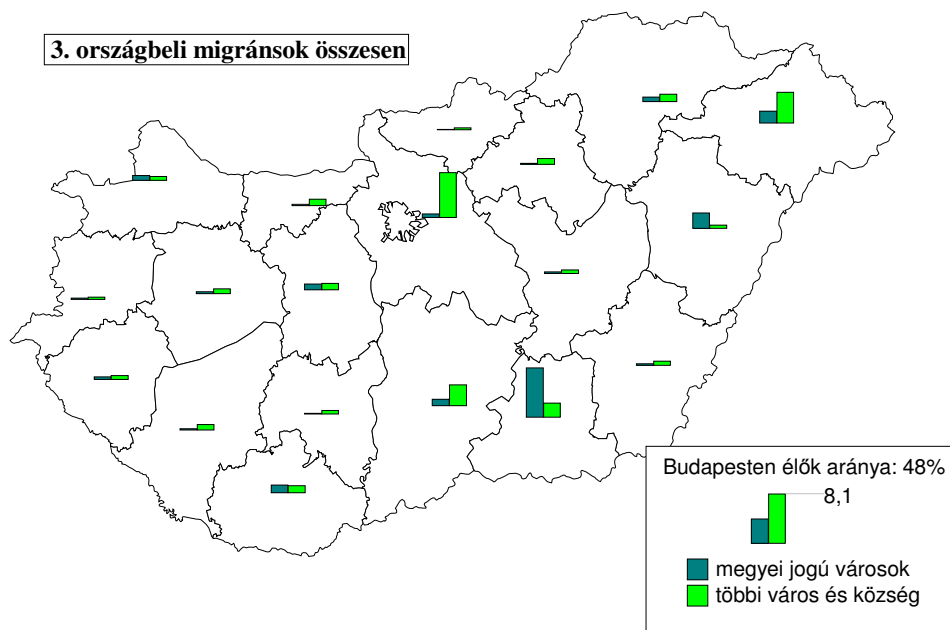
megye	Budapest	Egyéb megyei jogú város	együtt
Európai harmadik országbeli	33	25	58
Ázsiai	77	14	91
Amerikai	56	18	74
Afrikai	58	24	82
Egyéb és ismeretlen	57	14	71
harmadik országbeli összesen	48	22	70

Forrás: adatbázis

A migránsok területenként és településtípusonként nagyon egyenetlenül oszlanak el az országban. Budapest túlsúlya ismert, emiatt a térképábrákon feltüntetjük a Budapesten élők arányát a térképmagyarázatokban, de azt a térképen nem illusztráljuk. Azt mutatjuk meg megyénként, hogy milyen a nagyvárosokban (megyeszékhelyeken illetve megyei jogú városokban), illetve a kisebb városokban és községekben élő migránsok aránya az országban. A közel fele részben Budapesten élők mellett jellemzően nem nagyvárosokban élnek a migránsok. Csongrád megye kivétel, itt viszonylag jelentősebb a nagyváros szerepe. Különösen Pest megyében, de a többi megyékben is a kisebb-nagyobb migráns népesség inkább kisebb városokban vagy községekben lakik. Azt látjuk tehát, hogy a migránsok letelepedésének a szerkezete duális, egyrészt a metropolis vonzása, másrészt a kisebb településeken élő migránsok dualitása jellemzi a vizsgált népességet.

¹³ A megyei jogú városok az egyes megyék székhelyei: valamint Hódmezővásárhely, Dunaújváros, Sopron, Érd és Nagykanizsa.

5. ábra: Harmadik országbeli migránsok aránya a megyei jogú városokban és kisebb településeken, illetve Budapesten, %

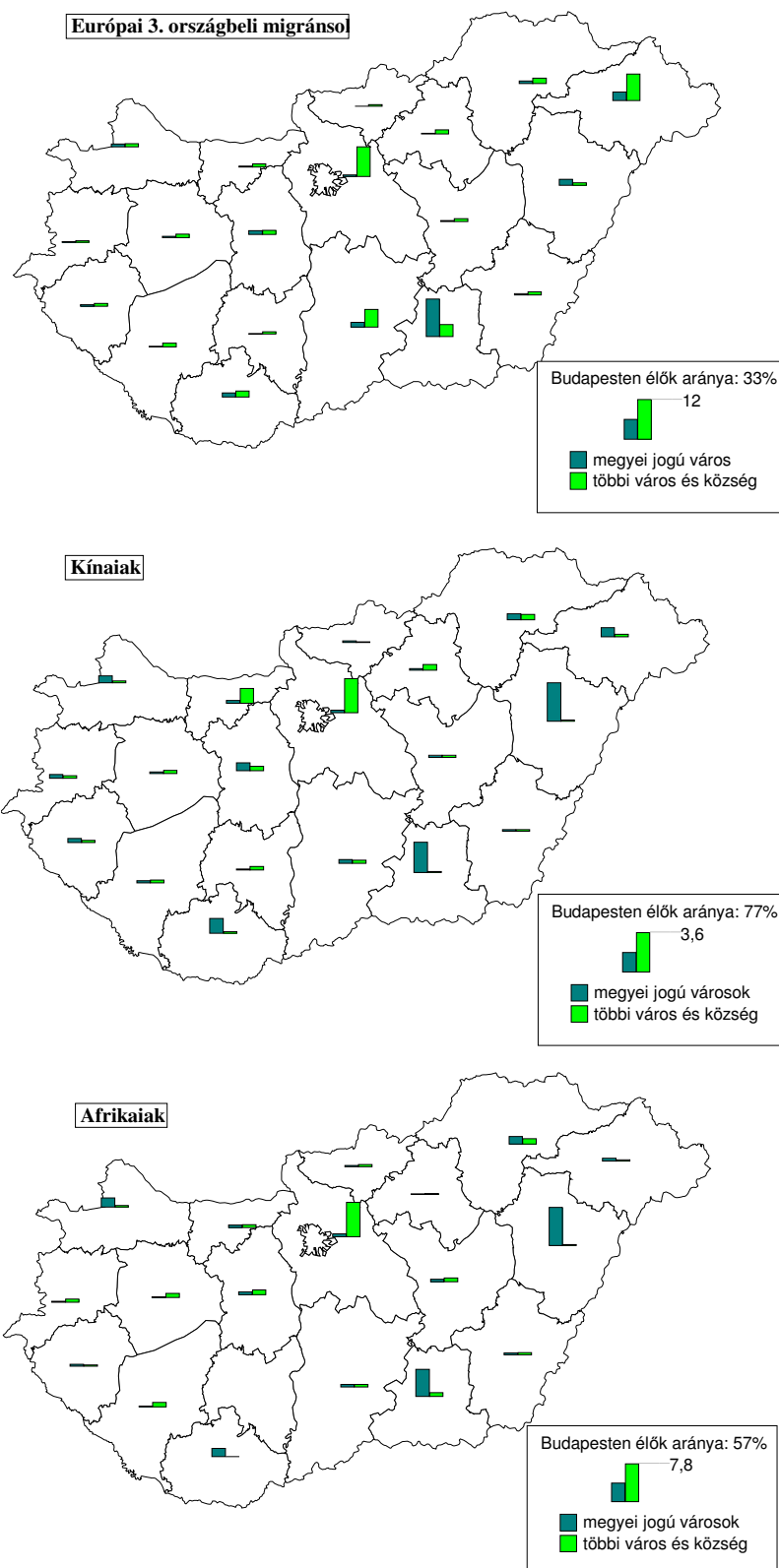
Forrás: térképek adatbázis adatai alapján

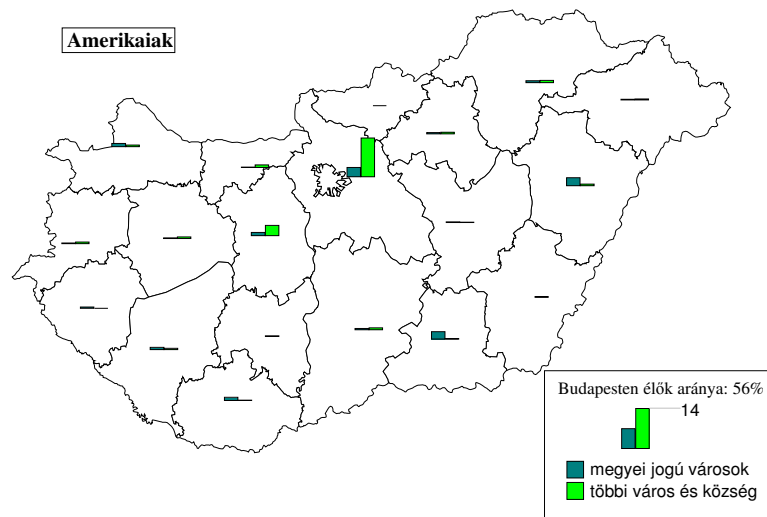
A harmadik országból származó migránsok egyes csoportjai nagyon különböznek aszerint, hogy hol élnek Magyarországon. Az európai harmadik országok polgárainak egyharmada Budapesten lakik, a többiek jelentős arányban Pest megyei kisebb településeken, emellett Szegeden, Csongrád megye székhelyén, és további néhány Kelet-Magyarországi megye kisebb településein. Nyugat-Magyarországon nagyon szerény létszámban élnek külföldiek, ott is az a jellemző, hogy kis településeken és nem a megyeszékhelyen, megyei jogú városokban élnek.

A kínaiak egészen más képet mutatnak. Nagyon jelentős részük, több mint $\frac{3}{4}$ -ük lakik Budapesten, jelentős a környező megyékben, valószínűsíthetően az agglomerációban élők aránya is, itt kisebb városokban és községekben élnek. Akik nem Budapesten illetve az agglomerációban élnek, azok rendszerint nagyvárosokban, megyeszékhelyeken telepedtek le, különösen a kelet-magyarországi megyékben. Csongrád és Hajdú-Bihar megyében a legnagyobb az arányuk. Olyan kisebb létszámú migráns csoport esetében, amilyen az afrikai migránsok csoportja, nagyon hasonló kép rajzolódik ki, mint a kínaiak esetében. Akik Budapesten kívül élnek, főleg a kelet-magyarországi megyeszékhelyeken, Csongrádban és Hajdú-Bihar megyében telepedtek le, valamint Pest megyében kisebb városokban és községekben. (6. ábra)

Végül megmutatjuk, hogy az amerikai – zömében fejlett országokból, Észak-Amerikából származók – regionális elhelyezkedése még komolyabb koncentrációt mutat, a Budapesten élő 56 százalékon túl Pest megyében, megyei jogú városban illetve kisebb városokban és községekben él lényegében a teljes populáció, valószínűsíthetően a Budapesthez közeli, „suburban” jellegű, magas életminőséget biztosító településeken.

6. ábra: Harmadik országbeli származó egyes migráns csoportok aránya a megyei jogú városokban és kisebb településeken, illetve Budapesten, %

Forrás: térképek adatbázis adatai alapján

Az eddigiek alapján az elég jól látszik, hogy a rendelkezésünkre álló statisztikák szerint eltérő életformát és integráltságot jelentő módon élnek a magyarországi migránsok. Jelentős részük Budapesten és a környező régiókban él, egy másik részük néhány kelet-magyarországi megyében. Nyugat-Magyarországon elenyésző arányban élnek a harmadik országokból származó migránsok. A Budapesten, illetve Pest megyében élők nem egyenletesen telepedtek le Budapest kerületeiben, illetve Pest megye településein. Jól körvonalazódó centrumok rajzolódni ki. Budapest és Pest megye ad otthont a Magyarországon élő migránsok túlnyomó többségének. Megvizsgáltuk, tudunk-e további különbségeket és sajátosságokat kimutatni, a migránsok elhelyezkedésérben a főváros egyes kerületeiben, illetve a Pest megye településeken.

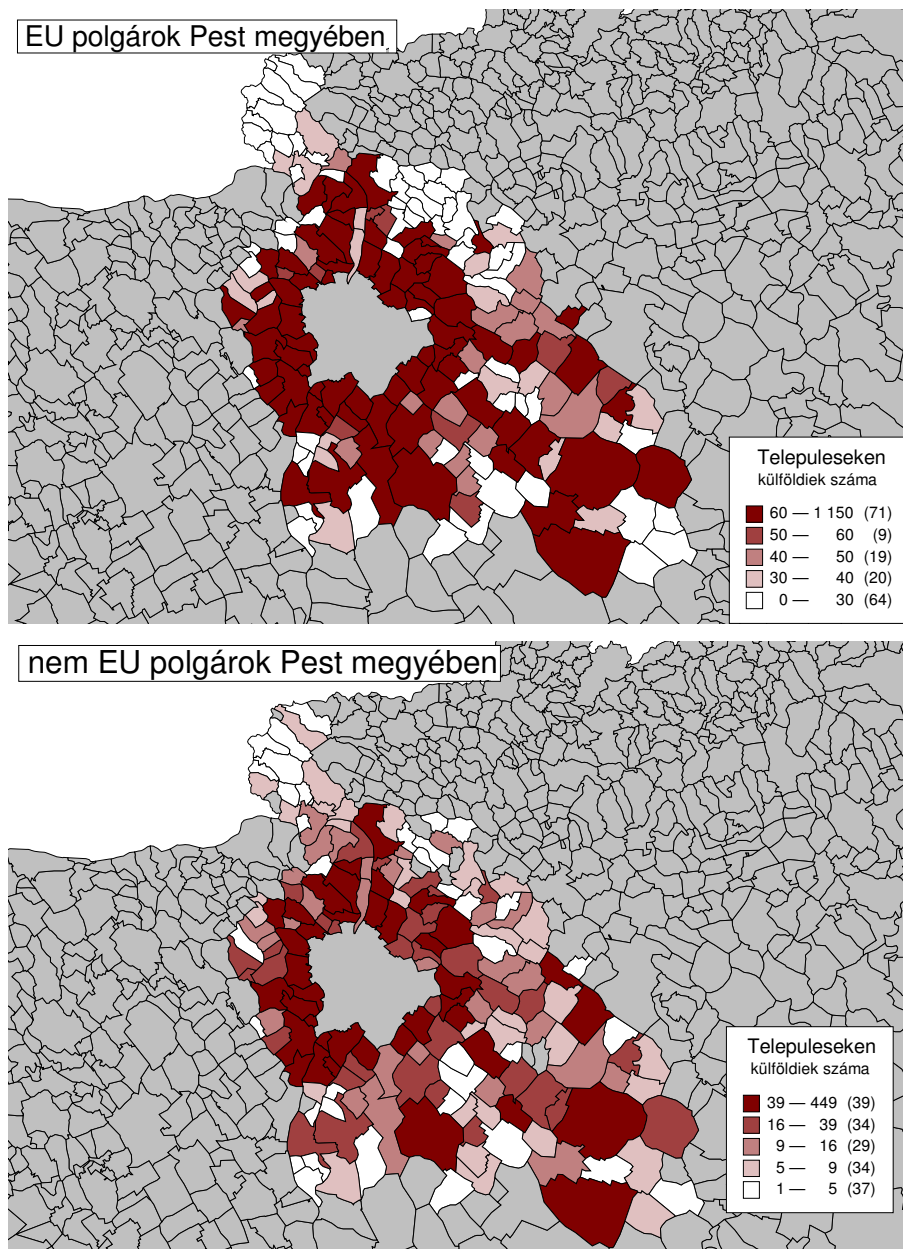
Budapest kerületeit vizsgálva nagyon egyértelmű szegregációt találunk a migránsok egyes csoportjai között. Az EU (EGT) országok polgárai, és hasonlóképpen a fejlett harmadik országok polgárai egyértelműen a „jó budai kerületnek” tekintett 2. és 12 kerületben élnek, ezekben a kerületekben nagyon kevés a többi harmadik országból érkezettek aránya. Komplementer módon ugyanakkor a kevésbé gazdag harmadik országok polgárai és a közelmúltban csatlakozott szegényebb EU országok polgárai, (így például a román állampolgárok) a kevésbé elegáns pesti kerületekben (8, 10, 14 kerület) élnek. A szegregáció egyértelmű és az is, hogy a budapesti kerületek egy részében egyáltalán nem keresnek lakhelyet a külföldiek. Emellett a jó kerületeknek is vannak kevésbé jó részei és fordítva. Ezért nem tudjuk tisztán illusztrálni az eltéréseket.

Végül megvizsgáltuk, hol élnek, akik Pest megyében élnek. Nem tekintető homogénnek a Pest megyében élők összessége. Azt láttuk, hogy a migránsok különböző csoportjaira nagyon eltérő lehet az a településstruktúra, amit Pest megyében elfoglalnak. Összevetettük, van-e eltérés, hogy hol élnek például az Európai Unió és a nem EU országok polgárai Pest megyében. A két ábrát egymás mellé állítva és egymásra vetítve azt látjuk, hogy eltérő településeken koncentrálódik a két csoport. (7. ábra) Az EU polgárok a Budapest körüli szoros körgyűrűn élnek, kényelmesebb feltételekkel de a fővárost lényegében gyorsan elérhető távolságra. A nem EU polgárok viszont szétszóródottabb településeken az agglomerációban élnek.

A 8. ábrán az adott migráns csoport által a legsűrűbben lakott településeket mutatjuk. Itt néhány azonos település mellett a többi települések nagyon eltérő földrajzi mintázatot

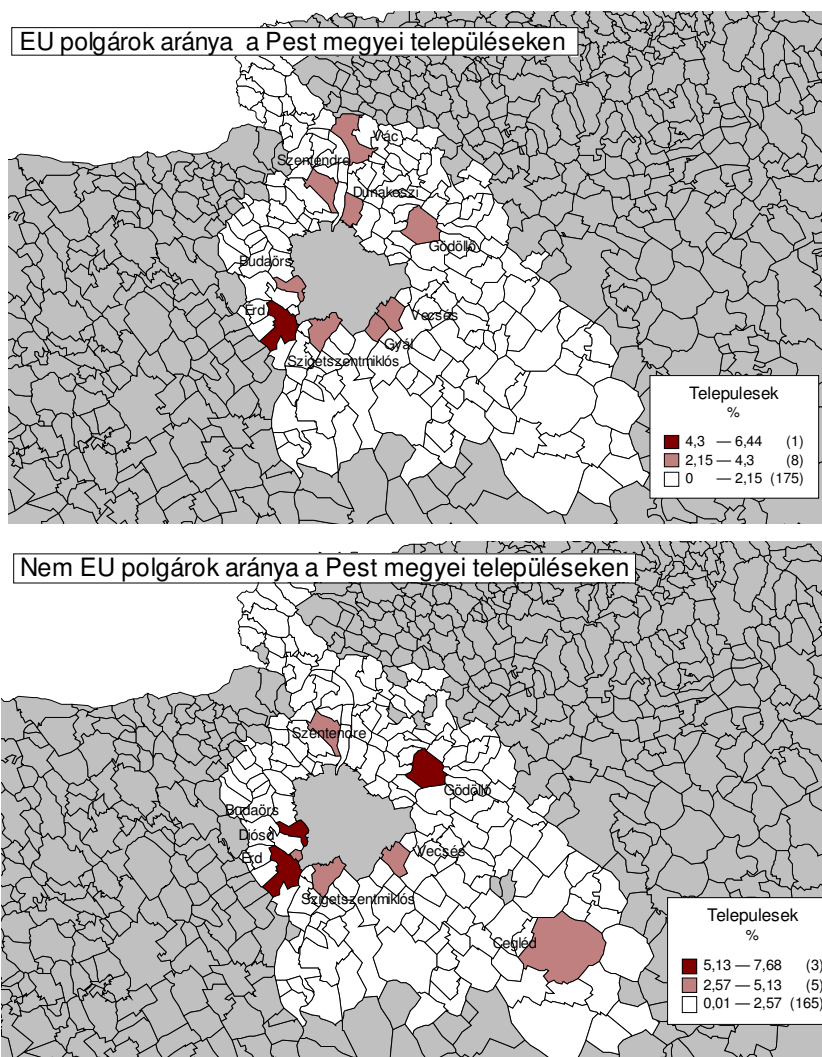
mutatnak. (Az egybeeséseket az új Uniós országok polgárainak a lakhelyválasztása befolyásolja, hiszen a román állampolgárok Pest megye a szerényebb településeket választják. Ez az összehasonlításkor érthető módon bizonyos átfedéseket eredményez.) Összességében természetesen adataink ezúttal is a leírást szolgáló egyszerű adatok, azt nem tudjuk, milyen távolságra és milyen költséggel jutnak el a fővárosba, akik itt élnek, milyen döntés előzte meg a településválasztást, milyen lakáskörülmények között élnek, stb. Ezek további feltárására a statisztikai leírást követő vizsgálatok vállalkozhatnak. (A kutatás önkormányzati adatfelvétellel kapcsolatos része is ilyen vizsgálat volt.)

7. ábra: Pest megyében élő EU (EGT) polgárok és harmadik országból érkezők településenként

Forrás: térképek adatbázis adatai alapján

8. ábra: Pest megyében élő EU (EGT) polgárok és harmadik országból érkezők egyes nagyobb településenként

Forrás: térképek adatbázis adatai alapján

7. Befejezés helyett – az elemzés lehetőségeiről és korlátairól

A migrációs statisztika számára rendszerint gondot jelent, ha adminisztratív céllal készült adatbázisokra épül. Az egyes adatforrások behatárolják az adatok dimenzióit, idősorát. A migrációs elemzések és vizsgálatok számára sok bizonytanságot jelent, ha a statisztika tartalma nem pontosan ismert és dokumentált. Olyan országban, ahol viszonylag kicsi a migráns népesség, háttérbe szorulhat a migráció mérésének fontossága, a migráció statisztikájának a fejlesztése, szűkösek az (erő)forrásai és így fontos szempontok nem szerepelnek a statisztika adatszolgáltatásban, az adatok minősége és hozzáférése korlátozza az előrelépést. Az előrelépésnek többféle útja lehet.

A migráció kvantifikálásához többféle adatforrást használhatunk. Az adatforrások egymást kiegészítve és egymást segítve átfogóbb képet adnak a migrációról, mint amit a rendelkezésünkre álló egyes adatforrásokból külön-külön kaphatunk. A jelenlegi kutatás arra tett kísérletet, hogy egyidejűleg és kiegészítően használható adatforrásokat rendezzen össze. Így olyan adatbázis modelljét mutatja meg, ami az adatforrások összehasonlítására és a komplementer adatforrások adatainak az egyidejű használatára ad módot. Mindez nem helyettesítheti az adatforrások jelenlegi nagyon korlátos elérését, hasznosíthatóságát de rövid

távon részletesebb leíráshoz szükséges adatokat gyűjthet össze és ezzel segítheti a megértést és a migrációs sajátosságok leírását.

Nem oldhattuk meg azt a kérdést, hogy adatbázisokból tudjunk tetszőszerű adatokat kérdezni és a statisztikai elemzés számára hasznosítani (táblázatok, elemzések formájában). Nem oldhattuk meg azt a kérdést sem, hogy olyan elemi adatok összekapcsolásával készített adatbázist hozunk létre, ami forrását jelenti a migrációs vizsgálatoknak, és a jelenleginél bőségebb információval szolgálhat. Ez a kutatás anyagi és fizikai keretét és kapacitását is meghaladja és számos adatvédelmi nehézségbe is ütközne.

Továbbfejleszthető modellt mutatunk be, ami a létező adatbázisokból gyűjthető statisztikai táblázatok rendszerét alakíthatja ki. A bemutatott technikát alkalmazva lehetséges, hogy az egyes adatgazdák a kért bontásokban rendszeresen és változatlan formában adatokat szolgáltatnak, és az adatokat a bemutatott módon rendezik egymás mellé, egy excel típusú dokumentumba. Ekkor a formalizált bontás szerint közölt adattáblák segítségével jól összehasonlítható és elemzésre alkalmas adatfilet tudunk kialakítani.

Az adatfile kialakítása során számos technikai nehézséggel találkoztunk, aminek megoldása részben volt sikeres, de a formalizált adatgyűjtés lehetőséget teremtett arra, hogy az intézmények adatszolgáltatásukból rendszeresen készítsenek és biztosítsanak az adatbázis céljára megfelelő bontásban elkészített táblázatokat. A munka során a szükséges formalizált táblázatok rendszerének a kialakítása megtörtént. Azt is tudjuk, milyen adatforrások milyen információkkal szolgálhatnak. Az adatok tényleges gyűjtése és táblázatba rendezése a munka során azonban nem volt egyszerű feladat. Nem minden adatszolgáltató esetében lehetett olyan bontásban kért adatokat nyernünk, ami a szükséges bontások szerint teljes vagy elegendően részletes volt. Ennek megvalósítása a munka alapján lehetséges, az adatszolgáltatók feladatának nevesítésével. A kutatás során azt tudtuk megmutatni, hogy milyen lehetőségek rejlenek egy ilyen táblázatokból alkotott adatfile-ban, amit mindenki számára elérhető honlapról lehetne működtetni.

Az adatforrás keresztmetszeti elemzésekre alkalmas, az elérhető legfrissebb adatokat gyűjtöttük egybe, így az adatok alapján keresztmetszeti elemzéseket végezhetünk (bár az adatok nem mindig pontosan ugyanarra az időszakra érvényesek). Ez természetesen bővíthető a későbbiekben. Az adatszolgáltatók egy részétől továbbá nem álltak a rendelkezésünkre megfelelően bontott adatok, és azzal szembesültünk, hogy azok begyűjtése nem is egyszerű feladat. Elegendően részletezett adatokat gyűjtöttünk azzal a céllal, hogy olyan elemzéseket tudjunk elvégezni, ami a lehető legrészletesebb képet mutatja be a vizsgált migráns csoportról. De egy vázolt adatbázisban egységesen részletezett adatokra van szükség minden adatforrás esetében. Az összeállított adatbázis alapján részletesen elemeztük és bemutattuk a vizsgált harmadik országból származó népesség statisztikai sajátosságait és egyben illusztráltuk egy összeállított adatbázis lehetőségeit és hasznosságát.

Az adatok összegyűjtése és hozzáférése kulcskérdés és meghatározza az adatok minőségének a további javítását és a hasznosíthatóságot is. Az adatok és információk két fő csoportja az adatok tartalma és forrásai szerint meghatározza a továbblépés irányát is.

- A külföldiek tartózkodásának és megfelelő jogi helyzetének a biztosítását szolgáló engedélyezések alapján megfelelően részletezett képet kapunk a migráns népesség nagyságáról, alapvető demográfiai összetételéről és területi elhelyezkedéséről. Az engedélyezési adatok alapvető forrása a BÁH, az adatokat több helyen is publikálják valamilyen táblázatos, összevont statisztikák formájában és ennek az adatforrásnak az alapján készíti a KSH a vándorlási statisztikáit. Az adatforrás összeállításához hasznosítottuk a primer adatszolgáltató BÁH és az adatokat publikálható formában

feldolgozó statisztikai hivatal adatait is. Az adatok tisztítása és egységesítése egy jól működő adatbázishoz azonban elkerülhetetlen.

- Az adatok egy másik része a migránsokkal kapcsolatos finomabb leírásokhoz szükséges adatforrásokat jelenti, mindenekelőtt a migránsok gazdasági aktivitásának, munkaerő-piaci összetételének a leírását. Itt több innovációra, korábban nem használt adatforrások vizsgálatára és az információk elemzésére volt lehetőség. Ezeknek az adatforrásoknak a további vizsgálatára és részletesebb adatokra van szükség, ami a további, még finomabb elemzésekhez szükséges. Az adatok egy része ebben az esetben is regiszter, másol forrása survey. Mindkét adatforrás fontos elemzési lehetőségeket tesz lehetővé, bemutatott elemzésünkben az első feldolgozásokat megmutattuk. A leírás haszna mellett az összegyűjtött statisztikai adatok lehetőséget adnak alaposabb empirikus vizsgálatokhoz szükséges megbízhatóbb mintavételhez is, ily módon is segítve a vizsgált csoporttal kapcsolatos vizsgálatokat.

Kőszeghy Lea

Külföldiek magyarországi városokban

A nemzetközi szakirodalomból ismert jelenség hogy a migránsok jellemzően városi területeken koncentrálódnak, különös tekintettel a nagyvárosokra illetve azok egyes területeire. Ennek következtében egy-egy lokalitásban számuk, arányuk lényegesen magasabb lehet, mint az országos érték. A Kisebbségkutató Intézet egy 2007-es, a főváros VIII. kerületére koncentráló kutatásának eredményei arra utaltak, hogy még abban az esetben is elérheti azt a szintet amely esetleg szakpolitikai válaszokat igényel, ha országos szinten arányuk nem tekinthető magasnak¹⁴

Jelen rész-kutatás ezzel összefüggésben elsősorban annak a feltérképezését célozta, hogy milyen mértékben és milyen módon jelennek meg a harmadik országbeli külföldiek Magyarország nagyobb településein, milyen hatással vannak a helyi társadalmi élet néhány szférájára, emellett kitért arra, hogy reagálnak-e, illetve hogyan reagálnak erre a helyi önkormányzatok - születnek-e szakpolitikai válaszok, ha igen, hol és milyenek.

I. Módszertan

A kutatás-rész keretében összesen 42 települési önkormányzatot kerestünk meg. (A kiválasztás folyamatáról ld. a következő alfejezetet.) Az önkormányzatoktól a területükön élő harmadik országbeli külföldiek szocio-demográfiai helyzetével, helyi oktatási, szociális intézményrendszerben, lakásügyben, gazdasági életben való megjelenésével, egyéb intézményi, társadalmi kapcsolataival kapcsolatos információkat kértünk.

Tekintettel arra, hogy az Intézetben a korábbi években lezajlott kutatások tapasztalatai alapján az önkormányzatoknál a tartózkodási engedéllyel a területen élő külföldiekkel kapcsolatban korlátozottan vagy egyáltalán nem állnak rendelkezésre adatok (az önkormányzati ügyintézés során nem gyűjtenek állampolgárságra vonatkozó adatot, vagy amennyiben gyűjtenek, nem készül belőle statisztika) igyekeztünk a rendelkezésre álló keretek között kvalitatív információkat kérni a vizsgált témákra vonatkozóan, az polgármesteri hivatalok munkatársainak tapasztalatai alapján.

Ennek érdekében minden önkormányzat számára megküldtünk egy az alapkérdéseinket tartalmazó adatlapot azzal a kéréssel, hogy az ebben szereplő kérdések vonatkozásában a Hivatal munkatársai gyűjtsék össze a rendelkezésükre álló információkat, illetve hogy a polgármester jelöljön ki egy olyan munkatársat, akivel kérdezőink az önkormányzat területén élő harmadik országbeli külföldiekről beszélni tudnak. Ezt követően kérdezőbiztosaink minden önkormányzatot felkerestek (a fővárosi kerületeket és a Fővárosi Önkormányzatot személyesen, a vidéki települések önkormányzatait telefonon) hogy összegyűjtsék az adatlapra összegyűjtött információkat, valamint beszéljenek a kijelölt munkatárssal.¹⁵

Az adatszolgáltatás nem volt kötelező. Ezzel együtt mind a 42 felkeresett önkormányzattól kaptunk információkat, bár a szolgáltatott információk mennyisége és minősége jelentős eltéréseket mutat. Az önkormányzatok számos esetben arra hivatkoztak, hogy az általunk kért információk más adatbázisokból, mindenekelőtt az IRM BÁH adatbázisából hozzáférhetőek, amelyre a vizsgált kérdések közül valójában – természetesen ez indokolta az

¹⁴ Bumberák, M-Hegedűs, R-Kóródi, M-Kőszeghy, L-Tomay, K-Váradi, L-Zakariás, I (2007) Experiment in Newcomer Integration, WP5 Thematic studies: Presence and impact of foreigners in the 8th district of Budapest (kézirat, kutatási jelentés a *Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány* (DemNet) számára).

¹⁵ Több esetben előfordult, hogy egy-egy önkormányzat részéről a kérdések között szereplő témáknak megfelelően több munkatárssal is beszéltek kérdezőink.

önkormányzati kutatás-rész készítését – mindössze a harmadik országbeli külföldiek száma és származási ország szerinti összetétele vonatkozásában volt lehetőségünk (ezt az elemzés során fel is használtuk). A beérkezett válaszokból adatbázis készült. A megadott adatok számos esetben becslések, ezt fontos figyelembe venni az eredmények értelmezésekor.

A kutatás során felkerestünk minden fővárosi kerületet. Szóltak szempontok mellett hogy a főváros, amely egyébként a migránsok fő koncentrációs pontja az országban, kerüljön e téren teljes mértékben feltérképezésre.

A koncentrációval összefüggő másik érv hogy országos viszonylatban még a kisebb harmadik országbeli migráns népességgel rendelkező kerületek is számos harmadik országbeli migránsnak adnak otthont (a vizsgált jelenség szempontjából nemcsak a népességbeli arány, hanem az abszolút szám is releváns), de a harmadik országbeli népesség ezekben a kerületekben is nagyobb arányú mint számos nagyvárosban.

A nagyobb városok (megyeszékhelyek és megyei jogú városok) közül felkerestük továbbá azokat, amelyekben legalább 230 harmadik országbeli migráns él, ennek a kritériumnak csupán hat nagyobb település nem felelt meg: Szombathely, Zalaegerszeg, Szekszárd, Eger, Kaposvár, Salgótarján, valamint Nagykanizsa. (Amennyiben ennél kevesebb célcsoporthoz tartozó migráns él a településen, várható volt, hogy – különösen mivel nagyobb lélekszámú településekről lévén szó tehát arányaiban ez elenyésző¹⁶ - ez egyáltalán nem válik „láthatóvá” a helyi önkormányzat számára ezért nem kapunk értelmezhető válaszokat.)

A fentiekben túl kerestük azokat a településeket, amelyek ugyan nem tartoznak az előbbieken felsorolt nagyvárosok közé, de a harmadik országbeli migráns népesség száma eléri a nagyvárosok esetében kritériumként szabott mértéket. Ilyen településeket Pest megyében kerestünk, abból kiindulva, hogy ebben a megyében lakik számszerűen a legtöbb nem megyei jogú városban élő harmadik országbeli állampolgár (a Pest megyében élő 5817 harmadik országbeli állampolgárból 5368-an a megye városaiban, községeiben laknak).

Így került be a vizsgálatba Budaörs és Gödöllő, lakosságszámukat, illetve a harmadik országbeli állampolgárok számát és arányát az I. táblázat mutatja.

¹⁶ A legkisebb megyei jogú város, Szekszárd lakossága is 34 ezer fő, de a megyeszékhelyek többsége esetében a lakosságszám ennek több mint a duplája, triplája.

I. táblázat: Harmadik országbeliek létszáma és számaránya a nagyobb magyarországi településeken

Település	3. országbeliek összesen*	Lakosságszám	harmadik országbeli arány
Budapest	35336	1702297	2,1
Szeged	5564	167039	3,3
Debrecen	1843	205084	0,9
Nyíregyháza	1420	116874	1,2
Pécs	974	156664	0,6
Kecskemét	779	110316	0,7
Miskolc	550	171096	0,3
Érd	444	63077	0,7
Győr	400	128808	0,3
Budaörs	388	27665	1,40
Gödöllő	387	32907	1,18
Dunaújváros	386	49183	0,8
Székesfehérvár	380	101755	0,4
Hódmezővásárhely	332	47296	0,7
Tatabánya	250	70388	0,4
Veszprém	247	62286	0,4
Sopron	246	57895	0,4
Szolnok	240	75008	0,3
Békéscsaba	232	64852	0,4
Szombathely	220	79300	0,3
Zalaegerszeg	211	61717	0,3
Kaposvár	190	67464	0,3
Eger	189	56082	0,3
Szekszárd	122	34004	0,4
Salgótarján	102	38683	0,3

* Svájc és Norvégia nélkül

Forrás: KSH. A harmadik országbeli külföldiekre vonatkozó adatok a 2009 augusztusi állapotot tükrözik, a teljes lakosságszámmra vonatkozó adatok 2008. január elejére érvényesek.

2. A harmadik országbeli külföldiek területi elhelyezkedése, néhány alapvető szocio-demográfiai jellemzője

A harmadik országbeli külföldiek területi elhelyezkedése az országban nagyon egyenlőtlen, a lakosságcsoporthoz képest, több mint 35000 fő a fővárosban él (a főváros területén belül is különösen bizonyos részekben, ld. később), viszonylag nagyobb számú harmadik országbeli külföldi koncentrálódik néhány nagyobb vidéki városban, mindenekelőtt oktatási

központokban illetve a gazdasági fejlődés vidéki célterületein (ideértve a főváros-környéki gazdasági és lakossági szuburbanizáció egyes területeit is).

A harmadik országbeli külföldiek területi koncentrálódása tehát az ország nagyobb városai közül néhányra érvényes, az országos lakosság-arányt jelentősen, többszörösen meghaladó koncentrációjuk csak Szegeden (4,6-szoros) és a fővárosban mérhető (2,8-szoros). A vizsgált csoport számát és arányát egyszerre figyelembe véve tulajdonképpen ez a két városa az országnak ahol (ha igen eltérő léptékben is, de) azt lehet mondani, hogy szignifikáns a harmadik országbeliek jelenléte (bár Budaörsön is kétszerese a város ország egészéhez képest vett népesség-arányának, de számszerűen nem összehasonlítható a fentiekkel).

A teljes népességnél valamelyest nagyobb a harmadik országbeliek koncentrálódása Gödöllőn, Debrecenben és Nyíregyházán, a teljes lakossággal körülbelül azonos súllyal részesedik a harmadik országbeli külföldi népességből Dunaújváros, Érd és Kecskemét. Pécssett egyetemi város-jellege ellenére alatta marad valamelyest a harmadik országbeliek koncentrálódása a város teljes lakosságból vett részesedésének (0.85). Az összes többi vizsgált városa, lényegében az ország összes többi nagyobb városára érvényes, hogy nem tekinthetők a harmadik országbeli külföldiek kitüntetett célpontjainak.

Csongrád, Hajdú-Bihar, Baranya és Győr-Moson-Sopron megye kivételével valamennyi megyéről elmondható, hogy az ott élő harmadik országbeli külföldiek kevesebb mint fele lakik a megye vizsgált nagyobb városában, több mint fele máshol él a megyében. Ez azonban számszerűen kis népességet jelent, néhány olyan terület van az országban ahol viszonylag jelentősebb számú harmadik ország-beli külföldi él a vizsgált nagyobb városokon kívül. Pest megye (kb. 4500 fő), Bács-Kiskun megye (kb. 2500 fő) és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (kb. 3700 fő), illetve mint láttuk, Szeged az országban a főváros után legjelentősebb koncentrációs pontja a harmadik országbeli külföldieknek, emellett viszonylag jelentős számú harmadik országbeli külföldi él a megye egyéb településein (kb. 1700 fő, ebből mindössze kb. 330 a másik nagyvárosban, Hódmezővásárhelyen).

A szerb-montenegrói állampolgárokat leszámítva (akiknek a legnagyobb központja az országban Szeged) nincs olyan ország, amely állampolgárainak messze legnagyobb csoportja ne a fővárosban lakna, bár a különféle csoportok eltérő mértékben koncentrálódnak a fővárosban. A legnagyobb koncentrációt a kínai, vietnami állampolgárok csoportja mutatja, akiknek 90%-a (több mint 13000 fő) a fővárosban lakik, míg a szomszédos nem EU-tagállamokból érkezett (feltehetően részben magyar nemzetiségű) migránsok sokkal kevésbé koncentrálódnak Budapestre (körülbelül 50%-uk lakik itt, jelenleg valamivel több mint 10000 fő), általánosságban elmondható, hogy a földrajzilag és kulturálisan távolabbi országokból érkezettek inkább koncentrálódnak a fővárosban. Egyebekben a harmadik országbeli külföldiek származási ország-szerinti összetétele a földrajzi elhelyezkedés valamint a külföldiek számára nyújtott speciális lehetőségek (oktatási, gazdasági központ stb.) függvényében alakul. Szegeden csaknem 4500 szerb ill. montenegrói állampolgár él, de viszonylag jelentős számban élnek más a déli országhatárhoz közeli illetve Szerbiával jó közlekedési összeköttetésben levő nagyobb városokban, így Hódmezővásárhelyen, Pécssett és Kecskeméten is (kb. 280-280 ill. kb. 500 fő), Pécssett viszonylag nagy számú horvát állampolgár (100 fő) is él. Az északkeleti országrész nagyobb városaiban ukrán állampolgárok élnek jelentős számban (Miskolc kb. 2100, Debrecen 580 fő, fő, Nyíregyháza több mint 1000 fő, utóbbiakban viszonylag jelentős számban élnek egyéb – nem EU-s európai országokból érkezettek, közöttük nyilvánvalóan a volt Szovjetunió országaiból érkezettek is). Vélhetően szintén a térség gazdasági centrum-jellege, az odatelepült japán érdekltségű vállalkozások magyarázzák hogy Székesfehérváron és Tatabányán is több japán állampolgár él (36-36 fő). Szegeden és Debrecenben – mindkét város oktatási- és gazdasági központ is – színesebb az

ott élő harmadik országbeli külföldiek összetétele, a már említett csoportok (szerb-montenegrói ill. ukrán állampolgárok) mellett több más országból is jelentős számú állampolgár él a településeken (mindkét településen jelentős számú iráni és egyéb afrikai országból érkezett, Szegeden számos kínai, Egyesült Államok-beli, mongol, Debrecenben izraeli, egyéb ázsiai állampolgárok). A kínai állampolgárok nagymértékben koncentrálnak a fővárosban, nagyobb számú jelenlétük nem jellemző minden vizsgált településre, amint később látni fogjuk, ugyanakkor mivel látható kisebbségről van szó, számos településen megjelennek az ott élő külföldiekkel kapcsolatos percepcióban. A kb. 8500 fő fővárosban élő kínai állampolgár mellett még Szegeden (180 fő) Pécsen és Nyíregyházán él viszonylag nagyobb számú kínai állampolgár, (kb. 160 ill. 125 fő), ennél kisebb de viszonylag jelentős számú kínai állampolgár még Debrecenben (80 fő) és Győrben (72 fő), a többi településen ennél alacsonyabb az ott élő kínai állampolgárok száma a rendelkezésre álló központi statisztika szerint.

2. táblázat: Harmadik ország-beli külföldiek származási ország-csoportok szerinti összetétele a vizsgált településeken

	szomszédos nem EU	egyéb Eur.	Japán, Izrael	Kína, Vietnam	egyéb Ázsia	É-Amerika	Egyéb amerikai	Afrika	Egyéb és ismeretlen	Összesen
Budapest összesen	10309	4215	1545	11314	4452	1407	575	1108	411	35336
Szeged	4628	117	100	200	310	85	12	103	9	5564
Debrecen	647	152	242	137	408	92	10	148	7	1843
Nyíregyháza	1036	165	24	128	38	3	10	13	3	1420
Pécs	486	92	24	163	119	38	9	34	9	974
Kecskemét	575	90	8	53	18	8	9	12	6	779
Miskolc	235	122	10	36	79	21	6	31	10	550
Érd	186	66	1	38	16	109	10	13	5	444
Győr	173	69	8	73	21	17	4	31	4	400
Budaörs	146	59	5	22	76	57	6	15	2	388
Gödöllő	158	136	6	20	26	7	9	24	1	387
Dunaújváros	244	42	6	35	36	9	10	4		386
Székesfehérvár	177	75	40	22	26	12	14	9	5	380
Hódmezővásárhely	297	18	0	6	5	1		3	2	332
Tatabánya	105	53	36	17	11	3	5	11	9	250
Veszprém	126	60	1	35	4	8	8	4	1	247
Sopron	142	23	1	21	26	18	4	6	5	246
Szolnok	103	57	0	28	24	13		10	5	240
Békéscsaba	142	41	1	21	13	3		9	2	232

Forrás: KSH

Említésre került, hogy a harmadik országbeli külföldiek térbeli eloszlása a főváros területén belül sem egyenletes, 50%-uk 6 kerületben – X., XIII., XIII., XI., II., XIV koncentráldódik. Arányát és számát tekintve is kiemelkedő a harmadik országbeli külföldiek koncentrációja a főváros X. valamint VIII. kerületében. Mindkettő általában is a külföldi népesség, ezen belül is elsősorban a Kínából, Vietnamból érkezettek koncentrációjának, helye, e területek „profilját” ami a külföldi népességet illeti erősen meghatározzák e csoportok. Hasonló a helyzet a XIX. kerületben, az ott élő külföldiek legnagyobb csoportját a kínai, vietnami migránsok teszik ki, bár ott az összlétszám alacsonyabb. Számát tekintve kiemelkedő, arányát tekintve (részben mivel nagyobb lélekszámú kerületekről van szó) valamivel kevésbé meghatározó e népességcsoport jelenléte a XIII., XIV., XI. kerületben (a XIII., XIV. kerület a fővároson belül szintén a kínai, vietnami népesség koncentrációs pontja, a XI. kerület a főváros legnagyobb lélekszámú kerülete, ahol számszerűen egyébként is jelentős külföldi él). A XV., XVI. kerületben, bár számszerűen kevesebb harmadik országbeli külföldi él, ezen belül szintén viszonylag jelentős a kínai, vietnami állampolgárok aránya.

3. táblázat: Külföldiek a főváros kerületeiben

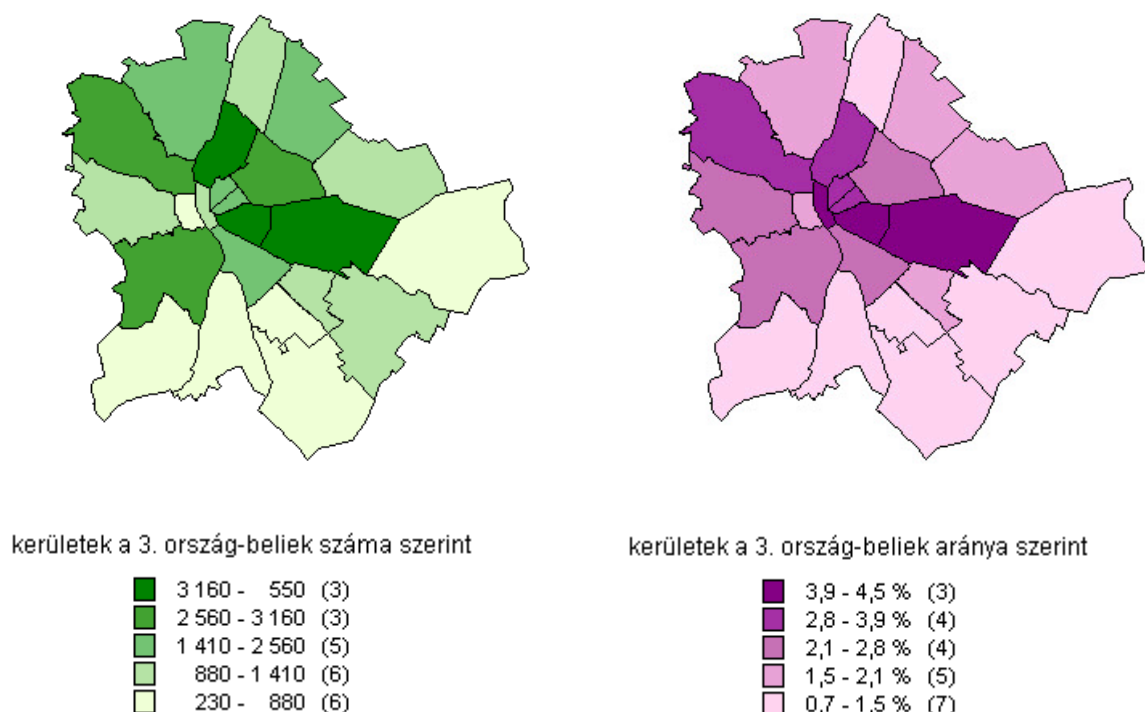
kerület	lakosságszám	összes külföldi	harmadik országbeli	összes külföldi arány	3. országbeli arány
X.	78484	5215	3547	6,6	4,5
V.	27023	2152	1094	8,0	4,0
VIII.	81447	5834	3185	7,2	3,9
VI.	41784	2834	1424	6,8	3,4
VII.	62034	3851	1863	6,2	3,0
II.	88187	5527	2568	6,3	2,9
XIII.	111681	5742	3162	5,1	2,8
IX.	60892	2909	1513	4,8	2,5
XII.	56257	3097	1280	5,5	2,3
XIV.	118435	4929	2563	4,2	2,2
XI.	137426	5909	2892	4,3	2,1
I.	24665	1133	479	4,6	1,9
XV.	80533	2768	1417	3,4	1,8
XIX.	61453	2107	1081	3,4	1,8
XVI.	68298	2566	1084	3,8	1,6
III.	123737	4386	1868	3,5	1,5
XXIII.	20463	1018	237	5,0	1,2
IV.	98381	2340	1062	2,4	1,1
XX.	63315	1888	637	3,0	1,0
XXII.	50468	1801	498	3,6	1,0
XVIII.	93239	2428	888	2,6	1,0
XVII.	77775	1969	650	2,5	0,8
XXI.	76320	1941	569	2,5	0,7
főváros össz	1702297	74344	35336	4,4	2,1

Forrás: KSH

Sok harmadik országbeli külföldi él a II. kerületben is, itt azonban a külföldiek összetétele jelentősen eltér az előbbiektől, ezen a területen jelentősen felülreprezentáltak a fejlett nyugati országokból érkezettek. A fejlettebb országból érkezett, feltehetően magasabb státuszú külföldiek felülreprezentáltak az I., XII., V., VI. kerületben is (bár ez utóbbiban vegyesebb a külföldiek összetétele, magasabb közöttük a kínai, vietnami állampolgárok aránya is), de nagyságrendileg e területeken jóval kevesebb külföldi él (a kerületek kis lélekszáma miatt a külföldiek aránya az V. és VI. kerületben magasabb mint a második kerületben).

A szomszédos országokból érkezettek aránya olyan területeken magas ahol egyébiránt fővárosi viszonylatban kevesebb harmadik országbeli külföldi él (mindenekelőtt a XXIII. kerületben, illetve a XVII., XXI., XXII. kerületben)

I. Ábra: A harmadik országbeli külföldi népesség száma és aránya a fővárosi kerületekben

Forrás: KSH. A harmadik országbeli külföldiekre vonatkozó adatok a 2009 augusztusi állapotot tükrözik, a teljes lakosságszámról vonatkozó adatok 2008. január elejére érvényesek.

Azon önkormányzatoknak, amelyek erről számunkra adatot szolgáltatottak, a fent bemutatottnál jellemzően kevesebb harmadik ország-beli külföldi állampolgárról van tudomásuk a területükön (az egyetlen lényeges kivétel Dunaújváros, ahol a Hankook gyár jelenlétéhez köthető a harmadik országbeli külföldiek egy részének megjelenése, és valószínű, hogy az önkormányzat már olyan idetelepült külföldiekről is „tud” akik a KSH adatszolgáltatásában még nem jelentek meg).

A megkérdezett 42 települési önkormányzat közül 26 válaszolt arra a kérdésre hogy hogyan alakult az elmúlt tíz évben a harmadik országbeli külföldiek száma a területükön, a válaszadók nagyobb része esetében ez a szám növekedett (a 26-ból 17 esetben, 3 esetben azt a választ kaptuk hogy nem változott ez a szám, 6 esetben az érintettek elmondása szerint csökkent).

Növekvő 3. országból érkezett migráns-számról számolt be a Főváros, illetve több – városszerkezeti elhelyezkedését és jelenlegi migráns-összetételét tekintve is különböző – fővárosi kerület. A kisebb belvárosi kerületek közül az V., VI. kerület, a magas státuszú budai XII. kerület, a városszerkezeti elhelyezkedését tekintve az átmeneti övezetben található, beépítettségét és társadalmát tekintve is heterogén XIV. kerület – a felsoroltak eltérő mértékben bár, de jelenleg a migráns-célterületek közé sorolhatók. Emellett a külső kerületek közül a XV., XVI., XIX. és XXII. kerület – ezekben a kerületekben, bár az önkormányzat beszámolója szerint növekedett a harmadik országbeli migránsok száma, jelenleg nem koncentrálódik jelentős migráns népesség. A vidéki városok közül növekvő harmadik országbeli migráns-népességről számolt be Dunaújváros, Kecskemét, Győr, Szeged, Pécs, Gödöllő, Nyíregyháza és Veszprém, néhány esetben ez vélhetően konkrét gazdasági fejlesztésekhez (Pl. Dunaújváros: Hankook) kapcsolódik. A XI. kerület, Nyíregyháza és Szolnok számolt be változatlan harmadik országbeli migráns népesség-számról, csökkent a harmadik országbeli migránsok száma a beszámoló szerint Hódmezővásárhelyen, Sopronban és Székesfehérváron. Több önkormányzat jelezte hogy bár pontos adat nem áll rendelkezésükre, a területen nem él jelentős számú harmadik országbeli külföldi népesség, „észre sem lehet venni őket” (részben alacsony számuk miatt, részben mivel jelentős részben „nem látható” csoportról van szó). Utóbbiak között szerepel például a főváros III. kerülete, ahol a központi statisztikai adatszolgáltatás szerint több mint 1800 fő külföldi állampolgár él, ami országos viszonylatban nem tekinthető kevésnek (megegyezik a vidéki városok közül eszerint második helyre „rangsorolt” Debrecen adatával), de a több mint 123,000-res lélekszámú kerületben nem válik „láthatóvá”.

Ami a külföldiek csoportjait illeti, a legtöbb önkormányzat erről nem tudott információt adni, azok az önkormányzatok, melyek erről szolgáltatott információt az esetek egy részében nem pontos számadatok, hanem az önkormányzat munkatársainak tapasztalatai alapján számoltak be erről. A származási ország-csoportokról hozzáférhetővé vált központi adatokról a fentiekben már volt szó, az önkormányzatoktól kapott információk azt mutatják, hogy (amellett, hogy hasonlóan az összesített adatokhoz, a csoportonkénti létszámok esetében is alacsonyabb létszám-adatok vannak az önkormányzatok birtokában) a helyi percepcióban a látható kisebbségek (mindenekelőtt a kínaiak, vietnamiak, esetenként az afrikai országokból származók) nagyobb súllyal jelennek meg. Az esetleg jelentősebb számban jelen levő, ámde nem látható csoportok (szerb, montenegrói, ukrán állampolgárok) pedig kevésbé láthatók (vagy éppen nem érzékelhetők). Ebben szerepet játszhat az is, hogy utóbbi csoportok egy része magyar nemzetiségű bár erről explicit adatokat csak néhány önkormányzat esetében kaptunk, így Hódmezővásárhelyről – máshol, így Székesfehérváron pedig az önkormányzat rendelkezésére álló információk szerint az Ukrajnából érkezettek ukrán nemzetiségűek.

A helyben élő harmadik országbeli külföldiek korösszetételével kapcsolatban arra a gazdasági és demográfiai szempontból egyaránt kulcsfontosságú elemre kérdeztünk rá, hogy e csoport mekkora része aktív korú, erre az önkormányzatok kisebb része (16 önkormányzat) adott konkrét, számszerű választ, ezek a válaszok magas, a teljes lakoságnál (kb 63%) magasabb, esetenként kiugróan sokkal magasabb aktivitási arányt (átlagosan 73%-os aktív korú népesség-arányt) jeleztek. Bár konkrét becslést nem adott, további 6 önkormányzat jelezte, hogy a területükön élő harmadik országbeli külföldiek jelentős része aktív korú.

A harmadik országbeliek szocio-demográfiai helyzetével kapcsolatban továbbá arról kérdeztük az önkormányzatokat, mennyire jellemző, hogy e csoport tagjai (a) családjukkal élnek itt (b) felsőfokú végzettséggel rendelkeznek (c) az aktív korúak dolgoznak, foglalkoztatottak (d) sok közöttük a tanulni érkezett, fiatal (e) sok közöttük a nyugdíjas, illetve kíváncsiak voltunk arra is, hogy mennyire jellemző a magyar nyelvtudás a vizsgált népesség körében. Mivel ezekkel kapcsolatban adatszerű információk nem állnak az

önkormányzatok rendelkezésére, a hivatalok ezzel kapcsolatos tapasztalataira voltunk kíváncsiak. Természetesen e tekintetben közel sem homogén az ideérkező harmadik országbeli külföldi népesség (ezt több válaszadó is jelezte számunkra), ill. az egyes települések között jelentős eltérések vannak. Összességében véve a válaszadók legnagyobb csoportja tapasztalatai szerint a településen élő külföldiekre inkább vagy nagyon jellemző hogy családjukkal együtt élnek az adott helyen. Ebben szerepet játszhat az is, hogy a családdal érkezők, mivel nagyobb valószínűséggel kerülnek kapcsolatba az önkormányzati intézményrendszerrel (pl. gyermekek oktatása kapcsán), láthatóbbak. Nem jellemző ez a tapasztalatok szerint Dunaújvárosban, Miskolcon, Hódmezővásárhelyen és a VI. kerületben. Dunaújváros esetében ennek okaként egyértelműen az merült fel, hogy az ide érkező migráció gazdasági célú, nem egész családok, hanem egyedi munkavállalók érkeznek a településre. A XIX. kerületi polgármesteri hivatal tapasztalatai szerint az elmúlt tíz évben ebben a kínai állampolgárok esetében változás volt megfigyelhető, míg korábban inkább egyedül, ma már egyre inkább családdal együtt érkeznek. A válaszadók a harmadik országbeliek magas gazdasági aktivitásáról számoltak be, ahogy egy helyen a válaszadó hangsúlyozta is, sok esetben maga a gazdasági tevékenység a migráció célja, ezért az aktív korúak túlnyomó többsége dolgozik, sőt, tapasztalataik szerint a nem aktív korúak között is magasabb arányú a munkavégzés mint a teljes lakosság körében.

Csaknem egyöntetűek voltak a válaszok a tekintetben is, hogy nem jellemző, hogy a településen élő harmadik országbeli külföldiek között sok lenne a nyugdíjas. Több település válaszadói tapasztalták úgy, hogy inkább nem vagy egyáltalán nem jellemző a területen élő harmadik országbeli külföldiekre a felsőfokú végzettség megléte mint ahány településen a tapasztalatok szerint felsőfokú végzettségű harmadik országbeli külföldiek élnek (utóbbiak közé tartozik a magasabb státuszú budapesti V. és XII. kerület). A tekintetben, hogy mennyire jellemző a tanulási célból érkezett külföldiek jelenléte érthető módon megosztottabb a kép, ez néhány fővárosi kerületben (így az egyetemisták albérleti piacán közkedvelt XI. valamint a XVI. kerületben), az oktatási központ Pécsen, Szegeden, Nyíregyházán, emellett a helyi tapasztalatok szerint Dunaújvárosban és Hódmezővásárhelyen jellemző.

A leginkább a nyelvtudást illetően oszlottak meg a tapasztalatok, valamivel több helyről érkezett olyan válasz amely szerint inkább nem vagy egyáltalán nem jellemző a jó magyar nyelvtudás erre a lakosságcsoportra mint ahány helyen ez jellemző. Nyilvánvalóan e tekintetben is igen heterogén a vizsgált csoport, néhány olyan helyen hangzott el hogy nagyon jellemző a jó magyar nyelvtudás ahol jelentős a szomszédos országokból érkezettek aránya: a VII. kerület, Hódmezővásárhely, utóbbi helyen az önkormányzat megerősítette, hogy a harmadik országbeli külföldiek legnagyobb részét kitevő Szerbiából érkezett csoport jellemzően magyar nemzetiségű. Néhány helyen elhangzott, hogy származási ország, kor, ill. nem szerint is tapasztalhatók ebben eltérések: a kínai állampolgárokkal kapcsolatban ellentmondásosak a tapasztalatok, egyesek szerint mivel gazdasági tevékenységükhöz ez nélkülözhetetlen, tapasztalataik szerint valamilyen szinten megtanulnak magyarul, mások szerint nem jellemző hogy jól használható nyelvtudással rendelkezzenek, az egyik fővárosi kerületben szóba került, hogy az ott élő afrikai migránsok jellemzően nem rendelkeznek jó magyar nyelvtudással. Többen megerősítették, hogy az ide érkező, itt tanuló gyermekek nyelvtudása felülmúlja a szüleikét ezért akár tolmácsként is alkalmazzák őket az intézmények (pl. iskola) és a szülők közötti kommunikációban. Szintén egy fővárosi kerületben hangzott el, hogy az arab országokból érkezett családokban előfordul, hogy a nők, mivel kevesebb a nem a származási országból érkezettekkel való interakciójuk, kevésbé rendelkeznek használható magyar nyelvtudással.

4. táblázat: harmadik országbeli külföldiek jellemzői az önkormányzatok tapasztalatai szerint

	családjukkal élnék itt	felsőfokú végzettségűek	az aktív korúak dolgoznak, foglalkoztatottak	sok a tanulni érkezett fiatal	sok a nyugdíjas	jól tudnak magyarul
egyáltalán nem jellemző	1	2	-	6	7	3
inkább nem jellemző	5	6	1	1	5	5
inkább jellemző	11	2	7	5	0	3
nagyon jellemző	2	1	2	2	0	2
összesen	19	11	10	14	12	13

Ami a harmadik országból érkezett külföldi népesség és a teljes népesség társadalmi összetételének jellemző eltéréseit illeti, a legtöbb önkormányzat úgy vélte, nem áll rendelkezésükre elegendő információ ennek megítéléséhez, illetve a vizsgált csoport létszáma túl alacsony (ill. az önkormányzat számára kevéssé láthatóak) ahhoz, hogy ezt megbízhatóan meg tudják ítélni. Néhány önkormányzat tapasztalatai szerint a külföldi népesség összetétele is vegyes annyira mint a honos népességé, emiatt nem lehet jelentős eltérésekről beszélni, egy-két önkormányzat számolt be arról hogy vannak jelei státusz-eltérésnek, az ide települő, gazdaságilag aktívabb külföldi népesség „javára”. Felmerültek kisebb eltérések Veszprém és a XVI. kerület esetében, illetve eltérésekről számolt be a főváros tulajdonképpeni city-je, az V. kerület önkormányzata, itt az előregedő „őshonos” lakosság mellett növekszik a magas státuszú külföldi népesség száma és aránya.

A városokkal kapcsolatos migrációs szakirodalom egyik kulcs-témája a térbeli szegregáció, a társadalom különféle csoportjainak területi elkülönülése. Ezen a helyen nincs mód a szegregációs diskurzus tárgyalására, annyit érdemes kiemelni, hogy az erős szegregációt jellemzően a társadalmi integrációt romboló, a különféle társadalmi csoportok közötti feszültségeket növelő tényezőként tartják számon (diskurzus folyik ugyanakkor arról hogy a migráns lakosság – enyhe! – koncentrációja kedvező lehet pl. a csoporton belüli kapcsolatrendszer alakulása, az ebben áramló erőforrásokhoz való hozzáférés, az identitás megőrzése stb. szempontjából). Ebből a megfontolásból rákérdeztünk arra is, hogy az önkormányzat illetékességi területén tapasztalható-e valahol a harmadik országból érkezett külföldi népesség koncentrációja. A megkérdezett önkormányzatok túlnyomó többségének nem volt erről információja, akiknek volt, azt erősítették meg, hogy nincs olyan terület, ahol ez a népességcsoport koncentrálódna (Pécsett szóba került hogy főként a kínai állampolgárok valamelyest nagyobb arányban élnek a lakótelepi részekben, az V. kerületben pedig a belső területek felújított ill. új építésű ingatlanjaiban magasabb a külföldiek aránya, de ez egyik esetben sem jelent erős szegregációt, az V. kerületben speciális a helyzet annyiban is, hogy magán a területen csökken a lakónépesség száma, részben funkcióváltás eredményeképpen).

Rákérdeztünk arra is, hogy tudnak-e az önkormányzatok a területükön élő nem dokumentált harmadik országbeli külföldiekről. A válaszadók kivétel nélkül azt az információt adták hogy ilyen csoportokról nincs tudomásuk, ill. egy esetben, egy fővárosi kerületnél merült fel hogy egy hivatalos papírokkal nem rendelkező iraki férfiről tudnak a területükön, egy másik kerületben, hogy esetenként találkozhatnak tartózkodási engedéllyel nem rendelkező szülők gyermekeivel, illetve talán kínai, vietnami állampolgárok élhetnek a területen megfelelő

dokumentumok nélkül, de utóbbi hangsúlyozottan a megkérdezett személyes tapasztalataira, illetve a médiából származó értesüléseire alapozott feltételezés. Néhány megkérdezett hangsúlyozta, hogy megítélésük szerint ennek a csoportnak nincs akkora súlya, mint az esetenként a közbeszédben megjelenik, mivel pl. a gyermekek bölcsődei, óvodai, iskolai beíratása, vállalkozás működtetése nem lehetséges megfelelő papírok nélkül: „a kerületben nagyobb létszámban élő harmadik országbeliek csoportjai szeretik, ha el vannak intézve az itt tartózkodásukkal kapcsolatos irataik”, „legenda hogy a kínaiak illegálisan lennének itt”.

3. Harmadik országbeli külföldiek megjelenése az önkormányzati oktatási, szociális, lakásügyi intézményrendszerben

3.1. Oktatás

A vizsgált csoport megjelenését az önkormányzati intézményrendszerben mindenekelőtt a közoktatási intézményrendszerben, a szociális ellátórendszerben valamint az önkormányzati lakáselosztási rendszerben való megjelenésük szempontjából vizsgáltuk, erre vonatkozóan tettünk fel kérdéseket az önkormányzatoknak.

Az önkormányzati fenntartású óvodákba járó harmadik országbeli külföldi gyermekek száma a legtöbb vizsgált településen igen csekély,¹⁷ ill. néhány településen egyáltalán nincs ilyen gyermek. Ezt magyarázza egyfelől az érintett csoport erős területi koncentrálttsága, másfelől eltérő korösszetétele (a gyermekkorúak teljes népességben tapasztalhatónál alacsonyabb aránya) de az is okkal feltehető, hogy a harmadik országbeli külföldi gyermekek egy része nem kerül be a magyar, önkormányzati óvodákba, feltehetően igen eltérő okok miatt, egy részük esetében pl. a szülők magánúton oldják meg az óvodáztatást illetve a gyermekfelügyeletet. Az utóbbi explicit módon felmerült az XV. kerület esetében, ahol a központi statisztika szerint több mint 1400 harmadik országbeli külföldi él, de az önkormányzat nem tud önkormányzati fenntartású óvodába járó gyermekről e csoportból, tapasztalataik szerint sok szülő baby-sittert fogad gyermeke mellé. Más területek esetében is előfordul, hogy bár a területen magán a központi statisztika szerint viszonylag jelentős számú harmadik országból érkezett migráns él, a terület önkormányzati óvodáiban a polgármesteri hivatal rendelkezésére álló adatok szerint nem jelennek meg ezek a gyermekek. A fővárosi kerületek közül ilyen az V., VI., XII., XVI. kerület, a vidéki városok közül pl. Nyíregyháza, de Szeged is. Szegeden 5564 harmadik országbeli külföldi állampolgárt jelez a statisztika, az önkormányzati óvodákba a polgármesteri hivatal adatai szerint 18 harmadik országbeli külföldi gyermek jár, a két utóbbi városban természetesen tudható hogy magas az itt tanuló, jórészt még gyermekvállalás előtt álló külföldiek száma, de ezzel együtt feltehető, hogy az érintett gyermekek egy része nem jut el magyar önkormányzati óvodába. Viszonylag jelentős számú, 30 körüli harmadik országbeli állampolgár gyermeket jelzett óvodáiban Pécs, a főváros XIX., XIII., XVIII. és XIV. kerülete (amint látjuk, ezek között egyébként magas illetve alacsonyabb migráns-számmal rendelkező kerületek is találhatók, ez és a megkérdezettek néhány megjegyzése is utal arra, hogy a gyermekek egy részét nem lakóhelyükön viszik óvodába). Ennél magasabb számú harmadik országbeli külföldi gyermek jár a főváros néhány amúgy is a külföldi népesség fő célpontjainak számító kerületének óvodáiba, így a XI. és X. kerületi óvodákba, korábbi vizsgálataink alapján feltehető hogy hasonló a helyzet a VIII. kerületben is. Itt a 2005/6-os tanévben 67 külföldi gyermek járt önkormányzati óvodába, ebben nemcsak harmadik országbeliek vannak, de a kerület migráns-összetételét ismerve

¹⁷ Több önkormányzat jelezte, hogy az intézményektől egyenkénti lekérdezéssel állította elő a kért adatot, egyes esetekben nem érkezett be minden intézmény vonatkozó adata – ez azonban nagyságrendi eltérést biztos hogy nem jelent. Ugyanez vonatkozik az önkormányzati fenntartású iskolákra is.

okkal feltehető, hogy magas közöttük a harmadik országbeli gyermekek száma. A VIII. kerület vonatkozásában egy korábbi és a jelen kutatás keretében folytatott kvalitatív adatfelvétel alapján rendelkezünk információkkal alternatív megoldásokra („dadák”, „pót-nagymamák”). Az említett, önkormányzati óvodákban viszonylag nagyobb számú harmadik országbeli óvodást fogadó kerületekben ezzel együtt sem meghatározó e gyermekek jelenléte. A X. kerületben az óvodás gyermekek 4,23%-át, a jóval nagyobb lélekszámú XI. kerületben 1,4%-át teszik ki, az említett VIII. kerületi adat – amelyben az összes külföldi gyermek szerepel – a teljes óvodai létszám 4,17%-át teszi ki, ugyanakkor egy korábbi, a VIII. kerületre fókuszáló kutatásunk eredményei azt mutatták, hogy mivel ez a létszám az egyes intézmények között általában egyenlőtlenül oszlik el, egy-egy óvodában a külföldi gyermekek száma elérheti azt a mértéket, amely az intézményvezetés (és adott esetben a fenntartó) részéről is válaszokat igényelhet.

A magán-fenntartású óvodák mint az önkormányzatiak alternatívái nyilvánvalóan a gyermekek egy része számára elérhetőek csak, részben mivel a legtöbb érintett településen ilyenek nem működnek, a főváros néhány magas státuszú budai kerületére vonatkozóan illetve Sopron esetében jelezték az önkormányzatok hogy tudnak olyan magánóvodáról ahova nagyobb számban járnak harmadik országbeli gyermekek (előbbieket a környező magas státuszú agglomerációs területen élő külföldi háztartások gyermekei számára is óvodáztatási lehetőséget jelentenek).

Az önkormányzati fenntartású általános iskolák esetében már valamivel magasabb létszámokkal találkozunk,¹⁸ a legmagasabb számban általában olyan területek önkormányzati általános iskoláiban találhatók harmadik országbeli külföldi gyermekek, ahol egyébként is viszonylag nagy számban élnek e csoporthoz tartozók (a főváros VII., II., VI., XVI., XI., XIII., XIX.,¹⁹ XIV., X. kerülete, korábbi kutatásaink alapján a VIII. kerület,²⁰ illetve az e csoport lakóhelyeként egyébként nem kitüntetett XVIII. kerület, Szeged, Pécs), bár a teljes iskolai populációhoz képest a külföldi gyermekek aránya ezekben az esetekben sem magas (az iskoláiban a legtöbb harmadik országbeli külföldi diákot oktató X. kerület esetében 2,7%). Feltehetően itt is érvényes azonban, hogy a külföldi gyermekek eloszlása nem egyenletes,²¹ ezért egy-egy intézményben kialakulhat olyan helyzet, amelyre az intézmény vezetésének ill. a fenntartónak reagálnia kell.

Ami a középfokú oktatást illeti, a rendelkezésre álló adatok szerint egyértelműen kiemelkednek e tekintetben (az önkormányzati fenntartású középfokú oktatási intézményekben járó harmadik országbeli külföldiek számát illetően) a viszonylag nagyszámú harmadik országbeli külföldinek otthont adó vidéki oktatási központok (Szeged, Pécs, Nyíregyháza, kisebb mértékben Hódmezővásárhely) illetve néhány nagyobb (és több középfokú oktatási intézményt fenntartó) fővárosi kerület (XIV., XIII., XI. kerület). Néhány vizsgált területen nincs önkormányzati fenntartású középfokú oktatási intézmény, ezért értelemszerűen odajáró harmadik országbeli külföldiekről sem beszélhetünk. A többi

¹⁸ Ebben nyilván szerepet játszik, hogy a vizsgált csoporthoz tartozó gyermekekre (ill. az országban való tartózkodás jogcímétől függetlenül valamennyi Magyarországon tartózkodó gyermekre) a magyar állampolgárságú gyermekekkel azonos módon vonatkozik a tankötelezettség.

¹⁹ A X. kerületi önkormányzat információi szerint számos család Kőbányáról a közeli Kispestre viszi gyermekeit iskolába, ez is hozzájárul a 3. ország-beli külföldi gyermekek magas számához a kispesti iskolákban.

²⁰ A VIII. kerületre vonatkozó adat ez esetben is az összes külföldit tartalmazza, azonban ez esetben is okkal feltehető hogy jelenleg is jelentős számban járnak a kerület iskoláiba 3. ország-beli külföldiek.

²¹ A teljes külföldi népességet figyelembe véve 10-nél több külföldi gyermeket oktató oktatási intézmény található – vagy intézmények találhatók – a VIII., X., XI., XIII. és XIV. kerületben.

területen nincs, vagy csak néhány külföldi gyermek fordul meg az önkormányzati középiskolákban.

Korábbi kutatások alapján tudható, hogy a külföldi gyermekek oktatásában az önkormányzati fenntartású iskolákon túl nemzetközi oktatási intézmények is fontos szerepet játszanak. A megkérdezettek közül nem önkormányzati fenntartású általános iskolát, ahova jelentős számú harmadik országbeli külföldi jár jelen vizsgálatban a XV. kerület jelzett (ez a kínai-magyar kéttannyelvű általános iskola, ahova nemcsak a kerületből járnak kínai, emellett magyar gyermekek is, ezt jelezte a főváros is), ilyen iskoláról tud továbbá a VII. és X. kerület, valamint Hódmezővásárhely polgármesteri hivatala. Egy közelmúltban készült tanulmány szerint²² Budapesten körülbelül tíz ilyen (teljes mértékben külföldi állam vagy szervezet által működtetett, vagy vegyes akkreditációjú) intézmény található, és bár néhány intézményben többségében magyar gyermekek tanulnak (a XII. kerületi német, osztrák iskola), mások jellemzően az adott országból érkezett anyanyelvi tanulókat oktatnak (francia, spanyol iskolák), a brit és amerikai iskolába pedig az itt élő külföldiek elitjének, diplomaták, multinacionális cégek vezetőinek gyermekei járnak.²³

Az oktatási intézményekbe járó harmadik országbeli külföldi gyermekek száma az elmúlt években a válaszadó önkormányzatok körülbelül fele szerint nem változott, harmada szerint nőtt. Több önkormányzat jelezte, hogy a külföldi gyermekek számára leginkább a fluktuáció jellemző.

A legtöbb válaszadó önkormányzat azt jelezte, hogy nincs specifikus programjuk, intézkedésük a harmadik országbeli külföldiekre vonatkozóan. A válaszadó önkormányzatok közül három jelezte, hogy területén az elmúlt években valamely oktatási intézmény interkulturális pedagógiai programot vezetett be, az V. kerület, a VII. kerület valamint Szeged. Hódmezővásárhely egy helyi rendelettel fenntart egy körülbelül 25 fős iskolai létszámot kifejezetten a harmadik országbeli gyermekek számára. Kecskeméten az elmúlt években több intézmény készített speciális képzési terveket a külföldi gyermekek oktatásával kapcsolatban, de ezek tényleges megvalósítása nem kezdődött el.

A válaszadó önkormányzatok legnagyobb része úgy értékelte, hogy a területen tanuló harmadik országbeli gyermekek alacsony számuk miatt (ez egyes esetekben abból is fakad, hogy a szülők nem a kerületi oktatási intézményekbe íratják be gyermekeiket)²⁴ nincsenek érzékelhető hatással a helyi oktatási intézményekre (illetve emiatt nem indokolt speciális oktatási stratégia – pl. interkulturális pedagógiai program – kidolgozása sem.)²⁵ Néhány esetben az önkormányzat értékelése szerint ha alacsony számban is vannak jelen a külföldi gyermekek, hatásuk pozitív (pl. tolerancia-erősítő hatása a tanulókra, idegennyelv-ismeret fontosságának előtérbe helyezése, több helyen, elsősorban a kínai gyermekekkel

²² Paveszka Dóra- Nyíri Pál (2006): Oktatási stratégiák és a migráns tanulók iskolai integrációja in: Feischmidt Margit-Nyíri Pál (ed.) *Nem kívánt gyerekek? Külföldi gyerekek magyar iskolákban*, Budapest: Sík Kiadó

²³ Bumberák, M-Hegedűs, R-Kóródi, M-Kőszeghy, L-Tomay, K-Váradi, L-Zakariás, I (2007) *Experiment in Newcomer Integration, WP5 Thematic studies: Presence and impact of foreigners in the 8th district of Budapest* (kézirat, kutatási jelentés a *Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány* (DemNet) számára).

²⁴ Ill. – bár erre a válaszadók explicit módon nem hivatkoztak – az oktatott gyermekek egy része határon túli magyar, bár Románia és Szlovákia EU-csatlakozása óta e kategóriában (3. ország állampolgárai) arányuk nyilván lecsökkent.

²⁵ Egy jellemzően magasabb státuszú migránsoknak otthont adó város válaszadója ehhez hozzátette, hogy magasabb státuszú migránsok esetében erre megítélésük szerint azért sincs szükség, mert az érintettek magánúton úgyis meg tudják oldani a felmerülő problémákat (pl. magántanárral, ill. a gyermekek egy része eleve nemzetközi oktatási intézménybe jár).

kapcsolatban felmerült, hogy jó tanulók – a családok is erősen ösztönzik őket erre – ami a többi gyermekre is jó hatással van). A kínai-magyar kéttannyelvű iskolának otthont adó XV. kerület értékelése szerint az iskola jelenléte kifejezetten pozitív, színesíti az oktatási intézmények sorát, és nemcsak kínai hanem magyar állampolgárságú gyermekek számára is alternatívát nyújt az oktatásban (tapasztalataik szerint az iskolát a magyar családok is egyre inkább favorizálják, mivel sokan értékesnek tartják az ott alkalmazott pedagógiai módszert.) Nehézségek, problémák leginkább a külföldi gyermekek évközbeli fluktuációjával kapcsolatban merültek fel, néhány esetben, elsősorban a kínai állampolgárságú gyermekekkel összefüggésben, amelyet az intézmények adminisztratív és pedagógiai szempontból is nehezen tudnak „lekövetni”. Ez a probléma felmerült a már említett korábbi, a VIII. kerületre fókuszáló vizsgálatunkban, most pedig a XIX. és a XXII. kerület valamint Békéscsaba részéről. Egy helyen merült fel hogy az iskola nyelvi problémákkal találkozott (Győr, de a korábbi VIII. kerületre fókuszáló kutatás is szolgált ilyen tapasztalatokkal).

3.2. Szociális ellátás

Összességében elmondható, hogy néhány kivételtől eltekintve a vizsgált városokban élő harmadik országbeliek egyáltalán nem jelennek meg az önkormányzati szociális segélyek, támogatások címzettjei között.²⁶ A válaszadó önkormányzatok több mint fele (18 település) esetében egyetlen harmadik országból érkezett külföldi sem részesült önkormányzati segélyben, támogatásban,²⁷ további nagy része (13 település) esetében a segélyben, támogatásban részesülő harmadik országbeliek száma 10 alatti (mindkét csoportban találhatók olyanok, amelyekben egyébként viszonylag nagyszámú harmadik országbeli állampolgár él).²⁸ Viszonylag nagyobb számú önkormányzati támogatásban, segélyben részesülőt jelzett a vizsgált csoportból a XI. kerület (43 fő), Szeged (20 fő) illetve Nyíregyháza (19 fő). A vizsgált csoport tagjai által igényelt és kapott támogatások, segélyek között a következők merültek fel: a rendszeres szociális segély, átmeneti segély, lakásfenntartási támogatás, közgyógyellátás, rendszeres gyermekvédelmi támogatás, rendszeres nevelési segély, iskoláztatási támogatás, egészségügyi szolgáltatás igénybevételeinek támogatása, időskorúak járadéka, adósságcsökkentési támogatás.

Több esetben jelezték az önkormányzatok ugyanakkor, hogy az adatok becslések illetve azokba nem a vizsgált csoporthoz tartozók (pl. menekültek) is „belekeveredhettek”, ezért ezek megbízhatósága korlátozott. Az a rendelkezésre álló adatokból mindenképpen jól látszik, hogy a vizsgált csoport nem jelenik meg a szociális támogatási, segélyezési rendszerben. A válaszadó önkormányzatok legnagyobb részének véleménye szerint ennek elsődleges oka, hogy alapvetően gazdaságilag aktív, esetenként a honos népességnél kedvezőbb anyagi körülmények között élő népességről van szó, akik ezért nem is szorulnak rá ezekre a támogatásokra, illetve nem is fordulnak támogatási kérelemmel az önkormányzatokhoz. Több esetben (fővárosi kerületekben és vidéki városban is) felmerült, főleg a kínai állampolgárookra vonatkozóan, hogy az egyes csoportok tagjai segítik egymást, megoldják egymás között a felmerülő problémákat, ill. egy esetben, a kínai állampolgárokkal kapcsolatban, hogy tapasztalataik szerint általánosságban nem jellemző rájuk hogy ilyen típusú

²⁶ A korábbi, VIII. kerületre fókuszáló kutatás eredményei szerint a szociális ellátórendszerből egyedül a bölcsődei szolgáltatás az, amelyhez valamilyen mértékben kapcsolódnak a külföldi állampolgárok.

²⁷ Egy esetben az merült fel, hogy szociális támogatásokra a vizsgált csoport tagjai álláspontja szerint nem is jogosultak.

²⁸ A VIII. kerületben például a mostani információk szerint alig egy-egy ilyen lakos akad a szociális iroda ügyfelei között (a megjelenő harmadik országbeliek rendszerint menekültstátusszal rendelkezők).

segítségért folyamodjanak. Több önkormányzat hivatkozott arra, hogy nem fordult elő a gyakorlatukban olyan eset, hogy a támogatást igénylő, jogosult harmadik ország-beli külföldiek ne kapták volna meg a megfelelő támogatást, illetve hogy amennyiben szociális problémák merülnének fel ebben a csoportban, az eljutna az önkormányzathoz. Egy esetben merült fel az a probléma, hogy a támogatásért folyamodó az eljárás megkezdését követően eltűnt az önkormányzat látóköréből, ill. más esetekben helyi lakcímkártya hiányában nem tudott az önkormányzat támogatást folyósítani. Egy válaszadó számolt be olyan tapasztalatról, hogy az érintettek nem kellőképpen tájékozottak az igényelhető segélyekről, támogatásokról, ezek igénybevételének feltételeiről.

3.3. Lakhatás

A szociális segélyek, támogatások szférájánál még egyértelműbb a kép a lakhatást illetően: a harmadik ország-beli külföldieknek nagyon kevés kivételtől eltekintve gyakorlatilag nincs kapcsolatuk a közösségi bérlakás-szférával. A 30 e kérdésre választ adó önkormányzatból 26 esetében egyetlen vizsgált csoporthoz tartozó személy sem lakik önkormányzati bérlakásban. Két esetben egy-egy harmadik ország-beli külföldi lakik ilyen bérlakásban ezek egyike egy vidéki középváros, ahol az önkormányzat egy épp honosítási eljárását intéző külföldi élsportolónak utalt ki egyet a rendelkezésre álló bérlakások közül. Egy-egy esetben két ill. három harmadik ország-beli külföldi lakik bérlakásban, ezek egyike a magyarországi viszonylatban még viszonylag nagyszámú önkormányzati bérlakást magáénak tudható IX. kerület, a másik helyen (IV. kerület) az önkormányzat jelezte, hogy az érintettek magyar állampolgárokkal történt házasságkötést követően váltak bérlőkké. A vizsgáltak közül egy városban, Pécsen található ennél magasabb számú, harmadik ország-beli állampolgárok által lakott bérlakás, 15 ilyen esetről számolt be az önkormányzat, ami feltehetően országos viszonylatban is rekord-érték.

A fentiek egyik alapvető oka a magyar lakáspiac azon meghatározó strukturális sajátossága, hogy európai viszonylatban is a legalacsonyabbak között van az önkormányzati bérlakások aránya, országosan 4-5%, bár ennél a nagyobb városokban – így a vizsgálat helyszínein – ennél valamivel magasabb, 6 választ adó kerület/település rendelkezik 500 darab alatti, ugyanennyi helyszínen 500-1000, és 17 több mint 1000 bérlakással. Ezzel együtt, mint arra több válaszadó is rámutatott, a felmerülő igények sokszorosan meghaladják a kiutalható önkormányzati bérlakások számát, több esetben explicit módon felmerült, hogy társadalmi feszültségeket keltene, „skandallum lenne”, ha a szűkös bérlakás-készletből az önkormányzat külföldiek számára utalna ki. Ezt egyébként a beérkezett információk szerint több helyen a helyi szociális bérlakás-rendelet sem teszi lehetővé, amennyiben magyar állampolgársághoz illetve meghatározott idejű helyben lakáshoz köti a szociális bérlakásra való jogosultságot.

A vizsgált csoporthoz tartozók tehát lakhatásukat lényegében kizárólag magánúton oldják meg (magántulajdon, magánbérlet, esetleg szívésségi lakáshasználat formájában). Az egyes településeken, de származási ország és az érkezés célja szerint is eltér, hogy ezek közül melyik meghatározóbb. A magántulajdon és az albérlet hasonló mértékben szerepel a megoldások között a tapasztalatok szerint Érden, a főváros több, egyébként igen eltérő karakterű kerületében (az V., és XXI. kerületben, korábbi kutatási tapasztalatok szerint a VIII. kerületben is). Rendelkezésre álló információk szerint túlnyomórészt albérletben laknak a vizsgált csoporthoz tartozók Dunaújvárosban (sok esetben a cég által bérlet lakásokban), Budaörsön, de pl. Pécsen, Kecskeméten, Miskolcon is, vélhetően azzal is összefüggésben, hogy az említett területek egy részén gyakori a nem végleges megtelepedési szándékkal történő, munkavállalási vagy oktatási célú migráció (pl. Hankook gyár dolgozói, budaörsi multinacionális cégek alkalmazottai). A tapasztalatok szerint a Magyarországon honosítási

kérelmet indító szomszédos országokból érkezettek (jelentős részben határon túli magyarok) de pl. a Magyarországon megtelepedő afgánok is inkább lakástulajdon megszerzésére töreksenek a tapasztalatok szerint, a kínai állampolgárokról több helyen elhangzott hogy mobilabbak, ezzel összefüggésben inkább albérletben laknak, bár más területeken az önkormányzat tapasztalatai szerint ez a csoport is inkább lakástulajdon megszerzésére törekszik (pl. XV. kerület).

Több válaszadó utalt arra, hogy a Magyarországra érkező harmadik országbeli külföldiek gazdaságilag aktívabbak, kedvezőbb anyagi helyzetben vannak, mint a honos lakosság (ill. amennyiben letelepedési szándékkal érkeznek, gyakran mobilizálják vagyonukat, ami lehetőséget teremt magyarországi lakásvásárlásra) ezért nincsenek rászorulva szociális lakás kiutalására, illetve hogy a szűkös bérlakás-keretből az önkormányzatok feladata mindenekelőtt a honos lakosság rászoruló részét támogatni, ezt tükrözik a restriktív bérlakás-rendeletek is.²⁹

4. Külföldiek és a helyi gazdaság

A válaszadók csaknem egybehangzó véleménye szerint a területükön élő harmadik országbeli külföldiek gazdasági aktivitása magas, magasabb mint a honos lakosságé. Fontos ugyanakkor, hogy az önkormányzatok erre hivatalosan csak igen részlegesen látnak rá (vállalkozási engedélyek, telephely-engedélyek kiadásakor), ezért az információk jelentős része a válaszadók személyes tapasztalataira épül, amelyet pedig erősen befolyásol az egyes csoportok láthatósága. 27 önkormányzattól érkezett válasz a külföldi lakosság gazdasági aktivitására, ennek jellegére vonatkozóan, és gyakorlatilag minden válaszadó utalt a kínai kereskedelmi, vendéglátó vállalkozásokra. Egy kivételével (Gödöllő) minden válaszadó³⁰ említette, hogy a területen működnek kínai állampolgárok tulajdonában levő kereskedelmi, vendéglátó kisvállalkozások, egyéni vagy társas vállalkozás, sokszor családi vállalkozás formájában, részben önfoglalkoztatóként, esetenként honos munkaerőt is foglalkoztatva. Az e vállalkozásokban foglalkoztatottak képzettségi hátterére vonatkozóan a megkérdezettek csak feltételezéseket fogalmaztak meg, ezek szerint jellemzően középfokú, szakmai végzettségű munkaerőt igényelnek ezek a vállalkozások. Többen reflektáltak is az említett a percepciók tényezőire, hangsúlyozva, hogy ez az a gazdasági tevékenység amely látható, tapasztalható, a többi harmadik országbeliek által végzett gazdasági tevékenységéről nem vagy sokkal kevésbé bírnak tudomással. (Felmerült ugyanakkor az is, hogy - egyébként hasonlóan a számos nyugat-európai országban megfigyelhető helyzettel – a Magyarországra érkező külföldieknek egyszerűbb saját vállalkozásban, önfoglalkoztatóként elhelyezkedni, mint kilépni a nyílt munkaerőpiacra és ott állást találni, ennek egyebek mellett akadályát jelenti a nyelvtudás, esetleg a képzettséget igazoló okmányok hiánya.) Néhány helyen emellett a vizsgált csoportba tartozó külföldiek által működtetett, szolgáltatásban dolgozó kisvállalkozások kerültek említésre (pl. masszőr, természetgyógyász), az V. kerületben Észak-

²⁹ Kérdés, hogy a szociális bérlakások esetében az említett (a jogosultság kritériumaként nem szociális elemet tartalmazó) szabályozások mennyiben felelnek meg a Lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvénynek.

³⁰ A következő kerületekben/településeken került ez említésre: IV., V., XI., XV., XVI. XVII. XIX., XX., XXI. kerület, Békéscsaba, Budaörs, Dunaújváros, Érd, Győr, Hódmezővásárhely, Miskolc, Pécs, Szolnok, Tatabánya, Nyíregyháza, Szolnok, Veszprém – tehát olyan településeken is, ahol egyébként a rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint alacsony a kínaiak száma (Hódmezővásárhely: 5 fő, bár itt említésre került, hogy a kínai boltok, vendéglátó-helyek Budapesten élő kínai vállalkozók „fióktelepei”, elképzelhető, hogy ez máshol is így van, Tatabánya: 16 fő, Békéscsaba: 17 fő, Budaörs: 18 fő stb., de valószínű, hogy egyes esetekben a „kínai” vállalkozás egyéb ázsiai, pl. vietnami vállalkozókat is takar, Budaörsön pl. több vietnami mint kínai állampolgár él (25 fő).)

Amerikából érkezett, multinacionális cégek jellemzően középvezetői pozícióiban dolgozó külföldi állampolgárok jelenléte is meghatározó, illetve a fővárosban általában is meghatározó a vizsgált népesség körében a multinacionális cégek alkalmazottainak jelenléte. Két további településen került említésre hogy a vizsgált népesség körében jelentős az alkalmazottak száma, Hódmezővásárhelyen (itt egy kerámiagyártó cég foglalkoztat sok külföldit, jellemzően betanított- és segéd munkásként) valamint Dunaújvárosban, ahol az elmúlt években megtelepedett távol-keleti cégek alkalmazottai telepedtek meg, igen változatos (a tapasztalatok szerint a mérnöktől a segéd munkásig terjedő) képzettségi háttérrel.

Bár mint láttuk a legtöbb vizsgált településen működnek a vizsgált csoporthoz tartozók által működtetett vállalkozások, ezekről az önkormányzatoknak nincs vagy kevés információjuk van. A megkérdezett 42 helyszín közül 29 nem tudott adatot szolgáltatni arról, hány harmadik országbeli, a területen élő külföldi tulajdonában levő vállalkozás működik a kerületben/városban, a szolgáltatott adatok a többi eset egy részében is csak becslések illetve részleges információk (pl. csak az egyéni vállalkozásokra vonatkoznak), ezek egy részében egy ilyen vállalkozásról sem tud az önkormányzat (Veszprém, XVI. kerület, Miskolc), 10-nél kevesebb ilyen vállalkozásról tud az önkormányzat a XXIII. kerületben, Hódmezővásárhelyen, a XII. és XIV. kerületben, 20-30 vállalkozásról számolt be Dunaújváros és Pécs, 35 egyéni vállalkozásról a VI. kerület, 40-50 vállalkozásról a XIX. kerület. Ennél több, 100 harmadik országbeli külföldiek által működtetett vállalkozásról van tudomása a X. kerületnek, ennél nagyságrendekkel több vállalkozás működéséről van információja a XV. kerületnek, összesen 750 ilyen vállalkozásról számolt be az önkormányzat, melyek jelentős része a kerületben található Ázsia Centerhez vagy China Mart-hoz kapcsolódik. Néhány önkormányzat azt jelezte (XI., XIII. kerület) hogy nincs információjuk a kerületben működő, itt élő harmadik országbeliek tulajdonában levő vállalkozások pontos számáról, de azt tapasztalják, hogy évről évre több ilyen vállalkozás található a területen.

Ami a külföldiek helyi gazdaságra gyakorolt hatását, pontosabban a válaszadók ezzel kapcsolatos megítélésait illeti, számos helyen nem vállalkoztak ennek az értékelésére, arra hivatkozva, hogy nem áll rendelkezésükre ehhez elégséges információ. A beérkezett értékelések jelentős része, összhangban a fentiekkel (t.i. az említett „láthatósági” kérdéssel) a kínai (ázsiai) vállalkozások helyi hatásaira vonatkozott. Az értékelések többsége pozitív volt, e vélemények szerint ezek a vállalkozások fontos szerepet játszanak a helyi lakosság, főleg alacsonyabb jövedelműek ellátásban, élénkítik a helyi gazdaságot, hozzájárulnak a helyi kereskedelem választékának bővítéséhez, munkahelyteremtő hatásuk van a honos lakosság számára is, illetve helyi adóbevételi források. Negatív hatásként került említésre a forgalmazott áruk rossz minősége, a nagy tömegű, rossz minőségű áru környezetszennyező hatása, árleszorító hatása, amellyel a korábban a területen működő vállalkozások egy része nem tud versenyezni, illetve egy esetben (Budaörs), hogy a település túltelített vállalkozásokkal, az ezek által vonzott forgalom túlterheli a helyi infrastruktúrát, ennyiben kedvezőtlen hatásúak. Több helyen úgy vélték a megkérdezettek, hogy bár működik néhány ilyen vállalkozás a kerületben/településen, alacsony számuk miatt nincsen jelentős hatásuk a helyi gazdaságra (V., XI., XVI., XXIII. kerület, Hódmezővásárhely, Tatabánya, Sopron). Dunaújváros esetében, összhangban a városban élő harmadik országbeli külföldiek sajátos gazdasági aktivitásával, ezzel összefüggésben összetételével az odaérkező külföldiek által behozott szaktudás is említésre került, mint pozitív hatás a helyi gazdaságra (azzal együtt, hogy pl. munkahely-teremtési szempontból nehéz megítélni ezt a hatást).

5. Harmadik országbeli külföldiek egyéb intézményi, társadalmi kapcsolatai

Végezetül a vizsgált kerületekben/városokban élő harmadik országbeli külföldiek néhány egyéb intézményi, társadalmi kapcsolatát vizsgáltuk az önkormányzatok tapasztalatai alapján. Egyrészt arra vonatkozóan tettünk fel kérdéseket az önkormányzatoknak, hogy megjelennek-e a vizsgált csoporthoz tartozó külföldiek néhány helyi intézményben illetve szervezetnél (az önkormányzat hivatalában, helyi munkaügyi központban, rendőrségen, munkáltatóknál, egészségügyi intézményekben), valamint a társadalmi élet nyilvános tereiben (utcákon, köztereken, boltokban, szórakozóhelyeken stb.). Emellett kíváncsiak voltunk arra, hogy az önkormányzatok tapasztalatai szerint mennyire jellemző az ott élő harmadik országbeli külföldiekre, hogy hosszú távra tervezik ottmaradásukat, illetve hogy kialakítottak-e ismerősi, baráti kapcsolatokat a kerületben/településen élő honos magyar lakossággal?

Az önkormányzatok legnagyobb része a saját hivatala vonatkozásában szolgáltatott erre vonatkozó információkat, a vizsgált csoport többi felsorolt helyszínen való megjelenésére vonatkozóan többségük úgy nyilatkozott, hogy erre nem látnak rá olyan mértékben, hogy becsléssel éljenek.³¹ A válaszadók túlnyomó többségének tapasztalatai szerint egyszer-egyszer előfordul hogy harmadik országbeli külföldiek megjelennek az önkormányzat hivatalában, az intézett ügyek a legtöbb említett esetben gépjármű-ügyintézés, jogosítvány-honosítás, személyi igazolvány, lakcímkártya-ügyintézés voltak (mely utóbbi pl. a bankszámla-nyitás feltétele is, a szociális irodákon, osztályokon amint láttuk, elvértve jelennek meg a tapasztalatok szerint). Bár kevesebben vállalkoztak válaszadásra, ennél arányaiban többen nyilatkoztak úgy, hogy harmadik országbeliek gyakran megjelennek a település/kerület közterein, egyéb nyilvános helyein, a 23 válaszadóból 11-en tapasztalták úgy, hogy gyakran megjelennek harmadik országbeli külföldiek ezeken a helyeken, nem meglepő módon olyan településeken ahol magas a külföldiek aránya és/vagy száma illetve ahol arányaiban sok, a látható kisebbségekhez tartozó külföldi él (V. kerület, itt a külföldiek száma nem, de aránya magas,³² a magas külföldi-aránnyal, illetve a látható kisebbségek magas arányával jellemezhető X., XI. kerület, Szeged, a XIX. kerület, Dunaújváros, illetve Miskolc, Hódmezővásárhely, Pécs, Sopron is így nyilatkozott). További 9 helyen (öt fővárosi kerületben és négy vidéki településen: Gödöllő, Kecskemét, Nyíregyháza, Szolnok) a kérdezettek tapasztalatai szerint egyszer-egyszer előfordul a vizsgált csoporthoz tartozók megjelenése az említett helyeken. Három olyan település volt, ahol a megkérdezettek úgy nyilatkoztak, tapasztalataik szerint nem jelennek meg a vizsgált csoporthoz tartozók a köz- és egyéb nyilvános tereken³³ (bár elképzelhető, hogy a hiányzó válaszok egy része mögött is ez a tapasztalat áll). Annyi ennek alapján mindenképpen kijelenthető, hogy nem tekinthető teljességgel szokatlannak nemcsak a főváros, de számos magyarországi város esetében sem a harmadik országbeli külföldiek nyilvános terekben történő megjelenése, nemcsak az önkormányzatok munkatársai, de nyilvánvalóan e területek többi lakosa számára sem.³⁴

³¹ A hiányzó válaszok egy része mögött feltehetően az a tapasztalat áll, hogy a vizsgált csoporthoz tartozók nem jelennek meg az adott helyeken.

³² Illetve, és nyilvánvalóan ez is befolyásolja a percepciót, a city-funkcióból adódóan sok külföldi dolgozik a területen.

³³ Budaörs, Békéscsaba, Érd.

³⁴ Erősíti ezt a kijelentést, hogy néhány köztudomásúlag magas harmadik ország-beli migráns-számmal jellemezhető település, amelyen hétköznapi tapasztalatok szerint ez a csoport láthatóan jelen van nem szolgáltatott erre vonatkozó információt (VIII. kerület, Debrecen), tehát a fent említetténél több az olyan település, ahol a vizsgált csoport megjelenik a helyi percepcióban (a korábbi, a VIII. kerületre fókuszáló kutatás tapasztalatai ezt támasztották alá).

5. táblázat: Harmadik országbeliek megjelenése egyes intézményekben, egyéb nyilvános terekben

	Önkormányzat hivatalában	A város/kerület utcáin, köztterein, egyéb nyilvános helyein	A város/kerület egészségügyi intézményeiben	Rendőr-ségen	Helyi munkáltatóknál	Helyi munkaügyi központban
igen, gyakran	6	11	1	2	1	1
igen, egyszer-egyszer előfordul	28	9	15	8	5	5
nem	2	3	1	2	3	2
nincs válasz	6	19	25	30	33	34

Amint szó volt róla, jóval kevesebben vállalkoztak arra, hogy a vizsgált csoportnak terület egészségügyi intézményeiben való megjelenéséről nyilatkozzanak, a válaszadók túlnyomó többsége (17-ből 15 válaszadó) szerint egyszer-egyszer előfordul ilyen eset. 12 esetben kaptunk információkat arról hogy a helyi rendőrségen megjelennek-e harmadik országbeli külföldiek, ebből 8 esetben a válaszadó szerint egyszer-egyszer, 2 esetben a válaszadó szerint gyakran előfordul ilyesmi. Ennél kevesebb válasz érkezett arra hogy helyi munkáltatóknál illetve munkaügyi központban megjelennek-e a vizsgált csoporthoz tartozók, mivel erre az önkormányzatok nem látnak jó rá. Néhány válaszadó nyilatkozott úgy hogy egyszer-egyszer van példa ilyesmire (esetenként felbukkannak harmadik országbeliek ezeken a helyeken a hódmezővásárhelyi és pécsi tapasztalatok szerint, a helyi munkáltatóknál való esetenkénti megjelenés felmerült a III. és XV. kerületben, Szolnokon, a helyi munkaügyi központokban egyszer-egyszer felbukkannak harmadik országbeli külföldiek a fővárosi, dunajvárosi, soproni tapasztalatok szerint), Kispest esetében merült fel hogy gyakran lehet e csoporthoz tartozókkal találkozni mindkét helyen. Ezzel kapcsolatban többen ugyanakkor úgy nyilatkoztak, hogy már csak azért sem jelenik meg ez a csoport az említett helyeken – és ez összecseng a vizsgált csoport gazdasági aktivitása kapcsán elmondottakkal – mert jellemzően inkább saját vállalkozásban, önfoglalkoztatóként dolgozik, nem lép ki a munkaerőpiacra.

A vizsgált csoport a helyi önkormányzatok tapasztalatai szerint igen heterogén a tekintetben hogy mennyire tervezi hosszú távra itt tartózkodását, ettől nem függetlenek a honos lakossággal kialakított kapcsolataik sem, bár a kapcsolatok intenzitása más, így kulturális tényezőktől is függ. Többen említették, hogy a kínai, vietnami migránsok csoportja erősen mobil, elsősorban gazdasági (vállalkozási) céllal érkeztek a településre és rugalmasan alkalmazkodnak a körülmények változásaihoz, a vállalkozás alakításával (mérete, profilja) de akár továbbvándorlással is, ezzel összefüggésben kevésbé keresik a kapcsolatokat a honos lakossággal (ill. itt néhányan kulturális tényezőket is felvetettek mint a kevésbé intenzív kapcsolatok okát) (Ettől eltérőek viszont a XV. kerületi tapasztalatok, ahol úgy látják, hosszabb távra tervezik itt maradásukat a kínai, vietnami állampolgárok). A nagyobb cégek alkalmazottaiként eleve meghatározott idejű szerződéssel Magyarországra érkezők, de a közeli országokból kifejezetten gazdasági célból érkező munkavállalók csoportjával kapcsolatban is vannak arra utaló helyi tapasztalatok, hogy e csoportok tagjai jellemzően nem keresik a kapcsolatot a honos lakossággal (ettől eltérő tapasztalatokról számolt be az V. kerület, itt tapasztalataik szerint kialakulnak interakciók, baráti körök, vegyes házasságok a

helyi lakossággal).³⁵ A letelepedési céllal a környező országokból érkezők – hódmezővásárhelyi tapasztalatok szerint, ahol ez a vizsgált csoport meghatározó részét adja – akik között jelentős számban határon túli magyarok találhatók intenzívebb kapcsolatokat alakítanak ki a helyi lakossággal (több esetben eleve vannak itt pl. rokoni kapcsolataik, ez felmerült a lakhatással kapcsolatos kérdések esetében is t.i. mint a lakhatási alternatívák egyike). Összetettebb a helyzet a szintén hosszabb távra tervező, távolabbi országokból és kultúrákból érkezett migránsokkal a tapasztalatok szerint, egy helyen (XXI. kerület, ahol több afgán család él, igaz, jelentős részük menekült, így nem tartozik közvetlenül jelen kutatás fókuszába) felmerült, hogy az egyébként hosszabb távra tervező afgán családoknak viszonylag kevés kapcsolatuk alakul ki a honos lakossággal, részben nyelvi akadályok miatt is. Ugyanakkor itt – és más csoportokra vonatkozóan – is elhangzott, hogy (részben függetlenül a mobilitási, integrációs aspirációktól) önmagában az itt töltött idő, különösen pedig az óvodába, iskolába járó gyerekek révén előbb-utóbb kialakulnak, erősödnek kapcsolatok az ideérkező migránsok és a honos lakosság között.

6. Táblázat: harmadik országbeliek mobilitási aspirációi, kapcsolatai az önkormányzatok tapasztalatai szerint

	Mennyire jellemző: hosszú távra tervezik ittmaradásukat?	Mennyire jellemző: vannak magyar ismerőseik, barátai?
egyáltalán nem jellemző	1	2
inkább nem jellemző	5	3
inkább jellemző	4	4
nagyon jellemző	5	2
nincs válasz	27	31
Összesen	42	42

Az önkormányzati munkatársakat megkérdeztük arról is, hogy tapasztaltak-e feszültségeket az “öslakosok” és a harmadik országbeli külföldiek között? Ez is azon kérdések közé tartozott, amelyekre vonatkozóan az önkormányzatoknak nem áll rendelkezésükre hivatalos információ. Ezzel összefüggésben néhány megkérdezett nem is vállalkozott arra, hogy ezt megítélje, az erre vállalkozók viszont mindannyian határozottan úgy nyilatkoztak, hogy nem tapasztalható a kerületben/városban feszültség e csoportok között (néhányan ezt kifejezetten hangsúlyozták: „egyáltalán nem tapasztaltak” „semmilyen feszültséget nem tapasztaltak” „ez [a külföldiek jelenléte] nem téma”). Néhányan hozzátették, hogy ez a külföldiek alacsony létszámából is fakad, ill. (a főváros részéről) hogy társadalmi feszültség hatásai, negatív attitűdök elsősorban a roma lakosságot érintik, ehhez képest a külföldiek kevesebb konfliktus éri.

Az önkormányzati fejlesztéspolitikában a tapasztalatok szerint ez a kérdés jellemzően nem jelenik meg. 18 helyről rendelkezünk információval e tárgyban, egy kivétellel minden esetben az a válasz érkezett, hogy a helyi önkormányzat fejlesztéspolitikájában a harmadik országbeli külföldiek kérdése nem jelenik meg, egyedüli kivételként a XV. kerület arról számolt be hogy a területen működő kínai-magyar kéttannyelvű iskola szerepel a helyi fejlesztéspolitikában,

³⁵ A fentiek azt is mutatják, hogy a rendelkezésre álló információk alapján nem lehet erről a kérdésről egyértelmű képet megrajzolni – a survey vizsgálat eredményei e tekintetben fontos további támpontot jelentenek.

illetve megjelent ez a téma a helyi gazdaságfejlesztésben is, azt a telket amelyen az Ázsia Center megépült az önkormányzat értékesítette a befektetőnek.³⁶ Egy-két példa merült fel ahol a vizsgált csoport valamilyen formában megjelent ill. vélhetően meg fog jelenni a helyi ágazati – konkrétan oktatási – politikák egy-egy elemeként (nem önállóan), ennek egyik példája az említett hódmezővásárhelyi oktatási rendelet, egy további városban (Békéscsaba) az önkormányzatnál felmerült, hogy a készülő oktatási esélyegyenlőségi tervben szerepeltetik majd a külföldi gyermekek témáját.

A válaszadók több esetben a területen élő külföldiek alacsony létszámával magyarázták hogy az önkormányzat nem emeli be ezt a témát a fejlesztéspolitikába. Néhány esetben pedig az hangzott el ennek indokaként, hogy a vizsgált csoport a területen (alacsony létszáma vagy más okok miatt) nem okoz problémát, „nincs velük gond”, amíg pedig ez a helyzet, nem szükséges velük kapcsolatban szakpolitikai válaszokat megfogalmazni (egy helyen elhangzott hogy ez – t. i. hogy nem kell e csoporttal kapcsolatban stratégiát alkotni – pozitív jelnek is tekinthető, mert azt jelenti hogy nem jelentenek problémát), illetve több helyen felmerült, hogy a diszkriminációmentesség elvét sértené, ha a származást akár az önkormányzati ügyműködésben, akár a szakpolitika-alakításban figyelembe vennék.³⁷

6. Záró megjegyzések

Nem állítható, hogy a nagyobb magyarországi városok általában a harmadik országbeli külföldi lakosság célterületei lennének, a vizsgált csoport területi eloszlása nagyon egyenlőtlen, nagyon nagy részük Budapestre koncentrálódik (több mint 36000 fő, ill. elhelyezkedésük a fővároson belül is egyenlőtlen, 50%-uk 6 kerületben – X., XIII., XIII., XI., II., XIV) koncentrálódik), a főváros mellett még néhány vidéki város, elsősorban Szeged (illetve kisebb mértékben Debrecen, Nyíregyháza, valamelyest Pécs) koncentrált jelentősebb létszámú (ezer fő körüli vagy ennél több) harmadik országbeli állampolgárt.

Ebben minden bizonnyal szerepet játszik, hogy az ország településhierarchiája ma is kiegyenlítetlen. Gazdasági fejlettségi szempontból, funkcionális gazdagság, az utóbbi évtizedekben mindinkább előtérbe kerülő fejlesztési kulcstényezők (így pl. infrastrukturális helyzet, elérhető információs hálózatok, kulturális iparág, fejlett pénzügyi szolgáltatások jelenléte) szempontjából a globális gazdaságba való beágyazottsága szempontjából, a városiaság egyéb, „szoft” elemei (így a kulturális sokszínűség) tekintetében, összességében a külföldiek „mentális térképén” való jelenlétét tekintve magasan kiemelkedik a településhálózatban a főváros. A főváros mellett a vidéki városok közül láthatóan azok tudnak megjelenni – bár a fővárossal nem összehasonlítható mértékben – a nemzetközi migrációs térképen, amelyek valamilyen speciális vonzerővel bírnak, speciális funkció(ka)t „kínálnak fel” a migránsok számára (oktatási központ, gazdasági központ, vagy annak közelsége), vagy egy migrációs szempontból kiemelt határrégióban vannak.

Látható továbbá, hogy a Magyarországon élő harmadik országbeli népesség származási országát, de mobilitási, integrációs aspirációit tekintve is nagyon differenciált, és ez a differenciáltság részben térben is megjelenik (részben, mert számos területen, különösen a fővárosban heterogén a vizsgált népesség, még ha az egyes területek migráns-összetételében

³⁶ A kerület hatályos Integrált Fejlesztési Stratégiája a gazdaságfejlesztéssel kapcsolatban erre hivatkozik is, illetve a gazdaságfejlesztési célok között szerepel a kínai tőke jelenlétének erősítése. (Budapest XV. kerület Integrált Városfejlesztési Stratégia http://www.bpxv.hu/docok/koncepcio/konceptciok/xv_varosfejlesztesi_strategia.pdf)

³⁷ Ez az „univerzalisztikus” attitűd korábbi vizsgálatainkban is megjelent mint jellemző intézményi, önkormányzati hozzáállás – problémája hogy könnyen a meglevő esélyegyenlőtlenségek növekedéséhez vezet.

tapasztalhatóak is eltérések). Jelen kutatás ezt a differenciáltságot csak részben tudta feltárni, ahhoz hogy erről pontosabb kép alakuljon ki, további vizsgálatok lennének szükségesek. A vizsgált területek között egyaránt található olyan, ahol a tapasztalatok szerint elsősorban gazdasági céllal és további mobilitási aspirációkkal érkező (ezzel összefüggésben a honos lakossággal való kapcsolatok kiépítésére, integrációra kevésbé törekvő) migránsok élnek (pl. Dunaújváros), olyan város (Nyíregyháza) ahol a vizsgált csoportban fontos szerepet játszanak a szomszédos országokból kifejezetten gazdasági céllal érkezettek, és olyan város (Hódmezővásárhely), ahol a harmadik országbeli külföldiek meghatározó csoportja letelepedési céllal költöző (a honos lakossággal intenzívebb kapcsolatokat kiépítő, illetve sok esetben már meglevő rokoni kapcsolatok bázisán érkező) határon túli magyar.

Fontos tapasztalata a kutatás-résznek, hogy maguk az önkormányzatok csak igen korlátozottan látnak rá a területükön élő harmadik országbeli lakosság helyzetére. A válaszadók explicit módon utaltak is rá több helyen, de más helyeken is látható a válaszokból, hogy a vizsgált csoport percepcióját nagymértékben befolyásolja annak láthatósága, emiatt a percepcióban erősebben jelenik meg az ázsiai népesség illetve ázsiai vállalkozók csoportja (látható kisebbség ill. olyan gazdasági tevékenységek amelyek jól láthatóak, amelyekkel könnyen kapcsolatba kerül a honos lakosság), és „alulreprezentáltak” például a szomszédos országokból érkezett határon túli magyarok. Felvethető továbbá, hogy mennyiben befolyásolja az ezzel kapcsolatos percepciókat a média, elképzelhető, hogy ez a hatás jelen kutatás-rész válaszaiban is jelentkezik, sőt, volt olyan válaszadó aki erre explicit módon utalt is (t.i. hogy első kézből származó tapasztalatai mellett e tekintetben fontos információ-forrás számára a média).

Bár a vizsgált kerületek/települések közül sok esetben az ott élő népesség alacsony száma plauzibilis magyarázat arra, hogy e népességcsoport nem jelenik meg a helyi oktatási, szociális intézményrendszerben, egyes esetekben ennek egyéb strukturális illetve ezen intézményrendszerek működésével összefüggő okai is lehetnek. Bár tudható, hogy a Magyarországon élő külföldi állampolgárok korstruktúrájában a gyermekkorúak aránya alacsonyabb, illetve ez az érintett családok integrációs, mobilitási aspirációival is összefügg, szembetűnő hogy számos olyan településen is alacsony számban jelennek meg harmadik országbeli külföldi állampolgár gyermekek az önkormányzati óvodákban, ahol egyébként viszonylag nagyobb e csoport lélekszáma. Noha e jelenség okainak feltárása nem volt e vizsgálat feladata, felmerül a kérdés, hogy ezek az intézmények mennyire felkészültek külföldi gyermekek fogadására. A szociális támogatások, segélyek esetében szintén felmerül (egy válaszadó ezt explicit módon fel is vetette) hogy – amellet, hogy egyéb forrásokból is tudható módon a magyar állampolgároknál gazdaságilag aktívabb népességről van szó – megfelelően informáltak-e az érintettek a hozzáférhető támogatásokról, az ezekhez való hozzájutás feltételeiről. A lakásellátásban a hozzáférhető önkormányzati bérlakások hiánya az egész lakásrendszert, minden hátrányos helyzetű háztartást érintő olyan strukturális probléma, ami messze túlmutat a migránsokkal kapcsolatos intézkedések, szakpolitikák határain. Felmerül ugyanakkor, hogy a valóban szűkös önkormányzati lakás-állomány elosztására vonatkozó önkormányzati rendeletek nem zárnak-e ki indokolatlanul a vizsgált csoporthoz tartozó háztartásokat (ez a kérdés akkor is felvethető, ha általánosságban igaz, hogy az önkormányzatok tapasztalatai szerint a honos lakosságnál kedvezőbb szociális helyzetű csopotról van szó).

A fentiek fényében nem meglepő, hogy a legtöbb önkormányzatnál a harmadik országbeli külföldiek kérdése nem merül fel a helyi politikákban. Érdekes ugyanakkor az a néhány önkormányzatnál felmerült érvelés, amely arra hivatkozik, hogy ez a népességcsoport jelen pillanatban nem okoz helyi szinten problémákat, ezért nem indokolt beemelésük témaként a helyi fejlesztéspolitikába – más szóval, amíg nem okoznak problémát, nem releváns őket

megjeleníteni a helyi politikákban. Bár azon területeken ahol valóban alacsony számú harmadik országbeli külföldi él valóban nem érdemes a helyi politikákba történő beemelésük mellett érvelni, más esetekben felvethető, hogy közép- és hosszabb távon gondolkodva nem lenne-e célszerű egy proaktívabb álláspont felé elmozdulni. Ezt nemcsak az a klasszikusnak számító érv indokolja, hogy a proaktív integrációs politikák hatékonyak lehetnek azon jelenségek megelőzésében (társadalmi feszültségek, idegenellenesség) amelyek a másik logika szerint mint kezelendő problémák jelennének meg, hanem például a harmadik országbeli külföldieknek a helyi gazdaságban játszott szerepe is. A kutatás tapasztalatai is arra utalnak, hogy a Magyarországra érkezett harmadik országbeli népesség alapvetően gazdaságilag sokkal aktívabb mint a honos népesség, ill. számos tekintetben pozitív hatással van a helyi gazdaságra (helyi lakosság javakkal, szolgáltatásokkal való ellátása, munkaalkalmak teremtése, adóbevételek az önkormányzatnak stb. – bár ennél természetesen árnyaltabb a kép, e hatások akár további vizsgálatok tárgyát is képezhetik). A fentiek fényében felmerül, hogy azokon a településeken amelyek a harmadik országbeli népesség koncentrációs területeinek számítanak (az említett fővárosi kerületek – bár itt külön kérdés, hogy mennyiben fővárosi ill. mennyiben kerületi kompetenciába érdemes sorolni az integrációs politikát -, illetve vidéki városok) nem lenne-e érdemes ösztönözni a harmadik országbeli migráns népesség jelenlétéből adódó kihívások, lehetőségek és lehetséges szakpolitikai válaszok átgondolását. Ennek során ugyanakkor kulcsfontosságú lenne figyelembe venni az adott területen élő – homogén csoportnak korántsem tekinthető – migráns népesség sajátosságait (szocio-demográfiai összetételét, nyelvi-kulturális sajátosságait, mobilitási „karrierjét”, mobilitással és integrációval kapcsolatos aspirációit).³⁸

³⁸ Ennek elemzése ugyanakkor már a következő tanulmány feladata.

Örkény Antal - Székelyi Mária

Az idegen Magyarország

Hat migráns csoport összehasonlító elemzése

I. Bevezető

A rendszerváltás utáni Magyarországon egyre nagyobb figyelmet szentelnek a tudományos kutatások a hozzánk érkező bevándorlók vizsgálatának. Ez a figyelem elsősorban annak köszönhető, hogy a bevándorlók nem csak számosságukat tekintve jelentősek, hanem annak is, hogy a migránsokkal nem a többségi világtól elkülönülten, izoláltan, például menekülttáborokban találkozhatunk elsősorban, hanem egyre inkább együtt élnek velünk a mindennapi életünkben is. A rendszerváltás utáni első nagy menekülthullám Erdélyből érkezett, ez azonban nem tekinthető klasszikus értelemben migrációnak, hiszen az erdélyi magyarok nyelvükben, kultúrájukban nem különböznek tőlünk, és jórészt maguk sem migrációként élték meg magyarországi letelepedésüket, hanem úgy gondolták, hogy visszatértek az anyaországba. A másik, számosságában ugyancsak igen jelentős bevándorló-hullám a jugoszláviai háború miatt érintette Magyarországot. Bizonyos értelemben ez sem tekinthető klasszikus migrációnak, elsősorban azért, mert a bevándorlók jelentős része nem végleges letelepedési szándékkal érkezett, hanem a háború és a katonai szolgálat elől menekült, és többségük nem adta fel visszatérés szándékát, ami a háború befejeztével aztán valóra is vált. Eközben, kevésbé látványosan, de folyamatosan érkeztek Magyarországra „igazi migránsok” is. Ők a világ legkülönbélebb helyeiről jöttek, legfőképpen azért, hogy jobb életkörülményeket biztosítsanak maguknak és megvalósítsák álmaikat, de olyanokat is találhatunk köztük, akiket politikai üldöztetés vagy háborús esemény űzött el az anyaországból.

Napjainkra Budapest egyre inkább hasonlít Európa más nagyvárosaihoz: kínai boltok, arab éttermek, török üzletek portáljai váltogatják egymást, Magyarországon eddig alig ismert imaházak nyíltak, az idegen kultúrák zenéje, szokásai és hagyományai beszivárognak a magyar kultúra zárt „szövetébe”, és az sem szokatlan többé, ha a kedvenc focicsapatunkban színes bőrű játékosok szerepelnek. A sort pedig folytathatnánk tovább.

Ez a születőfélben lévő multikulturális közeg a társadalomkutatók figyelmét is egyre inkább olyan kérdések felé irányította, mint a migránsok társadalmi integrációjának kérdése, illetve, hogy a bevándorlók egyre bővülő száma hogyan alakítja át a társadalom hagyományos és megszokott életét. Fontos kutatási témává lett, hogy egy nyelvileg és kultúrájában, vallásában a magyaroktól különböző család gyereke hogyan képes beilleszkedni az oktatási rendszerbe, mennyire képes a közoktatás a magyarul nem vagy gyengén tudó gyerekek befogadására. Az említett kutatásoknak, és ezen kutatások sorában a mi kutatásunknak is azért fontos kérdése a bevándorlók társadalmi integrációja, mert cseppet sem mindegy, hogy egy gyökértelen, erőforrásokban korlátozott, szűk vagy üres kapcsolatrendszerben élő bevándorló talál-e munkát, szerez-e lakást, biztosítja-e maga és családja számára a megélhetést, tudja-e taníttatni a gyerekeit, azaz otthonra talál-e Magyarországon, vagy éppen ellenkezőleg a társadalom periferiájára szorulva a szürke vagy fekete zónában éli az életét.³⁹ Ahhoz, hogy a bevándorlók sikeresen végigmenjenek az integrációs folyamaton, arra is szükség van, hogy a befogadó társadalom ne tanúsítson ellenséges magatartást a „mással” szemben. Az integráció sikere tehát nem csak a bevándorlók „igyekezetén” múlik, hanem a befogadó ország lakosainak nyitottságán is.

Különböző migráns csoportok különböző stratégiákkal és különböző esélyekkel próbálják elérni, hogy bevándorlásukat maguk is sikeresnek érezhessék. Amikor hat különböző migráns csoportot kérdeztük arról, hogy miért hagyták el a hazájukat és mit remélnek magyarországi

³⁹ Elég, ha csak azokra a vietnamiakra gondolunk, akik bérelt családi házakban folytattak mariuana-termesztést.

letelepedésüktől, akkor eleve arra számítottunk, hogy a különböző bevándorló csoportok markánsan eltérő stratégiákkal dolgoznak. A hat csoport összehasonlító elemzése azonban arra is rávilágíthat, hogy 20 évvel a rendszerváltás után Magyarország mennyire képes befogadni a különböző migráns csoportokat, és hogy az eltérő migráns stratégiák mennyiben illeszkednek be az általános integrációs keretekbe.

Tanulmányunkban először a bevándorlás-történet és az integráció különféle aspektusait mutatjuk be a hat migráns csoport esetében, majd azokat a migrációs stratégiákat vesszük sorra, amelyek segítségével a bevándorlók megpróbálják sikeressé tenni magyarországi karrierjüket.

2. A kutatásról

A kutatásban szereplő migráns csoportok kiválasztásában a fő szempontunk az volt, hogy a Magyarországon élő bevándorlók minél szélesebb spektrumáról kaphassunk képet. Ennek megfelelően hat bevándorló csoport egyenként mintegy 200 fős mintáját kerestük meg kérdőívünkkel. A minták kialakítása hólabda módszerrel történt és szigorúan ügyeltünk arra, hogy a sok kezdőpont kiválasztásával - amelyben a bevándorlókkal kapcsolatos statisztikák nyújtottak segítséget – elkerüljük a zárt láncokat, azaz biztosítsuk az egyes mintaszegmensek reprezentativitását. Az adatok feldolgozása során a rendelkezésre álló statisztikai adatok segítségével a minta súlyozására is sor került. A határon túli magyarok, az ukrán, az arab és a török minta esetében életkorra és nemre, a kínai és vietnami minták esetében korra, nemre és foglalkozásra súlyoztunk, és ezzel biztosítottuk, hogy a minták szerkezete azonos legyen a bevándorlási statisztikákból reprodukálható összetétellel.⁴⁰

A nem magyar anyanyelvű migránsokat saját anyanyelvükön készült kérdőívvel, az adott nyelvet jól beszélő kérdezőbiztos segítségével kérdeztük le. A kérdezésre 2009 nyarán került sor.

A kutatásunkban szereplő migráns csoportok létszámát mutatja a következő táblázat.

1. táblázat: A bevándorló minta összetétele

Etnikai csoport	Fő
1 határon túli magyar	211
2 ukrán	206
3 kínai	200
4 vietnami	200
5 török	223
6 arab	204
Összesen	1244

Összességében úgy látjuk, hogy a hat migráns minta sikeresen mintázza a bevándorlók teljes csoportját. Jelen tanulmányunk célja a kutatásban résztvevő hat csoport mind teljesebb bemutatása. A bemutatás alapvetően leíró jellegű lesz, hiszen már önmagában is érdeklődésre

⁴⁰ Lásd Hárs Ágnes tanulmányát a statisztikai adatokról.

tarthat számot, hogy milyen élethelyzetek, bevándorló háttér, életérzés és konfliktustudat jellemzi a velünk élő migráns csoportokat.

Az első részben képet kaphatunk arról mikor és hogyan vándoroltak be az egyes csoportok tagjai, milyen foglalkozást űznek, és milyen életkörülményeket sikerült elérniük, hogyan alakult családi helyzetük, fogyasztásuk, és mennyiben különböznek kulturális szokásaikban. A második részben a politikai érdeklődés és informáltság kérdését járjuk körbe. A harmadik rész arra keresi a választ, hogy vajon mennyire sikeresen tudtak integrálódni a magyarországi politikai közösségbe, aktív polgárai-e a „helyi közösségnek”, és hogyan látják a befogadó ország és saját maguk politikai értékeit. A következő nagyobb fejezet arról szól, hogy a bevándorlók miképpen élik meg helyzetüket. Itt lesz szó az objektív nehézségekről, a diszkriminációról, a migránsokat segítő szervezetek megítéléséről, a migráns csoportokat elválasztó érzületekről, a bizalomról, és befogadó országhoz, illetve az anyaországhoz való kötődésről. Ezután a migránsok integrációját közvetve vagy közvetlenül leginkább segítő kapcsolati háló elemzése következik. Az utolsó fejezetben a migrációs stratégiákat mutatjuk be. A tanulmányt összefoglalás zárja.

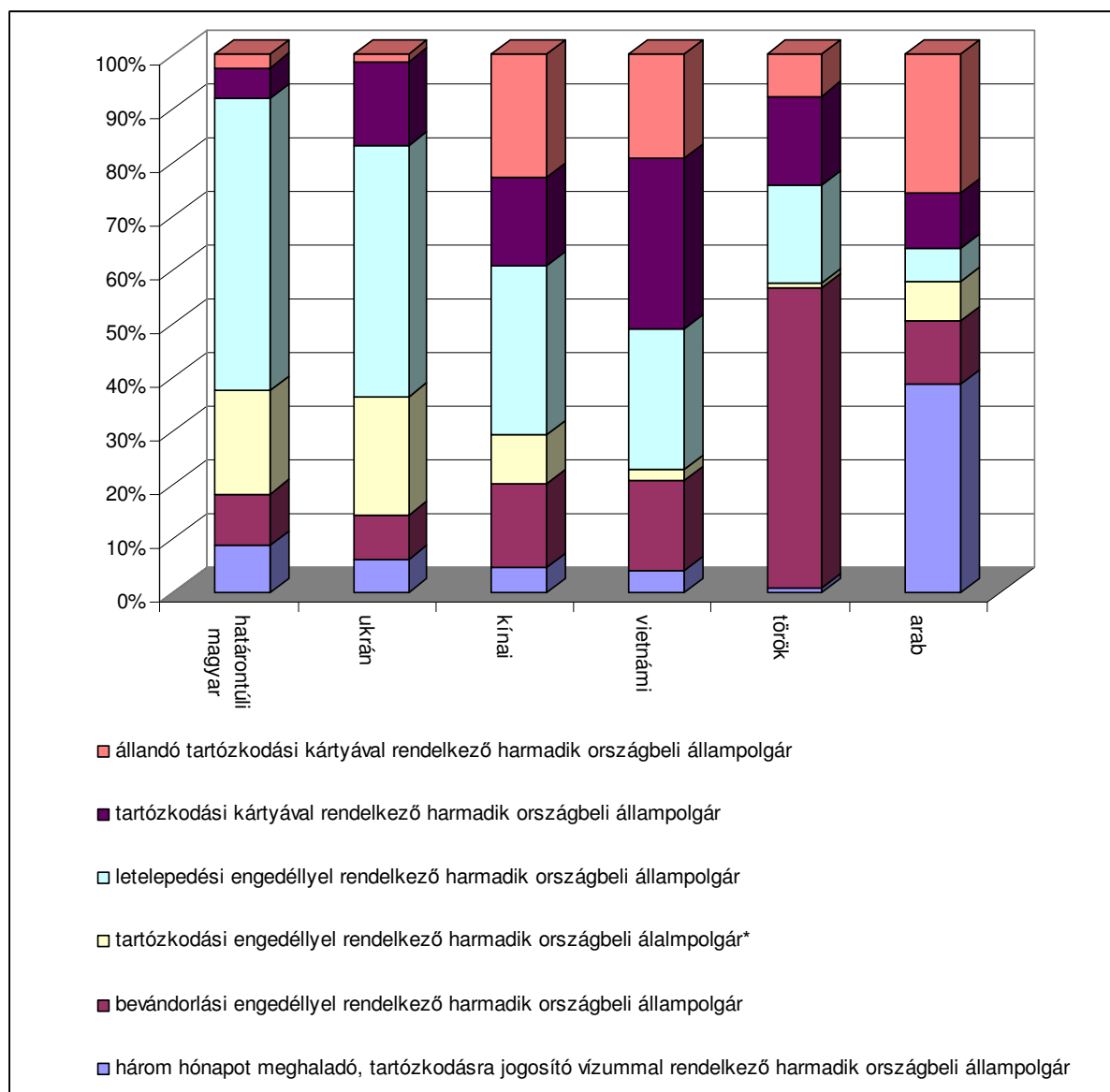
3. Bevándorló diaszpórák Magyarországon: hasonlóságok és különbségek

3.1. Bevándorlástörténet

A bevándorlók zöme értelemszerűen nem Magyarországon született. Összesen 5 arab, 4 vietnami és 1 kínai válaszadó mondta azt, hogy Magyarországon született. A határon túli magyarok Ukrajnából származnak, a többi bevándorló csoport pedig nemzetiségük megfelelő anyaországból érkezett.

A migráns csoportok markánsan különböznek aszerint, hogy milyen engedéllyel tartózkodnak az országban. A határon túli magyarok és az ukrán bevándorlók zömmel letelepedési engedéllyel rendelkeznek, a kínaiak és a vietnamiak többsége vagy letelepedési engedéllyel, vagy (állandó) tartózkodási kártyával rendelkezik. A törökök többsége bevándorlási engedéllyel tartózkodik nálunk. Az arab országokból származó migránsok pedig legtöbbször három hónapot meghaladó, tartózkodásra jogosító vízummal vagy állandó tartózkodási kártyával rendelkeznek.

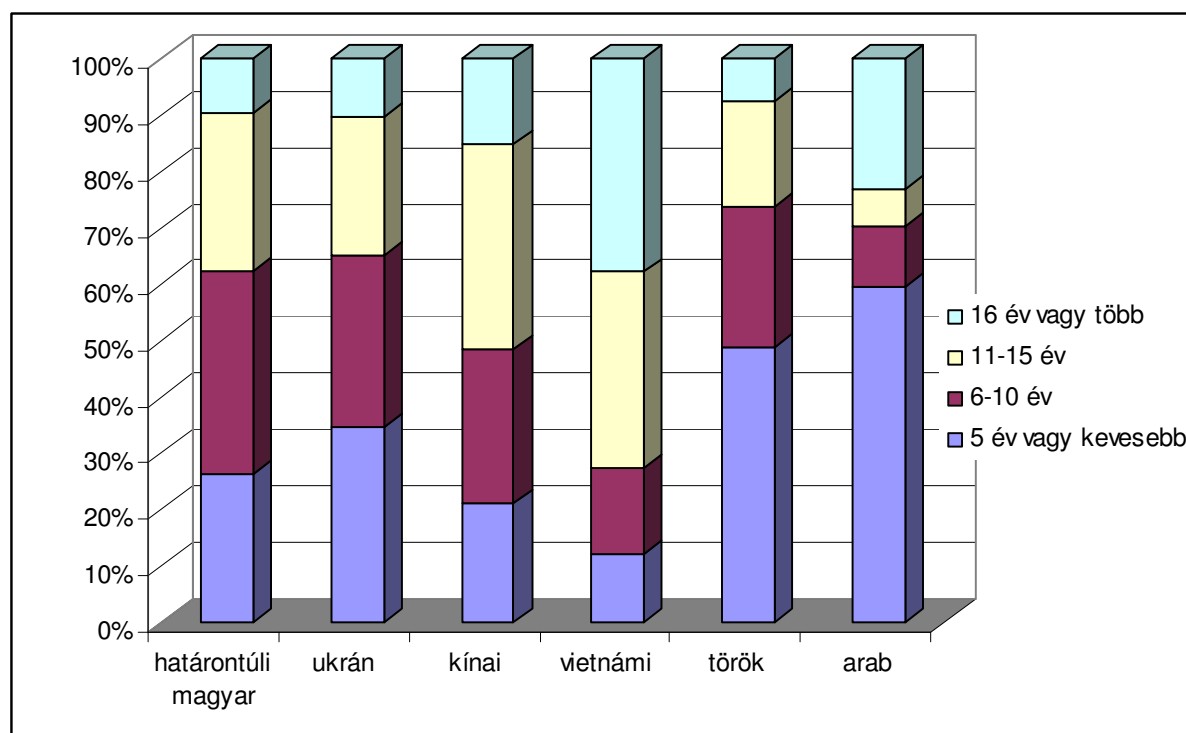
I. ábra: A Magyarországon tartózkodás engedélyének típusa, bevándorló csoportok szerint, százalék

* Kivéve a 3.TV 29§ (1) bekezdés c) pontja alapján azokat a harmadik országbeli állampolgárokat, akik a menekültügyi hatóságtól menekültkénti elismerésüket kérték, vagy a Menekültügyi Hatóságtól ideiglenes vagy kiegészítő védelmet kérték

A Magyarországra irányuló tömeges bevándorlás a rendszerváltás után vált lehetségessé, így a mintából mindössze 82 migráns érkezett 1989 előtt. Leghosszabb ideje a vietnamiak tartózkodnak Magyarországon (átlagosan 14 éve). Őket a kínaiak követik, akik átlagosan 10 éve élnek nálunk. Az arab, az ukrán és a határon túli magyar migráns csoport átlagosan 9 éve tartózkodik az országban. Ám e három csoport érkezésének üteme igencsak különböző. Az arabok között van egy igen hosszú ideje nálunk élő csoport és egy nagyobb létszámú viszonylag frissen érkezett csoport. Az ukrán és a Kárpátaljáról bevándorló magyar migránsok viszont viszonylag ütemesen, egyenletesen érkeztek Magyarországra. A törökök átlagosan 9 éve élnek nálunk, ám az itt tartózkodásuk ideje arra utal, hogy Magyarország egyre kedveltebb célországgá válik számukra.

2. ábra: Mióta tartózkodik Magyarországon, migráns csoportonként, százalék

A migráns minta közel kétharmada nem pionírként érkezett hozzánk, hanem rokoni, baráti kapcsolatok várták. Ez alól csak a török migráns csoport kivétel, közülük ugyanis csupán 17 százalék azoknak az aránya, akiknek voltak magyarországi kapcsolatai. Magyarországot elsősorban egzisztenciális okokból választották célországnak (ilyen a minta fele). Ám amíg a határon túli magyarok és az ukránok állásajánlat birtokában vagy tanulás céljából érkeznek, addig a kínaiak, a vietnamiak és a törökök vállalkozást akartak beindítani. Az arabok kétharmada tanulási céllal érkezett, továbbá náluk fordul említésre méltó gyakorisággal a kalandvágyra való hivatkozás (38 százalék), és ugyancsak náluk fordul elő az anyaországban őket ért diszkrimináció említése (16 százalék). Az anyaországban tarthatatlan egzisztenciális viszonyokra a kárpátaljai magyarok és a kínaiak hivatkoztak, mindkét csoportban 30 százalék körül.

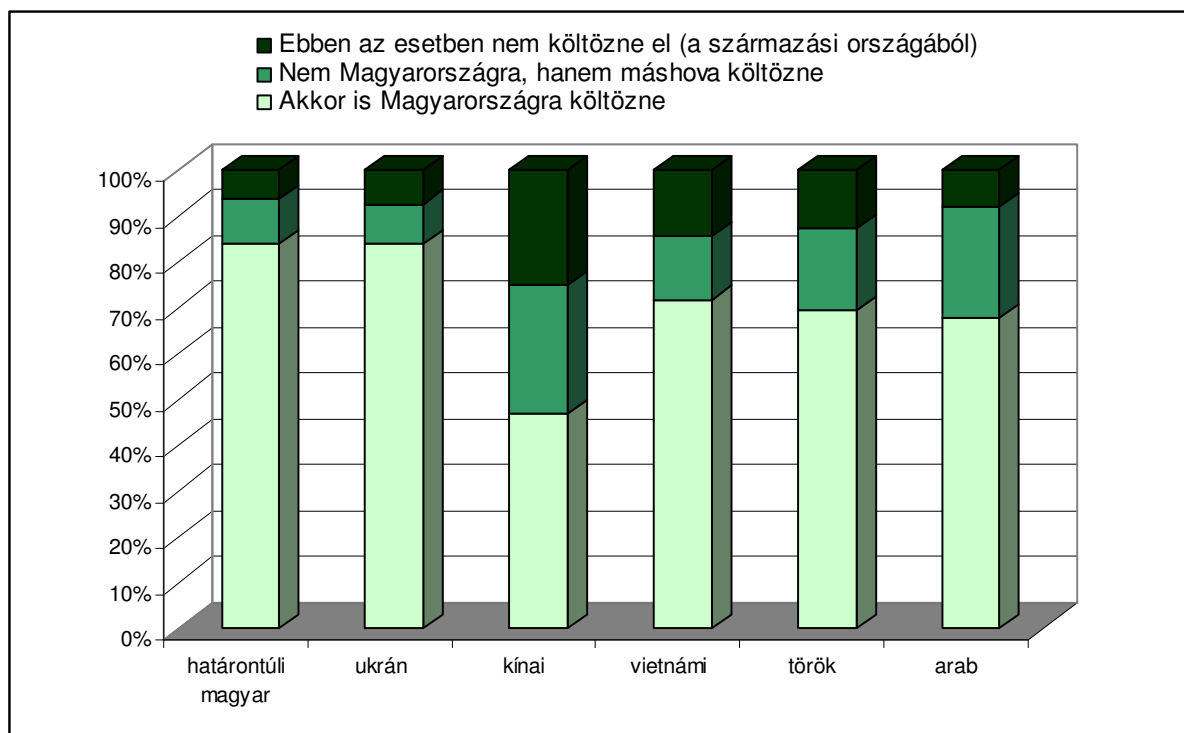
Abban, hogy Magyarországot választották célországnak, komoly szerepe volt annak, hogy az országról kedvező információik voltak. Ám míg a határon túli magyarok, az ukránok és az arabok több mint háromnegyede választotta pozitív előzetes elképzelés birtokában Magyarországot célországnak, addig a vietnamiak, a kínaiak és a törökök esetében ilyen kedvező képe csak a csoportok felének volt.

A különböző migráns csoportok, akár rendelkeztek-e ideérkezésük előtt kedvező információkkal Magyarországról, akár nem, nem feltétlenül tekintik az országot a migráció végleges céljának. A kínaiak közel negyede, a határon túli magyarok 17 százaléka, de még az ukránok és a törökök 12 százaléka is azért jött Magyarországra, mert innen könnyebb továbbvándorolni. Ez a továbbvándorlási szándék értelemszerűen kisebb azokban a migráns csoportokban, akik már hosszabb ideje nálunk élnek. Ennek köszönhető, hogy az arab és vietnami migránsok között a továbbvándorlási szándék csak 8 százalék körül mozog.

A migránsok zöme elégedett hajdani döntésével, és ha újrakezdhetné az életét, akkor is Magyarországra költözne. Leginkább a kínaiak bánták meg, hogy elhagyták az anyaországot, és

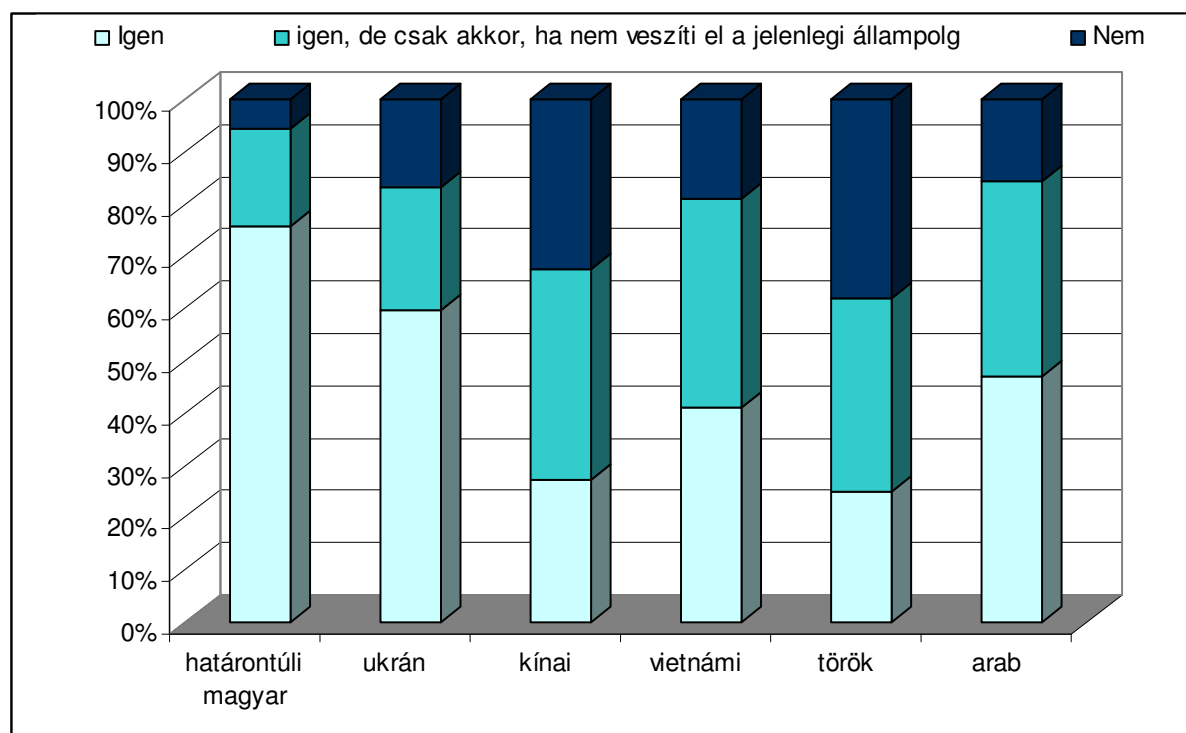
ugyancsak náluk fordul elő relatíve leggyakrabban az a válasz, hogy ha újrakezdehetnék, inkább egy másik országba költöznének. A határon túli magyarok és az ukránok 80 százaléka viszont mindenképpen ma is eljönne szülőhazájából, és mindenképpen Magyarországot választaná. A vietnami, török és arab migráns csoportban valamivel visszafogottabb az elégedettség amiatt, hogy Magyarországra jöttek. A kontinensen kívülről érkezett migráns csoportok gyakrabban mondják, hogy jobb lett volna otthon maradni, mint az Ukrajnából jött két migráns csoport tagjai.

3. ábra: A Magyarországra költözés megítélése, migráns csoportonként, százalék

A bevándorlás fontos aspektusa, hogy állampolgári státust kívánnak-e nyerni a jövőben a letelepedni szándékozók. Általában is igaz, és Magyarországra is érvényes, hogy a befogadó országok a „nemzetállami és állampolgári érdekek védelme” jegyében az újonnan érkezőknek nem egykönnyen teszik lehetővé a gyors státusszerzést, és az élet legkülönbözőbb területeire szóló, az állampolgárokkal egyenlő jogok kiterjesztését. Ezt figyelembe véve egy bevándorló nagyon eltérő célokat követhet. Az asszimilációs cél az állampolgárság és a teljes jogegyenlőség elvén alapuló státus gyors elérését követeli meg; egy másik beilleszkedési mód a kettős állampolgárságot tűzheti ki elérendő célként vagy a végső jogi státus (állampolgárság) kérdését nyitva hagyja, és átmeneti, de legális megoldásokban gondolkodik. További sajátos dilemmákat vethet fel a családtagok jogi-adminisztratív státusa, különös tekintettel a gyerekek generációkra.

4. ábra: A magyar állampolgárság megszerzése iránti igény, migráns csoportonként, százalék

Az állampolgárság megszerzése tekintetében a hat vizsgált migráns csoport kimutathatóan eltérő stratégiákat követ. A határon túli magyarok és az ukránok döntő többsége (76, illetve 60 százaléka) kíván magyar állampolgárságot szerezni, és további 20 százalékuk gondolkodik a kettős állampolgárságban⁴¹. A vietnamiak és az arabok sokkal távolságtartóbbak, hiszen 40 százalék körül van, akik szeretnék magyar állampolgárságot, és ugyancsak 40 százalék körül gondolkodnak kettős állampolgárságban. Viszont a kínaiak és a törökök nem érzik lezártnak migrációs karrierjüket, hiszen sokan visszautasítják a magyar állampolgárság gondolatát, és a kettős állampolgárság sem túl vonzó számukra.

3.2. Szocio-demográfiai szerkezet

A migrációval foglalkozó szociológiai szakirodalom ma már evidenciaként vallja, hogy – leszámítva a valamilyen okból menekülni kényszerülők esetét – a migráció az egyén részéről általában olyan sajátos anyagi és kulturális-lélektani erőforrásokat követel meg, amely egyben sajátos szocio-demográfiai profilt is ad a migráns személyeknek és csoportoknak. E szerint a kalandot, a jobb életkörülményeket, vagy éppen új hazát keresők között több a fiatal, az egyedülálló, az iskolázott, a városban élő és a férfi. Fontos – bár nem kizárólagos – előfeltétel, hogy a migráns lehetőleg rendelkezzen némi anyagi erőforrással, piacképes szakmai tudással és munkatapasztalattal, transzformálható kulturális tőkével, ezen belül is némi idegennyelvtudással, és lehetőleg némi baráti-családi kapcsolatrendszerrel a célországban.

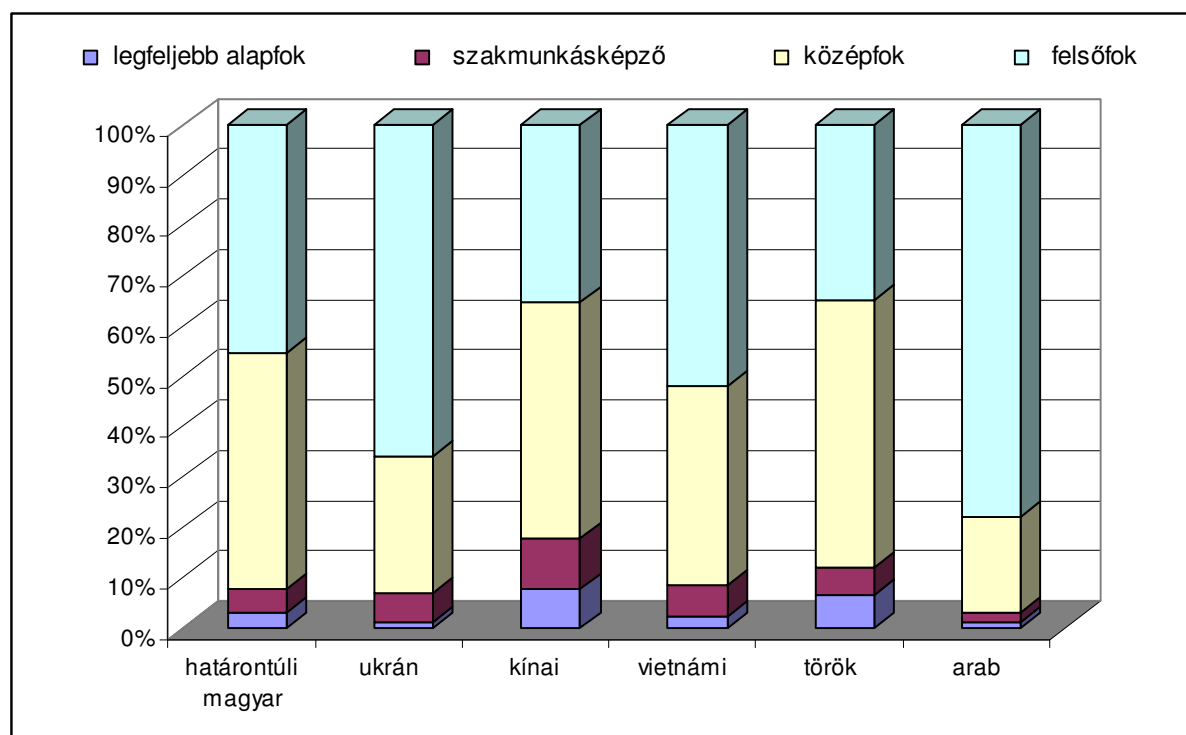
⁴¹ Ez azonban inkább csak vágy, hiszen vannak országok, például Ukrajna, amelynek törvényei nem ismerik el a kettős állampolgárság intézményét

Ennek fényében kézenfekvő és megkerülhetetlen a kérdés, hogy milyen sajátos szocio-demográfiai profilt mutatnak az általunk vizsgált migráns csoportok. Kutatásunk nem teszi lehetővé, hogy a migráns csoport szocio-demográfiai szerkezetét a kibocsátó ország megfelelő mutatószámaihoz viszonyítsuk, de még így sem érdektelen a migráns csoportokat a legfontosabb demográfiai és szociológiai mutatók mentén összevetnünk.

A migráns mintában valóban férfi túlsúly mutatkozik, a férfiak aránya 60 százalék, és az átlagéletkor is alacsony, mindössze 39 év. A férfi túlsúly azonban kifejezetten a török és arab bevándorlóknak köszönhető, náluk ugyanis a férfiak aránya meghaladja a 75 százalékot, a másik négy csoportban viszont a férfi és nő arány kiegyenlített. Életkorukat tekintve a migráns minták alig különböznek, mindössze a törökökről mondhatjuk el, hogy fiatalabbak mint a többiek, átlagéletkoruk ugyanis 34 év.

Az alábbi ábra azt is bemutatja, hogy a migráns csoportok rendkívül magasán iskolázottak. A diplomások aránya 52 százalék, és a középfokú végzettségűek (39 százalék) fele tanulóként tartózkodik nálunk, tehát hamarosan ők is diplomások lesznek.

5. ábra: A migráns csoportok iskolai végzettség szerinti összetétele, százalék

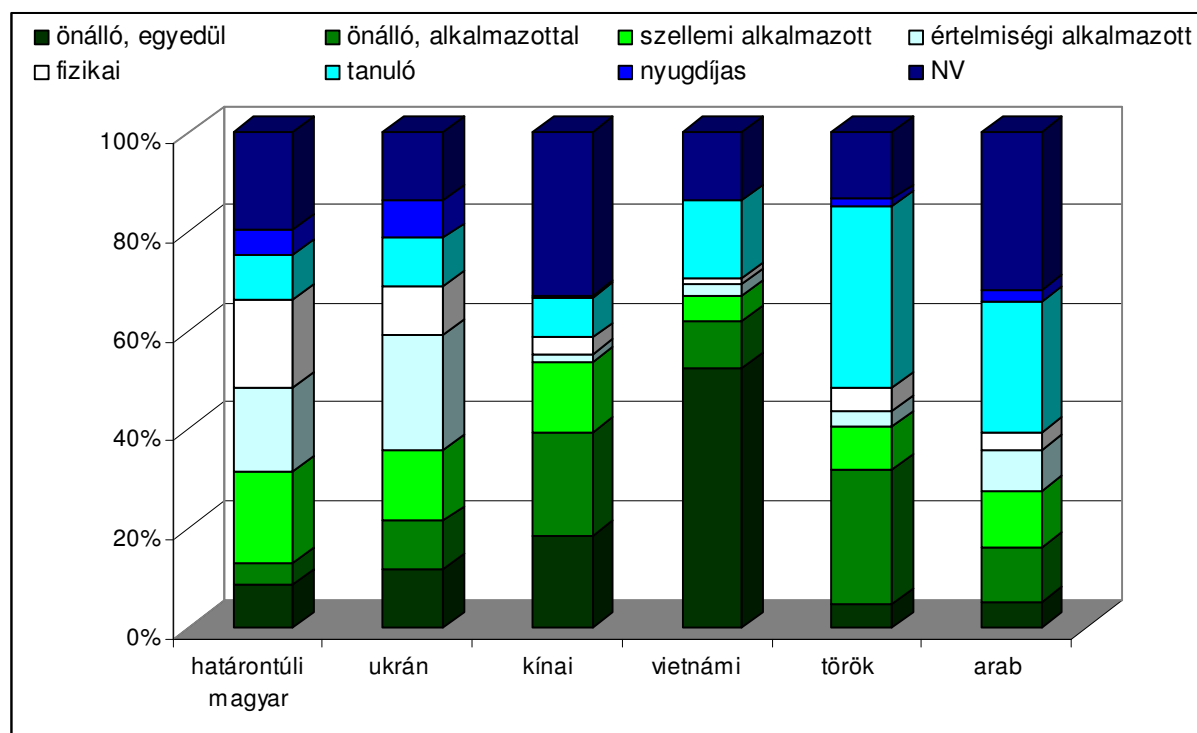

A legmagasabban iskolázott csoport az araboké, de az ukránok között is közel 70 százalék a diplomások aránya. A legszerényebben a török és a kínai csoport iskolázott, de még náluk is mintegy egyharmad a felsőfokú végzettségűek aránya.

A migráció sikerességének egyik fontos fokmérője, hogy a bevándorlók képesek-e megfelelő pozíciót szerezni a befogadó ország munkaerőpiacán. Eredményeink jól mutatják azt, hogy mind a hat csoportban – nem utolsó sorban a fiatalabb életkornak köszönhetően – magas az aktív dolgozók aránya (több mint kétharmad). Részben megint csak a kormegoszlásnak, részben a migráns lét sajátosságainak köszönhetően a tanulók aránya is magas (19 százalék).

A migráns csoportok közötti első igazán markáns különbség a munkaerőpiacon betöltött pozíció jellegében nyilvánul meg. Az arabok és a kínaiak nem szívesen válaszoltak a foglalkozási státusra vonatkozó kérdésre, egyötödük el is zárkózott a válaszadástól. A vietnami, a kínai és a török migránsok zöme vállalkozó, de a vietnamiak inkább egyszemélyes vállalkozásokat működtetnek, a kínaiak és a törökök viszont több alkalmazottat foglalkoztatnak. Az Ukrajnából érkező bevándorlók, és különösen az etnikai magyarok között relatíve magas a fizikai foglalkozásúak aránya, és ebben a két csoportban jóformán csak alkalmazottakat találunk. Körükben az önálló vállalkozásokat működtetők aránya alacsony. A válaszadástól el nem zárkózó arab bevándorlók körében az önálló és alkalmazásban lévők aránya kiegyenlített.

6. ábra Foglalkozási státus, migráns csoportonként, százalék

A migráció sikerességét nem csak az jelzi, hogy sikerül-e valakinek a befogadó országban munkát – és megélhetést - találni, de az is fontos szempont, hogy az új munkahely felfelé vagy lefelé mobilitást jelent-e az anyaországbeli pozícióhoz képest.⁴² A migránsok több mint fele (54 százalék) megőrizte otthoni foglalkozási pozícióját, 20 százalékuknál egyértelműen felfelé mobilitás tapasztalható, és 7 százalékuk a migráció hatására státust veszített. Mintegy 20 százalék esetében horizontális mobilitásról beszélhetünk.

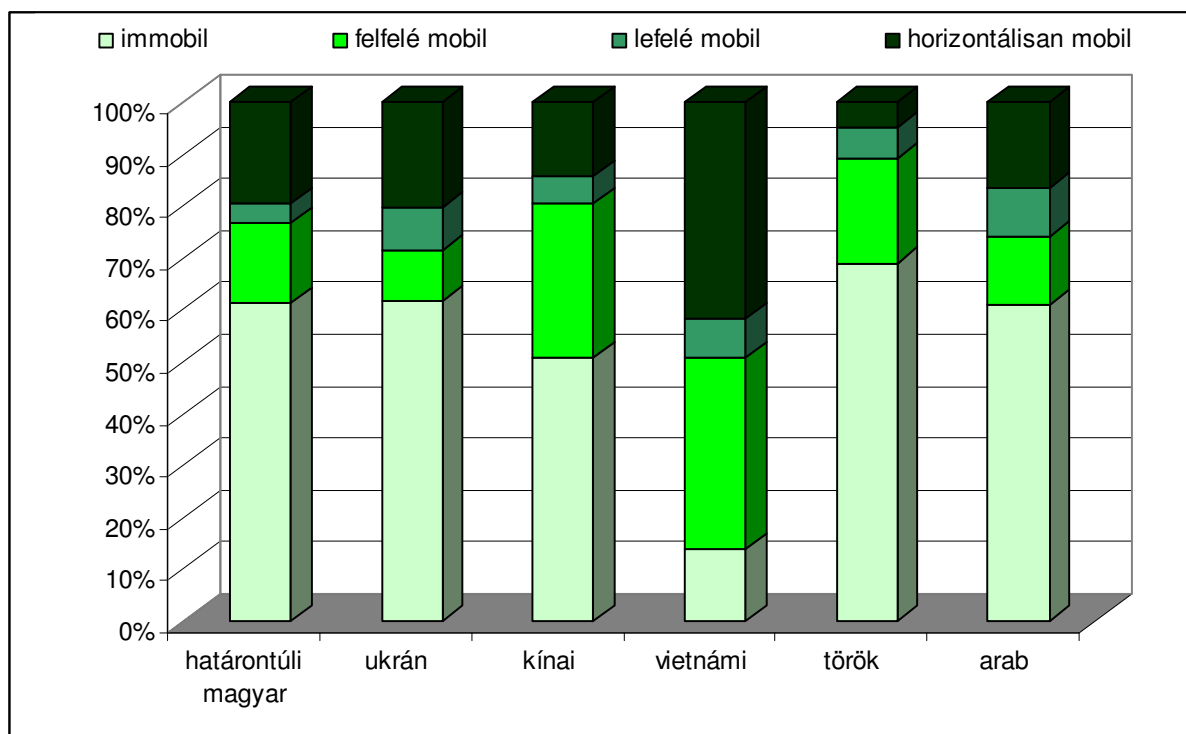
⁴² E kérdés vizsgálata csak azok esetében lehetséges, akik már az anyaországban is rendelkeztek munkahellyel, és itt Magyarországon is aktív dolgozók. Ezért van az, hogy a mintegy 1200 megkérdezettből csak 510 válaszadót tartalmaz a táblázat

I. táblázat: Foglalkozási mobilitás, a magyarországi státus az anyaországihoz képest, teljes minta, százalék

jelenlegi foglalkozási státus	anyaországbeli foglalkozási státus					
	önálló, egyedül	önálló, alkalmazottal	szellemi alkalmazott	értelmiségi alkalmazott	fizikai	együtt
önálló, egyedül	5,4	2,9	6,5	5,2	5,9	25,8
önálló, alkalmazottal	4,2	10,7	3,8	4,0	2,3	25,0
szellemi alkalmazott	1,3	,2	14,7	1,7	2,1	20,1
értelmiségi alkalmazott	,2	,6	1,0	14,3	,2	16,3
fizikai	,4	,4	2,5	,4	9,2	12,8
összesen	11,5	14,8	28,5	25,6	19,7	100

A migráció egyik bevándorló csoport esetében sem jár együtt markáns státusvesztéssel, hiszen a lefelé mobilok aránya sehol nem éri el a 10 százalékot. A vietnamiak kivételével valamennyi migráns csoportra az jellemző, hogy többségük Magyarországon is megőrizte anyaországbeli foglalkozási státusát. A vietnamiak számára igazi új élet kezdődött Magyarországon, közel 40 százalékuk emelte foglalkozási státusát, és valamivel több mint 40 százalékuk úgy váltott foglalkozást, hogy közben státuszpozíciója nem változott (horizontális mobilitás). A felfelé mobilitás a többi migráns csoporthoz képest a kínaiak és a törökök esetében viszonylag magas, viszont a törökökre egyáltalán nem jellemző a horizontális mobilitás.

7. ábra: Mobilitási karrier az új hazában, migráns csoportonként, százalék

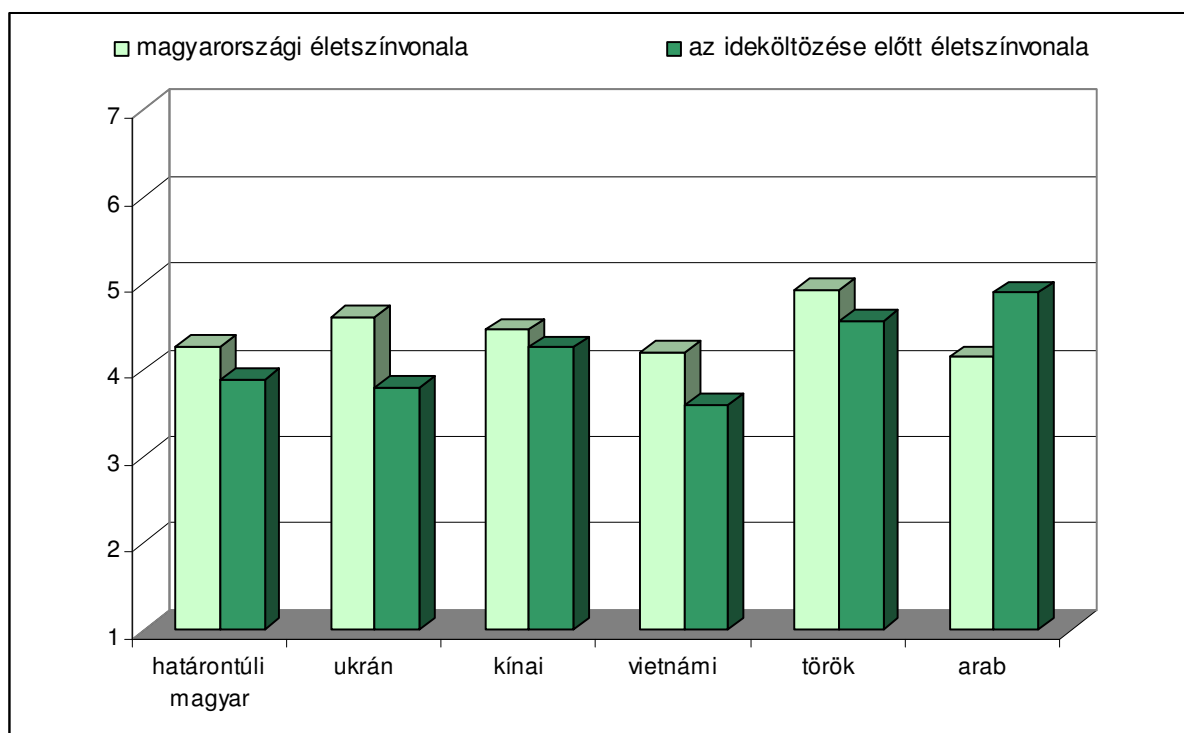

Összességében az a sztereotípia, hogy a migráció árát státusvesztéssel kell megfizetni, egyik migráns csoport esetében sem igazolódik. Az esetek többségében a foglalkozási karrier nem törik meg az új hazában, egyedül a vietnamiak esetében tapasztaltunk jelentős pályamódosítást, de ezt nem kíséri státusvesztés. Úgy tűnik tehát, hogy a migráns csoportok tagjai zömmel az anyaországban már kiépített karrierjüket folytatják Magyarországon. A viszonylag rövid ideje nálunk élők között valamivel gyakoribb a pozícióvesztés, míg horizontális mobilitásra azok képesek, akik már hosszú ideje nálunk élnek.

3.3. Motiváció és a migráció sikere

A jobb élet reménye a migránsok megítélése szerint többé-kevésbé valóra is vált, hiszen a arról számolnak be, hogy a magyarországi életszínvonaluk magasabb, mint amelyet az anyaországukban sikerült elérni. E tekintetben az arabok jelentik az egyetlen kivételt: az ő anyaországbeli életszínvonaluk magasabb volt, mint amit Magyarországon eddig sikerült elérniük. Amikor magyarázatot kerestünk arra, vajon az arab migránsok miért érzik úgy, hogy az anyaország elhagyása életszínvonal-romlással járt együtt, először arra gondoltunk, hogy a magyarázat azokban a kényszermozzanatokban rejlik, amelyeknek hatására az arabok egy része kénytelen volt elhagyni hazáját. Ám azt tapasztaltuk, hogy a politikai okokból migrációra kényszerült arab bevándorlók nem érzékelnek erősebb életszínvonal-romlást, összehasonlítva azokkal, akik egyéb okokból kerestek új hazát.

8. ábra: A migránsok életszínvonalának változása a migráció hatására (skálaátlagok, 7 fokú skálán)

Az arabok sajátos viselkedésének magyarázatát a referenciacsoportokban találtuk meg. Pontosabban fogalmazva ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy a magyarországi és anyaországbeli életszínvonal megítélésekor milyen csoportokhoz viszonyítva helyezik el

2. táblázat: Az életszínvonal-változás megítélése, ha a referenciacsoport az anyaországbeli népesség (skálaátlagok, 7 fokú skálán és elemszámok)

Az arab migráns csoport azonban más összetételű. Körükben kisebbségben vannak azok, akik átlagos vagy annál kedvezőbb helyzetből érkeztek hozzánk, és többségben vannak azok, akik az anyaországban kifejezetten hátrányos helyzetűnek érezték magukat anyagi szempontból. Ennek tudható be, hogy az arabok a migrációt életszínvonal-romlásként élik meg

⁴³ Azt, hogy az életszínvonal-romlás érzülete mögött nemcsak szubjektív mozzanatok, hanem objektív paraméterek is állnak az bizonyíthatja, hogy a migráció következtében lefelé mobil migránsok látják legkevésbé sikeresnek a migrációt.

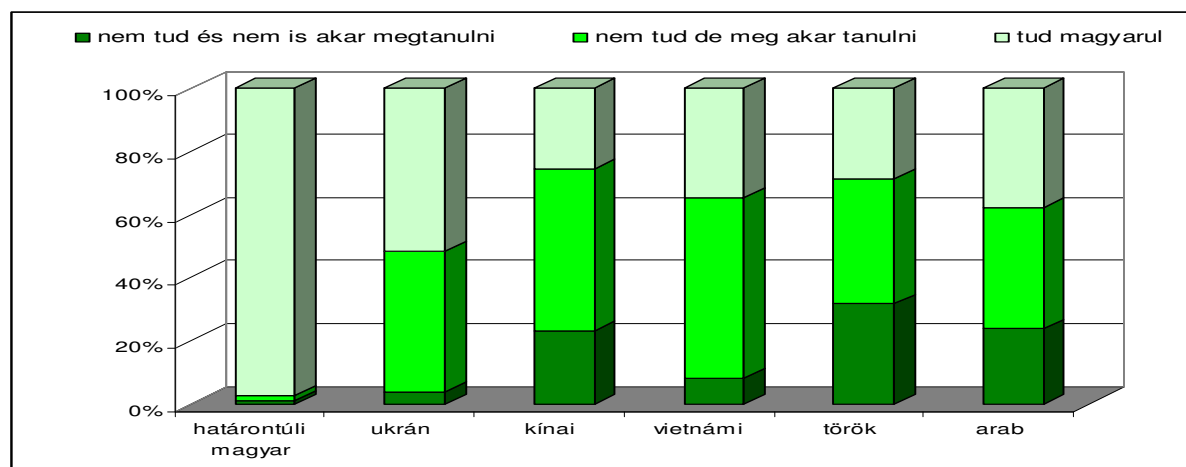
egyes migráns csoportok társadalmi beágyazottságáról. Azt feltételezzük, hogy azok a migránsok, akiknek referencia-csoportját a magyarok jelentik, jobban integrálódtak a befogadó ország társadalmába, mint azok, akik számára akár a saját diaszpóra, akár az anyaországbeliek jelentik az összehasonlítási alapot. A kínaiak, a vietnamiak és az arabok, valamint meglepő módon a kárpátaljai magyarok csak az anyaországbeli honfitársaikat tekintik viszonyítási alapnak. Az ukránok számára a Magyarországon élő migráns csoportok tagjai jelentik a legfontosabb viszonyítási pontot, de az anyaországbeli honfitársaik és a magyarországi magyarok is fontosak számukra ebből a szempontból. A törökök száma viszont csak a magyarországi magyarok jelentik a referencia-csoportot, amikor az életszínvonalukat megítélik. Úgy gondoljuk, és ezt később is tárgyalni fogjuk még, hogy az asszimilációs, a szegregációs és a transznacionális migrációs stratégiák összefüggenek azzal, hogy egy-egy bevándorló mit tekint referencia-csoportjának, amikor a migráció anyagi sikerességét megítéli.

A bevándorlók esetében a mikrovilág szerepe különösen felértékelődik. A család nem csak a szokásos értelemben vett háttérrel és biztonságot szolgáltatja, de a házastárs és a rokonság etnikai hovatartozástól függően nagyban segítheti a migráns csoportokba vagy a többségi társadalomba való beilleszkedést. A beilleszkedés szempontjából kulcsfontosságú a magyar nyelv legalább részleges ismerete, és fontos szerepe lehet a vallási közösségeknek is, amelyek mint kulturális közvetítők enyhíthetik az anómiás állapotot.

Az arabok és a törökök kivételével a migránsok többsége házasságban vagy élettárral él. A migráns családok többségében nincsenek (még) gyerekek. Ez különösen érvényes az arab és török migránsokra, ahol a családok 80 százaléka gyermektelen. Egyedül a vietnamiak között gyakori a gyerekesek aránya (47 százalék). A kínai és a vietnami megkérdezettek több mint 90 százaléka saját etnikai csoportjából választott házasságot. A magyar házastárssal rendelkezők aránya az arabok és a határon túli magyarok esetében számít relatíve magasnak (30 százalék).

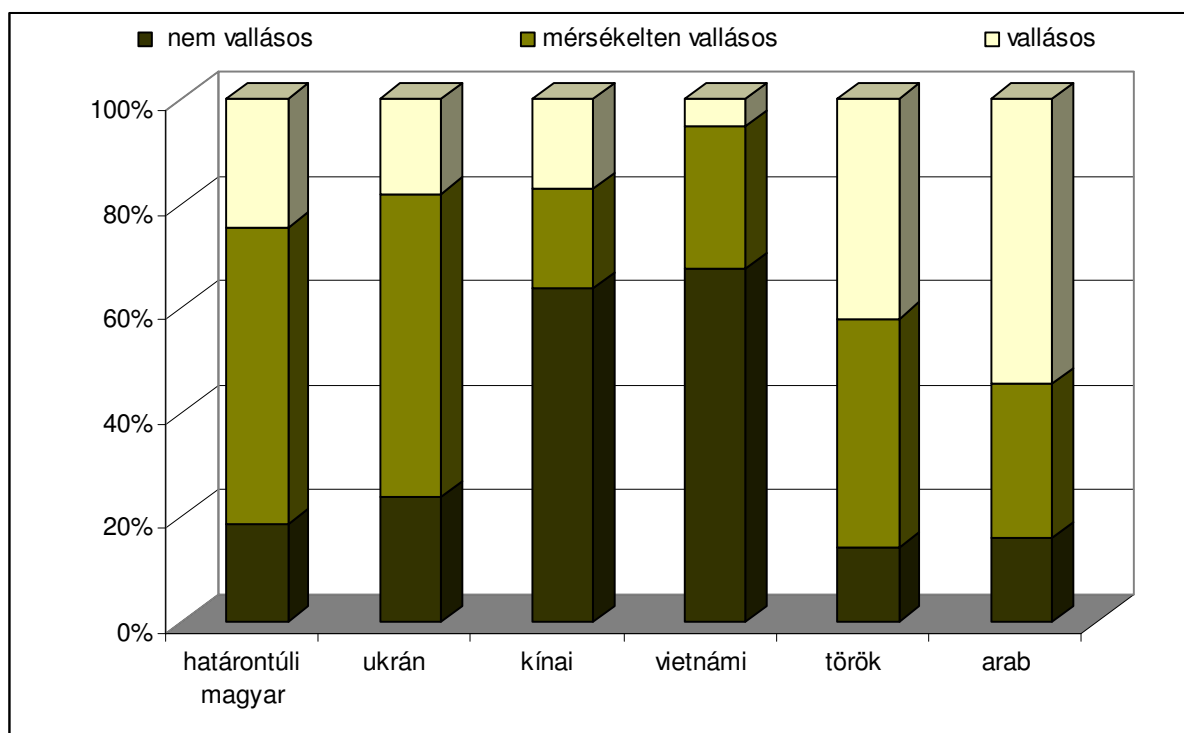
Értelemszerűen a határon túlról érkezett magyarok anyanyelvi szinten tudnak magyarul, az ukránok több mint fele, a vietnamiaknak, törököknek és araboknak körülbelül egyharmada, a kínaiak egynegyede jól beszél magyarul. Azok számára, akiknek nyelvi nehézségeik vannak fontos a magyar nyelvtudás tökéletesítése. Mindössze a törökök, az arabok és a kínaiak esetében találunk egy 20 százaléknyi csoportot, akiknek nincs szándékában elsajátítani a magyar nyelvet. Ez az attitűd a későbbiekben ugyancsak fontos lesz a migrációs stratégiák tárgyalásakor.

9. ábra: A magyar nyelvtudás migráns csoportonként, százalék

A migráns csoportok felekezet szerinti megoszlása nem tartogat sok meglepetést. A kárpátaljai magyarok a katolikus és protestáns, az ukránok az ortodox keresztény és a görög keleti felekezethez tartoznak, a kínaiak és a vietnamiak többsége felekezet nélküli, és körülbelül egyharmaduk buddhista. A törökök szinte teljes egészében (96 százalék) és az arabok többségükben (66 százalék) az iszlám vallás hívei. A migráns stratégiák szempontjából a felekezeti hovatartozáshoz képest fontosabb szerepe van annak, hogy milyen erős a bevándorlókban a vallási kötődés. A vallási közösség az arabok és a törökök számára nyújthatja a legtöbb segítséget a migráció okozta nehézségek leküzdésében. legkevésbé a kínaiak és a vietnamiak vallásosak, míg a két európai migráns csoport többsége lazán de kötődik különböző vallási közösségekhez.

10. ábra: A vallásosság mértéke a különböző migráns csoportokban, százalék

Összességében a migráns csoportok családi háttere jelentős különbségeket mutat. Kétség kívül a határon túli magyarokat mind a házastárs etnikai hovatartozása, mind a nyelvtudásuk, mind a felekezet szerinti megoszlásuk és esetleg vallásosságuk segíti abban, hogy erős szálakkal kötődjenek a többségi társadalom különböző csoportjaihoz. A kínai és a vietnami csoport ennek ellenpontja: az ő esetükben a mikrovilág szálai a nálunk élő diaszpórákhoz kapcsolják őket szorosan, vallásukban, nyelvükben élesen különböznek a befogadó társadalomtól, és házassági szokásaikban is igen kevésbé oldódik fel különállásuk. A török és arab minta átmenetet képez a két előbbi migráns típus között. Az ukránok szintén valahol a kárpátaljai magyarok és a kínai-vietnami csoport között helyezkednek el, ám a magyar nyelv ismerete és a kulturális hasonlóságok okán beágyazottabbak mint az arabok vagy a törökök.

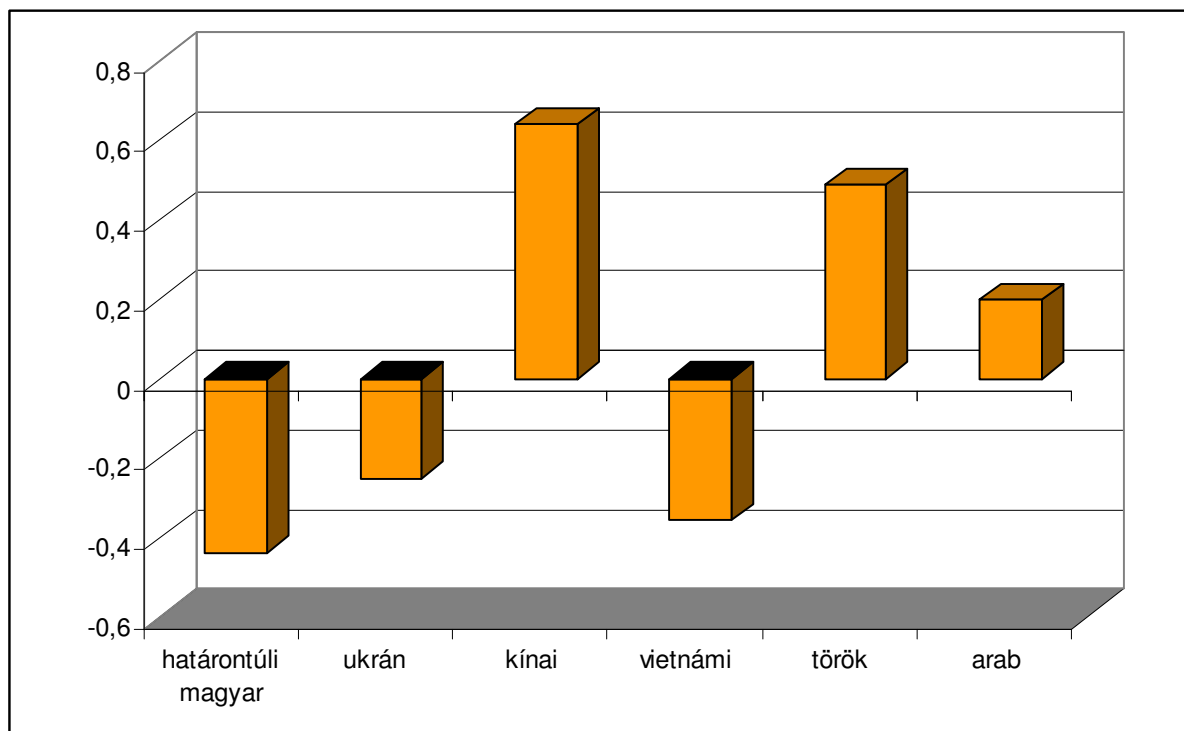
Az integráltság fontos jelzőszáma, hogy a bevándorlók milyen lakáskörülmények között élnek. Az arabok és a törökök kivételével a migránsok többsége saját tulajdonú lakásban él. Bizonytalan, feltehetően szívésségi alapon alig 6 százalékuk lakik, mindössze a törökök esetében tapasztalunk ennél magasabb, 15 százalékos arányt. A bevándorlók ráadásul

meglehetősen jó lakáskörülményeknek örvendhetnek: a laksűrűség egyik csoport esetében sem haladja meg az 1,5 fő per szobát. A bevándorlók lakásai még akkor is kiugróan jól felszereltek számítanak, ha olyan magyar családokéval hasonlítjuk össze, ahol a családfő legalább középiskolai végzettséggel rendelkezik.⁴⁴ Nincs okunk meglepődni azon, hogy a migráns családok infokommunikációs ellátottsága – gondoljunk itt plazma TV-re, számítógépre, internet hozzáférésre – sokkal magasabb, mint az iskolázott magyar családoké. Ezek az eszközök egyrészt a kapcsolattartást segítik elő, másrészt biztosítják bevándorlók kulturális igényeinek kielégítését, különös tekintettel a nyelvi nehézségekre. Ám a migráns háztartások a nagy értékű vagyontárgyak terén is messze megelőzik az iskolázott magyar háztartásokat. Mind a nagy értékű gépkocsi, a műkincsek, mind a második vagy harmadik lakóingatlan szempontjából jobban ellátottak. A kínai, az ukrán és a vietnami migráns csoport, feltehetően a munkájukból következően nem nélkülözhet a gépkocsit, és ennek megfelelően majdnem 100 százalékos az ellátottságuk. A felhalmozásra törekvés jelei az ukrán és a kínai migráns csoportok esetében figyelhető meg: körükben relatíve magas azoknak az aránya (az ukránok közel fele, a kínaiak egyharmada), akik műkincsekkel és extra lakóingatlannal rendelkeznek.

A migráns lét sikerességének jó jellemzője a magyarországi anyagi helyzet, amit a sajátos kérdezési szituáció miatt mindössze az egy főre jutó jövedelemmel tudunk mérni. A migránsok egy főre jutó jövedelme magasabb, mint azokban a magyar háztartásokban, ahol a családfő legalább érettségizett. A migráns csoportok között azonban nagyok a különbségek: a kárpátaljai magyarok, az ukránok és a vietnamiak egy főre jutó átlagos jövedelme körülbelül akkora, mint egy iskolázott magyar családban. Az arabok, a törökök és a kínaiak egy főre jutó átlagos jövedelme kétszer akkora, mint az iskolázott magyar háztartásokban.. Mivel az egyes bevándorló csoportok létszáma nem túl magas, csak óvatos kijelentéseket tehetünk a csoportokon belül tapasztalható jövedelmi egyenlőtlenségekről. Az nyilvánvalónak látszik, hogy a török migráns csoportban vannak a legnagyobb jövedelmi egyenlőtlenségek: a felső és az alsó 20 százalékban az egy főre jutó jövedelmi kvintilis hányadosa 19 szeres. A kínaiak esetében a felső jövedelmi ötödbe tartozó családokban 11-szer, az araboknál 10-szer nagyobb az egy főre jutó jövedelem, mint a legszegényebb ötödhöz tartozó családokban. A vietnami, ukrán és kárpátaljai családok között kisebbek a jövedelmi különbségek: a felső és alsó ötöd között 5-szörös a különbség.

⁴⁴ A magyar háztartásokra vonatkozó adat a 2008-as TÁRKI által végzett Társadalmi igazságosság kutatásból származik

11. ábra: Migráns csoportok anyagi státusa, faktorszór-átlag

Ha a migránsok anyagi státusát egy olyan mérőszámmal jellemezzük, ami egyszerre veszi figyelembe az egy főre eső jövedelmet⁴⁵, a vagyoni helyzetet és a lakáskörülményeket, akkor azt találjuk, hogy a kínaiak vannak a legkedvezőbb helyzetben. A rangsorban őket a törökök követik és az átlagnál valamivel kedvezőbb helyzetben vannak az arabok is. A vizsgált migráns csoportokhoz képest valamivel hátrányosabb helyzetük az ukránok, és még inkább a vietnamiak és a kárpátaljai magyarok.

4. Politikai érdeklődés és informáltság, politikai beállítódás

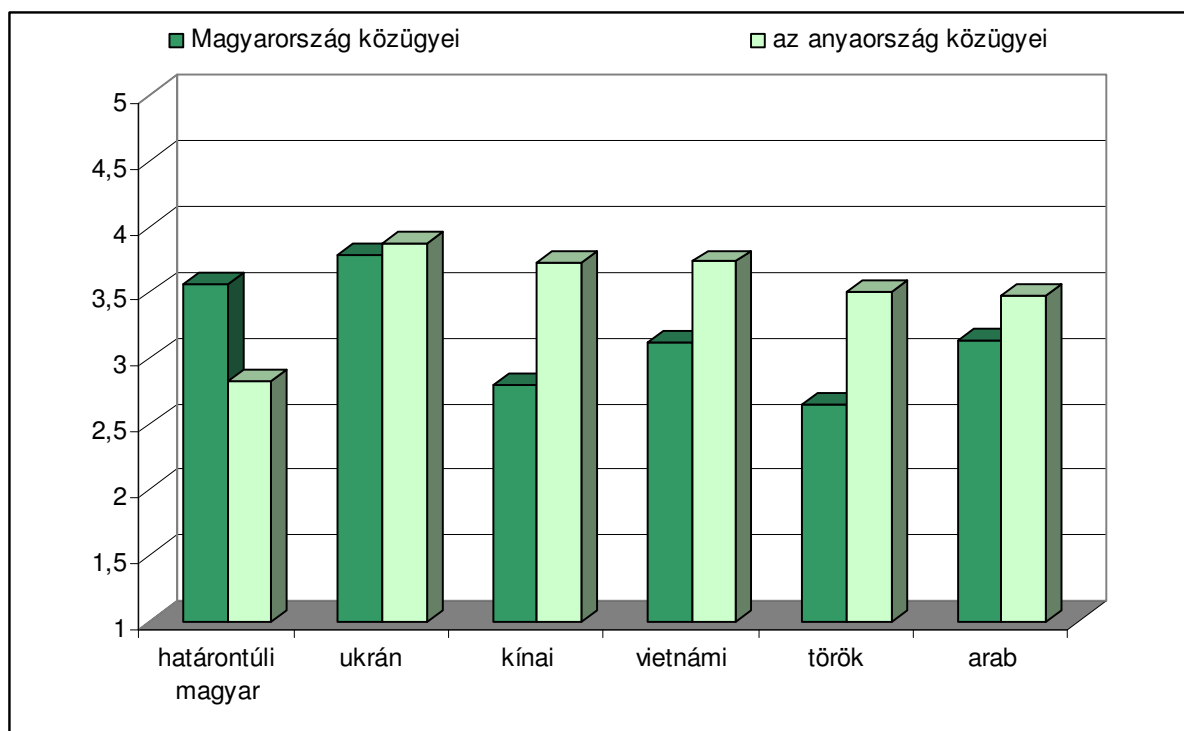
A kutatás egyik fontos kérdése volt a bevándorlók politikai érdeklődése és politikai aktivitással mért integrációja. A magyarországi terep ismeretében már előzetesen is feltételeztük, hogy a civil szféra fejletlensége és erőtlensége következtében a migránsok számára is korlátozott lehetőségek állnak rendelkezésre sajátos politikai érdekeik érvényesítésére. Az azonban mindenképpen fontos kérdés, hogy milyen erős a bevándorlók különböző csoportjainál a politika iránti érdeklődés, és milyen csatornákon tudják a politikai érdekeiket érvényesíteni.

Talán meglepőnek is tűnik, hogy milyen erős politikai érdeklődést tapasztaltunk a migráns csoportjaink körében. Magyarország közügyei iránt több mint 70 százalékuk, az anyaország közügyei iránt pedig 85 százalékuk mutatott érdeklődést. Ezek az arányok különösen annak fényében tűnnek magasnak, hogy egy 2007-es vizsgálat szerint a budapestiek alig 60 százaléka

⁴⁵ Az anyagi státus összevont mérőszámát főkomponens elemzéssel hoztuk létre. A főkomponensben megőrzött információtartalom 48 százalék. Az ábrán a pozitív értékek relatíve magas státust, a negatívak pedig relatíve hátrányos helyzetet tükröznek.

mutat akárcsak mérsékelt érdeklődést az ország dolgai iránt. A határon túli magyarok kivételével mindegyik migráns csoportban erősebb az anyaország közügyei iránti érdeklődés⁴⁶, de az ukránok körében határozott érdeklődés mutatkozik a magyarországi ügyek iránt is. A kárpátaljai magyarok sajátos helyzetét jelzi, hogy a magyarországi közügyek iránt kifejezetten erős érdeklődést mutatnak, miközben Ukrajna közügyei hidegen hagyják őket.

12. ábra: A politikai érdeklődés erőssége a bevándorlók körében, öt fokú skálaátlag

A migránsokra jellemző erős politikai érdeklődést bizonyítja az is, hogy a magyar közvéleménnyel ellentétben a politika sokkal jobban foglalkoztatja őket, mint a sportesemények vagy a bulvár hírek. Az anyaországhoz való kötődést jelzi azonban, hogy a hazai sportesemények és a hazai bulvárhírek jobban érdeklik a bevándorlókat, mint a magyarországi sport- és bulvárhírek. A kárpátaljai magyarok itt is kivételnek számítanak, őket az ukrainai celebek és sportesemények kevésbé érdeklik, mint az ilyen jellegű magyarországi tudósítások.

A migráns csoportok nem csak érdeklődést mutatnak a közügyek iránt, de relatíve jól is informáltak a közügyekről. A két Európából érkező migráns csoport jobban ismeri a magyar ügyeket, mint a távolabbról érkező migráns csoportok. De a kárpátaljai magyarok kivételével a migránsok jobban informáltak az anyaországi, mint a magyar ügyekről.

Érdeklődésük és informáltságuk ellenére is a migránsok csak 18 százaléka tagja valamilyen magyarországi egyesületnek vagy szervezetnek. E téren legaktívabbak a törökök, és legpasszívabbak a kínaiak. A szervezetek között ugyanolyan arányban találhatók kifejezetten migráns szervezetek, és olyanok, amelyekben magyarok, vagy többségében magyarok alkotják

⁴⁶ Ez a különbség még akkor is fennáll, ha az iskolai végzettséget mint az érdeklődést erősen befolyásoló tényezőt kontrol alatt tartjuk.

a tagságot. Összességében megállapítható, hogy minél távolabbról érkezett egy migráns csoport, annál inkább preferál olyan szervezeteket, amelyekben többségben vannak a saját etnikai csoportjából származók.

Amikor a magyarországi politikai pártok támogatottságára kérdeztünk rá, azt találtuk, hogy a migránsok több mint fele nem ismeri a magyarországi pártokat vagy nincs véleménye arról, hogy melyik párt a legrokonszenvesebb. Az érdemi válaszok azt mutatják, hogy a kárpátaljai magyarok, az ukránok és az arabok számára inkább a FIDESZ, a többi migráns csoport számára pedig inkább az MSzP tűnik rokonszenvesnek. A bal-jobb skálán való önbesorolásra általában a migráns csoportok egyharmada nem vállalkozott, de a kínaiaknál a válaszdástól elzárkózók aránya majdnem kétharmad volt. A migránsok általában a bal-jobb skálán középre helyezik önmagukat. Am az kimutatható, hogy a kárpátaljai magyarok, a törökök és az arabok valamivel inkább jobbra, a vietnamiak és a kínaiak viszont kicsit balra helyezik el magukat, míg az ukránok éppen a skála közepén helyezkednek el.

5. Migráns lét Magyarországon

A migráns lét nehézségeit jól jelzi az a kérdéssor, amelyben a migráns csoportok tagjai megjelölhetik, milyennek látják az országban élő migráns csoportok helyzetét. A migránsok sokkal inkább egyetértenek azokkal az állításokkal, amelyek a bevándorlók nehéz helyzetére utalnak, és sokkal kevésbé azokkal, amelyek könnyűnek láttatják a migránsok helyzetét. Egyedül az arabok látják úgy, hogy bár sok tényező nehezíti a helyzetüket, de szerintük a magyarországi intézmények segítőkészek a migránsokkal szemben. Az arab migránsok úgy látják, hogy kifejezetten előnyös helyzetben vannak más csoportokhoz képest, és alig tapasztalnak előítéletet a többségi társadalom részéről.

5.1. Az objektív nehézségek megítélése

Az ukránok és a kárpátaljai magyarok meglehetősen hasonlóan ítélik meg a helyzetüket. Mindkét csoport úgy véli, hogy a bevándorlóknak nagyon sok nehézséggel kell megküzdeniük. A kárpátaljai magyarok a többi migráns csoporthoz képest közepes helyzetűnek definiálják önmagukat, az ukránok viszont előnyösebb pozícióban látják saját csoportjukat a többi bevándorló csoporthoz képest. Az Ukrajnából érkezett magyar és ukrán migránsok a közepesnél erősebb előítéletességet tapasztalnak a magyar társadalom részéről. A kínai, vietnami és török migráns csoport sok nehézséget lát, és kevésbé érzi a bevándorlók életét könnyítő intézményeket segítőkésznek. A három csoport közel egységesen vélekedik, egyedül a vietnamiak látják egy kicsit nehezebbnek a sorsukat. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a gyerekeik iskoláztatásában nagyon sok problémával kell szembesülniük. Annak ellenére, hogy a három migráns csoport nagyon egyformán ítéli meg a saját helyzetét, amikor azt kell eldönteniük, hogy más migráns csoportokhoz képest jobb vagy rosszabb helyzetben vannak-e, ugyancsak hasonló véleményt formálnak: mindhárom csoport a közepesnél rosszabb helyzetben látja magát. Markánsan különbözik e három csoport véleménye a többségi társadalom előítéletességéről: a vietnamiak barátságosnak, a törökök átlagosnak, a kínaiak pedig kifejezetten előítéletesnek látják a többségi társadalmat.

3. táblázat: A bevándorlók helyzetének megítélése és a bevándorlókkal szembeni attitűdök, minták szerint (5 fokú skálaátlagok)

	határontúli magyar	ukrán	kínai	vietnami	török	arab
BEVÁNDORLÓK HELYZETE NEHÉZ*	3,69	3,77	3,37	3,48	3,32	2,91
A Magyarországra érkező bevándorlók igen nagy nehézségekkel szembesülnek a tartózkodási-engedély megszerzésekor	4,24	4,23	3,86	3,68	3,72	3,34
Bevándorlóként nehéz munkát találni Magyarországon	4,09	4,18	3,44	3,79	3,43	4,18
A bevándorlóknak meglehetősen nehéz igénybe venniük a egészségügy szolgáltatásait	4,02	4,13	2,93	2,20	3,13	1,74
A magyarországi iskolarendszer nem segíti a külföldi gyerekek beilleszkedését	2,51	2,58	2,81	4,24	2,34	1,96
Jelenleg magyar állampolgárságot kapni roppant nehéz	4,11	4,30	3,88	3,73	3,94	3,94
Az önkormányzatok sokat tesznek azért, hogy a bevándorlók jobban élhessenek	2,19	1,85	2,23	2,36	2,30	3,87
Ha a bevándorlók egyszer letelepedtek Magyarországon, könnyen idehozhatják a családjukat	3,15	3,16	2,96	2,90	2,84	2,84
A MIGRÁNS CSOPORT RELATÍV HELYZETE ROSSZ	2,50	2,32	2,97	2,81	2,77	2,05
Más bevándorlókkal a magyar hatóságok sokkal segítőkészebbek	3,06	3,21	3,13	2,06	2,97	3,64
Más bevándorlók sokkal nehezebb helyzetben vannak	2,18	1,90	3,09	1,84	2,52	1,65
IDEGENELLENESSÉG A MIGRÁNSOKKAL SZEMBEN	2,90	2,87	3,53	2,41	2,51	1,64
Magyarországon nem tisztelik a bevándorlók kultúráját, tradícióit	2,72	2,63	3,25	2,17	2,29	1,33
A többségi társadalom meglehetősen előítéletes a bevándorlókkal szemben.	3,03	3,05	3,91	2,66	2,71	1,91

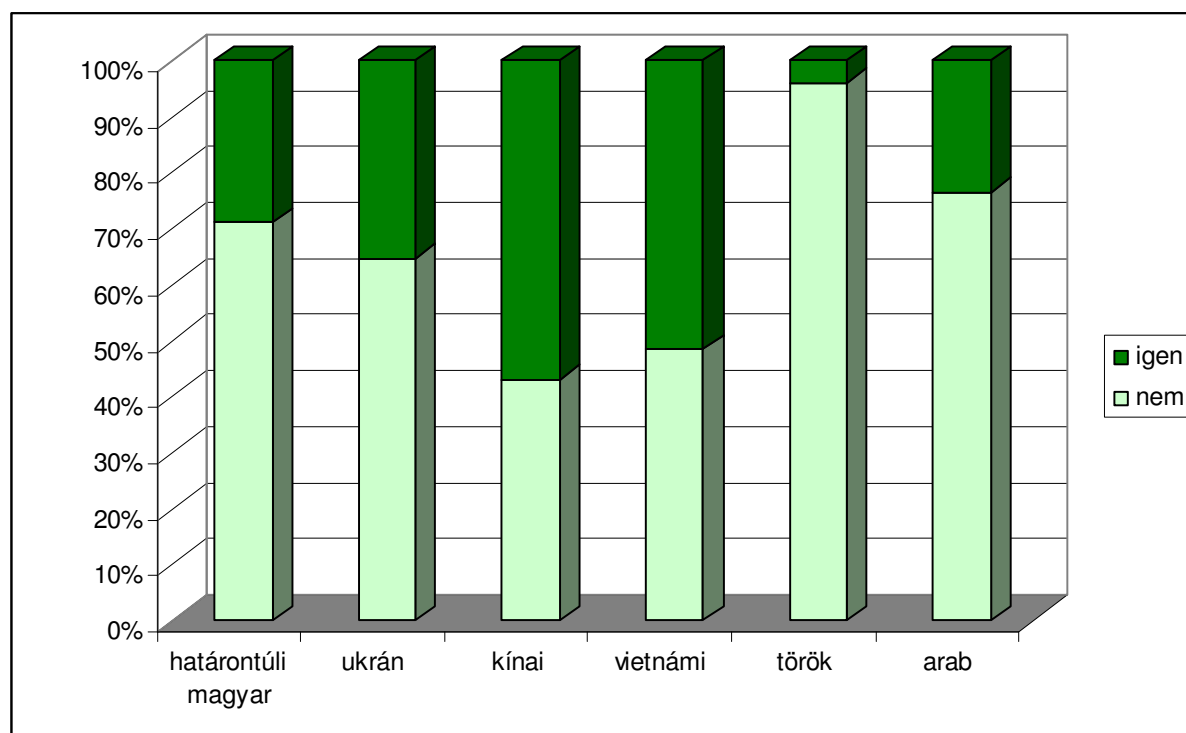
* Azokat az állításokat, amelyek a bevándorlók jó helyzetére vonatkoztak „beforgattuk”. Így az indexünk egy olyan mutatószám, amelynek kis értékei azt jelzik, hogy a bevándorlók élete nem nehéz, a nagy értékei pedig azt, hogy a bevándorlóknak sok nehézséggel kell szembenéznük.

Annak ellenére, hogy a többségi társadalmat csak a kínaiak tartották nagyon előítéletesnek, minden migráns csoport szembesült már hátrányos megkülönböztetéssel Magyarországon.

5.2. Hátrányos megkülönböztetés

A kutatásban közvetlenül is rákérdeztünk arra, hogy érte-e a kérdezettet hátrányos megkülönböztetés.

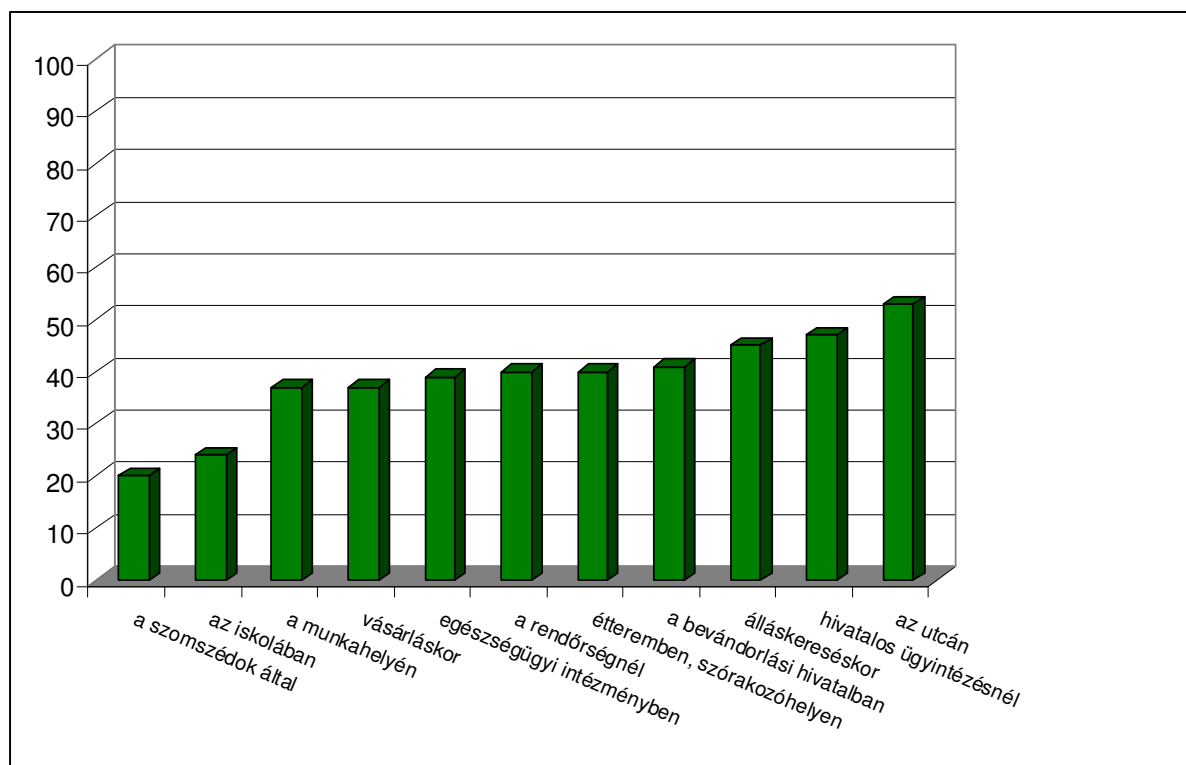
13. ábra: A hátrányos megkülönböztetés észlelése a bevándorló státus miatt, migráns csoportonként, százalék

A törökök alig 10 százaléka, a kínaiaknak és vietnamiaknak viszont több mint fele élte már meg a bevándorló státusa miatti megkülönböztetést. A másik három csoport érintettsége 20-30 százalék körüli. A kárpátaljai magyarok esetében a diszkrimináció gyakori észlelése mindenképpen meglepő, hiszen róluk sem ránézésre”, sem nyelvi nehézségei okán nem fedezhető fel a migráns státus.

A teljes migráns mintát tekintve a lakókörnyezet és az iskola tűnik a legbefogadóbbnak, de ezen túl mind az intézményekben, mind a nyilvános színtereken keserű tapasztalatokat szereztek a Magyarországon élő bevándorlók. A diszkriminációélmény szinterei azonban migráns csoportonként jelentősen eltérnek, és ez előre vetíti azt is, hogy azok a stratégiák, amelyekkel a bevándorlók meg akarják vetni a lábukat Magyarországon szintén jelentősen különbözni fognak.

14. ábra A diszkrimináció szinterei, az előfordulás gyakorisága (százalék)

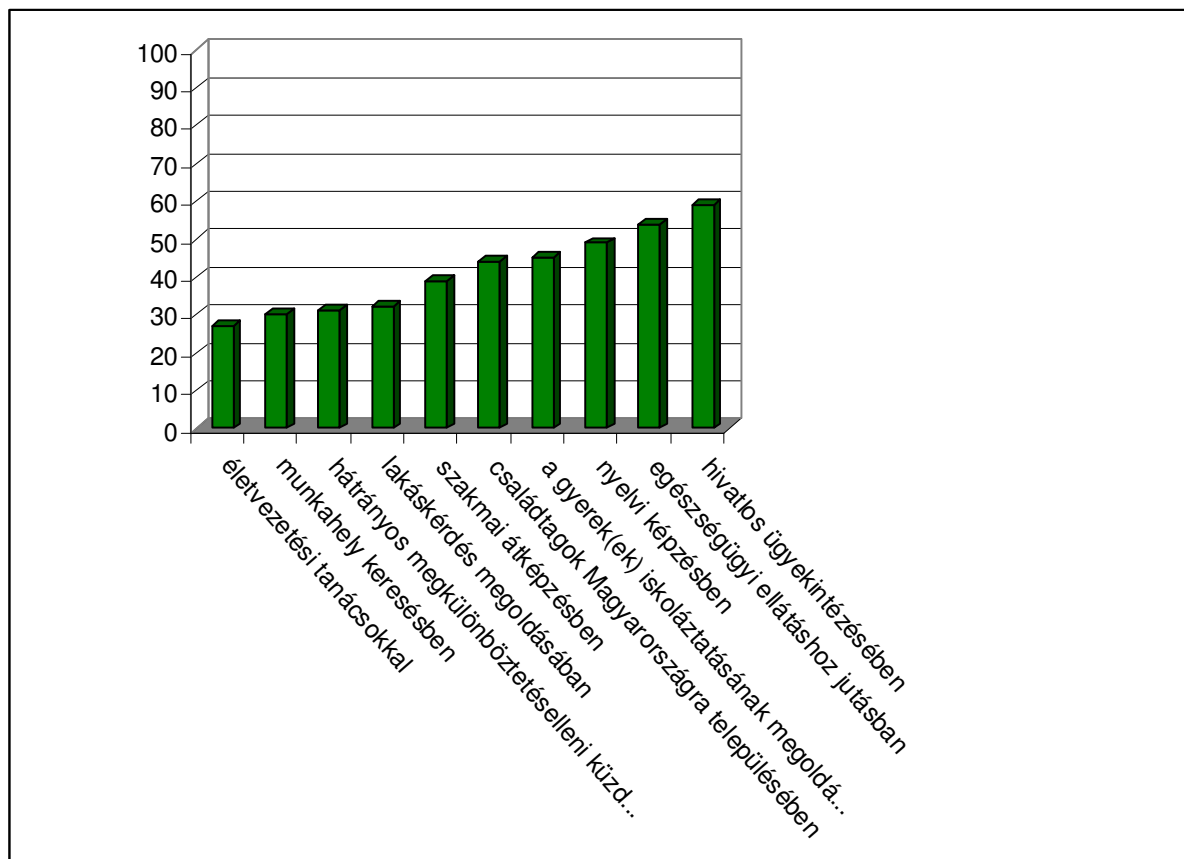
A határon túli magyarok álláskeresőskor tapasztalnak hátrányos megkülönböztetést, de a hivatalok bánásmódját kedvezőbbnek ítélik meg más csoportokhoz képest, és a mindennapi életben is kevesebb megkülönböztetést tapasztalnak. Az ukránok viszont épp a hivatalok működését ítélik a leginkább diszkriminatívna, de éppen úgy mint az Ukrajnából jött magyarok, a privát életben alig tapasztalnak hátrányos megkülönböztetést. A kínaiaknak szinte az élet minden területén szembesülnie kell a diszkriminációval. Ez alól egyetlen kivétel az álláskeresőskor. Az, hogy az álláskeresőskor nem tapasztalnak hátrányos megkülönböztetést, első pillanatra paradoxonnak tűnik, ám a magyarázat abban rejlik, hogy ők zömmel a szolgáltatási szférában dolgoznak, méghozzá olyan kisvállalkozásoknál, amelyekben vagy maguk a tulajdonosok, vagy más kínaiak. A vietnamiak a rendőrségen tapasztalnak leginkább hátrányos megkülönböztetést. Az a tény, hogy erre a vietnamiak több mint egyharmada panaszkodott, arra utal, hogy a nálunk élő vietnamiak a szürke zóna környékén tevékenykedve gyakrabban kerülnek kapcsolatba a rendőrséggel. A törökök szinte egyáltalán nem érznek hátrányos megkülönböztetést, és az a véleményük, hogy mindössze a vásárlásnál kell szembesülniük néha diszkriminációval. Az arabok számára a magyar hivatalok, sőt az egészségügy és a munkahelyek is befogadónak tűnnek. Ugyanakkor a hétköznapi életükben gyakran tapasztalnak személyre szóló hátrányos megkülönböztetést. Az arabok az egyetlen olyan migráns csoport, akik a lakókörnyezetükben megnyilvánuló diszkriminációra panaszkodnak.

5.3. A migránsokat segítő szervezetek megítélése

A migráns lét nehézségeinek leküzdésében a magyarországi hivatalok és szervezetek figyelemre méltó segítséget nyújtottak a migránsoknak, hiszen háromnegyed részük kapott valamilyen segítséget a problémái megoldásához. A migránsok közül legtöbben a hivatalos

ügyek intézésében és az egészségügyi ellátáshoz jutásban, valamint a nyelvi képzésben kaptak segítséget. Úgy tűnik, ezek a szervezetek a migráns lét kezdetén felmerülő problémák megoldásában viszonylag hatékonyan dolgoznak. Az idő előrehaladtával sem nélkülözik a migránsok ezen szervezetek segítségét, hiszen a gyerekek iskoláztatásában, a szakmai átképzésben, a lakáskérdés megoldásában is sokan kaptak segítséget. A családgyejesítés az esetek nagy részében ugyancsak e szervezetek segítségével történt.

15. ábra A magyarországi hivatalok és szervezetek segítségnyújtása a különböző ügyek intézésében, előfordulási arány (százalék)

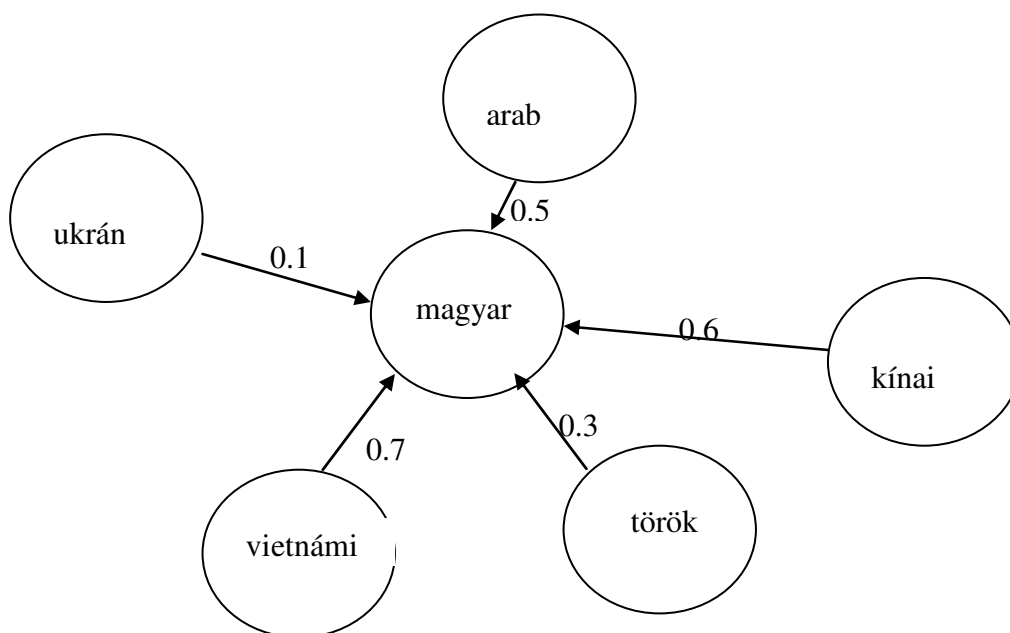
A kárpátaljai magyarok és ukránok a többi migráns csoporthoz képest sokkal kevésbé érezték a magyarországi hivatalos és civil szervezetek segítségét. A kínaiak inkább a migrációból adódó rendkívüli élethelyzetekben kértek és kaptak segítséget ezektől a szervezetektől, így például a családgyejesítésben, a kórházi ellátásban, a diszkriminációs esetekben és esetenként a gyerekek iskoláztatásával kapcsolatos ügyekben. A vietnamiak fokozottabban támaszkodtak a migránsokat segítő szervezetekre, így különösen a lakásszerzésben, a szakmai átképzésben éppen úgy számíthattak támogatásra, mint a családgyejesítésben vagy a diszkrimináció ügyek rendezésében. A törökök és az arabok valamennyi felsorolt területen a migránsokat jellemző átlagnál jóval több segítséget kaptak. meg kell azonban jegyeznünk, hogy a magyarországi migránsokat segítő hivatalok és szervezetek segítségnyújtását csak a migránsok válaszaiból tudjuk megítélni, semmiképpen sem gondoljuk, hogy ezek a szervezetek kitüntető figyelemmel segítik az arabok, a törökök vagy a vietnamiak sorsát, és kevés figyelmet fordítanak a vietnamiak, illetve különösen az ukránok és a kárpátaljai magyarok támogatására. A segítségnyújtás eltérő mértéke abból is

fakadhat, hogy az itt élő diaszpórák eltérő hatékonysággal hozzák létre saját segítő szervezeteiket. Valószínűbb azonban, hogy a migránsokat segítő szervezetek működésének megítélése a migráns csoportok saját sorsukkal való elégedettségük tükré.

5.4. Migráns csoportok társadalmi távolságérzete

A migráns sors nehézségei, a többségi társadalom előítéletessége nyomot hagy a mindennapi érintkezéseken és befolyásolja azt is, hogy a különböző migráns csoportok milyen társadalmi távolságot éreznek a többségi társadalomtól.⁴⁷

16. ábra: A különböző migráns csoportok magyaroktól érzett társadalmi távolsága, skálaátlagok 0-2 fokú skálán

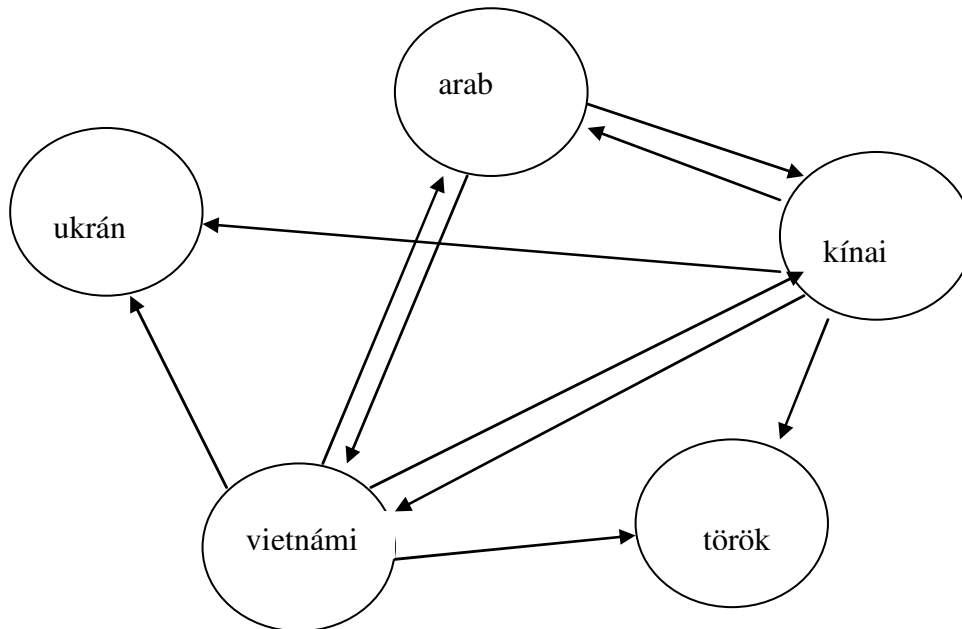
Valamennyi migráns csoport hajlandó lenne legalább barátként elfogadni a magyarokat. Az ukrainai magyarok és az ukránok majdnem mindegyike a családjában is szívesen látna magyart, ám a kínaiak és a vietnamiak sokkal távolságtartóbbak. A kínaiak között olyanok is akadnak – igaz mindössze 4 százalék – akik még lakószomszédságukban sem látják szívesen a magyarokat, a vietnamiak 13 százaléka pedig legfeljebb szomszédként fogadja el a magyarokat. A törökök háromnegyede családtagként is elfogadná a magyarokat, az arabok viszont visszafogottabbak, alig több mint 50 százalékuk fogadna be magyart a családjába, viszont a többiek barátként elfogadnák őket.

A migráns csoportokat jóval nagyobb távolságok választják el egymástól. Azt azonban látnunk kell, hogy amikor a migráns csoportok egymásról alkottak véleményt, sokkal nagyobb távolságtartást is módjuk volt kifejezni. A magyarok esetében ugyanis értelmetlen

⁴⁷ Ezt a társadalmi távolságot Bogardus skálával mértük, amelynek 0 közeli értékei a teljes elfogadást, a távolságtartás hiányát fejezik ki, az 1-nél magasabb értékek pedig azt jelzik, hogy barátként sem fogadná el a másik csoport tagját.

megkérdezni, hogy egy migráns itt Magyarországon elfogadna-e egy magyart a település lakosaként, míg ez a kérdés egy másik migráns csoportra vonatkoztatva jól értelmezhető. A következő ábrán csak azokat a társadalmi távolságokat jelöltük nyilakkal, amelyek azt jelzik, hogy az adott migráns csoport tagjait még barátként sem tudják elképzelni.

17. ábra: A migráns csoportokat elválasztó jelentős társadalmi távolságok

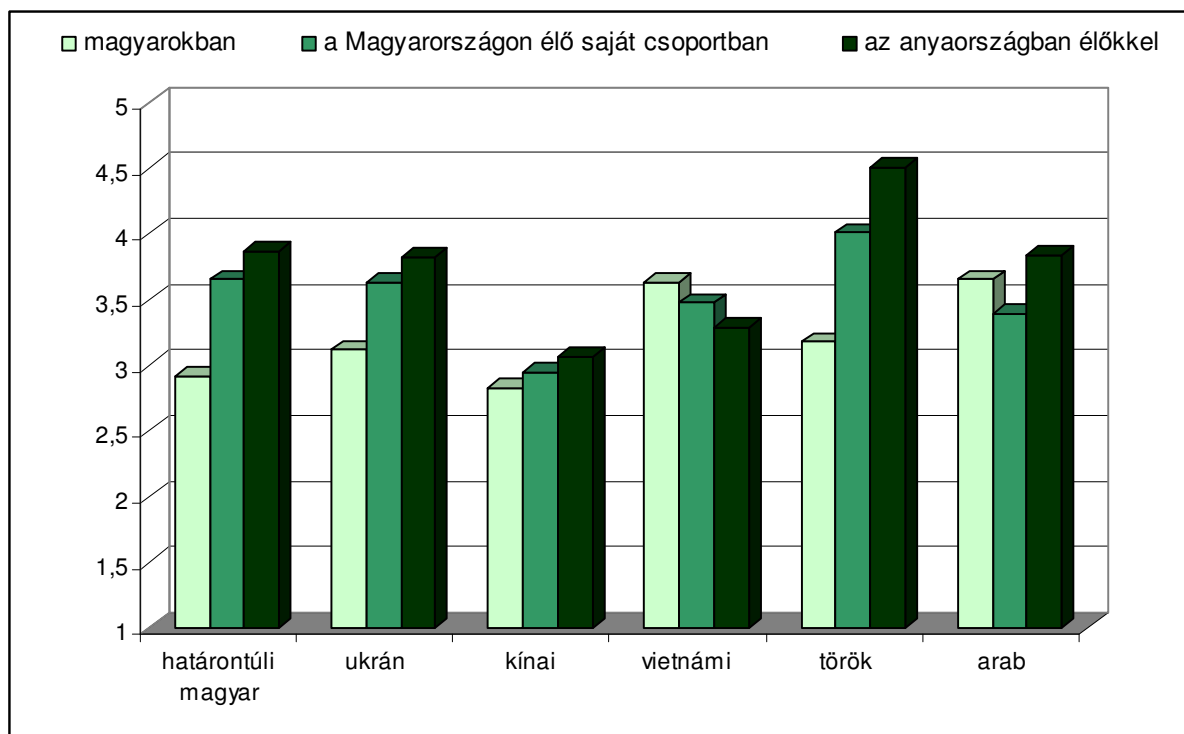
A kínaiak és a vietnamiak mindegyik migráns csoporttal szemben elzárkózóak. Ez a távolságtartás az arabok részéről viszonzásra talál, és némi meglepetésre a kínai-vietnami viszony is kölcsönösen távolságtartó, sőt esetenként ellenséges is, azaz azonos településen sem szívesen laknának. A törökök és az ukránok nem viseltetnek erős ellenérzésekkel a vietnamiakkal és a kínaiakkal szemben. Ebből úgy tűnik, hogy a kínaiak és a vietnamiak egy erős szegregatív diaszpórát alkotnak, az arabok csak a vietnamiakkal és a kínaiakkal szemben táplálnak ellenérzéseket, de más migráns csoportok felé nyitottak. Az ukránok és a törökök pedig a magyarok iránt táplált rokonszenvüket a többi migráns csoportra is képesek kivetíteni.

5.5. A bizalom

A tipikus helyzetben lévő bevándorló oly kevésbé rendelkezik az érvényesüléshez és a személyes biztonság megteremtéséhez szükséges erőforrásokkal, hogy a bizalom válhat az egyetlen „korlátlanul” rendelkezésre álló tőkévé. A bizalmi tőke tehát megkülönböztetett „kincse” a migránsnak. Az is lehetséges azonban, hogy a befogadó ország társadalmának periferiáján elhelyezkedő migráns a kulturális idegenség státusában még a legjobb akarattal sem tud magában bizalmat ébreszteni, illetve képtelen mások bizalmát megszerezni. A migráns esetében tehát a bizalom nagyon eltérő kontextusokban tud segíteni, a bizalom hiánya pedig különböző szinteken tudja megnehezíteni a befogadó országba való beilleszkedését.

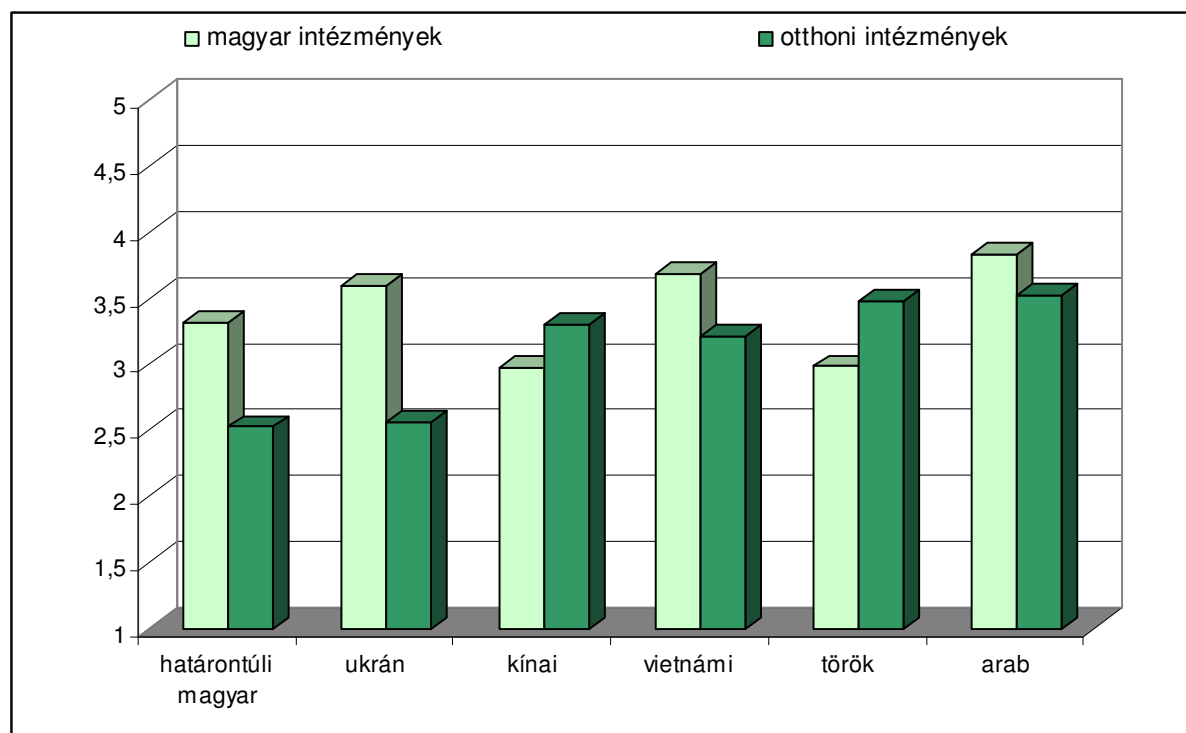
A Magyarországon élő migráns csoportokat nagyfokú bizalom hatja át. A többség közepesen bízik a magyarokban, ennél valamivel jobban a diaszpórájuk tagjaiban, de leginkább az anyaországbeliekben. Ez alól a vietnamiak és az arabok kivételt jelentenek. A vietnamiak ugyanis ha ugyan nem is nagy eltérésekkel de legjobban a magyarokban, valamivel kevésbé a diaszpóra tagjaiban, és még kevésbé a Vietnámban élőkben bíznak. Az arabok az anyaországbelieket tüntetik ki leginkább a bizalmukkal, utána a magyarok következnek, és legkevésbé a saját diaszpórájukban bíznak.

18. ábra: A magyarok, a saját csoport és az otthonmaradottak iránt érzett bizalom, migráns csoportok szerint (skálaátlagok 1-5 fokú sálán)

A magyarországi intézményekbe vetett bizalom mértéke a Kárpátaljáról érkezett két migráns csoport kivételével minden migráns csoport esetében ugyanolyan, mint a magyar emberek iránt érzett bizalom. Viszont az anyaországban hagyott honfitársak iránti bizalom sokkal erősebb, mint az anyaország intézményeibe vetett bizalom. Ez alól csak a kínaiak jelentenek kivételt, akik minden tekintetben visszafogottan nyilatkoznak a bennük rejlő bizalom nagyságáról. Két olyan csoportot találtunk, amely a hazai intézményekben inkább bízik, mint a magyarországiakban: ezek a kínaiak és a törökök.

19. ábra: A magyarországi és az otthoni intézményekbe vetett bizalom mértéke migráns csoportok szerint (skálaátlagok 1-5 fokú sálán)

Egyetlen olyan tényező létezik, amely minden migráns csoport esetében magas fokú bizalom tárgya, és ez a saját egyház. A saját egyházukban azok is jobban bíznak, akik ateistáknak vallják magukat. Az európai Unió intézményei nem jelentenek fontos támaszt ebben a dimenzióban a migránsok számára, bár az Unió intézményei iránt az átlagnál valamivel erősebb bizalmat táplálnak.

Összességében, a bizalom különféle lehetséges megnyilvánulásait együttesen kezelve azt mondhatjuk, hogy az arabok és a törökök tűnnek a legbizalomtelibbnek, és a kínaiak és a határon túli magyarokban van a legtöbb gyanakvás.

5.6. A kötődés mértéke

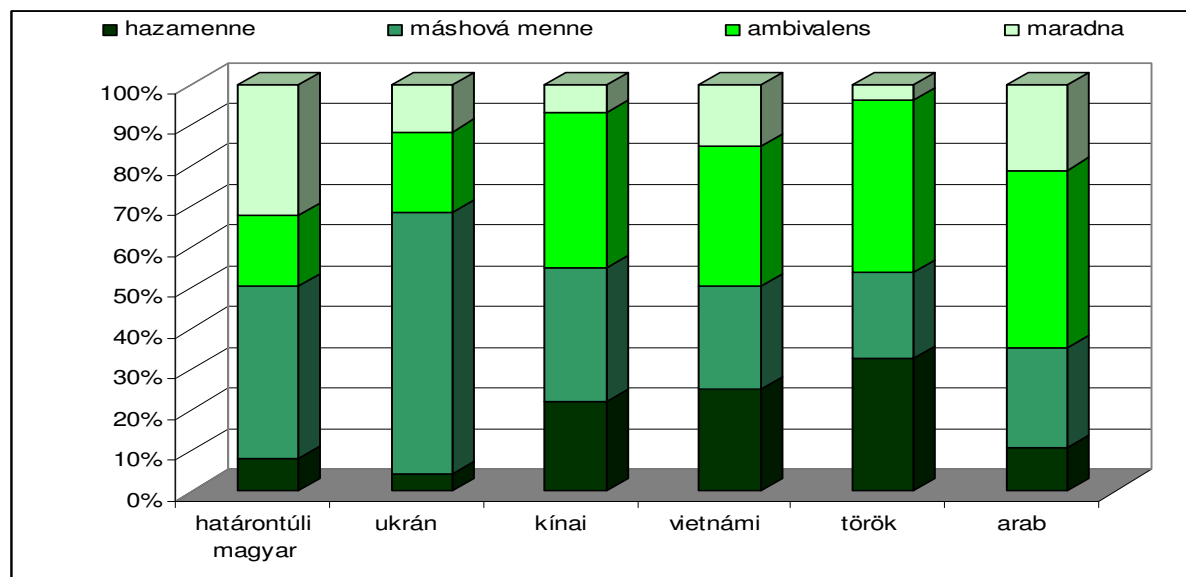
A migránsok integrációjának fontos jelzőszáma, hogy inkább az anyaországhoz és a saját etnikai csoportjához, vagy inkább a befogadó országhoz kötődnek-e. Adataink azt mutatják, hogy a migráns csoportok igen sok és erős szállal kötődnek szülőföldjükhöz és saját migráns csoportjukhoz. A határon túli magyarok legerősebben saját sorstársaikhoz kötődnek, azaz azokhoz a magyarokhoz, akik Magyarország határain túl élnek, de természetesen Magyarországhoz is szoros szálakon kapcsolódnak. Az ukránoknak honfitársaik jelentik a legerősebb kötést, de Magyarországhoz, Ukrajnához és a más országban élő ukránokhoz is közel érzik magukat. A kínaiak számára csak Kína és az ott élő kínaiak jelentik a kötődést. A vietnamiak viszont ezzel épp ellentétesen mindenkihez és szorosan kapcsolódnak. A törökök éppen úgy mint a kínaiak csak az anyaországhoz és az ott élőkhez mutatnak kötődést. Az arabokban viszont sajátos nosztalgia él, ami nem az emberekre hanem az elhagyott hazára irányul.

4. táblázat: A kötődés mértéke a különböző migráns csoportokban (skálaátlagok, 7 fokú skálán)

	határontúli magyar	ukrán	kínai	vietnami	török	arab
megkérdezett származási országához	4,24	5,26	6,12	5,80	5,86	5,48
származási országában élő saját etnikai csoportjához	5,62	5,59	5,94	5,42	5,71	4,81
Saját, más országban élő migráns csoporthoz	5,72	5,06	4,92	5,15	4,74	4,14
Saját, Magyarországon élő migráns csoporthoz	3,89	3,96	3,80	5,90	4,11	3,00
Magyarokhoz	4,99	4,76	4,14	5,25	4,26	4,13
Magyarországhoz	5,55	5,45	4,70	5,57	4,75	4,57
Magyarországon élő más migráns csoportok	3,04	3,29	3,59	5,29	3,40	3,02
Európához	4,33	4,42	4,48	5,85	4,27	3,92

A migránsok többsége nem bánta meg igazából, hogy elhagyta szülőhazáját, csak a törökök, a kínaiak és a vietnamiak között találunk nagyobb arányban olyanokat, akik legszívesebben hazaköltöznének (33, 22 és 25 százalék). A Magyarországon való végleges letelepedés szándéka a kárpátaljai magyarokban és az arabokban a legerősebb (32 és 21 százalék). A törökök és a kínaiak a legkevésbé biztosak abban, hogy Magyarországon akarnak maradni. Az ukránok majd kétharmada (62 százalék) Magyarországot a migráció átmeneti állomásának tekinti. Bizonytalan a végleges letelepedés-továbbvándorlás-hazaköltözés tekintetében mind a négy nem Európából érkező migráns csoport (35-42 százalék).

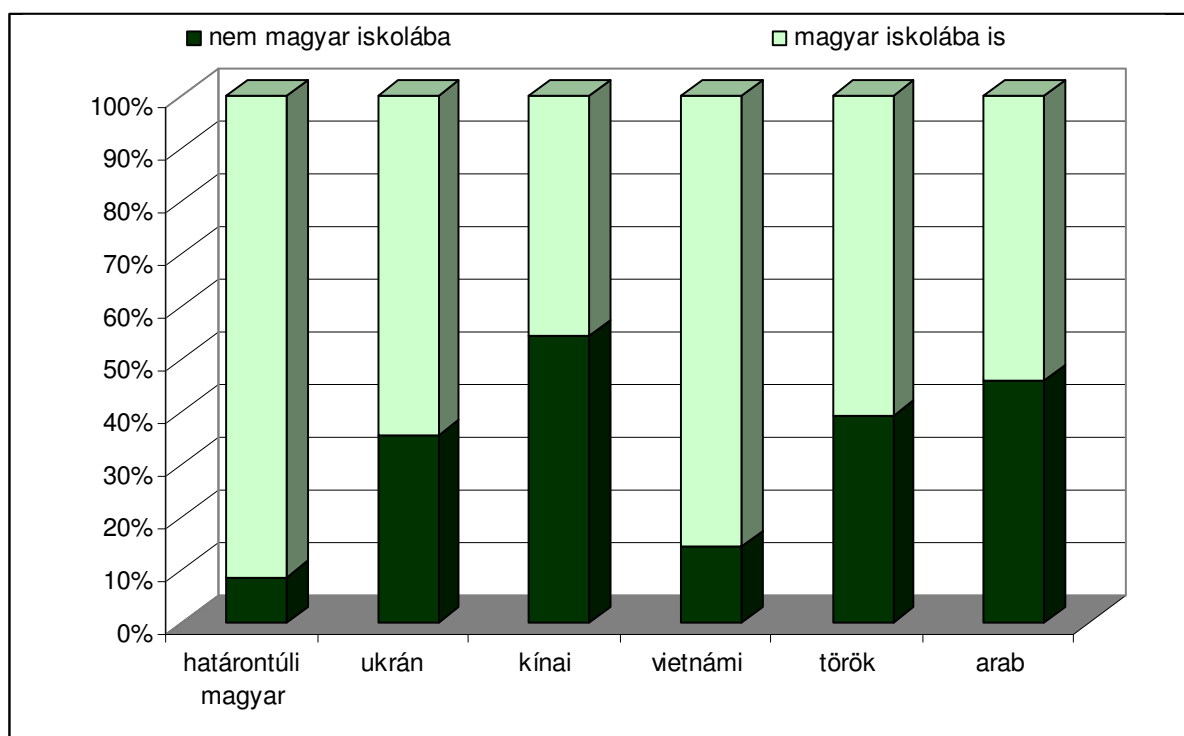
20. ábra: A végleges letelepedés vs. elköltözési szándék a különböző migráns csoportokban (százalék)

A gyerekek (akár hipotetikus) iskolaválasztása jó jelzőszáma lehet a migránsok Magyarországhoz való integrációs szándékának és kötődésének, hiszen azok a családok, akik a saját tanyelvű, illetve nemzetközi iskolákat preferálják, valószínűleg nem tekintik Magyarországot végleges hazának a gyerekeik számára.

Azt a kérdést, hogy a gyerekeit magyar, külföldi vagy a saját etnikai csoportjának nyelvén oktató iskolában járatná-e nemcsak azoknak tettük fel, akiknek van iskoláskorú gyereke, hanem azoknak is, akiknek már felnőttek a gyerekei, illetve azoknak is, akiknek (még) nincs iskoláskorú gyereke. Az előbbieknél a már felnőtt gyerekek korábbi iskolájára kérdeztünk rá, az utóbbiaknál pedig arra voltunk kíváncsiak, hogy mik a tervei a gyerekek iskoláztatása tekintetében.

21. ábra: Integrációs hajlandóság, a gyerekek iskolaválasztása a különböző migráns csoportokban (százalék)

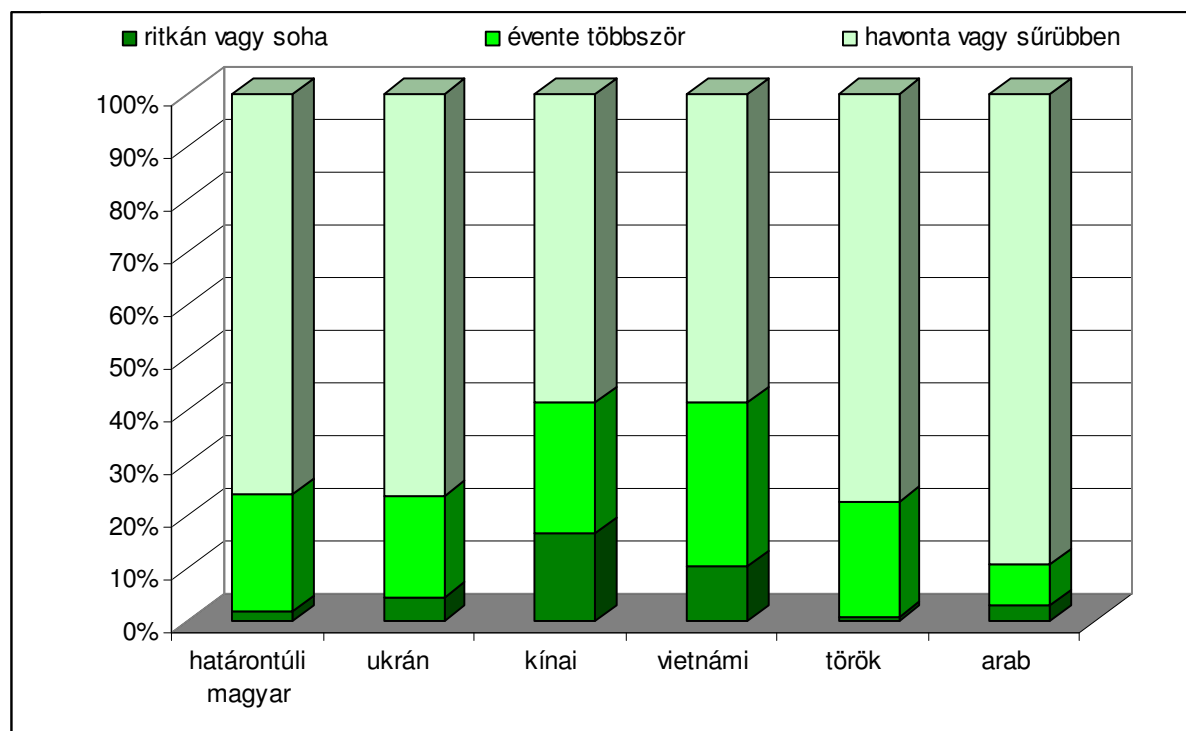

Értelemszerűen a kárpátaljai magyarok zöme magyar tanyelvű iskolát választ, és kis részük preferál nemzetközi iskolát. A kínaiak esetében a legkisebb azok aránya, akik a gyerekeiket magyar tanyelvű iskolába járatják. Az ő választásuk az esetek többségében kínai tanyelvű iskolákra esik. Az arabok, a törökök és az ukránok között is szép számmal találunk olyanokat, akik nem magyar nyelvű iskolát választanának, de mivel saját etnikai nyelvükön működő intézményeik nincsenek, ezért ők nemzetközi iskolákban gondolkodnak. A vietnamiak körében rendkívül közkedveltek a magyar nyelvű iskolák, és ennek nem pusztán az az oka, hogy nincsenek saját tanyelvű intézményeik, de az is, hogy a gyerekeik számára magyarországi karriert képzelnek el.

A migráns számára a kötődés másik iránya az elhagyott anyaország. Láttuk, hogy az anyaországhoz való lelki kötődés minden migráns csoportnál meglehetősen erősen jelentkezik. A szülőföldhöz, az otthon hagyott családtagokhoz, barátokhoz való kötődés

mértékéről pontosabb információt nyújt annak bemutatása, hogy milyen gyakorisággal tartanak kapcsolatot a migránsok az otthoniakkal. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy az otthoniakkal való kapcsolattartás (internet, telefon) valamelyest torzítottan jelzi a szülőföldhöz való ragaszkodást, hiszen az anyaország infokommunikációs penetrációja befolyásolja, hogy az interneten illetve a telefonon mennyire nehézkes vagy egyszerű az érintkezés.

22. ábra Az anyaországi rokonokkal való kommunikáció gyakorisága a különböző migráns csoportokban (százalék)

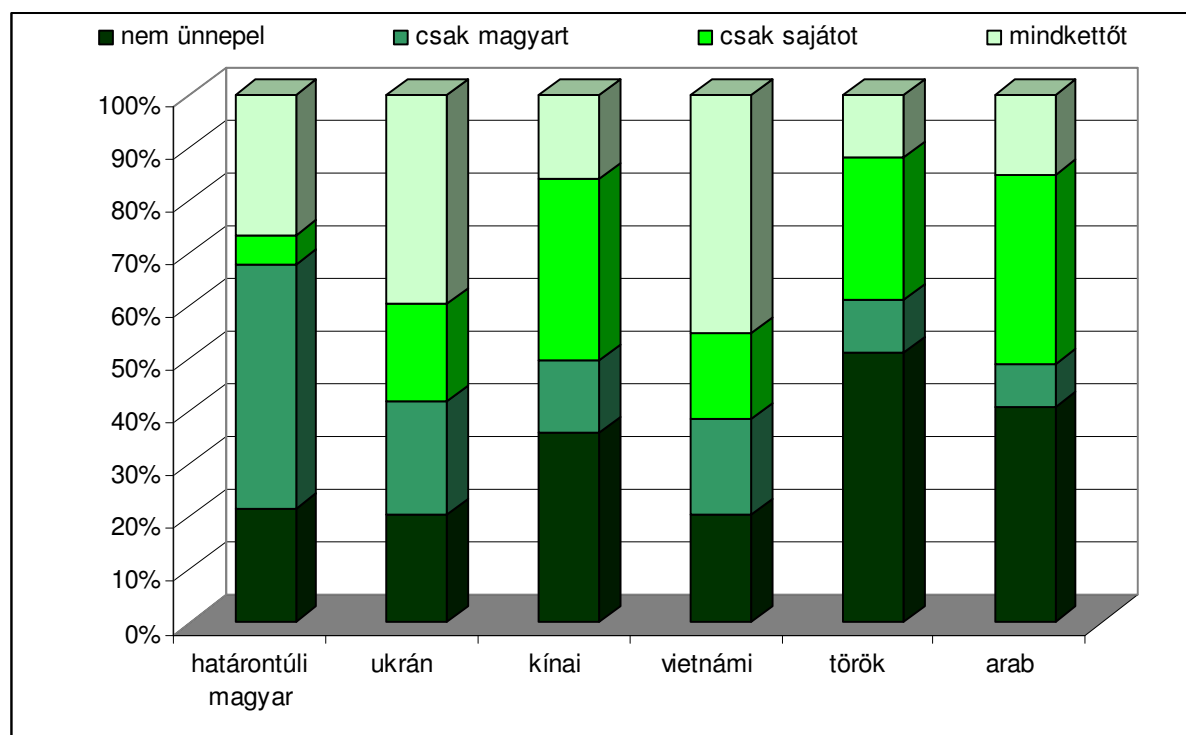
Ennek megfelelően a kínaiak és a vietnamiak körében fordul elő számottevően, hogy elvétele vagy évente maximum néhányszor tudnak kapcsolatot létesíteni az otthoniakkal. Viszont a kárpátaljai magyarok és ukránok esetében a földrajzi közelség és az internet-penetráció lehetővé tenné a sűrű érintkezést az otthoniakkal. Közel 20 százalékuk azonban nem él ezzel a lehetőséggel. Ez arra utalhat, hogy számukra a migráció távolságtéremtést eredményezett az anyaországtól. A törökök, és különösen az arabok között a viszonylag nagy földrajzi távolság ellenére és a feltehetően nagy infokommunikációs nehézségek ellenére intenzív az otthon maradtakkal való kommunikáció.

Az otthoniak meglátogatása, a hazautazás még inkább függvénye a földrajzi távolságnak és a migráns anyagi lehetőségeinek. Ennek megfelelően a kárpátaljai magyarok és ukránok háromnegyed része évente többször is hazalátogat. A kínaiaknak és a vietnamiaknak viszont alig 20 százaléka engedheti meg magának, hogy évente egyszer hazalátogathasson. Érdekes viszont, hogy a törököknek több mint fele évente többször is elutazik Törökországba. Az araboknál viszont ez az arány kevesebb mint egyharmad.

A magyar viszonyokhoz való alkalmazkodás lehetséges indikátorai, hogy a bevándorlók mennyire barátkoztak meg a magyar konyhával, mennyire szerették meg a magyar zenét, és jelentenek-e számukra bármit is a magyar ünnepek. Az eredmények nem igazán meglepőek: a

kínaiak, a vietnamiak és a törökök a hazai ételeiket preferálják (80-90 százalék), és 65-70 százalékuk kizárólag saját országuk zenéjét hallgatja. A kárpátaljai magyarok jelentik a másik szélső pontot, többségük magyar ételeket és magyar zenét fogyaszt. Az ukránok és az arabok egyfajta távolságot tartanak mind a befogadó-, mind az anyaországbeli szokásoktól, ízlésük a nem speciálisan magyar vagy ukrán/arab hagyományokat preferálja.

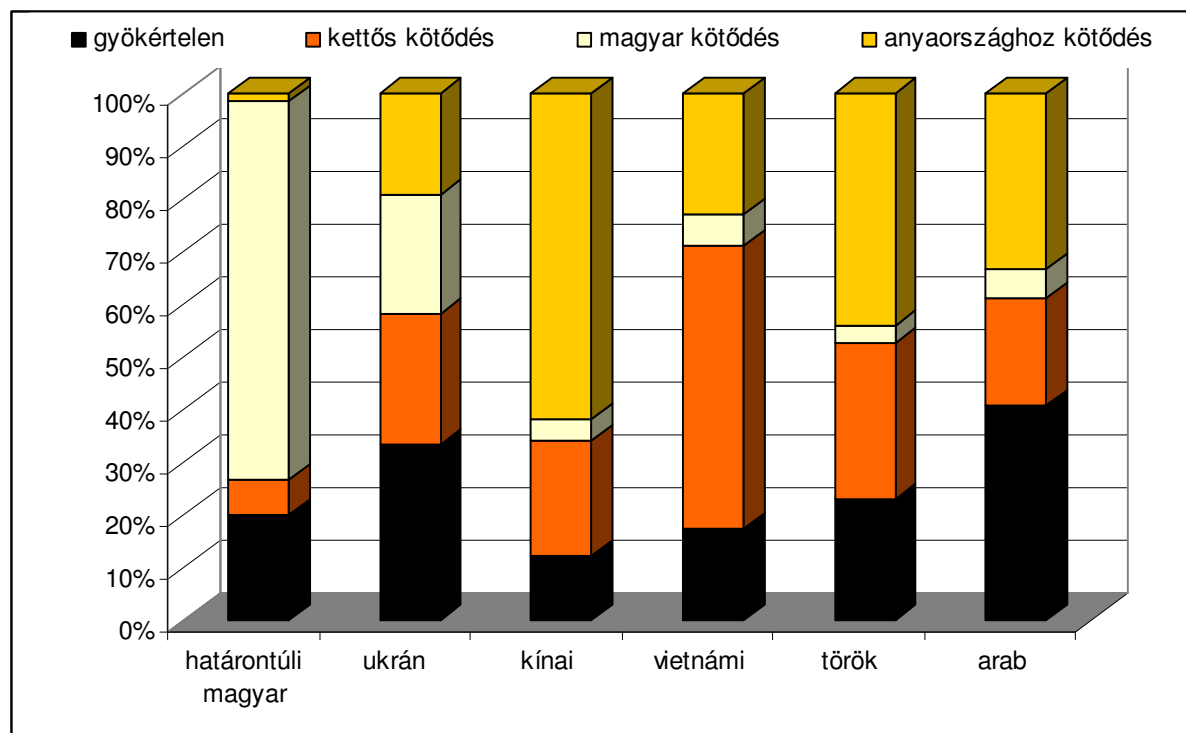
23. ábra A magyarországi és az anyaországi nemzeti ünnepek megtartása a különböző migráns csoportokban (százalék)

Az arabok és a kínaiak több mint egyharmada csak a saját nemzeti ünnepeit tartja meg. Valamivel kevesebb mint 10 százalékuk viszont már csak a magyar nemzeti ünnepeket üli meg. Több mint egyharmaduk a nemzeti ünnepekkel egyáltalán nem foglalkozik, valamivel több mint 10 százalékuk viszont mindkét nemzet ünnepeit megtartja. A vietnamiakra és az ukránokra kevésbé jellemző, hogy csak a saját nemzeti ünnepei volnának fontosak számukra, és magasabb közöttük azoknak az aránya, akik csak a magyar nemzeti ünnepeket ülik meg. Viszonylag ritka náluk az ünnepekkel nem foglalkozók aránya, és magas azoké, akik saját országuk és a magyar ünnepeket is megtartják. A törökök többsége számára a világi ünnepek egyáltalán nem fontosak, de ha mégis, akkor inkább a török nemzeti ünnepeket tartják meg. A kárpátaljai magyarok válaszai meglepetéssel szolgáltak: igaz, hogy többségük csak a magyar ünnepeket ülik meg, de olyanokat is találunk közöttük szép számmal, akik az ukrán nemzeti ünnepeket is tartja.

A kötődés kulturális szimbolikus jegyei segítségével összefoglaló képet alkothatunk arról, hogy az egyes migráns csoportok között milyen arányban vannak azok, akik már elvesztették az anyaországhoz való kötődés érzetét, de még nem fűzik őket erős szálak a befogadó országhoz sem. Mekkora azok aránya, akik még mindig az anyaország iránt éreznek magukban erős kötődést, illetve azoké, akik már inkább Magyarországhoz tartóznak érzik magukat? És végül, mekkora az egyes migráns csoportban a kettős kötődésűek aránya?

24. ábra: A kulturális-szimbolikus kötődés típusai a különböző migráns csoportokban (százalék)

A

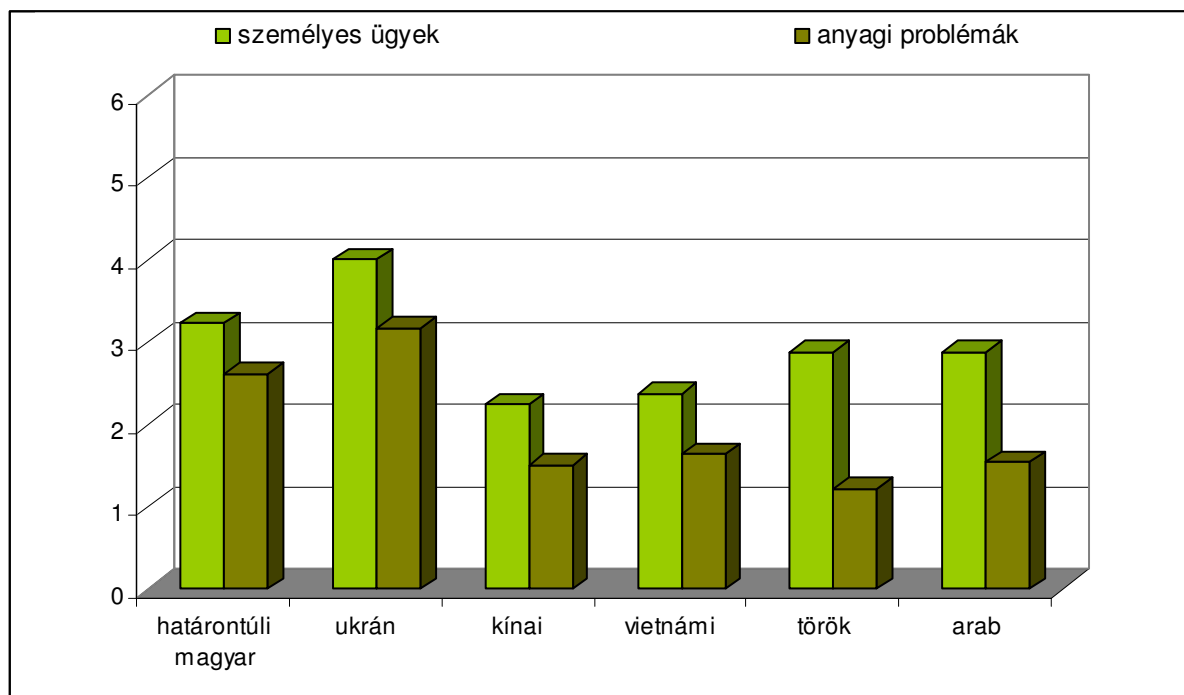
24. ábra jól mutatja, hogy az egyes migráns csoportoknak a szimbolikus kötődés típusai mentén igen különböző profilja van. Az arabok és ukránok között relatíve magas a gyökértelenek aránya, a vietnamiakra az erős kettős kötődés jellemző, a kínaiakat még mindig erős szálak fűzik az anyaországhoz, a törökökre is jellemző az anyaországhoz kötődés, bár a kettős kötődésük aránya is számottevő, míg a kárpátaljai magyarok elsősorban Magyarországhoz kötődnek. Bár a gyökértelenség érzet nagyon különböző mértékben fordul elő az egyes migráns csoportokban az általánosságban is kijelenthető, hogy ez a *sehová-sem-tartozás* érzése nem függ össze a saját migráns karrier megítélésével, és nem igaz az, hogy az anyagi helyzetükkel elégedetlenek érzik magukat gyökértelennek.

6. A migránsok kapcsolati hálója

A migránsokkal foglalkozó szakirodalom ma már evidensnek tekinti, hogy a kapcsolati háló szorosan összekapcsolódik az integráció sikerével. Ha egy migránsnak sikerül nagy létszámú kapcsolati hálót kiépítenie a befogadó országban, ez nem csak az izoláltság-érzetet csökkenti, hanem segíthet a lakásszerzésben, a munkavállalásban, és a hivatali útvesztőkben való eligazodásban. A kapcsolati háló összetétele azonban szegregációhoz is vezethet, hiszen ha csupa diaszpóra tagból áll, akkor ez elsősorban a megtelepedés első nehézségein és a lelki, érzelmi problémákon segíti át a bevándorlót, de nem viszi közelebb a magyar társadalomba való integrálódáshoz. Ennek fényében tartjuk különösen fontosnak a migráns csoportok network-jének feltérképezését, mégpedig két szempontból is: mekkora a kapcsolati háló nagysága, és etnikailag mennyire zárt vagy nyitott.

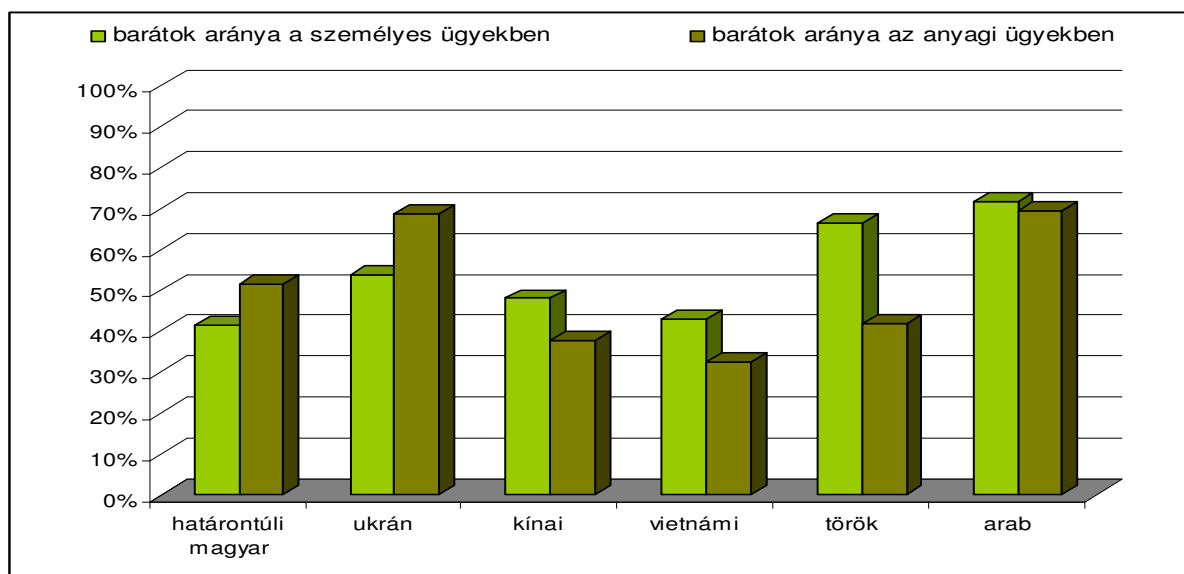
A kapcsolati hálót két szituációs kérdéssel térképeztük fel. Az első annak a network-nek a jellemzőit írja le, amelyre a fontos személyes ügyek megtárgyalásakor számíthatnak a válaszadók. A második a munkakeresés vagy pénzsűke esetében számba jöhető network-re vonatkozott. Mindkét szituációban legfeljebb 6 kapcsolatot lehetett feltüntetni.

25. ábra A kapcsolati hálók átlagos nagysága a különböző migráns csoportokban (átlagok)

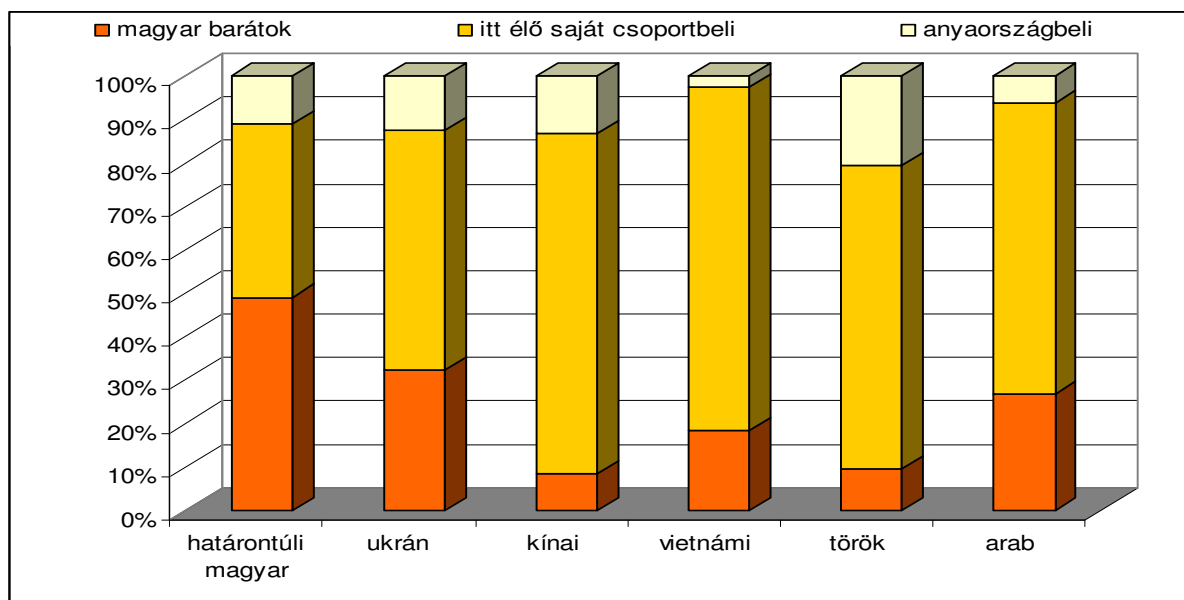
A migráns csoportok meglepően nagy létszámú kapcsolati hálóval rendelkeznek, és különösen a személyes problémák megoldásában kaphatnak sok embertől segítséget. A munkakeresésben és az anyagi ügyek megoldásában kevesebb támogatóra számíthatnak, és különösen a törökök és a kínaiak hálója szegényes ezen a téren. A széles kapcsolati háló azonban magába foglalja a családot és a távolabbi rokonságot is. A következő ábra azt mutatja be, hogy a migráns csoportok network-je csak 40-60 százalékban áll barátokból vagy munkatársakból, a többiek a tágabb-szűkebb családhoz tartoznak. Valószínűleg a nagy földrajzi távolság is közrejátszik abban, hogy a kínaiak-vietnamiak esetében a kapcsolati háló zömmel rokonokból és családtagokból áll, szemben az arabokkal akik mindkét szituációban elsősorban barátokra (70 százalék), és csak kisebb részben támaszkodnak a rokonokra és családtagokra.

26. ábra: A barátok aránya a kapcsolati háló összetételében a különböző migráns csoportokban (átlagok)

A kínaiak, vietnamiak, törökök, arabok esetében a személyes ügyeknél inkább a barátok, az anyagi problémáknál viszont inkább a rokonság és a család szerepe dominál. A kárpátaljaiak esetében ez éppen fordítva van, ott a személyes ügyekben inkább a családtagokra-rokonokra, anyagi problémáknál viszont inkább a barátokra számítanak.

27. ábra A kapcsolati háló etnikai összetétele a különböző migráns csoportokban (átlagok)⁴⁸

⁴⁸ A kapcsolati háló etnikai összetételét szemléltető ábrán a két szituációval leírt network-öt összesítve szerepeltetjük, de úgy, hogy a kapcsolati hálóban a családtagok és a rokonok nem szerepelnek, hiszen ők értelemszerűen a saját etnikai csoportot reprezentálják.

A migráns csoportokra jellemző viszonylag kiterjedt kapcsolati háló azt jelzi, hogy a bevándorlók nem izoláltan élnek Magyarországon. Azonban az a tény, hogy a network-ökben szép számmal találunk családtagokat és rokonokat is, inkább szegregációs jelzésként értelmezhető. Ezt erősíti meg a kapcsolati hálók etnikai összetételét mutató 27. ábra. A migránsok csak elvétve barátkoznak magyarokkal, kapcsolati hálójuk zöme a nálunk élő saját etnikai saját etnikai csoport tagjaiból tevődik össze. Természetesen a kárpátaljai magyarok kivételt jelentenek, hiszen barátaik majdnem fele magyarországi magyar. Valamelyest meglepő, hogy az ukránok és az arabok kapcsolati hálójában relatíve sok magyar található, míg a kínaiaké és a törököké szinte csak nálunk, illetve az anyaországban élő honfitársukból áll.

Összegzésképpen azt mondhatjuk, hogy a migránsok kapcsolati hálójának nagysága nem egy hagyományos értelemben vett beágyazottságot jelez, hanem családtagokból és rokonokból álló közösséget. Ráadásul a network-nek az a része, amely nincs rokoni kapcsolatban a kérdezettekkel, zömmel a saját etnikai csoporthoz tartozik. Tehát a kapcsolati háló mentén az integrálódásnak csak egészen halvány jelei fedezhetők fel.

7. Migrációs stratégiák

Az eddigi fejezetekben bemutattuk hat, Magyarországon élő migráns csoport fontosabb demográfiai jellemzőit, láttuk, hogy viszonylag friss bevándorlókat éppen úgy találunk közöttük, mint olyanokat, akik több évtizede élnek nálunk. A hat csoport sok szempontból eltérő migráns karrierrel jellemezhető, és nagyon különböznek abban is, hogy kulturális, nyelvi vallási hátterük mennyire esik távol a magyarokétól. Ebből következően eltérő mértékben kötődnek Magyarországhoz és a magyarokhoz, másként ítélik meg a bevándorló sors nehézségeit, és abban is különböznek, hogy a Magyarországon való letelepedésüket jó vagy megváltoztatandó döntésnek tekintik-e. A határon túli magyaroknak semmiféle nyelvi nehézséggel nem kell megküzdeniük, a többi csoport tagjai számára viszont nem csak egyszerűen a magyar nyelv elsajátítása jelent nagy kihívást, de számolniuk kell a magyar lakosság bevándorlókkal szembeni előítéleteivel is.

Egy bevándorló, amikor megérkezik egy idegen országba, tudatosan vagy sodródva többféle stratégia közül választhat. Elkövethet mindent annak érdekében, hogy átvegye az ország szokásait, megtanulja a nyelvét, állampolgárságot szerezzen és véglegesen letelepedjék. Lehetőségek híján vagy belső meggyőződésből azt az utat is választhatja, hogy saját diaszpórájánál keres menedéket, a migráns társak segítségével keres munkát, jobbra csak az anyanyelvét használja, nem barátkozik magyarokkal, azaz a befogadó társadalom tagjaitól szegregált módon él. Létezik egy harmadik migráns karrier is, amit a szakirodalom transznacionális migrációnak nevez. Ebben az esetben a migráns élethelyzet nem egyszerűen a befogadó ország lokalitásában, hanem a kibocsátó és befogadó ország között zajlik, sőt a migráns a fizikai helyváltoztatással egy olyan globális rendszer részévé válik, amelyet gazdasági, pénzügyi, személyes kapcsolatokon szerveződő szálak tartanak össze. Ebben a rendszerben az anyagi gyarapodás, a jobb életminőség elérése, vagy a vállalkozás sikere jelenti a fő célt, és a célország annak függvényében változik, hogy éppen hol kínálnak a legjobb lehetőségek. A transznacionális migráns kognitív eszközkészlete (mindennapi interakciós normák, nyelv, ismeretek, öltözködés stb.) egy széles palettán mozog és a lokalitástól függően rugalmasan igazodik a lokális elvárásokhoz. A transznacionális migráció így jól megférhet a szegregációs stratégiával, hiszen minden attól függ, hogy a gazdasági érdekek merre orientálják. Nyíri Pál a budapesti kániakról írva így foglalta össze a transznacionális

migráns típusát: „[a kínaiak többsége] folyamatosan és állandóan alkalmazkodva mérlegel számos tényezőt, melyek között szerepel a lehetséges jövedelem és mobilitás, a legális tartózkodáshoz való jog, az életminőség és a társadalmi ranglétrán felfelé való elmozdulás esélyével kecsegtető iskoláztatáshoz való hozzáférés a gyermekeik számára”.⁴⁹

E három migrációs stratégia többé kevésbé megragadható volt kutatásunkban is. Az *asszimilációs stratégia* esetében feltételeztük, hogy a bevándorló már hosszabb ideje él Magyarországon, ha újra döntenie kellene, ismét ezt az országot választaná célországnak, legalább közepes szinten tud magyarul, nem érez társadalmi távolságot a befogadó társadalom tagjaival szemben. Ennek megfelelően a kapcsolati hálójában relatíve sok magyar található, nem kizárt, hogy magyar házastársat választ magának. Bízik a magyar intézményekben, gyermekeit magyar tannyelvű iskolába járatja, anyagi szempontból a migrációját sikeresnek tekinti, és ennek megfelelően sokkal elégedettebb az életével, mint a más stratégiát választó migránsok. Úgy véli, hogy a bevándorlóknak kedvező a helyzete Magyarországon, szeretne magyar állampolgárságot szerezni. Ebben a csoportban a legnagyobb az ingatlantulajdonosok száma, ami ugyancsak a végleges letelepedés szándékát jelzi.

A *szegregációs stratégia* néha azok osztályrészéül jutott, akiket nem anyagi motiváció hajtott, hanem politikai kényszer űzött el az országából. Akár politikai, akár gazdasági okok miatt hagyta el valaki hazáját, a szegregációs stratégiát követő bevándorló nem veszítette el érdeklődését a kibocsátó ország ügyei iránt, mai is erősen kötődik az anyaországhoz, az itt élő diaszpóra tagjaiban jobban bízik mint a magyarokban, alig tud magyarul, és ennek megfelelően jobbra csak honfitársaikkal barátkozik. Migrációja lefelé mobilitást eredményezett, gyökértelennek érzi magát az új hazában, sokkal jobban bízik az anyaországbeli intézményekben mint a magyarországiakban, és kulturálisan is a szülőföldjéhez kötődik, tartja a szokásokat, ünnepeket. Úgy gondolja, hogy Magyarországon rendkívül nehéz sors vár a bevándorlókra, és legszívesebben soha sem hagyta volna el a szülőhazáját.

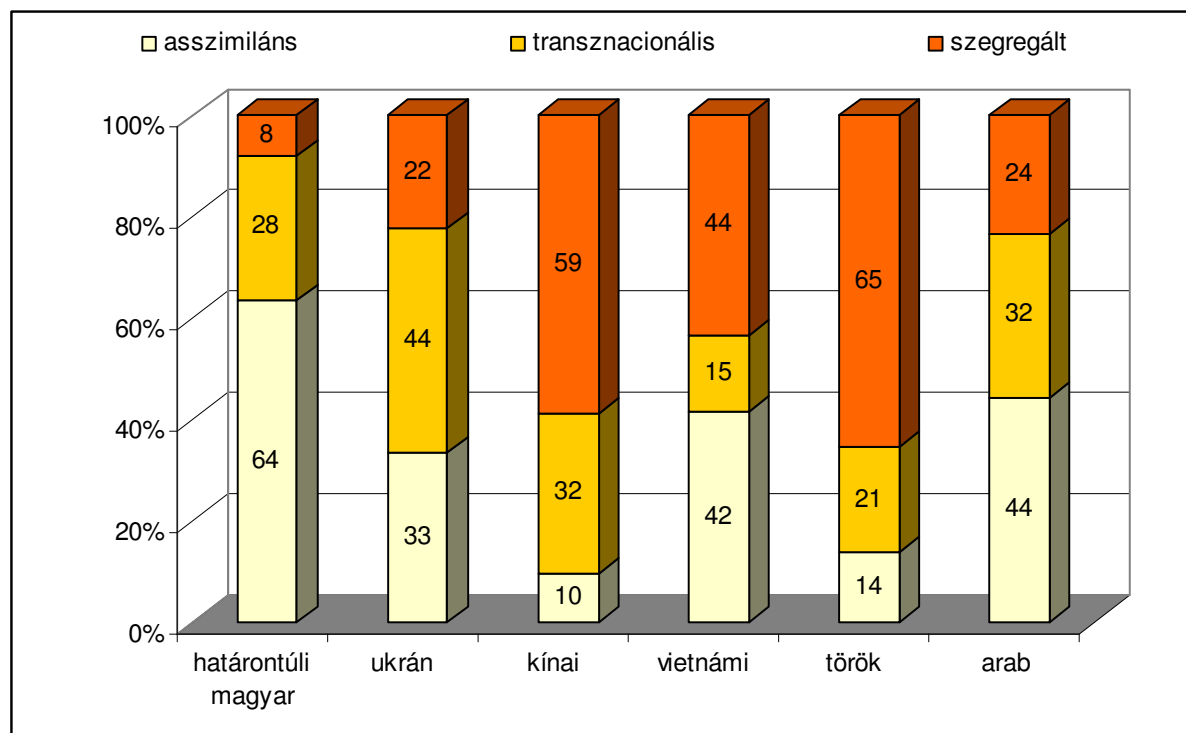
A legnehezebb dolgunk a *transznacionális stratégia* empirikus megragadásával volt. Az ilyen stratégiát követő bevándorlók szülőhazájukat gazdasági okokból hagyták el, ha újra dönthetnének, újra a migráns sorsot választanák, de semmiképpen nem óhajtának magyar állampolgárokká válni, hiszen gondolkodás nélkül tovább állnának, ha egy másik ország jobb lehetőséget kínálna. Nem beszélnek és nem is akarnak megtanulni magyarul, és a gyerekeiket főképp nemzetközi iskolákba járatják. A kapcsolati hálójuk rendkívül gazdag, sok-sok baráttal rendelkeznek, de sem a magyarok sem a többi migráns csoport iránt nem éreznek különösebb bizalmat, igaz nem is ellenségesek velük szemben. Bár nem mutatnak különösebb érdeklődést az anyaország ügyei iránt, mégis rendkívül intenzív kapcsolat fűzi őket az otthon maradottakhoz. Ezek a kapcsolatok az „üzlet” bonyolítását segítik elő. A migrációjuk sikeres, hiszen magasabb életszínvonalat értek el Magyarországon, mint otthon, de amikor az életszínvonalukat megítélik, elsősorban az európai emberekhez viszonyítják a saját helyzetüket. Nagyfokú bizalommal fordulnak ez Európai Unió intézmények felé, és szívesen költöznének akár távoli országokba is, de a szülőhazájukba nem vágnak vissza.

Eleve feltételeztük, hogy a különböző migráns stratégiák nem laboratóriumi tisztasággal mutathatók ki a különböző bevándorló csoportok karrierjében, de azt reméltük, hogy a domináns stratégiák mégiscsak kirajzolhatók lesznek. A különböző stratégiák jellegzetes alakzatait klaszterelemzés segítségével találtuk meg. A három klasztercsoport markánsan különböző stratégiákat különített el. Az első típusba az asszimilánsok tartoztak, és mint a 28. ábra mutatja, arányuk igencsak különbözik az egyes bevándorló csoportokban. A második

⁴⁹ Nyíri Pál (2002): Új ázsiai migráció Kelet-Európába: a magyarországi kínaiak. Tér és Terep 2002 169. oldal

csoport azoké, akik Magyarországot nem tekintik végső állomásnak. A harmadik típusba azok tartoznak, akiket egyfajta szegregáció jelleméz. Fontos megjegyeznünk, hogy a migrációs stratégiák tipológiájánál nem pusztán azt vettük figyelembe, hogy a válaszadók fontolgatják-e a továbbvándorlást, vagy végleges a letelepedési szándékuk Magyarországon, hanem azt is, hogy életvitelükben találunk-e olyan mozzanatokat, amelyek tartós magyarországi berendezkedésre utalnak⁵⁰, vagy inkább az ideiglenes itt tartózkodásra utaló jegyek vannak túlsúlyban.

28. ábra Migrációs stratégiák a bevándorló csoportokban (százalék)

A **határon túli magyarok** esetében azt várnánk, hogy egyértelműen az asszimilációs stratégia jellemzi őket, hiszen a határon túlról való átköltözésük legfőbb célja kimondottan az, hogy „beolvadjanak az anyanemzetbe”. Ehhez képest meglepetéssel tapasztalhatjuk, hogy az asszimilációs stratégia bár népszerű körökben, de ez csak a válaszadók kétharmadát jellemzi (64 százalék). Életszínvonalukat tekintve sikereseknek mondhatók, és a migráció kifejezett javulást eredményezett e tekintetben. Beágyazottságukat jelzi, hogy mind a magyar intézmények, mind a magyar emberek iránt bizalmat éreznek, kapcsolati hálójukban többségben magyarországi magyarok találhatók, és őket sem a hazaköltözés, sem a továbbvándorlás gondolata nem foglalkoztatja.

A határon túli magyarok 28 százalékuk transznacionális kategóriába tartozik. Az ő esetükben nem beszélhetünk azonban klasszikus értelemben vett transznacionális migrációról, hiszen nem fűzik őket sem gazdasági, sem vallási, sem politikai szálak egy földrajzilag szétszórt globális közösséghez. A továbbvándorlás szándékának megjelenése valószínűleg annak köszönhető, hogy bár szoros lelki szálak fűzik őket Magyarországhoz, az egzisztenciális

⁵⁰ Ennek köszönhető, hogy arra a direkt kérdésre adott válaszok, hogy továbbvándorolnának-e, eltérhetnek az adott migránscsoportra jellemző stratégiáktól.

szempontok a továbbvándorlás mellett szólnak. Erre utal, hogy az magyarországi életszínvonalukat kedvezőtlenebbül ítélik meg, mint azok a határon túliak, akik már asszimilálódtak. Továbbvándorlásukat segítheti, hogy ők rendelkeznek a legnépesebb kapcsolati hálóval, és barátaik között határon túli és magyarországi magyar épp úgy található, mint külföldi

A szegregációs stratégia a határon túlról érkezett magyarok esetében (8 százalék) frusztrációt, perifériára szorult állapotot jelez. A határon túlról érkezett magyarok esetében, mint ahogy már említettük általában is jellemző, hogy mind a magyarországi intézmények, mind a magyar emberek iránt nagyfokú bizalmatlanságot éreznek. A magyarországi intézmények iránti bizalmatlanság a szegregált csoport esetében erős, 5 fokú bizalmi skálán mérve az átlag csupán 2,6, és a magyar emberek iránt még kevésbé táplálnak bizalmat, hiszen a bizalomindex átlagos értéke mindössze 2,3. Ez a nagyfokú bizalmatlanság a bennük rejtőző erős frusztrációérzetre utal. A szegregációs stratégiát követő kárpátaljai magyarok számára a migráció anyagi szempontból cseppet sem mondható sikeresnek, hiszen életszínvonalukat alacsonyabbnak érzik, mint a többi határon túlról érkezett magyar, és ugyancsak a többi határon túli magyarral ellentétben migrációjuk életszínvonal romlást eredményezett. Ami talán meglepő, hogy szociális izoláltság jellemzi őket, hiszen kapcsolati hálójuk relatíve szűk (maximum 1-2 barátjuk van), és alig találni benne magyarországi magyart (a magyarországi magyar barátok aránya ebben a szűk network-ben mindössze 7 százalék). E csoport perspektívája tekintetében egyetlen dolog ad okot optimizmusra, ők viszonylag rövid ideje érkeztek Magyarországra és könnyen lehet, hogy pillanatnyi állapotuk csak a migráns lét kezdeti nehézségeit tükrözi.

Az **ukránok** relatív többsége transznacionális migráns (44 százalék). Minden jel arra mutat, hogy az ő esetükben sem beszélhetünk „igazi” transznacionális stratégiáról, hanem egyszerűen anyagi szempontoktól vezérelt továbbvándorlási szándékról. Rendkívül nagy kapcsolati hálójuk (átlagosan több mint 6 barátjuk van, és közöttük sokféle náció tagjai) azt jelzi, hogy a migráció során nagy kapcsolati tőkét mozgatnak, és ennek hasznát a továbbvándorlás során is élvezhetik.

Az ukránok egyharmada asszimilánsnak mondható. Számukra jelentette a migráció a legnagyobb életszínvonal javulást, és általános elégedettségük a végleges megtelepedésük szándékát jelzi. Némi meglepetésre szolgált, hogy az ukránok között mindössze 22 százalék volt a szegregáltak aránya. Erre a szegregált csoportra is jellemző egyfajta anyagi sikertelenség, ám az ő esetükben ez nem magyarázható azzal, hogy később érkeztek volna mint sikeresebb honfitársaik. Az azonban igaz, hogy az ide tartozó ukránok mindössze fele rendelkezik állandó munkahellyel, szemben az első két csoportba tartozókkal, akiknek háromnegyede teljes munkaidejű állással rendelkezik.

A **kínaiak** többségét a szegregációs helyzet jellemzi (59 százalék). A nálunk élő kínai közösség minden szempontból rendkívül zártnak tűnik. Ebben a zártságban csak kétféle stratégia érvényesülhet erőteljesen, az egyik a szegregáció, a másik a transznacionális stratégia (32 százalék). Minden jel arra mutat, hogy a kétféle stratégia közötti választóvonal nem a magyar társadalomhoz való viszony mentén, hanem a migráns csoportba való beágyazottság mentén húzódik. A szegregációval jellemezhető csoport tagjai nem családi vállalkozásban dolgoznak és nincs még elegendő tőkéjük egy önálló vállalkozás beindítására, hanem „idegen” kínai munkáltatónál dolgoznak. Ebből (is) következik, hogy az ő életszínvonaluk a legalacsonyabb, és a migráció náluk hozta a legkisebb életszínvonal javulást otthoni életükhöz képest. A transznacionális migrációval jellemezhető kínaiak ezzel szemben kiugróan vagyonosnak számítanak, akiket magas életszínvonal és nagyfokú globális elégedettség jellemez. Egy kis részük (20 százalék) annak ellenére, hogy megélhetését és

karrierjét egy globális világban szervezi, a magyar társadalomba való beágyazottság bizonyos jeleit is mutatja (ingatlant vásárol, gyerekeit magyar iskolába járatja, stb.). Az ő életükben bizonyos értelemben Magyarország központi szerepet játszik, és e csoport révén Magyarországon talán esély nyílhat egyfajta kínai kézben levő nemzetközi virtuális üzleti központ létrejöttére.

A **törökök** és a **vietnamiak** jelentik azt a másik két migráns csoportot, ahol magas a szegregált pozícióban élők aránya. Úgy tűnik, hogy a földrajzi és kulturális értelemben távoli országokból frissen érkezett migránsok az első időben mintegy „beszorulnak” a szegregált státusba. Ebből a pozícióból az idő multával átléphetnek az asszimilánsok csoportjába, amely csoportra az jellemző, hogy a migráció megvalósította az előzetes elképzeléseket mind karrier, mind vagyoni, mind pedig életszínvonal tekintetében (az itt élő vietnamiak 42, a törökök 14 százalékára jellemző ez a migrációs stratégia). Abban az esetben viszont, amikor az előzetes várakozások nem teljesülnek, a szegregáltak minden bizonnyal átkerülnek abba a csoportba, amelyet eredetileg transznacionális címkével láttunk el. Ez a címke azonban megtévesztő az esetükben, hiszen a vietnamiak és a törökök közül a transznacionális migránsok csoportjába azok kerültek, akik hosszabb ideje élnek már nálunk, karrierjük, vagyoni helyzetük objektíve és szubjektíve is sikertelenebbnek mondható. Az ebből fakadó elégedetlenség arra indítja őket, hogy továbbálljanak és másik országban próbáljanak szerencsét. A törökök és a vietnamiak között viszont abban nagy a különbség, hogy a vietnamiak nagy része asszimiláns stratégiát követ, míg a törökök számára ez a lehetőség ritkán adatik meg. A vietnamiak számára az asszimiláns stratégia választását minden bizonnyal megkönnyíti az, hogy fiatalon és a rendszerváltás környékén kerültek Magyarországra, gyakran tanulmányaikat is itt végezték, és ez megkönnyítette a beilleszkedésüket. A törökök asszimilációját viszont nehezíti, hogy egy részük, nevezetesen a szegregált pozícióban lévők rendkívül erősen kötődnek az iszlámhoz. A kulturális karanténból való kitörést a szekularizáció segítheti, amit az is bizonyít, hogy az asszimilánsok már eltávolodtak a vallásuktól.

Az **arab bevándorlók** között – elsősorban annak köszönhetően, hogy Magyarországra érkezésük már a szocializmus éveiben elkezdődött és a rendszerváltás után is folytatódott – mind a három típus említésre méltó gyakorisággal előfordul. A legtöbben az asszimiláns stratégiát követik (44 százalék), de a transznacionális stratégia is szép számmal előfordul körükben (32 százalék). Az arabok esetében a három stratégia mögött éppen olyan tényezők húzódnak meg, mint a vietnami és török csoport esetében: az asszimilánsok érkeztek a legrégebben hozzánk, az ő életszínvonaluk a legmagasabb. Legkedvezőtlenebb helyzetben a szegregált pozícióba szorult arab migránsok vannak, de a transznacionális címkével jellemzett csoport migrációja sem nevezhető túlságosan sikeresnek. Minden bizonnyal ez a sikertelenség az egyik oka annak, hogy más országba való letelepedésüket fontolgatják, és ennek megfelelően alakítják a magyarországi életüket. Az ő továbbállásuk azonban nem úgy képzelendő el, mint egy globális muzulmán diaszpórához való csatlakozás, hanem mint egy óvatos eltávolodás a vallási közösségtől, amit az jelez, hogy az ő körükben relatíve gyenge a vallási kötődés. Tehát az araboknál sem a szó klasszikus értelmében vett transznacionális migrációról van szó, hanem a jobb élet reményében való továbbvándorlásról.

7. Összefoglalás

A magyarországi migráns diaszpórák rendkívül sokszínűek, mégis van néhány közös jellemzőjük. Mindenekelőtt relatíve fiatalabb emberekre kell gondolnunk, amikor bevándorlókról beszélünk. Ha valaki arra vállalkozik, hogy elhagyja szülőhazáját és egy másik országban kezd új életet, feltételezhetjük, hogy az illetőben figyelemre méltó bátorság és

vállalkozó kedv munkál. Adatainkból azonban az is látszik, hogy a migráció sikerét nagyban segíti, hogy a bevándorlás jórészt egy kiépült és jól működő szociális térbe és kapcsolathálóba illeszkedik. Ennek is köszönhető, hogy a migránsok zöme elégedett hajdani döntésével, és ha újrakezdhetné az életét, akkor is Magyarországra költözne. A különböző migráns csoportokat nagyon eltérő célok vezérelték Magyarországra, de többségüket rendkívül erős alkalmazkodó képesség és nyitottság jellemzi. Ezt bizonyítja, hogy a közügyek iránti érdeklődés a migránsok körében figyelemre méltóan magas, ám a politikai érdeklődés és aktivitás a migránsok esetében egy mikrovilágban zajlik, amelynek nem csak az a funkciója, hogy a tisztánlátást elősegítse ezekben a kérdésekben, hanem az is, hogy a számukra oly fontos biztonságot és a valahova való tartozás tudatát megteremtse. Bármennyire is komoly változást hoz a bevándorlók életében a migráció, azt látnunk kell, hogy a modern technikának és a világ globalizációjának köszönhetően nemcsak a fizikai távolságok rövidültek meg, hanem az otthoniakkal való folyamatos kapcsolattartás lehetősége is szinte korlátlanra vált. Így aztán nem kell elveszíteniük az anyaországhoz való kötődésüket, miközben a befogadó országhoz, az itt élő emberekhez, sőt a saját diaszpórájuk tagjaihoz is szoros szálakon kötődhetnek. A kötődések sokszínűségét megkönnyíti, hogy a migránsok sokkal befogadóbbak a többi kisebbséggel szemben, mint a többségi társadalom tagjai.

Ha egy migránsnak sikerül nagy létszámú kapcsolati hálót kiépítenie a befogadó országban, ez nem csak az izoláltság érzetet csökkenti, hanem segíthet a hétköznapi nehézségek leküzdésében is. A kapcsolati háló összetétele azonban szegregációhoz is vezethet, amennyiben csak diaszpóra tagból áll. Ennek a migráció kezdetén van kulcsszerepe, de ha így marad, nem visz közelebb a sikeres integrálódáshoz.

A migránsok életútjában fontos szerepet játszhat a többségi társadalomba való beilleszkedés szándéka. Ezt hívtuk asszimilációs stratégiának. A migráns azonban kényszerből vagy szabad akaratából választhatja a szegregációs stratégiát is, amelynek értelmében csak a saját migráns diaszpórájához fűzik őt gazdasági vagy lelki kötelek. Végül kimutattuk a transznacionális stratégia szerepét is, hiszen találtunk egy olyan bevándorló csoportot, a kínaiakat, akik egy globális világ keretei között élik életüket, és teljesen esetleges, hogy éppen melyik ország szolgál lakóhelyükül. Ugyanakkor azt is kimutattuk, hogy a többi migráns csoport esetében a „transznacionális migráció” nem egy globális, virtuális világhoz való tartozást jelent, hanem a Magyarországra történő migráció sikertelenségéből fakadó továbbvándorlási szándékot. Kimutattuk, hogy a különböző migráns csoportok más-más stratégiákat preferálnak, vagy kénytelenek elfogadni. nyilvánvalóvá vált az is, hogy a stratégiák választását a migránsok személyes kvalitásain túl kultúrájuk, származási országuk hagyományai befolyásolják, és igen fontos szerepe van annak is, hogy a befogadó ország milyen arcát mutatja a bevándorlók felé.

Bognár Katalin

Kapcsolatok és erőforrások, bevándorlók és befogadók

I. A kutatás módszerei, koncepciója

A kutatás kiindulási pontját az a hipotézis alkotta, mely szerint a többségi társadalommal való kapcsolat és interakció pozitívan hat az integrációra és egyben tompítja a migrációval járó pszichés és egzisztenciális terhek hatását. A lokális közösségekben működnek olyan intézményesült struktúrák, melyekben kulcsszerepet játszik a helyi és bevándorolt egyének és közösségek interakciója. A hipotézis szerint, e találkozási felületeket (interface) vizsgálva feltárhatjuk szerepüket, hatásukat a bevándorlók integrációjára.

Az adatfelvétel során előre meghatározott integrációs színterekhez tartozó bevándorlókkal és „szakértőkkel” készültek strukturált interjúk. (Az adatfelvétel során kis mértékben módosultak az egyes előre meghatározott interface-ek és struktúrájuk.) A kvalitatív kutatás során összesen 70 interjú készült, melyek átlagosan kb. egy órát vettek igénybe. Az interjúkról hanganyag, adatlap, és összefoglalót valamint releváns idézeteket tartalmazó átirat készült. Az adatlapokat egyéni azonosító számmal láttuk el, melyek alapján beazonosíthatók az interjúalanyok. (Az azonosítószámot az adatelemzés során hivatkozott idézetek után, zárójelben találhatjuk.) Az adatfelvétel során 50 migráns és 20 szakértő vett részt a beszélgetéseken. A szakértők többnyire a többségi társadalom képviselői: intézményvezetők, pedagógusok, kereskedők. A szakértők között találunk olyanokat is, akik maguk is migránsok.

Az interjúalanyok származását tekintve sokszínű a kép: összesen 24 országból származtak.

A származási országok tekintetében elmondható, hogy 14 fő származott Magyarországról, 10 fő vietnami születésű, 6 fő nigériai és 6 fő törökországi a megkérdezettek közül, 5 fő Kínából származik, 4 fő szenegáli. Az alábbi országokból 2 fő került lekérdezésre: Gambia, Ghána, Irán, Líbia, Oroszország, Szíria, Ukrajna. 1-1 fő származási országa Afganisztán, Benin, Egyiptom, Emírátsok, Etiópia, Irak, Kenya, Mongólia, Peru, Románia, Tibet. A megkérdezettek nemi összetételét tekintve, többségben vannak a férfiak, 44 férfival és 26 nővel beszélgettünk. A megkérdezettek átlagosan 36 évesek, a legidősebb 68, a legfiatalabb 19 éves. A bevándorlók 1982 és 2009 között érkeztek, átlagosan 11 éve élnek Magyarországon.

A tartózkodásuk jogcímét tekintve a megkérdezettek közül 27 fő tartózkodási engedéllyel, 15 fő letelepedési engedéllyel, 8 fő tartózkodási kártyával él Magyarországon.

A kutatás során 6 integrációs színtér (interface) került meghatározásra, melyek részletes elemzésére tanulmányunkban kitérünk. Az elemszámot tekintve a *kulturális szervezetekben* 8 migráns és 2 szakértői interjú készült, *magyar dadát alkalmazó családokkal* 5 interjú készült, mely kiegészült egy magyar dadával felvett interjúval, *oktatási-nevelési intézményként* definiált interface-en összesen 19 interjú – melyből 9 szakértővel – készült. *Vallási közösségekben* 12 adatfelvétel történt (9 migráns, 3 szakértői), *A sport mint integrációs színtér* vizsgálatakor 5 migráns és 3 szakértői interjú készült. *A kereskedelem, vendéglátás, etno-boltok* elemzésekor 13 migráns és két szakértői interjú állt rendelkezésünkre.

2. A kulturális szervezetek integratív funkciója, jellegzetességei

A kutatás során olyan szervezetek képviselőivel készült interjúk, amely szervezetek missziója többnyire egy adott, nyelvi-etnikai csoport kulturális értékeinek képviselete. A szervezetekről elmondható, hogy általában itt élő migránsok hozták létre, vagy aktív szerepet vállaltak annak munkájában. Az adatfelvétel során összesen tíz interjú készült, melyből két interjú készült „szakértővel”. A megkérdezett kulturális szervezetek képviselői (vezetők és tagok) véleménye szerint, szervezeteik elsősorban a társadalmi távolság-csökkentést, a kultúrák közti párbeszéd javítását, a toleranciára nevelést tűzték ki célul.

„Szoktunk szervezni tréningeket, oktatási programokat, középiskolákba is, és olyankor viszünk még afrikaiakat is, megismertetjük az afrikai kultúrát, történelmet. A gyerekeknek is vegyes erre a reakciója, de sokszor a tanároknak is. Nem toleránsak. Jót akarnak, de nem akarnak részt venni. Pedig a tanároknak nagy a szerepe abban, hogy leállítsák a gyerekeket.”(SZ.10)

A kulturális programok szervezése és a magyar társadalom felé nyitó kezdeményezések mellett a megkérdezett szervezetek tagjai és vezetői a legfontosabb feladatként az adott migráns-csoport hagyományainak őrzését, a közösség összetartását és támogatását jelölték meg.

„A Dialógus Platform Egyesülettel a legfontosabb török ünnepeket együtt ünnepljük itt, magyarokkal és törökökkel. Most volt például a Ramadan, egy hónapon keresztül minden nap programokat szerveztünk a Szent István Bazilikánál. Hívtunk professzorokat, üzletembereket. A Ramadan után jön az áldozati ünnep, amikor felvágunk tehenet, birkát, és a húst elosztogatjuk a szegényeknek. Tavaly is küldtünk Afrikába szegényeknek, meg itt is, 6000 adag rizses húst osztottunk szét szegény embereknek, szomszédoknak, az összes barátunknak, egyetemen, diákoknak. Azért, hogy ismerkedjünk. Az ember attól fél, amit nem ismer.”(SZ.9)

„ Szerintem a kultúra a kommunikációnak az egyik leggyorsabb módja, segíti az integrációt.”(M.1)

A megkérdezett szervezetek képviselői közül többen számolnak be arról, hogy nem pusztán az egyesületet létrehozó csoportot, hanem más migráns csoport érdekeit is képviselik (pl. a Kurdisztáni Információs és Kulturális Egyesület a Magyarországon élő kurdok mellett a törökök és az arabok képviselőjeként is pozicionálja magát.) Az egyesületek nagy része távol tartja magát a napi politikától.

„Mondták, hogy csináljunk egyesületet. Mondom, én nem leszek benne, mert a politika... nem tudunk megegyezni egymással, ott van nem tudom hány ország. Az tiszta hülyeség. Mondták, nem politika, hanem kulturális. Mondom: kulturális, az más. Azóta van benne politika, nem azt mondom hogy nincs, de csak a legforróbb pontokról van szó. Ha nincs politika, akkor ilyen kulturális...”(M.5)

A kulturális szervezetek képviselői a közvetítő szerepüket esetenként a migránsok és a többségi társadalom tagjai között lévő konfliktusok kezelésében is jelentősnek látják.

Többen úgy gondolják, hogy általában a konfliktusok kulturális természetűek, és ezek a konfliktusok minimalizálhatók ha a befogadó társadalomnak létezik elegendő releváns információja az adott csoportról, ismeri a bevándorlók kultúráját, nyitottan és érdeklődve viszonyul a migránsokhoz.

„A kultúra az emberi megértés hídja. A nyelv a kultúra egy része. Nagyon gyakori a félreértés. A barátaim is nagyon gyakran félreértik egymást. Például, amikor egy kínai azt mondja „elintézem”, az azt jelenti, hogy bármilyen áldozattal, bármilyen módon, de a vége az, hogy meglesz. De ha magyar mondja ezt, akkor nem azt jelenti, hogy meglesz, hanem hogy ő foglalkozik vele, és a

végeredmény vagy ez, vagy az. De ez például egy rendezvényszervezésnél elég komoly baj. Ilyenkor veszekszünk is.”(M.3)

Bár több kulturális szervezet saját bevándorló-csoportját tartja tevékenységük elsődleges célcsoportjának, vannak, akik a kulturális-közvetítő szerepüket szakmai kontextusba helyezik, a tényleges tevékenységet elméleti alapra helyezve reflektálnak a kultúrák találkozásokor keletkező érzésekre, élményekre.

„15 éven keresztül folyamatosan kutattam ezeket az ingereket, amiket kettő kultúra közötti találkozásnál alakulnak. Általánosan azok a pontok, amik összeférhetetlenséget vagy érdekességet egymás felé nyújtanak, az a színvilág, a hangok, és társadalmi értékrend, az egyes embernek az értékrendje. (...) Ezekkel a kis finom, nem is tudom, hogy hogyan ezt lehet kifejezni... odafigyelésekkel tudtunk elérni, hogy ténylegesen a magyar emberekben nagyon nagy érdeklődés megjelent az orosz kultúrák iránt.”(M.6)

Többen említették, hogy a magyar nyelvtudás hiánya a legfőbb oka annak, ha valaki nehezen boldogul és nehéznek találták a nyelvtanulást. Erre az igényre reflektálva van olyan szervezet, amely program-szintjén próbálkozik magyar nyelvoktatással, több-kevesebb sikerrel:

„Magyar nyelvtanítást, az itteni szokásokat, jogrendszert is tanítjuk itt, amennyire tudjuk. Civil szervezetekkel van kapcsolatunk, a Menedékkal is heti kapcsolatban vagyunk. Ha egy országban valaki menekültstátuszt akar kérni, az ottani állam nem tudja, hogy ez most tényleg kurd-e, tényleg onnan jön –e amit mond, akkor hozzánk fordulnak.”(M.4.)

A saját nyelv és kultúra ismeretének terjesztése is fontos feladatként jelenik meg egyes szervezeteknél:

„Akik idejárnak, például törökre, azok ismerik egymást. Mindenki jár ide, akinek vagy török barátja volt, vagy egyszer volt Törökországban és megtetszett neki, bárki. Mi szoktunk programokat, török estéket szervezni, ahol jobban megismerhetik egymást. Tanítunk törököt a Pázmányon és az ELTE Szociológián is. Szerintem először nyelvet kell tanulni, aztán jöhet a többi, elkezdenek érdeklődni a kultúra iránt is. Szervezünk kulturális utakat Törökországba, idén nyáron is nyolcvan emberrel voltunk. Van olyan diákunk, aki már négy éve jár ide, már nagyon jól beszél törökül, a barátunk lett.”(SZ.9)

A kulturális szervezetek nagy része napi egzisztenciális gondokkal küzd. Véleményük szerint, kevés az a rendelkezésre álló forrás, ami a napi működéshez elegendő lenne és biztosíthatná az egyesületek vagy alapítványok profiljának bővítését. A forráshiány okának a bonyolult pályázati rendszert és a szponzori lehetőségek korlátozott voltát jelölik meg. Sokan gondolják úgy, hogyha lenne átlátható és elérhető pályázati rendszer, akkor hatékonyabbá lehetne tenni a nyitást a többségi társadalom felé. (Számos szervezet érzékeli, hogy a vártnál kevesebb magyar vesz részt a rendezvényeiken.)

Általánosságban elmondható, hogy a kulturális szervezetek közepes mértékben segítik, támogatják a bevándorlók integrációját. A „kulturális hídként” megnevezett missziójukat csak korlátozott mértékben látják el. A szervezett kulturális programok egy részéről elmondható továbbá, hogy a többségi társadalom által elvárt „egzotikus” bevándorlóképnek próbál megfelelni. Lényegesen erősebb funkciójuk a migránsokat kibocsátó országok közösségi létének pótlása, valamiféle új network, önszerveződő sorsközösség kialakítása.

3. Magyar dadát alkalmazó családok

Bár a kutatás koncepciója kidolgozásakor még nem jelentett önálló csoportot a magyar dadákat, bétisittereket alkalmazó bevándorlók csoportja, úgy gondoljuk, hogy az adatelemzés során érdemes önálló csoportként kezelni őket.

A vizsgálat során öt olyan családot kérdeztünk, akik magyar segítőt alkalmaznak gyerekeik mellé. Az interjúk kiegészülnek egy magyar, dadaként alkalmazásban élő nővel készült beszélgetéssel. A kutatás tapasztalatait figyelembe véve érdemes lenne megvizsgálni a magyar dadák percepcióját is, hiszen a beszélgetésekből igazán csak a migránsok általi tapasztalatokról kapunk képet.

Általánosságban elmondható, hogy a megkérdezett dadákat alkalmazó családok kereskedők, piacon, üzletekben dolgoznak, a családok kétkeresősek; a nők ugyanúgy átlagosan napi 12 órát dolgoznak, mint a férfiak. Dadákat kifejezetten a gyerekekkel kapcsolatos napi teendők elvégzésére alkalmaznak: iskolába, óvodába kísérés, napközbeni ellátás. A dadákat alkalmazó családok közül vannak olyanok, akik saját otthonukban alkalmazzák a segítőt, ezekben az esetekben a dada egyéb háztartási teendőket is ellát: takarít, vasal, esetenként főz. Másik csoportot alkotnak azok a gyerekvígázők, akik saját otthonukban látják el a gyerekeket, esetenként több családból is. Ezeket, a segítőket (vagy inkább a rájuk bízott gyerekeket) két alcsoportra lehet osztani. A „bentlakók” olyan gyerekek, akik kvázi hetes-intézmény rendszere szerint tartózkodnak a befogadó családnál. Őket rendszerint hétfőig, ünnepnapokon viszik haza. A „bejáró” gyerekekért a szülők munkaidő után (este) mennek, vagy a dada kíséri őket haza.

„Számos barátom gyermeke azért bentlakó, mert a szülők vidékre is mennek kereskedni, így inkább rábízák egy egész hétre a gyereket, és csak hétfőig látják csemetéjüket, másoknak pedig kicsi a lakásuk vagy nem bíznak meg annyira a dadában, ezért lesz hazajáró a gyerek. Nálunk egyik tényező sem áll fenn.” (M.8)

A megkérdezett szülők többsége szerint a „dadaság” kifejezetten bizalmi funkció, a dadák tényleges közvetítők a többségi társadalom és a bevándorló közösség között.

„Ha már rábízuk a gyermekünket valakire, akkor megbízunk benne, amikor vele van a gyermekünk helyettük ő lesz a szülő. Nagyon tisztetem őt, teljes szeretettel közelítek felé. Sokszor veszek neki apróságokat, ruhákat, hogy kifejezem ezt.” (M.10)

Másutt:

„Még a testvéreimnek sem adtam a lakásunkhoz kulcsot, csak a dadának. Csak arra bízom rá a gyermekimet, akiben tökéletesen megbízom.” (M.9)

A szülők a dadától várják el, hogy segítse a gyerekek beilleszkedését, tanuljanak, játsszanak együtt.

„A dada arra jó, hogy a szülők nyugodtabban dolgozhassanak, míg a dada vigyázz a gyermekükre és tanul velük.” (M.10)

A nyelvi szocializáció szempontjából is kulcsszerepük van a dadáknak. A szülők fontosnak tartják, hogy gyerekeik tökéletesen beszéljenek magyarul, míg ők nehéznek és – jobbára – feleslegesnek tartják a magyar nyelv magasabb szintű elsajátítását.

„Emlékszem mikor elkezdtem tanulgatni a magyar nyelvet, nagyon élveztem és mókásnak találtam, de ahogy egyre többet dolgoztam, már nem volt időm egyáltalán a tanulásra” (M.7)

A dadákat általában más - már dadákat sikerrel alkalmazó - családok ajánlják:

„Néha kérdeztem a szomszédaimat, hogy rájuk bízhatom-e a gyerekeket, de sajnos ők sem érték rá. Dadust végül az egyik ismerősöm ajánlott nekem. Így nyugodtan mehettem dolgozni, teljesen megbíztam a dadusban”. (M.11)

Több szülő –bár részint ezt pozitívumnak tartják – problémaként érzékelik gyerekeik fokozott kötődését a dadához:

„Nem egyszer volt az, hogy nem mentem el dolgozni, így nem vittem át a dadához a fiamat, a gyermekem pedig állandóan azt kérdezte, hogy miért nem mehet át a mamához, és mikor mehet át hozzá?”(M.10)

Mint az idézetből is kiderül, a megkérdezettek zöme „nagyamamakorú” dadát alkalmaz. „A gyermekem olyan néven szólítja a dadát, mint mama, nagymama, és láttam én is, hogy milyen nagy szeretettel neveli a fiamat, az elmúlt 5 év alatt már családtagunk részévé vált a dada.”(M.10)

A magyar dada értékelése különbözik a bevándorlókéitól. Munkamódszere szerint, megpróbálja minimalizálni a megbízó családokkal való kapcsolatot.

„Tarjuk a két lépés távolságot”(SZ.8)

Úgy gondolja, hogy a távolságtartás a sikeres együttműködés záloga. A megkérdezett – dadát alkalmazó – migránsokkal ellentétben ő a „bentlakást” preferálja. A hozzá kerülő gyerekek általában csecsemőkorúak, szoros kötődés alakul ki a dada és a gondjaira bízott kisgyerekek közt. A magyar dada informális kapcsolatain keresztül találja meg a szolgálataira igényt tartó családokat.

Általánosságban elmondható, hogy megkérdezett dadákat alkalmazó családok erős személyes szintű kapcsolatokat ápolnak segítőkkel, az üzleti-jellegű kapcsolattartás mellett fontos kultúra-közvetítő funkciót töltenek be a migráns közösségekben. A migráns szülők számára fontos gyerekeik beilleszkedése a magyar gyerekközösségekbe, az oktatási rendszeren belüli integrációjuk szempontjából a dadák szerepét kulcsfontosságúnak tartják.

4. Oktatási-nevelési intézmények, mint az integráció színterei

Az oktatási-nevelési intézmények munkatársaival és diákokkal készült interjúk alapján meglehetősen heterogén kép rajzolódik ki az intézmények interface szerepét illetően.

A megkérdezettek sokféle intézményt képviselnek, az óvodától a felsőfokú képzésig.

4.1. Az óvodák

Az óvodákban készült interjúk alapján két – egymástól eltérő – intézménytípust különböztethetünk meg.

A nemzetközi vagy úgy nevezett angol- nyelvű magyar óvodákba járó gyerekek szülei számára nem Magyarország jelenti a jövőt. Sok esetben egyáltalán nem is beszélnek magyarul és nem is motiváltak a beilleszkedésben. Zárt kulturális közegben élnek, multinacionális cégek, diplomáciai testületek alkalmazottjai. Ezekbe az intézményekbe olyan magyar gyerekek járnak, akiknek a szüleik úgy gondolják, hogy az angol nyelvi közeg lehetőség arra, hogy gyerekeik magasabb színvonalú oktatásban-nevelésben részesüljenek. Ilyen óvodát választanak sok esetben azok a „vegyes” házasságban élők, ahol az egyik szülő angol anyanyelvű. Ezen intézményekre – természetükből fakadóan- jellemzőbb az „internacionalitás”, mint az, hogy integrációt elősegítő tereppé váljanak.

„Angol privát ovi-iskolaelőkészítőben dolgozom már 5 éve. A gyerekeknek kell tudni angolul ahhoz, hogy mehessenek aztán ilyen British Schoolba. Foglalkozásokon keresztül tanítjuk őket angolul, én testnevelést, meseolvasást és építőjátékot tartok, azt is angolul. Nem lehet megszólalni magyarul. Az elején sokszor sírnak, nehéz nekik. A magyarokon kívül vannak félig angolok, angolok, skótok, spanyolok, mexikóiak, japánok, koreaiak, indiánok. A szülők diplomaták, vagy itt dolgoznak, de csak ideiglenesen vannak itt, így a gyerekeiket mindig angol nyelvű suliba íratják.”(M.20)

Ezekben az intézményekben a multikulturalitás a legfőbb érték, összetartó erő.

„A soknyelvű tanár és diák miatt próbáljuk multikulturálissá tenni az egészet. A nyelv mindig az angol. Minden évben többször van „National Day”. Például, idén én csináltam a thai napot. Volt egy thai gyerekünk. Bemutatjuk a kultúrát, zenét, kaját, mindent. Mindig egy tanár felelős egy kultúra bemutatásáért. A thai gyerek anyukájától kaptam egy csomó dolgot, megtanított egy kajára, meg itt van ez a gyerekdal, a telefonomon.”(M.20)

Más részről ezek az intézmények szívesen alkalmaznak migráns munkaerőt, ezekben az intézményekben a nyelvi-etnikai hovatartozás sokkal kevésbé szempont, mint az állami intézményeknél. Az angol nyelvtudás jelentős előnyt jelenthet, ami kevésbé kedvez a magyar óvodapedagógusi intézményrendszerben képződött magyar szakembereknek. Ilyen formán - az egyéni életutakat vizsgálva – ezek az intézmények jelentős szerepet tölthetnek be a migránsok munkaerő-piaci integrációjában.

„...Az óvoda aztán adott nekem papírt mindenről, az egyetlen dolog, amit nem tudtam bemutatni, az adópapír volt. De az óvoda bejelentett munkahely, hál'istennek minden tiszta és legális most, már kétszer voltam azóta otthon. Most tartózkodási engedéllyel vagyok itt, ehhez csak a munkavállaló vízum kell és a munkavállalási engedély. Attól féltem, hogy illegális leszek itt, de szerencsére nem lett. Nekem ez most így jó, az egyetlen dolog, ami bosszantó, hogy mindig vissza kell menni. Meg az is nehéz, hogy így nem változtathatok munkahelyet, mert akkor megint várnom kell a munkavállalási engedélyre.”(M.19.)

A másik intézménytípusba olyan önkormányzati fenntartású intézmények tartoznak, melyek valamilyen oknál fogva, az átlagosnál több migráns gyereknek otthont adó körzetben vannak. Ezek az intézmények, gyakorlatilag „beletanultak” a migráns gyerekekkel való foglalkoztatásba, mára speciális interkulturális programmal rendelkeznek.

„Hogy ez egy befogadó intézmény lett, azt először csak ösztönösen csináltuk, később már tudatosan: önfejlesztéssel, utánatanulással. Nyitottak voltunk, hogy ilyen iskolákat végezzünk: a kollégáim a másoddiplomájukat is ebben a közegben szerezték meg (...) tehát ez így indult, és később »utánunk ért« a törvény is.”(SZ.6)

A migráns közösségekben „szájhagyomány útján” terjed híruk, esetenként körzeten kívüli gyerekeket is befogadnak. Az óvodapedagógusok szerint, a magyar szülők számára pozitívumot jelent az, hogy külföldi gyerekek is járnak az intézménybe:

„A magyar szülők mindig nagyon-nagy örömmel fogadták az újításokat, például az ünnepekkel kapcsolatban, minden ilyen nagyon tetszett nekik. Igaz, a szülők eleve tudták, hogy olyan óvodába hozzák a gyereket, ahol lesznek más kultúrából való gyerekek.”(SZ.6.)

A megkérdezett intézmény vezetője úgy látja, hogy a gyerekek óvodáskorban még nagyon barátkozók, a migráns gyerekek hamar elsajátítják a magyar nyelvet, könnyen integrálódnak az óvodai közösségbe. Nehézségként érzékelik azt, hogy a migránsok nagy része nem beszél olyan szinten a magyar nyelvet, hogy a gyerekeket érintő nevelési kérdésekben lehessen beszélni a szülőkkel. Az óvoda a kommunikáció hatékonyabbá tétele érdekében alternatív módszereket alkalmaz:

„Amikor [a bábiszetterek] nagyon nyomultak a szülői értekezleteken, akkor én mindig kértem, hogy a szülők is jöjjenek. Annál is inkább, mert mi videón keresztül mutatjuk meg, hogy a gyerekek mit is tudnak, és akkor úgyis értik ők is. Mert egyébként például azt elmesélni, hogy én azt szeretném, hogy a gyerekek mossanak kezet, na hát az » gyerekes« is lenne, meg nem is annyira látványos (...) Ez a vizuális módszer [videó] sokkal kevésbé tart a pedagógus és a szülő között távolságot: mert hát mindannyian nézzük azokat az édes dolgokat, amelyek a felvételen rajta vannak. Mert azért ezek a gyerekek nagyon jópofák, nagyon aranyosak...”(SZ.6)

A migráns gyerekek elhelyezését felvállaló intézményekben dolgozók számára a minőségi munka mindenképp többletterhet jelent, plusz forrás híján több – integrációt elősegítő – tevékenység, esemény nem kerülhet megvalósításra.

„Ha lenne rá pénz, lehetőség, ha lenne tolmács, akkor például keresnénk Kínában kapcsolatot olyanokkal, akik a hagyományos papírhajtogatáshoz, papírsárkány-készítéshez értenek. A mozgáskultúrájukat is érdemes volna megismerni, azt is nagyon jól be tudnánk építeni az óvodai oktatásban, kifejezetten nagyon fejlesztő hatású lenne. És a zenéjük, a hangszereik is nagyon érdekesek... Ezek mind nagyon közel állnának szerintem a gyerekekhez (...) Nagyon kevés hivatalos információt kapnak a migránsok. Én minden évben elmondom az önkormányzatnál, hogy itt 5-6 nyelven ki van minden írva a beiskolázásról, de kínaiul vagy vietnámiul nincs (...) Aztán csak hümmögnek. Nincs megszervezve, és nyilván ez is pénzkérdés, hogy akkor le kellene fordítani a kiadványokat megfelelő minőségben, és kiadni... de én még nem láttam a hajlandóságot se nagyon.”(SZ.7)

Az óvodába járó migráns családok inkább saját közösségükkel tartják a kapcsolatot, de mindenképp fontos integrációs színtér az óvoda. Az odajáró gyerekeken keresztül kapcsolat teremődik a befogadó társadalommal, a magyar gyerekek számára „normálissá” válik a migráns gyerekek jelenléte. A közös óvodai élményeken keresztül erősödhet a társadalmi szolidaritás, csökkenhetnek az ismeretlentől való szorongásból fakadó előítéletek.

4.2. Az alapfokú oktatás intézményei

A kutatás során interjúk készültek olyan iskolákban melyek nyelvi-etnikai alapon szerveződtek és olyan intézményben, ahova az átlagosnál több migráns tanuló jár.

Az arab és a kínai iskolára is jellemző, hogy – bár megindult az érdeklődés a magyar családok részéről is – többnyire zárt közösségként működnek. A szülők főként kereskedelemről élnek, az iskolákkal az alkalmanként szervezett kulturális eseményeken kívül kevésbé tartják a kapcsolatot. A közösségekhez tartozó pedagógusok értékelése szerint „olyanok vagyunk, mint egy nagy család”. (M.18)

A kínai iskolában tanító magyar pedagógus szerint az iskolának elsődlegesen a nevelő funkciója kerül előtérbe.

„Ami meglepett, az hogy a nevelő munka sokkal nagyobb részét teszi ki az egésznek, mint maga az oktatási része.”(SZ.5)

Nehézségként értékelik a kulturális különbözőséget az oktató-nevelő munkában. Véleményük szerint a kínai szülőknek teljesen más elvárásaik vannak az iskola felé, mint ami a magyar pedagógusok számára megszokott.

„Míg a magyar szülők állandóan akarják tudni hányas lett a dolgozat, mi volt a gyerek hibája, miért kapott fél ponttal kevesebbet, addig a kínai szülő még a bizonyítványt sem írja mindig alá. Tehát évente egyszer úgy megnézi, de annyira nem követi nyomon, hogy mi van, és nehéz volt elérni, hogy járjanak szülői értekezletre. Nekem volt tavaly olyan szülőim, ahol a tizenöt fős osztályból egy

ember sem volt jelen.(...) Például nagyon jellemző probléma, hogy behívatom a szülőt, hogy a gyerekének leromlottak az eredményei, és mindig késik. Kiderül, hogy nagyon sokat számítógépezik otthon éjszaka is. De ő [a szülő] nem tud vele mit csinálni, én mondom meg, hogy márpedig ne számítógépezzen otthon, hiszen én vagyok a tanár. Erre és azt mondom, hogy de hiszen maga a szülő. De ő tényleg úgy gondolja, hogy még az otthoni dolgokban is a tanárnak kéne a gyereket megrendszabályozni, hogy én fenyegetsem meg egy iskolai büntetéssel az otthoni dolgokért. Én meg úgy gondolom, hogy neki kéne visszahatni a gyerek iskolai munkájára is, hogy helyezzen kilátásba büntetést, ha legközelebb elkésik az iskolából, vagy valami.”(SZ.5)

A kínai iskolában tanító magyar pedagógusok arról számolnak be, kevés érdeklődés van az integrációt elősegítő események iránt. Az interkulturális pedagógiában jártas pedagógusok elutasító fogadtatásban részesülnek közösségi események szervezésekor:

„Sok esetben egymással is bizalmatlanok a szülők. Tehát próbáltunk ilyen rendezvényeket szervezni, és nem igazán jöttek jól be ezekre, tehát nem volt nagy érdeklődés. Fáradtak, dolgoznak, este már nem akarnak kimozdulni. Vagy a saját kis családjukkal, vagy a saját kis közösségükkel töltেনek időt.”(SZ.4)

Az „arab” iskolában tanító pedagógusok szerint, erős a közösségi összetartás, főleg ünnepekkor jönnek össze a családok az iskolában és – mivel a legtöbben vallásosak – a mecsetben is találkoznak egymással. Az iskola – új próbálkozásként- hétvégente arab nyelvórákat szervez az érdeklődők számára, úgy érzik, ez nyitás a többségi társadalom felé. A kínai iskolával jó a kapcsolat, vannak olyan magyar iskolák, amelyekkel szintén kapcsolatban állnak.

Az megkérdezett önkormányzati iskola angol-magyar kéttannyelvű, évek óta speciálisan felvállalta a migráns gyerekek oktatását. A pedagógusok véleménye szerint, a szülők általában az angol nyelv miatt választják iskolájukat. Átlagosan 3-4 migráns gyerek jár az osztályokba. A pedagógusok véleménye szerint, ha a gyerekek alsóban kerülnek az iskolába, minden „zökkenőmentesen” zajlik:

„A gyerekek nyitottak, érdeklődők. Könnyen barátkoznak, pillanatok alatt elsajátítják az iskola szabályait.”(SZ.20)

Az alsós gyerekek esetén, a szülők is jobban bevonhatóak.

„Nem lehet általánosítani, vannak, akiket nem is látunk évközben (szülőket), de volt olyan kínai apukánk, aki meghívta a gyereket tanító pedagógusokat egy étterembe, mert fontosnak tartotta, hogy megismerkedjünk. Rá azóta is lehet számítani. Ez inkább intelligencia-kérdés.”(SZ.20)

Az iskola kultúráközvetítő szerepét illetően hangsúlyozzák, hogy ez is egyén- illetve családfüggő.

„Az arabokkal, kínai szülőkkel nehéz a kommunikáció, nagyon sokat dolgoznak, úgy gondolják, hogy nem fontos tartani az iskolával a kapcsolatot. Volt olyan szülői értekezlet felsőben, ahol 6 szülő volt jelen. Igazából ez az érdektelenség nem csak a migráns gyerekek családjára jellemző.”(SZ.19)

A pedagógusok számára a migráns gyerekek oktatásával kapcsolatban leginkább az adminisztráció okoz gondot. Nem mindig ismerik a jogszabályi hátteret, a dokumentáció jelentős többletterhet jelent.

Az iskola dolgozói időközönként migráns-klubdelutánt szerveznek, melyen a szülők nem nagyon vesznek részt. Tervezik, hogy nyitottá teszik ezeket az eseményeket a magyar családok számára is.

4.3. A Balassi Intézet

A Balassi Intézet csak részben foglalkozik oktatással, emellett a külföldi kultúrintézmények és általában a magyar kultúrdiplomácia is hozzá tartozik; formailag az Oktatási Minisztérium kiemelt háttérintézményeként üzemel. Alaptevékenységük közé tartozik a külföldi hallgatók egyetemi előkészítése, illetve – a rendszerváltás óta – a szórvány- és kisebbségi magyarok képzési előkészítése, szintre hozása, a hazai sztenderdekkel való megismertetése is.

Másik fő tevékenysége az intézetnek – a más országok magyar szakos hallgatóinak címzett, hungarológia részképzésen túl – a nyelvtanfolyamok szervezése. Migránsokkal elsősorban itt kerülnek kapcsolatba, lényegében ez az egyetlen olyan képzési forma, amely nem ösztöndíjas, hanem önköltséges módon zajlik elsősorban.

Ez kétféle képzési formában valósulhat meg: heti húszórás, intenzív; illetve heti tizenkét órás, normál, nyelvtanfolyamszerű tanfolyamként. Az előbbi forma jóval népszerűbb. Az intézet munkatársai szerint, a hozzájuk járó hallgatók nem nagyon találkoznak egymással a nyelvórán kívül, a magyar nyelv tanulásában nem egyformán motiváltak. Vannak, akik továbbtanulási szándékkal jönnek, vannak, akik számára a tanulási célú vízum ugródeszkát jelent.

Vannak olyan szülők, akik gyerekeiket „normál” iskolába szeretnék íratni, és a magyar nyelvtanfolyamot „iskola-előkészítőként” értelmezik. A megkérdezett – Balassi Intézetben oktató – tanároknak viszonylag kevés információjuk volt a hozzájuk járó migránsok szocio-kulturális hátterét illetően, a nyelvtanfolyamos oktatási módszer során kevés információ derül ki a diákokról. A Balassi Intézet magyar előkészítőjére járó diákok véleménye szerint az intézmény a kezdeti időkben nagyon sokat segített a Magyarországon való eligazodásban.

„A magyarok rendkívül kedves és jó emberek. Először nagyon nehéz volt, mivel a nyelvet semmilyen szinten nem ismertem, most egy év után már sokkal könnyebb. A kezdetekben sokat segítettek az intézet alkalmazottai (például könyveket és szótárakat adtak nekünk), s persze a többi diák is támogatott és segített. S még most is, ha nehézségeim támadnak, bármikor bátran fordulhatok hozzájuk. A hivatalos (például banki) ügyek intézésében különösen sokat segítettek az intézeti közvetítők, de most már egyedül is boldogulok. Ráadásul eddig a hivatalokban (így a bevándorlási hivatalban) is mindenki nagyon kedves és segítőkész volt.”(M.13)

A Balassi Intézet, mint integrációs színtér elemzésekor kitűnik, hogy míg a magyar nyelvtanfolyamok kevésbé, addig az egyetemi előkészítő csoportok annál inkább segítik az ide érkező migránsok integrációját. Általánosságban elmondható, hogy az intézetben tanuló diákok a jelentős magyar segítség ellenére többnyire saját nyelvi-etnikai csoportjukból származó fiatalokkal tartják a kapcsolatot, együtt tanulnak, gyakorolják vallásukat, esetenként együtt is laknak.

4.4. A felsőoktatás

A megkérdezett migráns hallgatók zöme nemzetközi, angol nyelven oktató költségtérítéssel intézménybe jár. Az interjúkból kiderül, hogy míg a magyar diákokkal, és esetenként tanárokkal időnként rossz tapasztalatokat szereztek, a „külföldiség” erős összetartó kapocs.

„Azt szeretem az IBS-ben, hogy sokféle nemzetiségű diák és tanár van ott, így megismerhetek sok kultúrát és gondolkodásmódot.”(M.15)

Érzékelhető az európai versus nem-európai különbségtétel is, mely az ázsiai diákok esetén többször megfogalmazódik:

„Itt főleg ázsiai barátaim vannak. Az ázsiaiak mások, mint a nem-ázsiaiak. Valahogy... az angolunk is más. Nem értik, hogy mit mondunk angolul. Nekem is azért kellett elmennem egy egyéves angol

tanfolyamra az IBS-ben. Akkor voltunk páran külföldiek, de mi kevesen ahhoz képest, hogy mennyi magyar járt oda. A csoportban én voltam az egyetlen ázsiai... a tanár nem szeretett. Nem tudom, miért. Meg nagyon nehéz megfogalmazni, hogy miből lehetett ezt látni. Csak inkább nem figyelt oda rám, ignorált.”(M.12)

A magyar fiatalok életmódja is szokatlan számukra. A beilleszkedés szempontjából több diák is nehézségként éli meg az eltérő szórakozási szokásokat.

„Nincsenek magyar barátaim, inkább csak ismerősök. Igen, mert ők teljesen másképp szórakoznak. Meg úgy az európaiak. Ők mindig elmentek bulizni, de ilyen nagyon későn. Én nem szeretek éjjel hazamenni egyedül. Táncolni nem szeretek. Inni meg nem iszom. Akkor miért menjek? (...) A kínaiak között valahogy nagyobb biztonságban érzem magam. Nem azért, mert volt már rossz tapasztalatom. Csak velük nyugodtabb vagyok.”(M.12)

Több muzulmán diák számol be arról, hogy zavarják a magyarok alkoholfogyasztási szokásai. Nehézséget okoz nekik, hogy úgy érzik, a magyar fiatalok számára az alkoholfogyasztás jelenti a kikapcsolódást.

„Az elmúlt egy évben lettek magyar barátaim, de leginkább a honfitársaimmal és az intézetben tanuló külföldi diákokkal vagyok szorosabb viszonyban. A magyarok rendkívül kedvesek, ám a barátságok mégis nehezen kötődnek meg. Úgy vélem leginkább azért, mert magyar nyelvtudásom nem valami jó, másfelől pedig mert félénk vagyok, s nem igazán tudok ismerkedni. Továbbá szerepet játszhatnak a kulturális különbségek, miként az információk hiánya is.”(M.13)

Több diák a magyar nyelv elsajátításának nehézségeire hivatkozik, amikor jövőtervében inkább nemzetközi cégekben való munkavállalás jelenik meg:

Elég nehéz itt munkát találni. A piacon nem szeretnék dolgozni. Viszont a legtöbb helyre kell a magyar nyelvismeret. De az meg jó nehéz. Viszont ha nemzetközi környezetben dolgozhatnék, az nagyon jó lenne. Most ez a cég, ahol vagyok, ilyen. Csak egyelőre félállásban vagyok, és otthonról dolgozom, úgyhogy nem nagyon ismerek senkit az irodából. A kínai srácon keresztül tartom a kapcsolatot. Ő szokott nekem segíteni, hogy mit-hogyan kellene csinálni. Nagyon keményen dolgozom, hogy ott maradhassak, és felvegyenek teljes állásba, mert az nagyon jó lenne.”(M.12)

A megkérdezett diákok nagy része költségtérítéssel felsőoktatási intézménybe jár. Zömük angol nyelven végzi az iskolát. A magyar nyelvű oktatás még azoknak is nehézséget okoz, akik részt vettek magyar nyelvi előkészítőn.

„Először a Balassi Bálint Intézetben tanultam egy évig más külföldiekkel, köztük törökökkel együtt. Itt tanultam meg magyarul, nyelvtant, irodalmat és történelmet is tanultunk. Következő évben felvételiztem az ELTE jogi karára, fel is vettek, de csak egy évet bírtam. Éppen e szak magyar nyelvű képzésére jelentkezni nem volt bölcs döntés, hiszen a megfogalmazás olyan nyelvtani pontosságot követelt, ami még magyar anyanyelvűeknek is nehézség, nemhogy nekem. Tudod, egy jogszabály ismertetésénél nem mindegy, hogy azt mondod: okoz vagy okozhat. Ezért újra felvételiztem és szeptembertől már a Zsigmond Király Főiskolán tanultam média és kommunikáció szakon. Most itt a Bsc képzés végzőse vagyok, ha minden jól megy idén diplomát szerzek.”(M.50)

A tanárok és a diákok is támogatják a magyar nyelvű képzésre járó diákokat:

„Itt jóval egyszerűbb dolgom van. Rendesek a tanárok, ez irtó pozitív csalódásként ért. Tényleg, ha bejárok az előadásokra, látják, hogy nem veszem félvállról a tárgyukat, akkor legtöbbször megengedik, hogy ne kelljen írásban vizsgáznom, mert az nehezen megy, szóban inkább elmondom magyarul.”(M.50)

Általánosan elmondható, hogy az oktatási-nevelési intézmények integratív funkciója változó erősségű. Míg az integrációt program szinten felvállaló önkormányzati fenntartású óvodák, iskolák önmagukban jelentős integráló erőt képviselnek, a fizetős oktatási intézmények berkein belül inkább a saját nyelvi-etnikai csoport tagjaival alakulnak ki kapcsolatok. A költségtérítéssel intézményekben megfigyelhető „nemzetköziség” szintén nem a magyarországi integrációról szól; itt a közös nyelv többnyire az angol, a migránsok közül diplomaták, kereskedők gyerekei járnak oda. A befogadó társadalom fizetőképes tagjai számára ezek az iskolák leginkább státus-szimbólumot jelentenek. Az egyes bevándorló közösségek által létrehozott iskolákkal kapcsolatban szintén elmondható, hogy a saját etnikai csoporttal való kapcsolatokat erősítik. Ezekben az intézményekben jelentős számban jelennek meg olyan gyerekek, akik vegyes családok szülöttei. Ezek a családok „híd funkciót” tölthetnek be a migráns közösségek és a befogadó társadalom közt, mint ahogy az egyéni életutakból markánsan kirajzolódik, a magyar házastársaknak jelentős szerepe van a sikeres integrációban.

Mindezen általánosságok ellenére az interjúkból világosan látszik, az oktatási-nevelési intézmények szerepe jelentős is lehet, de lényegtelenre is válhat. Ez – sok esetben – nem az adott intézményen, hanem az oda járó migráns családok integrációs stratégiáján múlik.

5. A sport mint integrációs színtér

A megkérdezett sportolókkal és egyesületeket képviselő szakemberekkel készített interjúk során eltérő kép alakul ki a migránsok és a szakértők egy részének értékeléséből. Magyarországon több civil és nem civil szervezet foglalkozik a migránsok sporttevékenységének szervezésével. Más-más alapon alakult csoportok, egyesületek eltérő mértékben járulnak hozzá migráns tagjaik integrációjához. Mivel eltérő az egyes egyesületek missziója, profilja, ebben a fejezetben külön-külön ismertetjük az egyes csapatok, klubok tevékenységét. A tevékenységüket tekintve kifejezetten migránsokkal foglalkozó sportegyesületek a futball köré szerveződnek.

5.1. Az African Stars kispályás labdarúgócsapat

Az African Stars és holdudvara által szervezett különböző rasszizmus-ellenes akciókban hangsúlyos szerepet kap a sport, mint a társadalmi távolságcsökkentés eszköze. A szakértői diskurzus hangsúlyozza: a sportban megszűnik az emberek közti különbség, a játék, mint egyetemes nyelv áthidalja a nyelvi akadályokat.

„Szerintem az integrációnak az egyik legegyszerűbb, legkézzelfoghatóbb formája, a legelőbb eredménnyel járható formája és az ehhez vezető út, az integrációhoz vezető út a sporton és a kultúrán keresztül vezethet. Biztos, hogy a munkán keresztül is vezethet, ha valaki talál foglalkozást, de igazából a játékosság, a kultúra az egy olyan kapcsolódási pontot jelent, ahol akár még beszéd nélkül is, nyelvi nehézségek nélkül is meg tudják az emberek értetni egymást.”(SZ. 14)

A szakértők (edző, klubvezető) úgy gondolják, a sportesemények a leghatékonyabb eszközei a rasszizmus-ellenes harcnak:

„Túl ezen, tehát a sport jelentőségén túl (...) komoly missziója mondjuk az antirasszizmus terén is, hiszen ez most világméretben is komoly problémát jelent, és ezt a küzdelmet felvállalta ez a kis csapat is, hogy ennek jegyében ez ellen próbál tenni, hogy igenis fogadják el a külföldieket.”(SZ. 14)

Míg a kulturális szervezetek többször hivatkoznak forráshiányra, a külföldiek sportolásának támogatására található pályázati forrás:

„Az volt legutóbb is a pályázat címe, hogy sporttal az integráció terén. Így, ezen a címszón tudtunk a nevezésre pénzt biztosítani.”(SZ.14)

A csapatban való szerepvállalás mögött erős, egyéni motiváció áll. Az Afican Stars edzője így nyilatkozik személyes elköteleződéséről:

„Tehát az alapítványnak a kis pénzét beleforgatja abba, hogy ezeknek az embereknek a sporton keresztül valamiképpen társadalmi elfogadottságot biztosítson. És ez egy nagyon nemes szándék, ami mögé odaálltam. Teljesen önzetlenül. (...) Bevállaltam. És az eddig eredmények is azt mondják, hogy érdemes volt. Tehát úgy sport szempontból, egyfelől, másfelől pedig segítségnyújtásként ezeknek a fiataloknak a beilleszkedésre a társadalmi és a mindennapi életben. Ez a legfontosabb és én ezt nagyon szívesen csinálom. Persze szabadidőmben.”(SZ.15)

A csapatban játszó migráns focisták helyzetértékelése teljesen más. Számukra az antirasszista üzenet nem is fontos, zömük pusztán sportolási lehetőségként éli meg a csapathoz tartozást, esetenként ugródeszkának sportkarrierjükhöz. A megkérdezett focisták beszámolója szerint, azért játszanak a csapatban, mert szeretnek focizni. Elmondásuk szerint az African Stars nem is több sportolási lehetőségnél. Az interjúk során feltett – az interface jellegzetességeire vonatkozó direkt – kérdések után sem gondolták, hogy a csapat bármilyen üzenetet közvetítene, illetve, hogy egyéb támogató funkciója lenne a játékosok számára.

„Legfőképp a haverokról és a fociról szól, nem a segítségről.”(M.30)

„A foci kikapcsolódás, szórakozás barátainkkal összejövünk, sportolunk.”(M.31)

A megkérdezettek beszámolója szerint lehetne mód arra, hogy ugródeszkává váljon az egyesület megalapozva a játékosok sportkarrierjét, de egyik interjúalany sem gondolkozik komolyan arról, hogy profi játékosná váljon.

5.2. Az Inter Afrique nagypályás labdarúgócsapat

Az Inter Afrique a budapesti liga első osztály B kategóriájában szerepel, ami felett csak a budapesti első osztály, illetve a nemzeti liga van. A klub nagyon sikeres, amióta elindultak, minden évben megnyerték a bajnokit. Edzőjük szerint, az eredményeiket mindenki elismeri a ligában, ami nem is csoda, mert állítja, hogy a csapat könnyedén képes lenne magasabb osztályban is jól szerepelni. Ennek igen egyszerű oka van: a csapat fő funkciója afrikai labdarúgók közvetítése magyar klubokhoz. A profi karriert akár már a származási országban elkezdett játékosokat közvetítik az Inter Afrique-hoz, ahol lehetőségük van bizonyítani, sok játékosnak sikerült a kiugrás valamilyen magyar klubhoz. Ennek megfelelően nagyon magas a fluktuáció a csapatban, bár van egy magja a klubnak, ami olyan, már régebben itt élő bevándorlókból áll, akik nem akarnak sportolói karriert befutni. Emellett az Inter Afrique-ban magyarok is játszanak, bár ez ritka, mert nagy a versengés, és ők kizárólag tehetség alapján döntenek. Az Inter Afrique alapítója, a közvetítés és a szponzorok szervezője az Afrikai Magyar Egyesület. Ők minden év nyarán egy konferenciát is szerveznek, amelyre a játékosok is hivatalosak, azonban ez az egyetlen olyan esemény, ami eltér az Inter Afrique üzleti profiljától. Így más civil szervezetekkel nincsenek kapcsolatban, különféle programokban sem vesznek részt.

„Nem, a klub azért alakult, tudtommal, mert sok olyan játékosunk van itt, akik otthon játszottak és itt élnek, és nem találtak maguknak... és akkor létrehoztak itt egy klubot, amibe azok a játékosok, akik csapatot keresnek, azokat fölkészítjük, és el irányítjuk őket csapatokhoz. (...) Igen, nagyon-nagyon magas a fluktuáció. Egy gerinc van, a többiek jönnek-mennek.”(SZ.16)

A csapaton belül természetesen kötődnek barátságok, illetve a játékosok segíthetik egymást különböző, a bevándorló státuszukból adódó probléma leküzdésében, azonban ebben a klub hivatalosan nem vesz részt. Az egyetlen jövőre vonatkozó terv az, hogy a klub utánpótláscsapatot tervez felállítani.

5.3. A Kohinoor Krikettcsapat

A krikettcsapat leginkább a közös identitás ápolására szolgál. Az egymás iránt érzett szolidaritás a közös játék alapja. A csapat megalakulásáról a csapatkapitány így beszél:

„A pakisztániak rajonganak a krikett iránt, és az itt élő pakisztániak a nagy rangadókat együtt nézték téven egy helyen a Nyugatinál, csak ezek hosszú meccsek és az a hely sokszor bezárt közben. Aztán összejöttünk I I-en – ez a csapatlétszám –, kimentünk játszani a Városligetbe. Majd egy brit férfi hatására megalakult a csapatunk. Ő aztán elment.”(M.34)

A csapat az egymáshoz-tartozás közösségi élményét adja a résztvevők számára.

„Ami nagyon hiányzott, az a törődés egymással. Itt a szomszédok nem foglalkoznak egymással, az embereket nem érdekli, ha a mellette levő éheznek. A pakisztáni kultúra legfőbb értéke a törődés, mindenki odafigyel egymásra. Ott a szomszédok is együtt főznek.”(M.34)

A krikettezés kevésbé ad lehetőséget arra, hogy erősítse a kapcsolatot a többségi társadalommal, sokkal inkább a saját nyelvi-etnikai identitás ápolására szolgál. Ennek ellenére, amikor olyan helyen játszanak, ahol magyarok is megfordulnak, kialakulnak egyszeri kapcsolatok a többségi társadalom tagjaival.

Edzések nyáron vannak, csak száraz, napos időben lehet krikettezni. Egyelőre nincs igazi krikett-mező Magyarországon, az egyik budapesti Duna-szigeten terveznek kialakítani egyet, addig futball-pályán vagy a Margit-szigeten edzenek. Utóbbi esetben mindig sokan állnak meg nézni őket, kérdezgetnek a játékról, érdeklődnek. A csapatkapitány értékelése szerint ezzel egyértelműen népszerűsítik a kultúrájukat, aki mindig nagy nyitottságot és érdeklődést tapasztalt a magyarok részéről. A mérkőzéseket viszont inkább csak a családtagok látogatják.

5.4. A nem migráns profilú sportegyesületek

Több beszélgetés során megfogalmazódott a migránsok részéről, hogy a sport, a közös tevékenység segítette személyes integrációjukat.

„Amikor a XVI. kerületbe költöztünk, láttam pár srácot a grundon, ahogy rúgják egymásnak a bőrt. Nagyon megtetszett a grundfoci, én is lejártam nap, mint nap focizni a srácokkal. Mint kiderült az ismerkedés után, a srácok nagy része a helyi futballcsapatba járnak focizni. Hívtak is a csapatba, elmentem hát jelentkezni, fel is vettek. (...) Évről évre jobb csapat lettünk, nagyon sok szép helyezéseket értünk el(...) Nagyon jó élmények maradtak hátra a külföldi szerepléseink során, le sem lehet írni ezeket az élményeket. Mindig ott voltunk a csapattal a neves tornákon és más rendezvényeken. A csapattársak az évek alatt szinte a testvéreimmé váltak. Minden problémát együtt oldottunk meg, segítettünk egymáson bármi volt az, és mindig támogattuk a másikat. A fél életemet ott töltöttem a pályán heti négy edzéssel és egy hétvégi bajnoki meccsen. Sajnos, az évek során eljött az az idő is, amikor felnőtünk és szétszerttá a csapatot korosztály szerint.”(M.33)

Ezek a beszámolók sokkal kevésbé formális – migráns célcsoportú – sportegyesületekről szólnak, sokkal inkább helyi, kisközösségi találkozásokról. A találkozások intenzitása – a befogadás – természetesen, életkor-függő is lehet. Kisgyerekkorban sokkal könnyebb a

beilleszkedés a nyelvi, kulturális közegbe, a közös élmény, a csoporthoz tartozás által csökken a társadalmi távolság.

A kutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy a szakmai diskurzus ellenére, a formális, migráns-specifikus sporttevékenységet szervező egyesületek integráló ereje alacsony, a helyi közösségek szintjén történő találkozások sokkal inkább segítik a migránsok beilleszkedését. Mindezek ellenére, nem hanyagolható el a sportegyesületek szerepe a mentális (és természetesen a fizikai) egészség fenntartása szempontjából, struktúrát, célt jelenthetnek, erősítik a valahová tartozás érzését.

6. Vallási csoportokhoz való tartozás, mint integrációs szintér

A kutatás során olyan vallási közösségek tagjaival és vezetőivel készült interjú, ahova több migráns jár. A szervezetek között találunk olyanokat, melyek kifejezetten egy bevándorló közösség igényeire szerveződtek, vannak olyanok, amelyek angol nyelvűek, így könnyen elérhetők a magyarul nem tudó migránsok számára. Más közösségek, gyülekezetek kifejezett missziójuknak tekintik a külföldiek segítségét.

Általánosságban elmondható, hogy a valamely vallási gyülekezethez, felekezethez, egyházhoz való tartozás nagymértékben segíti az oda tartozó migránsok egyéni boldogulását, sok esetben –egyetlen támaszként – biztonságérzetet ad, az amúgy nehéz helyzetben lévő külföldieknek.

Az interjúk alapján elmondható, hogy sok esetben ideérkezésükkor a „külsőségek” alapján választanak felekezetet, vallási közösséget maguknak a migránsok. A biztonságérzet-megléte és az elérhetőség is fontos szempont. Elvárás a gyülekezet befogadó volta.

„Nagyon nehéz volt angol nyelvű istentiszteletet találni.(...). És volt egy másik templom is, de ott a lelkész mondott valamit az afrikaiakról, és utána nem jártunk már oda.” (M.25)

Az egyház, felekezet választásakor sok esetben az otthoni gyülekezet mintájára keresnek közösséget.

„Ortodox vallású vagyok eredetileg. Ez egy kicsit más, mint a többi keresztény vallás, nagyon fanatikus és kulturalizált (sic!).(...) Amikor Magyarországra jöttem, az volt az első, hogy ortodox templomot keressek. De a nyelv miatt nehéz volt. Úgy kell integrálódni, hogy az ember megpróbál részt venni a dolgokban, ott ahol van. Van egy ortodox templom Budapesten, szólt nekem valaki. Boldog voltam, de amikor odamentem, azt láttam, hogy a szertartások nagyon különböznek attól, amihez a saját országomban szoktam.”(M.27)

Más így vall saját választásáról:

„Azért szeretem az Nemzetközi Baptista Egyházat, mert a spiritualistásban olyan értékeket képvisel, ami nekem is fontos. Sokszor segítenek egymásnak a gyülekezeti tagok, ha pl. valaki beteg, és nincs pénze, akkor adakoznak, hogy ki tudja fizetni a kezelést (amennyiben nincs elég jó biztosítása). Vagy karácsonykor szoktak gyűjteni pénzt és ruhát a hajléktalanoknak.” (M.24)

Legfőbb értéként az azonos érdeklődési kört, élethelyzetet jelölik meg a megkérdezettek. Fontos szempont továbbá, hogy elég nyitott legyen a közösség arra, hogy befogadja az újonnan érkezőket akkor is ha ők nem frissen betértek:

„A feleségem több más gyülekezettel is próbálkozott, de aztán ezt választotta. Az egyik ok a távolság volt, mert ahol lakunk, onnan könnyen ide tudunk sétálni. Meg azért is, mert olyan sok fiatal jár ide, és így jól lehet ismerkedni. És persze a legfontosabb, hogy mik a tanítások ebben az egyházban, hogy milyen a hit. Mi nem frissen betértek vagyunk, van egy saját elképzelésünk már, és

itt nagyon hasonló a vallás ehhez, úgyhogy nagyon könnyen tudunk integrálódni. Meg az is, hogy kétnyelvű az istentisztelet, magyarul is és angolul is beszélnek, és ez nagyon segít a magyar tanulásban. Mert a legtöbb tanítást ismerjük eléggé, és akkor ha mind a két nyelven halljuk az nagyon jó. Időről időre más gyülekezeteket is megnézünk. Például a Budapesti Nemzetközi Egyház istentiszteletét, a Hit Gyülekezetét.”(M.26)

A megkérdezettek többsége arról számol be, hogy az adott közösségben kevésbé jelennek meg magyarok. Bár a szakértői interjúk során többen hangsúlyozzák a kétnyelvűséget, a magyarok részvétele a gyülekezeti életben nem egyértelmű.

„A gyülekezet életében volt olyan időszak, amikor jóval többen voltak a magyarok, mint a más nemzetiséghez tartozóak, ekkor úgy gondolták, nekik kiemelt figyelem, kedvezmények járnak. Amikor ez nem valósult meg, lassan elmaradtak. Jelenleg a magyar tagok azok közül kerülnek ki, akik vegyes házasságban élnek, vagy ilyen házasságban születtek.”(SZ.12)

Egy magyar muszlim vallási vezető így gondolkozik a magyarok szerepéről:

„Másik oldalról pedig, úgy gondoljuk, hogy hát ez a mi hazánk, itt mi vagyunk itthon, ezért minekünk kellene a vezető szerepre jutni, nem olyanoknak, akik valamilyen oknál fogva idekeveredtek külföldről, akár menekült, akár a tanulmányai, vagy az üzlete miatt idejött külföldről. Magunk közül kell kiképeznünk olyanokat, akik egyrészt, akik képesek arra, hogy vezető egyéniségek legyenek, másrészt meg tudásuk is van, és hát ami a legfontosabb az iszlámban, hogy istenfélők legyenek, a vallásnak az előírásait...”(SZ.13)

Annak ellenére, hogy a magyarországi beilleszkedésben motivált migránsok jó alkalomnak tartják a magyar nyelv tanulására a gyülekezetbe járást, legtöbben mégis a hasonló élethelyzetű külföldiekkel barátkoznak elsősorban.

„Többségük diák, és nem magyar. Vagyis, van sok magyar is, egy keveréke a különböző nemzetiségeknek. Van valami közös érdeklődésünk – ez az egyház – ugyanazokat a dalokat énekeljük, hasonló dolgok érdekelnek. Ha elmész egy helyre, akkor szükséged van valakire, akivel beszélhetsz. De ez nem ilyen, hogy szükségből. Nagyon jól tudunk beszélgetni mindenről. A házasságtól a barátságig, kapcsolati problémákról, bármiről. Mondta is valaki, hogy mennyire csodálatos, hogy így meg tudunk egymásban bízni. A társaságból persze nem mindenki ebben a gyülekezetbe jár, de azért a többségük igen. De mindig a barátok hívják a barátaikat. És nem csak diákok.”(M.26)

Több beszámolóban olvashatjuk, hogy 2-3 év ittlét után, először a gyülekezetben történtek tényleges találkozások a magyar emberekkel, kultúrával.

„Amikor elkezdtem a Golgotába járni Szegeden, akkor magyarokkal is megismerkedtem. És rájöttem, hogy még azt sem tudom mondani nekik hogy szia magyarul. Mert hogy minden magyar ugye hideg, zárkózott, nem törődnek az emberrel. De ezek az emberek nagyon kedvesek voltak. (...) Rájöttem, hogy az emberek azért nem barátságosak, mert nem ismernek. És az is fontos volt, hogy voltak ott nem magyar emberek egy csomóan, akik régóta itt éltek, és szerették, például sok amerikai, a lelkes is. ÉS beszélgettem velük. És ez sokat segített, hogy olyan emberek voltak körülöttem, akik szerettek itt lenni. Nem tudom megmondani, hogy mikor kezdtem jobban érezni magam. (...)A Golgotában szokott lenni havonta közösségi ebéd. Néhány hónapja nem volt, de amúgy rendszeresen szokott lenni. És egy ilyen alkalommal ettem először magyar ételt. Mert előtte 2 évig csak nigériai és indiai ételt ettem. Néha kínait. Szóval elkezdtem ismerkedni a magyar dolgokkal. És az otthoni dolgok elkezdtek egyre kevésbé hiányozni.”(M.23)

A gyülekezetek sok esetben pótolják a migráns-létből fakadó természetes támogató közeg meglétét, a beszámolók szerint a régebben itt élő tagok segítenek az újonnan érkezettek

beilleszkedésében. Több megkérdezett számolt be arról, hogy a gyülekezeten keresztül sikerült lakást, munkát találnia, volt, aki párját is a közösségben találta meg.

(...) És a templom, elmondhatom, nagyon speciális, nem olyan mint bármelyik másik. Nagyon jó emberek járnak ide. És három gyülekezet tartozik itt egybe tulajdonképpen. Az egyik egy református magyar gyülekezet, a másik egy amerikai presbiteriánus gyülekezet, a harmadik pedig a Skót Misszió, Szent Colomba gyülekezet. Egyszerre, együtt van az istentisztelet. Több lelkész is van, a különböző gyülekezetekből, felváltva tartják az istentiszteletet. Ez azt jelenti, hogy nagyon különböző emberek járnak ide, akikkel meg lehet ismerkedni, akikkel beszélgetni lehet. Jó lehetőség nyelvet tanulni, emberekkel megismerkedni. Az angol akcentusok is nagyon különböznek, a magyar, a skót, vagy az én afrikai akcentusom, ezeket is meg lehet tanulni. Emiatt aztán jól megértjük egymást, mindannyian. És ez nem a külsőségeket jelenti. Ez nem egy gazdag gyülekezet, nem egy gazdag egyházközség, ahogy látom, de nem ez számít. Hanem az, hogy a templom gazdagítja a kapcsolatokat. Vallásosnak lenni, az nem olyan nagy dolog, de ha istennel nincs kapcsolatod, akkor az nem ér semmit. Kapcsolatod azzal tud lenni az Istennel, ha adsz a szegényeknek, azoknak akik szükségét szenvednek. Isten a szeretet, és neked is muszáj szeretet gyakorolni. És ebben a gyülekezetben a tagok ezt teszik. Ahogy látom. Pl. a menekülteknek, Debrecenből, vagy Bicskéről, nincs pénzük tömegközlekedésre, nekik segítenek, adnak erre pénzt. Ha valakinek a telefonjáról elfogyott az egység, segítenek. Segítenek lakást szerezni, pl. nekem is segítettek. Magyar nyelvórákat adnak a templomban, a Vörös Oroszlánban is van néha nyelvóra. Néhány embernek számítógépet segítettek venni, vagy a tanulmányaikkal, közlekedéssel. És egy csomó egyéb jó dolog. Pl. vasárnaponként van mindig kávézás, utána pedig ebéd közösen. A költségeket az egyházközség viseli, és minden vasárnap valaki más főz. Az emberek a világ minden tájáról vannak, és ezért nagyon változatos ételeket lehet enni. Pl. jövő vasárnap én fogok főzni. Ez azt jelenti, hogy a pénzt a templom adja, és én majd megveszem a hozzávalókat. És bárki, aki éhes, szomjas, csatlakozhat. Menekültek, magyarok, amerikaiak, németek, mind szívesen látják őket, jönnek, sokszor 200-an is vagyunk. És ha az adag amit főztünk csak 30 vagy 40 főre elég, akkor is mind odaülünk és elosztjuk. Minden nagyon jó. Mert a pénz istentől jön. A saját országomban nem vettem úrvacsorát, de itt igen.”(M.27)

A keresztény gyülekezetek, kiségyházak mellett a muszlim vallási közösségek azok, ahol számos bevándorló megfordul. Bár az elsődleges tapasztalatok azt mutatták, hogy itt is erős az egy-egy kisebb közösséghez tartozás, a kutatás tapasztalata az, hogy a mecsetek „közösségi térként” is funkcionálnak, ebből kifolyólag szabadon átjárhatók.

Azok az egyházak, vallási közösségek tekinthetők leginkább támasznak, nyújthatnak igazán segítséget migráns tagjaiknak, amelyek missziójuknak tartják a bevándorlók segítségét, értéknek tekintik a kulturális sokszínűséget.

„Az egész bahá’i vallásnak és tanításoknak a lényege az egységről szól, illetve arról, hogy a különbségeket értéknek tekintjük – ezért a közösségen belüli „klikkesedésre” nincs példa. Ez igazából fel se merül – nem merülhet fel.”(SZ. I I)

Az interjúkból az a kép rajzolódik ki, hogy a vallási közösségek erős integráló erővel rendelkeznek. Bár zárt rendszerként működnek és kevés külső kapcsolattal rendelkeznek a többségi társadalom nem a közösséghez tartozó tagjai felé, megadják tagjaik számára a megfelelő biztonság-érzetet, természetes támogató közegként segítik a migráció pszichés terheinek csökkentését, segítik a migránsokat a migrációból fakadó identitásvesztés feldolgozásában, új identitás kialakításában.

7. Kereskedelem, vendéglátás, etno-boltok, mint az integráció színterei

A kutatás során megkülönböztettünk olyan üzleteket, vendéglátóipari egységeket, melyek ún. „etno-boltok” és olyan üzleteket, melyeket leginkább „kínai-bolt” néven ismerünk. Az „etno-bolt” olyan üzlet, mely adott kultúrát, etnikai csoportot képvisel, termékei gyakran etnicizáló jellegűek. A „kínai üzletekben” elsősorban textil, bőr termékeket (olcsóbb tömegáru), másodsorban használati tárgyakat, ajándéktárgyakat lehet vásárolni. Az ilyen boltok tulajdonosai kínai, vietnami bevándorlók, míg az „etno-boltok” tulajdonosai színesebb képet mutatnak. A megkérdezettek között van szír fűszerüzlet-tulajdonos, orosz csemegebolt-étteremvezető, afrikai, perui ajándéktárgy árus, török szőnyegkereskedő.

7.1. A „kínai bolt”: speciálisan etnicizált kiskereskedelem

Ezek az üzletek kevésbé nyújtanak lehetőséget a tényleges társadalmi integrációra. A kínai, vietnami kereskedőkel készült interjúk alapján elmondható, hogy a többségi társadalom tagjaival való interakciók gyakorlatilag az eladás/vásárlás dimenziójában zajlanak. Ennek érdekes kivételként ellentmond az egyik interjúalany beszámolója, aki pont a boltban – eladóként- ismerte meg jelenlegi feleségét, aki oda járt vásárolni.

„A mostani feleségemmel a boltban ismerkedtünk össze. Oda járt vásárolni. Akkor még egyetemista volt. Az ELTE-n. Csak aztán azt abbahagyta, amikor jött a gyerek. Pedig csak egy éve lett volna hátra.” (M.42)

A kereskedők beszámolója szerint, gyakorlatilag minimális a kommunikáció a vevők és köztük. Magyar nyelvtudást igénylő helyzetekben rendszerint tolmácsot alkalmaznak vagy olyan segítőt (már itt született másodikgenerációs bevándorlót), aki jól beszél magyarul. Többen arról számolnak be, hogy kezdeti magyar nyelvtanulásukat is azért fejezték be, mert rá kellett jönniük, hogy kevés szóval is jól meg tudják érteni magukat a vásárlókkal. A megkérdezett kereskedők egy része piacon árul. A piaci környezetben nehezen alakul ki törzsvevői rendszer.

„Nincs állandó üzletem, ott bérek boltot, ahol érzéseim szerint menni fog az üzlet.”(M.43)

A kereskedők kapcsolatai általában a magyar alkalmazottakra korlátozódnak:

„Most a raktárban dolgozom. Egész nyáron. Ott várom a sofőrt. Ő magyar. Már régóta nekünk dolgozik. Segítek neki pakolni, meg vigyázok az árura. Jóban vagyunk. Nem volt még konfliktus közöttünk, de nem szoktunk elmenni együtt sehova.”(M.42)

7.2. „Etno-bolt”: kereskedelem, vendéglátás

Ezek a kereskedők a saját származási országuk hagyományos termékeivel jelentek meg a piacon.

„2003-ban érkeztem Magyarországra kereskedni. Törökországban azt hallottam, hogy a nyugati emberek nagyon kíváncsiak a keleti dolgokra (például: török sütemény, török tea, török szőnyeg, arany). Arra gondoltam, hogy egyik európai országban jó lenne ha csinálnék egy üzletet. (...) Isztambulban a nagy bazárban voltak ismerőseim, akiknek a barátai meg ismerősei Magyarországon tartózkodtak vagy magyarokkal üzleteltek, és azt is hallottam, hogy Magyarországra könnyű vízumot szerezni. (...) Magyarországon szőnyegkereskedéssel foglalkozok egyik afgán barátommal. Török, afgán, perzsa szőnyeget árulunk Pesten. Magyar embereket alkalmazni nem jó ötlet, mert általában lusták, sokat panaszkodnak és hogyha csak egy fél órával többet kell dolgozniuk, akkor azonnal elkezdenek panaszkodni (pedig napi 8 órát dolgozunk, szombaton pedig csak 4 órát) Afgán munkatársam nagyon jó ember, jól megértjük egymást.”(M.41)

Általános tendencia, hogy ha tehetik, kevésbé alkalmaznak magyar munkaerőt. Például a megkérdezett orosz élelmiszerbolt-lánc tulajdonosa a boltokban kivétel nélkül orosz és ukrán nemzetiségűeket alkalmaz. Az interjú során kiemelte, hogy csak akkor kezdi alkalmazni őket, ha tartózkodási engedélyük és minden egyéb hivatalos iratuk rendezve van.(M.37.) Ezekben az ügyekben ügyvéd segítségével segít nekik, ha előzőleg még nem voltak rendezve. A dolgozói gárdára továbbá az is jellemző, hogy nincs benne nagyobb fokú fluktuáció, továbbá, hogy mindenki rendelkezik felsőfokú végzettséggel.

Általános tendencia, hogy a legtöbb üzlet „rá is játszik” az egzotikusságra. Egy afrikai ajándéktárgyakkal kereskedő fiatalember bevallja, hogy az egyes tárgyak köré külön történeteket gyárt, mert – tapasztalata szerint – akkor jobban veszik.

„Néha még vicceket is mondok, tudod, amikor kérdezik, hogy ő segíthet valamiben, szerencsésésgben vagy valamiben, tudod, és azt mondom, hogy, tudod, nem mondhatod mindig az igazat. Néha kell, néha az igazat mondod, néha meg, tudod, arra veszed rá őket, hogy vásároljanak (...) Nem minden van ám Afrikából, néha találsz olyan dolgot is, amit itt csinálnak.” (M.47)

Egy másik kereskedőt magyar barátnője motiválta az üzlet elindításában:

„A bolttal úgy kezdődött, hogy volt egy barátnőm, egy magyar lány, aki az elején pénzzel segített elindítani a bizniszt. Nem ezt a boltot, csak a bizniszt. A kínai piacon vettem először a cuccokat, nyakláncot, biszut, ami ilyen afrikaiasnak nézett ki. Az elején nem volt boltom, csak a fesztiválokra jártam”(M.48)

Egyik, szintén ajándéktárgyakat árusító migráns tapasztalata szerint a vásárlókörük nagyon érdeklődő.

„A boltba azok jönnek vásárolni, akik valami mást keresnek, akik nem a tömeges árut akarják megvenni. Sokan beszélgetnek is, érdeklődnek, kérdezik, hogy honnan jöttem és hogy érzem itt magam”(M.37)

Az üzletben baráti kapcsolatok is szövődtek:

„A magyar barátok olyan emberek, akiket érdekelt az andoki, perui kultúra, beszéltek spanyolul és így lett egy közös baráti kör (...) sok magyar barátunk van, ők segítettek , meg azok a peruiak, akik régóta itt vannak.”(M.37)

Az üzleti sikereket a megkérdezettek zöme elsősorban saját nyitottságuknak, másodsorban a magyarok érdeklődésének tulajdonítja:

„A XI. kerületben van egy saját cégem, ahol szír élelmiszert árulok. A kínálat sokszínű: bárány, borjú, csirkehús, keleti fűszerek, arab édességek, tejtermékek, dohány, magvak. 12 éve sikeresen működünk. Ennek egyik kulcsa talán nyitottságunk is. Szívesen üzletelünk másokkal, kapcsolatban állunk szír, libanoni, német, osztrák, olasz kereskedőkkel. (...) Hogy miért keresik fel a magyarok a szír élelmiszerboltot? A kíváncsiságuk és minőség iránti hajlamuk egyaránt hajtja őket, hiszen érdeklődnek a különlegességek iránt, amit nem lehet más helyen kapni. A magyarok szeretnek utazni, s megízlelni az idegen ország sajátosságait, teákat, vízpipát, keleti édességeket. Szeretném bemutatni nekik az országot. Mikor betérnek hozzánk, kapnak egy szeletnyi Szíriát, belekóstolhatnak ebbe a világba. Volt már arra is példa, hogy ott a boltban találkozott magyar és nem magyar, s egymástól kértek tippet, milyen ételt hogyan fűszerezzenek. Érdeklődnek egymás iránt. De persze az is hozzátartozik, hogy a magyarok szeretik a hasukat, szeretnek jóízűeket enni, új ízeket kipróbálni.”(M.40)

A kutatás tapasztalatai szerint, ezek a találkozások erősítik az integrációt, bár az esetek többségében a kereskedelemre korlátozódnak. A bolttulajdonosok vásárlóbázisát a törzsvevők adják, elmondásuk szerint kb. 70 százalékuk magyar, a többi külföldi.

„Általában sok a visszatérő vendég. Én elég nyitott vagyok általában, szeretek beszélgetni velük. Van aki viszonozza ezt, de van aki 5 éve idejár, de nem hinném, hogy valaha is beszélgettünk volna. Nagyon sok vendéggel baráti kapcsolatot alakítottunk ki. Van aki csak bejön beszélgetni is. Sokan mondják, hogy ezért is szeretnek idejárni, mert itt családias, közvetlen a légkör. Sokan ezért úgy érzem, hogy kedvelnek is.”(M.39)

7.3. A „klasszikus” etno-boltok

A kutatás keretein belül két olyan üzlet képviselőjével készült szakértői interjú, akik „etno-bolt” tulajdonosai ill. alkalmazottjai. Mindkét üzlet a migránsok által üzemeltetett „etno-boltok” megjelenése előtt piacnyitóként, hosszú ideig kizárólagos kereskedőként voltak a piacon.

A kezdetben ázsiai ajándéktárgyakat forgalmazó, mára leginkább bútorkereskedelemmel foglalkozó cég munkatársa véleménye szerint a bútorok iránt érdeklődők társadalmi jellemzői vegyesek, de elmondása szerint inkább a középosztályból, felső-középosztályból kerül ki a vevőközönség. Jellemzően magánszemélyek vásárolják a bútorokat, nagykereskedelmi forgalmazása nincsen. Eseti az, hogy szolgáltatási tereket rendeznek be bútoraikból. Meglátása szerint főként különlegességük miatt – és nem célzottan kulturális tartalmuk okán – keresik bútoraikat.

„...valaki meglátott egy ilyet és annyira megtetszett neki...elenyésző az, aki képben is van a kultúrában...szerintem abszolút az unikumról szól, ahogy én látom.”(SZ.18)

Esetleg egy konkrét csoport határozható meg, akik gyakorló fegyvereik iránt érdeklődnek, ennek a csoportnak tagjai a shaolin templom látogatói, ők a kínai kultúrával aktívan foglalkoznak.

A vevőkörrel továbbá elmondható, hogy nagyrészt törzsvásárlókból áll. Szerinte, aki egyszer már vásárolt náluk, biztos, hogy vissza fog térni üzletükbe, főleg, ha érdekli az ázsiai kultúra. Sok vásárló azért keresi fel a kereskedést, hogy meg tudja vásárolni azt, amit ázsiai útján látott és megtetszett neki vagy csupán csak, hogy újra láthassa. A boltjaikban, a vásárláson kívül nem mondható, hogy összetartaná bármi más is a vevőket, nem egy bizonyos csoport tagjai és nincsen más közös jellemzőjük sem.

A cégnek van egy ismeretterjesztő weboldala és ázsiai kultúrával foglalkozó könyvek kiadásával is foglalkozik. A tulajdonos mélyen érdeklődik az ázsiai kultúrák iránt, haikukat – japán verseket – fordít és tesz közzé weboldalán, továbbá foglalkozik japán kerámiákkal és Japánban szerzetessé avatták. A japán kerámiákról érdeklődők mindenképp találkoznak a nevével és ha internet-használók, akkor nagy valószínűséggel a bolttal is, így a reklám a kultúra közvetítésén keresztül is létre tud jönni.

„Az az érdeklődés, hogy aki tud erről és akit érdekel, az benne van ebben a kultúrában és érdeklődik ez iránt, aki pedig bútort szeretne venni, azt pedig nem is érdekli.”(SZ.18)

A kereskedő véleménye szerint, a kereskedésnek egyértelmű szerepe van a kultúra, tárgykultúra közvetítésében, mivel Ázsiából hozzák termékeiket, melyek hordozzák azt és népszerűsítik a távoli kultúrákat.

„Megmutatják azokat a formákat, amikben ezek különböznek, egy formában ismeretterjesztés is.”(SZ.18)

A bolt munkatársa szerint a társadalom nyitott azokra a termékekre és ezáltal a kultúrákra, amikkel ők foglalkoznak.

„Nem azt mondom, hogy mindenkinek tetszik minden tárgy, de mindenki talál valamit magának, amire azt mondja, hogy szép és hogy megvenné.”(SZ.18)

Az elmúlt években nem változott az emberek érdeklődése az ázsiai tárgyak iránt, megjelenésükkor kisebb divathullámról beszélhetünk, de az érdeklődés azóta sem lankadt komolyabban.

„Attól, hogy ma már nem számít újnak, mint mikor megjelent hazánkban, még megmaradt unikumnak, mivel mind formáiban, mind színeiben nagyon eltér az európai megszokottól.”(SZ.18)

Az Ázsiából hazánkba érkező emberekkel nincsen semmilyen kapcsolata a cégnek, nem keresik fel őket és viszont sem keresik őket sem vásárlói szándékból, sem segítségkérés kapcsán.

A másik üzlet a rendszerváltás után megalakított első olyan „etno-bolt” mely főként indiai ékszerekkel, ajándéktárgyakkal kereskedett.

A megkérdezett üzletvezető a bolt mint interface közönségét három csoportra osztja. Az elsőbe a most 40-50-es korosztály tartozik, aki egyfajta nosztalgiával fordul a keleti kultúra iránt, mivel különböző indíttatásokból, de régóta vonzódik iránta. Ezek az emberek általában nem jutottak el Indiába vagy más, egzotikus országokba, vagy tolmácsoltak és ilyen módon kapcsolatba kerültek a vágyott közösség tagjaival. A második csoport a „középréteg”, azok, akik már gyakran el is utaztak az érintett országokba, így nekik nem akkora különlegesség. A harmadik csoport pedig egy nagyon fiatal réteget jelent, akik az üzletvezető szerint még biztosan nem jártak ezeken a helyeken, de egyszerűen tetszenek nekik a színes, izgalmas ruhák, tárgyak. Ami a boltba járók közösség-jellegét illeti, az üzletvezető többé-kevésbé egy „bölcsész”-réteget határoz meg, amelynek tagjai jó eséllyel ismerik egymást, hasonló szűkebb társadalmi körökben mozognak. Mindazonáltal, megjegyzi, hogy üzletük régebben sokkal inkább számított egyfajta réteg-jelenségnek, amelyre talán a szubkultúra kifejezést is használhatjuk. A váltást a szélesebb rétegek felé 5-6 évvel ezelőttre teszi, a fő okot pedig a fiatalabb rétegek relatív gazdagságában látja.

A bolt mint interface szerepét abban látja, hogy az egzotikus tárgyak által közelebb lehet kerülni az emberekhez is, a közvetített kultúra felé is.

„Szerintem olyan értelemben van szerepe a kultúra-közvetítésben, hogyha mondjuk meglátná 25 évesen az igazi Indiát, akkor elborzadna az ember. Míg, így, ha beleszeret és maga is megérzi, hogy de jó hordani ezt a kendőt... Szerintem egy kicsit elfogulttá tesz pozitív irányban, tehát lesz egyfajta pozitív előítélet. És lehet, hogy ha kimennek és látják, hogy ez nem egészen olyan, de az a pozitív előítélet át tudja segíteni az embert az elsődleges nehézségeken(...), szóval ha például a szomszédombba költöznének és akkor még szeretnem kellene őket, akkor az egy nehezebb ügy lenne. De mégis azt gondolom, hogy könnyebb így, mint e nélkül. Tehát ha valakinek úgy költözik a szomszédjába, hogy közben a nyakában lóg a nyaklánc, akkor talán könnyebb neki így és nem fog pfujolni.” (SZ.17)

A megkérdezett „szakértő” szerint tud működni a kulturális közvetítés egy távoli országból származó tárgy, ékszer, ruha segítségével, kihatva a kisebbségi, bevándorló csoport és a többségi társadalom viszonyára. Míg az idősebbek egyfajta egzotizáló, misztifikáló mentalitással fordulnak az indiai, távol-keleti kultúra felé, kialakítanak azzal kapcsolatban egy többjelentésű, bonyolult viszonyt (amelynek gyakran része lehet a vallásos, például buddhista kötődés), addig a mai tizen- huszoneveseknek ez egy egyszerű, laza érdeklődés. Az interjúalany véleménye szerint, a mai fiatalok sokkal többet és könnyebben utaznak, jutnak távoli helyekre, más kultúrájú, akár muszlim országokba. Így számukra könnyebb az elfogadás.

Ebbe az üzletbe sem járnak Magyarországon élő migránsok, a bolt kultúraközvetítő szerepe nem rajtuk keresztül valósul meg.

„Nem, az itt élő indiaiak, bevándorlók nem ismerik ezt a boltot, bejönnek turisták, de az itt élő indiaiak még véletlenül sem jönnek be, szerintem ez nekik egyáltalán nem érdekes, más közegben is mozognak. Külföldiek nagyon sokan jönnek, kicsit ilyen sokrétű, mert a nevünk spanyol és akkor az érdekes nekik. Megkérdik, hogy ez mind magyar-e. Annyira nem tudják elhelyezni.”(SZ.17)

Általánosságban elmondható, hogy az üzletek, vendéglátóhelyek jelentős találkozási pontot jelenthetnek a migránsok és a többségi társadalom viszonyában és – bár legtöbbször – pusztán a kereskedésről szólnak ezek az interakciók, mégis erős transzferhatással bírnak, segítik a másság elfogadását. Az „etno-boltok”, vendéglátóhelyek magyar közönsége érdeklődővé válik az adott kultúra után, a megvásárolt termékek, élelmiszerek közelebb hozzák az embereket egymáshoz.

8. Általános jellemzők – személyes tapasztalatok

A megkérdezettek egy része nem rendelkezett számottevő információval Magyarországról mielőtt ide érkezett, többen voltak, akiknek nem is Magyarország volt a cél.

„Nem pontosan céloztam Magyarországot, tulajdonképpen teljesen véletlen, hogy ide kötöttem ki a végén, utazgattam jobbra-balra... úgy terveztem, hogy tovább megyek, de a végén itt ragadtam... megismerkedtem egy ifjú hölgyel, munkát kaptam.” (M.18)

A magukat sikeresen beilleszkedettnek valló migránsokról elmondható, hogy egy részük vagy párkapcsolat miatt jött Magyarországra, vagy egy közben kialakult szerelem miatt maradtak itt. Mások arról számolnak be, hogy már beilleszkedett rokonuk, testvérük után jöttek Magyarországra. A megkérdezettek legkisebb része tanulóként érkezett hazánkba és tanulmányuk elvégzése után találták meg a számításaikat a munkaerőpiacon.

A vegyes házasságban élők mindannyian arról számolnak be, hogy kezdetekben az, hogy magyar párjuk van, jelentős erőforrást jelentett számukra. Míg többen beszámolnak az ügyintézés bonyolultságáról és időigényességéről, azok, akiknek magyar párjuk vagy Magyarországon már régebb óta tartózkodó rokonuk van, kevésbé rendelkeznek negatív tapasztalattal.

„Tíz év óta itt vagyok. Megszoktam már itt. A feleségem magyar. Most ha én haza akarnék menni, ők jönnének? Nem. Én tíz éve nem voltam Törökországban. Nem mehetek. Az iroda tagja vagyok, baj lenne. A szüleim interneten keresztül ismerik az unokájukat.” (M.4)

A magyar házastársat választók számára nehézséget jelent a gyerekek identitásának kérdése. A nehézségek leginkább az identitás-konfliktusból fakadnak:

„A gyerekemnek a legnehezebb: nekem könnyebb, hogy itt élek már sok ideje. A fiam kevesebbet tud még az én kultúrámról, én jobban alkalmazkodom. Én magyarul beszélek a gyerekemhez, de majd előbb-utóbb úgyis megtanulja az én nyelvemet, angolul meg ő is ért.” (M.46)

Más, így fogalmaz:

„Az én feleségem erdélyi. A gyerekeknek a legnehezebb. Két kultúra között rekedtek. Mindkettőből valamit kaptak. Én úgy mondom: az már egy harmadik kultúra. Se nem magyar, se nem török...vagyis...kurd. Én magyarul beszélek hozzá. Nem is tud kurdul. Ez is egy rossz dolog.”(M.4)

Bár a beszámolókból kiderül, hogy majdnem mindenkinek volt negatív tapasztalata a magyarokkal, általánosságban elmondható, hogy a magyarokat pozitív jelzőkkel illetik:

barátságosnak, segítőkésznek, befogadónak jellemzik a többségi társadalom tagjait, másrésztől önzőnek, kirekesztőnek, individualistának.

Ez az ellentmondás felfedezhető más szinteken is. Ellentétben a magyarokkal, saját hazájukat vendégszeretőbbnek, támogatóbbnak, a család szentségét fontosabbnak, értékesebbnek tartónak jellemzik. A kulturális találkozásokat a többségi társadalommal leginkább paradox élményként élik meg.

Az integrációt tekintve kevésbé sikeresnek tekinthető migránsok sok esetben negatív képet festenek a magyarokról.

"Egy török embernek legfontosabb érték szerintem: családja, vallása, hazája, barátai, rokonai. Szerintem a magyar ember legfontosabb értéke: saját maga. Lehet, hogy rosszul látom a dolgokat, de eddig azt tapasztaltam, hogy magyar ember akkor van rendben, hogyha van munkája, van barátnője és nyáron elmehet nyaralni és hogyha szülei gondban vannak ez őt nem nagyon érdekli. (...) A magyarok furcsa emberek: nagyon pesszimisták eddig senkitől nem hallottam, hogy elégedett lenne az életével. 10 éves gyerek meg 90 éves öreg is panaszkodik és minden dologban csak rosszat látnak. Ezt a tulajdonságukat nem szeretem, viszont a magyar ételeket szeretem, nagyon finomak, és hogyha 6 évvel ezelőtti döntésemet most meg tudnám változtatni, szerintem nem jönnék. Törökországból sok minden hiányzik, például: ottani baráti társaság, finom török ételek, ottani életforma, meg sok minden hiányzik." (M.41)

Az interjúk alapján elmondható, hogy a megkérdezettek – saját országukhoz képest – „depressziósnak”, „rosszkedvűnek”, „szomorúnak”, „panaszkodósnak” jellemzik a magyarokat.

„Kulturális különbség sok van. Most itt van az anyukám és a nővérem, és nekik csomó minden furcsa, ami nekem már nem. Anyukám azt mondta első nap: bocsánat, de itt mindenki depressziós? Látszik mindenkin, morcos, rosszkedvű- ez van. Afrikában is van szegénység, de ott az emberek tudnak örülni annak, ami van. Nem kell mindig arra gondolni, ami hiányzik. Magyarország a többi kelet európai országot képest is negatív.”(M.46)

Máshol:

„Itt ez tök jó, csak miért panaszkodnak? Emberekről, országról, mindenről panaszkodnak. Az utcán kevesen mosolyognak. Kínában mindenki mosolyog, akár jókedve van, akár nem. Legalább láss boldog embereket, az befolyásol.”(M.3)

A sikeres beilleszkedés záloga – a legtöbb beszámoló szerint – az alkalmazkodás, a konfliktuskerülés. A megkérdezettek nagy része úgy látja, hogy a személyes alkalmazkodókészségen és „leleményességen” múlik a beilleszkedés. Véleményük szerint a bevándorlóknak többet kell tenni elfogadtatásukért, mint a befogadó társadalomnak.

„You have to respect törvény.” (M.1).

Sokuknak negatív tapasztalatai vannak a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatallal, bár többen megjegyzik, hogy a „régi időkhöz képest” (KEO) pozitív irányú a változás. Általában fő nehézségként az ügyintézés nehézkes, sok időt és pénzt igénylő, átláthatatlan voltát jelölik meg.

„A bevándorlási hivatallal nekem nem volt szerencsém, én ugye nem menekültként jöttem, hanem rendesen. De az volt a probléma, hogy nem volt rendes szakmám, ezért csak egy egy éves tartózkodási engedélyt kaptam. De mivel van egy gyerekem itt, letelepedési engedélyt akartam, ezért beadtam a papírjaimat, de nem kaptam meg, mert nem volt elég jövedelmem. Először „látogató”- státuszt kaptam, ráadásul a feleségem családja nyugdíjas volt, nekik sem volt elég pénzük. De ez nagyon rossz, én itt élek, a magyar kultúrának dolgozom, itt van a gyerekem, szóval

ez egy elég speciális helyzet. De hát a törvény az törvény. Aztán azt mondták, alapítsak Bt-t. Akkor másodsorra próbáltam megkapni a letelepedésit, de akkor sem sikerült, mert még mindig nem volt elég a jövedelem. Akkor évente meghosszabbították, de most már megkaptam öt évre, szóval az nagyon jó.”(M.2)

Jellemző tendencia fedezhető fel abban, hogy a migránsok észlelése szerint, mindig más csoport a kedvezményezett, mint amihez ők tartoznak.

Van, amikor kifejezetten problematikusnak látják a hatóságokkal való együttműködést.

„Nagyon népszerűek ezek a húszórás tanfolyamok – nos, ennek a népszerűségnek vannak olyan adminisztratív okai is, hogy ennek a bevándorlási ügynek a hivatali képviselője a BÁH. Velük rengeteget vívunk, ugyanis minden eszközzel igyekeznek gátolni a migrációt. [...] Sokszor azért utasítják például el akár a heti húsz órára kért tanulói vízumokat is, merthogy az illető nem beszél magyarul.”(SZ.2)

Több megkérdezett nem szívesen beszél az őt ért rasszista színezetű atrocitásról, a beszélgetések során többen említik, hogy érzékelik az elmúlt időszak politikai váltoásaival kapcsolatos radikalizálódást, a szélsőjobb megerősödését.

A megkérdezettek nagy része arról számol be, hogy a nyelvi nehézségeken és a hivatalokkal kapcsolatos nehézségeken kívül a lakhatás megoldása jelent problémát. A megkérdezett migránsok általában kis méretű bérlakásban kezdik, sokszor költözködnek míg lehetőségük nyílik a számukra megfelelő lakás bérlésére, jobb esetben megvásárlására. Míg az interjúkból világosan körvonalazódik, hogy az integráció sikeressége leginkább a közvetlen környezeten iskolán, kisközösségen múlik, a gyakori és kényszerű lakóhelyváltás nem kedvez a migráns családok egyének sikeres beilleszkedésének.

Az integráció sikeressége sok esetben az adott migráns személyes motivációján, személyiségén is múlik. A jó mentális állapotú, jövőképpel rendelkező, maguk előtt világos életcélú látó, konvertálható tudással rendelkező emberek, még a – helyenként – nehezített „terep” ellenére is jobban megtalálják számításukat, mint kevésbé motivált, interperszonális kapcsolatokkal kevésbé rendelkező társaik. A migrációs háló megléte nem csak a kezdeti időben segíti az újonnan érkezőket, hanem támaszt, biztonságot jelent a magyarországi élet minden dimenziójában.